

SBORNÍK

2000

Státní okresní archiv
Přerov

SBORNÍK
Státního okresního archivu
Přerov

Přerov 2000

Obsah

Předmluva	5
Jan Štěpán – O vraždě v Radslavicích Léta Páně 1582	7
Leoš Mlčák – Sochy protimorových světců v Přerově	11
Fraťišek Hanák – Starobylé kamenné kříže a křížové kameny v širším okolí Přerova	19
Zdeněk Fišer – Boj proti germanizaci na Severní dráze Ferdinandově (s přihlédnutím k Přerovsku)	29
Věra Fišmistrová – Přerovská kina	44
Pavel Kopeček – Obrana národa a sokolský odboj na Přerovsku v období okupace.....	79
Oldřich Fiala – Osmdesátiletý Jan Kučera – muž s mladickým elánem. Příspěvek k životu a dílu přerovského fotografa a filmaře	101
Jiří Lapáček – Nejstarší písemné zmínky o Horním Újezdě, okres Přerov	145
Vladimír Rolinc – Kelč – podhostýnská křižovatka jantarové stezky.....	150
Bohumír Indra – Historická topografie města Hranic	160
Václav Bednář – Robert Musil a Hranice.....	197
Irena Kubešová – Tvrz a hrad v Potštátě	207
Ivan Krška – Z minulosti potštátského školství	223
Ladislav Valenta – K vývoji zemědělského družstevnictví na Hranicku před rokem 1948 (Památce Dr. Tomáše Čepa).....	236
Zdeněk Fišer – Vzpomínky na ing. Bohuslava Závadu, rodáka z Býškovic, brigádního generála in memoriam	246

Předmluva

Příspěvky do tohoto čísla Sborníku Státního okresního archivu Přerov lze rozdělit na dvě části, a to na příspěvky s tematikou z Přerovska a na příspěvky z Hranicka. Je tomu tak poprvé v několikaleté historii vydávání sborníku a domníváme se, že to svědčí o zvýšeném zájmu jak autorů, tak i čtenářů. Dalším prvkem odlišujícím předkládaný sborník od předchozích jsou příspěvky s uměleckohistorickou či obecně památkářskou tematikou.

Vezmeme-li to popořadě, zahajujeme popisem kriminálního činu z roku 1582, který se stal v Radslavicích u Přerova a který zpracoval Jan Štěpán. V příspěvku Sochy protimorových světců v Přerově odhalil Leoš Mlčák autorství těchto významných památek zdobících jak místo před farním kostelem sv. Vavřince, tak i Horní náměstí. Kamennými objekty křížů a křížovými kameny, které vždy vzbuzovaly v krajině pozornost, se zabývá Fratišek Hanák. Přerov byl v době národnostních sporů považován za slovanské město, přesto, nebo právě proto zde probíhal zajímavý boj proti germanizaci ze strany Severní dráhy Ferdinandovy. Je námětem příspěvku Zdeňka Fišera. Milovníci filmového umění si jistě nenechají ujít historii přerovských kin od Věry Fišmistrové. Z novodobých dějin nabízíme problematiku odbojové organizace Obrana národa a jejího spojení se sokolským odbojem na Přerovsku v době německé okupace od Pavla Kopečka. Za biografický a bibliografický příspěvek je třeba považovat práci Oldřicha Fialy o Janu Kučerovi, přerovském fotografu a filmaři, připravenou k jeho 80. narozeninám.

Druhou část zahajuje drobný příspěvek o nejstarší historii Horního Újezda od Jiřího Lapáčka. Přerovský okres, ve kterém se nalézají Moravská brána, lze považovat za důležitý z hlediska pradávného spojení severních a jižních oblastí Evropy. Vladimír Rolinc přináší však v příspěvku Kelč, podhostýnská křižovatka jantarové stezky jiný pohled na danou problematiku a doufá, že tím vyvolá diskusi na toto téma. Po roční přestávce se zájemci o dějiny Hranic mohou dovědět další zajímavosti od velkého znalce Bohumíra Indry, tentokrát z oblasti historické topografie. Připomenutím té skutečnosti, že v Hranicích v mládí určitou dobu pobýval pozdější významný rakouský spisovatel Robert Musil, je stať Václava Bednáře. Dva příspěvky se týkají tentokrát Potštátu, jednak se Irena Kubešová zabývá problematikou počátku a stavební historie potštátského zámku, jednak Ivan Krška popisuje podrobně historii zdejšího školství. Ladislav Valenta líčí na základě kronikářských záznamů vývoj zemědělského družstevnictví na Hranicku před rokem 1948. V závěrečné části mají čtenáři možnost seznámit se díky Zdeňku Fišerovi s životními osudy ing. Bohuslava Závady, rodáka z Býškovic, legionáře, brigádního generála in memoriam.

Redakce

Jan Štěpán

O vraždě v Radslavicích Léta Páně 1582

Ve starých sirotčích registrech Radslavic¹ se jako poslední zápis² nachází rozhodnutí tehdejšího úředníka kapitulních statků Václava Bahenského z Lukova ve věci zabití Pavla Malce jeho švagrem Matějem Krčmou. Proč a jak k vraždě došlo, se již dnes pravděpodobně nedovíme, ale můžeme nahlédnout na trest, který Matěj Krčma za vraždu dostal, a pokusit se na základě dalších informací zjistit něco o pozadí celé události.

Nejprve se podíváme na zmíněné rozhodnutí Bahenského. Samotný čin se podle Krčmy stal na masopustní pondělí (28. února) roku 1582 a prý to bylo „neštěstím pouhým a nesvévolně“.³ Každopádně na základě podání celé události samotným Krčmou zřejmě opravdu vše vypadalo na nešťastnou náhodu, neboť vrah, i když po činu uprchl a nějakou dobu se „pokrejšval a ucházel“, byl přijat a vyslyšen zmíněným kapitulním úředníkem. A nejen to, Krčmu prý podpořily i žádosti „mnohých dobrých lidí“, na základě čehož mu byl vystaven šestitýdenní glejt, který ho měl chránit při „svobodném přijítí i odjítí k statku manželky i dítek svých“. V této době pak také navštívil bratry zavražděného Jana, Martina a Václava a jeho manželku Kunu, se kterými se prý „narovnal a spokojil“ tak, že mu vše odpustili a nevyžadovali ani hrdelní trest, ani žádnou náhradu. Takovému vyřešení celé záležitosti zřejmě uvítal i sám kapitulní úředník, takže to byl právě a jen on, kdo zde uděloval následující trest: Krčma nesměl nosit po celý rok zbraň a nesměl navštěvovat krčmy – „zvláště tu, kdež by nebožtíka Pavla bratří byli“.

Krčma měl dále za úkol jít spolu s představiteli obce a rodinou zavražděného na nějaké místo mezi Radslavicemi a Pavlovicemi (blíže neuvedeno), odkud měl po kolenou dolézt na hřbitov do Pavlovic a zde se do pasu svlečený položit nznak křížem na hrob Pavla Malce. Poté měl některý z Malcových bratrů vzít do ruky meč „dobytej“ (ten, kterým byl zločin spáchán?) a říci Krčmovi: „Znáš-li, že jsi bratra mého Pavla a bratří mých, též otce dítek a manžela Kuny po něm zůstalých zamordoval a že nyní v moci mé jsi?“ Nato měl Krčma odpovědět: „Znám se, že jsem Pavla, bratra vašeho a švagra svého, nešťastnou příhodou zamordoval a v tvé moci jsem, ale tebe i bratří tvých, tolikéž Kuny manželky a dítek po něm zůstalých prosím pro Pána Boha, že mi ten hřích odpustíte pokáním, čímž vám se toho odsluhovati připovídám.“ Na to měl přistoupit nejstarší bratr zavražděného Jan a za všechny mu odpustit, pak mohl Matěj vstát z hrobu, na němž ležel. Podobný odpros je uveden v Knize tovačovské, podle níž má proviněný „na hrob křížem lehnúti a přítel jeho najbližší má meč mezi jeho plecima koncem doloov držeti a tříkrát se jeho otázati: „již-li jsem tak mocen hrdla tvého, jakož ty byl bratra mého neb přítele?“. A když dí po tříkrát: „již, ale prosím pro Buoh, živ mne' tehdy dí: „živím tě pro Pána Boha' a má jemu

odpustiti...“ A v dalším případě „...*sám pak ku pokoře jíti, též na hrob lehnutí, též se pokořiti, též věčným přítelem býti*“.⁴

Dále měl Krčma udělat z dubového dřeva památku Božích muk a umístit ji do sv. Václava (28. září) roku 1583 na místo určené fojtem. Mimo to měl ještě úředníkovi zaplatit deset zlatých a dalších deset zlatých rozdělit následovně – tři zlaté knězi Matějovi do Předmostí u Přerova, čtyři zlaté do některého špitálu a zbývající tři do pavlovického chrámu Páně. O splacení posledních tří zlatých je v registrech také zmínka, a to z roku 1584, kdy peníze odvedl radslavickému úřadu a ten je předal tehdejšímu pavlovickému kostelnímu hospodáři Havlovi Šoustkovi.⁵

Po zaplacení pokuty kapitulnímu úředníkovi na sv. Bartoloměje (24. srpna) měl odejít do Tršic do vězení, kde měl být zavřen do sv. Martina (11. listopadu 1582). Ručiteli celého rozsudku pak bylo těchto deset sousedů z Radslavic – Vaněk Krčmář, Vaněk Toušek, Jan Soukup, Havel Filipův, Malec Soukupův, Havel Pavlíčků, Šimon Eliášek, Mikuláš Škudrnů, Martin Valouchů a Martin Vrťalů, a celková suma, kterou za něj ručili, byla 200 kop českých grošů. Poslední, zatím nezminěný trest byl, „...*že se má z dědiny vyprodati gruntů panských prázden býti... z dědiny se vyprodati...*“

Potud tedy samotný rozsudek. Nyní se podívejme, co je na něm zvláštního. Předně, byl to zřejmě jen Krčma, který skutečně věděl, jak se celá událost stala, a jednalo se pouze na základě jeho popisu události. Další zvláštností je, že získal na svou ochranu glejt, který se, například podle již zmiňované Knihy tovačovské, právě vrahům vůbec neměl vystavovat. „...*Glejtové nepomáhají žhářóm, lúpežníkóm, zlodějóm, falešníkóm, morděřóm a zrádcím...*“, nebo na jiném místě, „...*se těmto glejtové nezachovávají ani dávání býti mohú totiž vražedníkóm neb morděřóm...*“⁶

Navzdory tomu, že rodina zavražděného přišla o svého živitele a zároveň plátce gruntovních peněz, nežádala žádnou finanční náhradu, a to i přesto, že po Malcovi zůstali dva nezletilí sirotci – synové Jiří a Václav.⁷ Rodina oběti vrahovi také odpustila jakýkoliv další trest, na který by mohla mít nárok, včetně hrdelního trestu. A nakonec bylo Krčmovi zakázáno nosit rok zbraň – zřejmě tedy nějakou měl i onoho dne, kdy došlo k vraždě.

Dále se podívejme, co mohou sirotčí registra vypovědět o vrahovi a zavražděném před samotnou vraždou. Nejprve tedy Matěj Krčma. Na svém statku se objevuje v roce 1578 (v samotných Radslavicích je již děle), kdy jej koupil od Jana Haluzy, a platí pravidelně při všech posudcích.⁸ Dále je do doby vraždy uváděn dvakrát jako konšel, a to v roce 1575 a 1580.⁹ Prozatím nejstarší zmínka o Pavlu Malcovi pochází z roku 1579, kdy je uveden jako ručitel.¹⁰ Malec byl také konšelem,¹¹ a to shodou okolností v roce 1582. Tehdy byli v úřadu tito lidé: fojtem byl Pavel Hněvek, purkmistrem Jan Medek a konšelé byli Jan Marhotka, Vaněk Matúšek řečený Bílý, Pavel Janků a samozřejmě Pavel Malec. Ten je uveden mezi konšely ještě i v době, kdy Krčma platí za svůj grunt.¹² V jednom případě v roce 1582 není po zabití Malce uveden nikdo a jeho místo konšela potom převzal Matule Václavků.¹³ Ze zápisů o Krčmovi gruntu je zřejmé, že platil o masopustu, a jak již víme, vražda se udála právě na masopustní pondě-

lí. Nyní samozřejmě vyvstává otázka, zda tato okolnost a vražda spolu nějak souvisí, ale naneštěstí by to byl jen neprokazatelný dohad.

Tím by také celé pátrání mohlo pro nedostatek informací skončit – máme zavražděného, který byl snad zabit nešťastnou náhodou svým příbuzným, vraha, který byl sice lehce, ale přece jen potrestán, ale... Právě potrestání Matěje Krčmy odvíjí další část příběhu, která jej však nerozmotává, naopak spíše ještě více utahuje smyčky, které zřejmě nikdy nebudou rozvázány. Jedním z trestů byla povinnost se „...z dědiny vyprodati, gruntů panských prázden býti...“ Zvláštní ale je, že Krčma dále platí za svůj grunt, a to až do roku 1600 a od roku 1601 je grunt po něm, jakožto nebožtíkovi, prodán.¹⁴ A nejen to, je také mnohokrát do své smrti uveden jako ručitel, či mezi těmi, kteří po smrti některého hospodáře skupují na jeho statku nějakou část inventáře, a to poprvé od vraždy již v roce 1583!¹⁵ A ani to není všechno. Krčma je v roce 1586 ručitelem jednomu z Malců,¹⁶ tedy příbuznému zavražděného. Ba dokonce ho v roce 1588 nacházíme opět ve funkci konšela v Radslavicích, odkud měl být vyhoštěn! Pravdou je, že existovali dva Matějové Krčmové – otec a syn, ale syn je poprvé v roce 1611 uveden jménem a do té doby je uváděn spolu se svým bratrem pouze pod označením „sirotci“,¹⁷ takže jednoznačné vysvětlení není ani zde.

Kdo tedy byl Matěj Krčma, který – ač vrahem, žil dál zřejmě vcelku klidným životem, a kdo byl Pavel Malce, který – ač zavražděn, upadl zřejmě velmi rychle v naprosté zapomnění? Je možné, že Matěj Krčma byl nějakým naprosto neznámým zchudlým příbuzným rodu Krčmů z Koněpas¹⁸ – tedy stále přece jen šlechticem s trochu jinými právy než obyčejný člověk? Ostatně způsob odprosu na hrobě Malce odpovídá spíše odprosu šlechtice než sedláka.¹⁹ Také zákaz nošení zbraní předpokládal její (jejich) vlastnictví, ba dokonce je možné, že meč zmíněný při odprosu byl Matěje Krčmy (možná i vražednou zbraní), a to není zbraň sedláka. Nebo mohl být jen na svou dobu chytrý a vychytralý člověk, který dokázal všechny přesvědčit o tom, že je vše tak, jak on to říká, a později se vyhnout i částem trestu. Otázkou také je, jakou roli hrálo zmíněné švagrovství Krčmy s Malcem. Na druhou stranu celá událost by mohla naznačovat, že se z nějakého důvodu všichni chtěli Pavla Malce zbavit. Možná, že se jen jako konšel příliš pletl do věcí ostatních a jeho smrt tak všichni uvítali.

To jsou ale všechno jen dohady a je pouze na čtenáři, jak tyto hádanky rozřeší a jakou pravdu si v tomto příběhu najde. Více informací již zřejmě k nikomu ani k ničemu v této věci nenajdeme.

Poznámky

- 1 Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc (MCO), kn. č. 90, sg. S 116, opis sirotčích register dědiny Radslavic z let 1571–1618, ověřený v roce 1681 olomouckou městskou radou.
- 2 MCO, kn. č. 90, fol. 352r,v.
- 3 Pokud není uvedeno jinak, všechny informace a citace kurzívou v uvozovkách viz poznámka č. 2.
- 4 Brandl, V.: Kniha tovačovská. Brno 1868. První případ, kdy zabil pán pána – s. 116 – kap. 210 O odkladích hlav vedle práva země a druhý případ s. 117 – kap. 212 O odkladu hlavy sedláka.
- 5 MCO, kn. č. 90, přední přideštití.

- 6 Brandl, V.: cit. dílo. K této okolnosti viz. s. 111 – kap. 201 O glejtech a dále již zmíněná s. 117 – kap. 212.
- 7 MCO, kn. č. 90, fol. 231r, v.
- 8 MCO, kn. č. 90, fol. 271v – 274v.
- 9 MCO, kn. č. 90, např. fol. 9r, 10v.
- 10 MCO, kn. č. 92 sg. CO 529, opis purkrechních register dědiny Radslavic z let 1534–1618, ověřený v roce 1681 olomouckou městskou radou, fol. 216r.
- 11 MCO, kn. č. 90, např. fol. 11r.
- 12 MCO, kn. č. 90, fol. 272r.
- 13 MCO, kn. č. 90, fol. 260v.
- 14 MCO, kn. č. 90, fol. 274r, v.
- 15 MCO, kn. č. 90, např. fol. 13r, 17r, 53r, 69v, 228r, v, atd.
- 16 MCO, kn. č. 90, fol. 57v.
- 17 MCO, kn. č. 90, fol. 276r.
- 18 Pilnáček, J.: Staromoravští rodové. Vídeň 1930, s. 342, č. 1225.
- 19 Viz poznámka č. 4.

Sochy protimorových světců v Přerově

Epidemie černé smrti opakovaně decimovaly střední Evropu už od poloviny 14. století. Zavlečena sem byla v roce 1347 z Asie. V Čechách a na Moravě se menší ohniska nákazy objevila v roce 1349, naplno epidemie vypukla v roce 1351. Původ nemoci byl dlouho zcela neznámý a příčina strašlivých epidemií, při nichž hromadně umíraly tisíce lidí, byla spatřována v Božím trestu.

Za jediný účinný prostředek proti moru byly považovány vroucí modlitby, uctívání relikvií a zbožná procesí. Zvlášť byl zprvu uctíván sv. Roch, který zemřel v roce 1327. Později, zejména v baroku, vznikl celý panteon protimorových světců.

Velké morové epidemie řádily na Moravě v letech 1483, 1509, 1521, 1529, 1542, 1558, 1562, 1571, 1584, 1589. Zvlášť zuřivý byl v Evropě průběh epidemie v letech 1679–1680, při níž jen ve Vídni zemřelo 19 829 lidí. Poslední velká morová epidemie postihla Moravu v letech 1712–1715.¹

V roce 1711 mor vypukl v Istanbulu. O rok později byl mor hlášen z Vídně. Už v únoru roku 1713 proto byly preventivně uzavřeny hranice mezi Čechami, Dolními Rakousy a Moravou. I přes tato opatření byla první onemocnění v březnu zaznamenána také v Praze. V Olomouci, kde mor dosáhl svého vrcholu v letech 1713–1715, zemřelo asi 3 000 lidí.

Podobně vysoká byla úmrtnost i v dalších moravských městech (Boskovice asi 1 000 křesťanů a 800 židů, Moravská Třebová 900, Mikulov přes 800, Mohelnice 219, Uherské Hradiště 190, Uničov 176, Kroměříž 140). Mor se šířil i přes nejprísrnější opatření a sevření největších ohnisek nákazy neprodyšnými vojenskými sanitárními kordony. Z Olomouce se mor například rozšířil do Velkého Týnce a Rokytnice.²

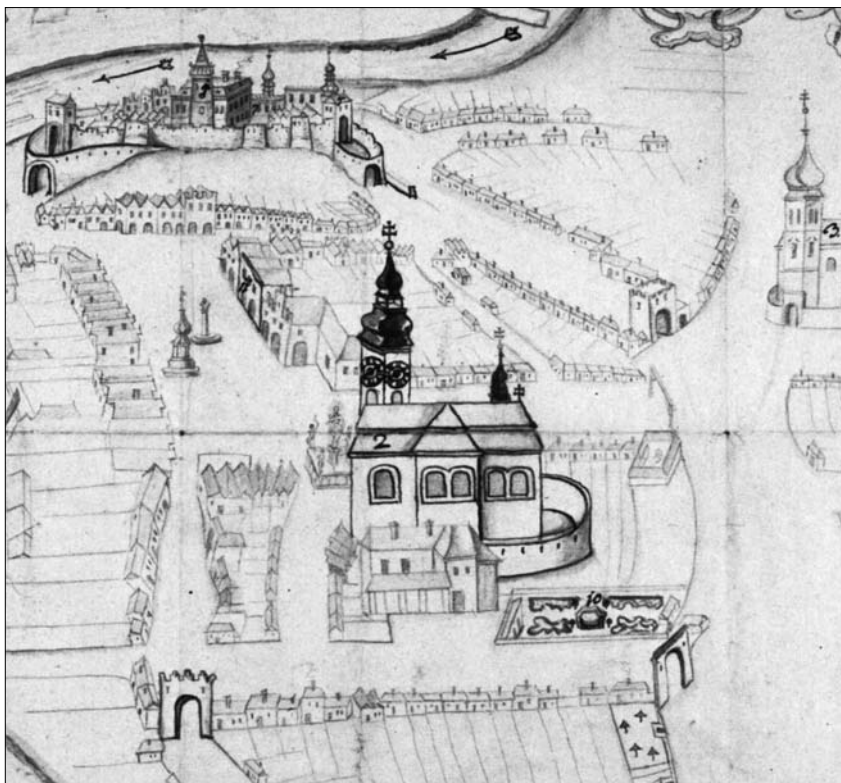
V Přerově byl velký mor zaznamenán v roce 1645. Poslední morová epidemie vypukla 18. července 1715 a trvala do 2. února 1716. Její obětí se stalo 956 křesťanů a 78 židů, kteří byli pohřbeni na novém přerovském hřbitově, který se nacházel v místech dnešní Palackého a Bartošovy ulice. Mezi zemřelými byl i kaplan Christian Wenzl. Po dobu epidemie bylo město z příkazu krajského fyzika doktora Jana Götze uzavřeno vojskem.³

Jako poděkování za odvrácení epidemie i jako ochrana před jejím dalším opakováním byly v baroku ve městech, ale i v menších obcích vztýčovány symbolické morové sloupy a pořizovány sochy protimorových světců. Předobrazem těchto často monumentálních památek byl mnichovský mariánský sloup z roku 1637 a vídeňský sloup z roku 1647. V 17. století vznikly mariánské sloupy v Brně (1679), Znojmě (1679), Valticích (1680), Olomouci (1680), Kroměříži (1680), Vizovicích (1690), Jihlavě (1690), Lipníku nad Bečvou (1694) a Mohelnici (1697).⁴

Socha sv. Rocha na Horním městě. Reprodukce dobové fotografie zachycuje stav na přelomu 19. a 20. století. Archiv autora.

K těmto raně barokním monumentům přibily po poslední morové epidemii v 18. století další sloupy s protimorovými patrony. Kromě mariánských tehdy vznikly i sloupy trojiční, z nichž nejvýznamnější byly postaveny v Olomouci a ve Fulneku. Menší obce si pořídily buď malé sloupy

Detail veduty Přerova z konce 20. let 18. století zachycující morový sloup před farním kostelem sv. Vavřince. Archiv města Brna, sb. Hofferian.

s jedinou vrcholovou sochou, nebo jen sochy jednotlivých patronů. Na paměť přestálého moru byly budovány také kaple.

Na Přerovsku byla například postavena kaple sv. Rocha v Lipníku nad Bečvou (1716), mariánský sloup v Potštátu (1718), sloup se sochou sv. Františka Xaverského a sochy sv. Pavlíny a sv. Rozálie v Rokytnici u Přerova, na panství olomouckých jezuitů (1716).⁵

Neobvyklý morový sloup se sochou sv. Josefa Pěstouna vznikl v roce 1717 na Dolním náměstí v Přerově. Podle legendy zemřel sv. Josef v rukou Panny Marie a Ježíše Krista klidně a s nejvyšší pokorou, a byl proto považován za patrona umírajících a patrona hodiny šťastné smrti. O nezvyklé volbě sv. Josefa za vrcholovou sochu sloupu zřejmě rozhodlo místní náboženské „Bratrstvo sv. Josefa“, založené v roce 1693. O založení bratrstva se zasloužil Jan Anastazius Tichý, který byl za přerovského děkana investován 23. června 1688. V roce 1692 vybuodoval v Přerově kapli sv. Josefa. Před příchodem do Přerova působil v Domaželicích (1674–1676), Kokorách (1676–1680) a v letech 1680–1688 v Hranicích. Zemřel v roce 1696.⁶

Regule bratrstva, které bylo nejstarším přerovským náboženským spolkem, schválil papež Inocenc XII. dne 20. října 1693. Dne 9. ledna 1693 je potvrdil olomoucký biskup Karel z Lichtenštejna-Kastelkornu. Hlavním posláním bratrstva, jehož sodály byli muži i ženy, byla účast na společných bohoslužbách, procesích, pohřbech jeho členů a modlitbách, čímž mělo bratrstvo přispívat k jednotě a svornosti mezi křesťany a k odstraňování kacířství. Vykonáním předepsaných náboženských úkonů mohli členové bratrstva získat plnomocné odpustky. Noví členové byli do bratrstva přijímáni na slavnostním ceremoniálu v kapli sv. Josefa a zapsáni do matriky bratrstva.⁷ Při barokní přestavbě farního kostela sv. Vavřince v letech 1727–1732 byl pro kapli sv. Josefa upraven původní orientovaný renesanční presbytář.

Morová epidemie i stavba morového sloupu se odehrály za působení děkana Pavla Josefa Kučery. Na faru v Přerově byl Kučera investován 15. září 1710, po úmrtí svého předchůdce Jana Pěstínka, který do Přerova přišel z Předmostí. Děkan Kučera, který měl hlavní zásluhu na vybudování sloupu, zemřel záhy po jeho postavení 1. března 1718.⁸

Původní podobu sloupu i jeho umístění dokumentují barokní veduty města. Po prvé je sloup zachycen na vedutě z konce 20. let 18. století a na vedutě z roku 1727 se zakreslením židovských domů. Další jeho vyobrazení je dílem přerovského malíře Jana Hoffmanna na obraze města s patronem sv. Vavřincem, který dal kolem poloviny 18. století pořídit pro místní farnost děkan František Antonín Nedoman.

Sloup se skládal ze sochy sv. Josefa Pěstouna, která byla osazena na trojdílném hranolovém podstavci. Kolem ní byly na čtyřech stranách na hranolových podstavcích umístěny další menší sochy. Podle literatury to byly sochy jezuitských světců sv. Ignáce z Loyoly a sv. Karla Boromejského, sv. Šebestiána a sv. Michaela. Nárožní podstavce byly spojeny mříží. Z nadace děkana Pavla Josefa Kučery byly u sloupu každou středu čteny děkovné litanie.⁹

Kolem roku 1830 byl sloup zrušen a následně přemístěn.¹⁰ Dochovala se jeho centrální část se sochou sv. Josefa Pěstouna a sochy obou jezuitských světců, které byly osazeny do půlválcových nik na průčelí farního kostela. Zbývající sochy byly přemístěny do polí, kde zanikly.

Socha sv. Josefa je osazena na trojdílném podstavci a dvou 25 cm vysokých čtvercových kamenných stupních. Spodní stupeň je široký 235 cm, horní 175 cm. Spodní část hranolového podstavce vysokého 100 cm, o rozměrech základny 126 × 126 cm, je na horní hraně okosená. Na jeho přední straně je vytesán reliéf s mučednickou smrtí patrona města sv. Vavřince.

Sv. Vavřinec byl papežem Sixtem II. vysvěcen na jednoho ze sedmi římských jáhnů. Umučen byl jen čtyři dny po mučednické smrti svého světele dne 10. srpna 258, údajně upálením na rožni. Podle legendy mu prefekt města nařídil, aby odevzdal církevní poklady. Sv. Vavřinec shromáždil chudé a nemocné, přivedl je k prefektovi a řekl mu: „*Zde jsou poklady církve.*“

Střední část podstavce tvoří hranol o základně 64 × 64 cm a výšce 130 cm, nahoře i dole doplněný profilovanými římsami. Na všech jeho čtyřech

stranách jsou vytesány zavíjené kartuše zdobené akantovým ornamentem s rýhovanou pentlí. Centrální část kartuší tvoří oválná vypouklá zrcadla. Na přední straně je do zrcadla vytesán znak města, který nahoře a dole doplňuje dělený letopočet 17/17. Ostatní zrcadla jsou prázdna.

Horní část postavy je vysoká 85 cm. Má čtvercovou základnu o rozměrech 105 x 105 cm. Její boky jsou konkávně probrány, zdobeny kartušemi s akantovým ornamentem a nahoře v rozích ukončeny okřídlenými hlavíčkami puttů. V kartuši na přední straně je špatně čitelný latinský nápis: Ex / voto / tempore / pestis facta / statua haec erecta / sumptibus A: (mplissimo) R:(everendissimo) et E:(xcellentissimo) D:(omino) P:(aulo) I:(osepho) K:(učera) D:(ecano) P:(reroviensis) Concurente populo / civitatis / et / S:S:(anctis) Protectoribus dicata.¹¹ Překlad: Tato socha, zaslíbená v čase moru a zasvěcená svatým ochráncům, byla postavena za přispění měšťanů nákladem veleváženého, nejdůstojnějšího a nejvznešenějšího pana Pavla Josefa Kučery, přerovského děkana.¹²

Sv. Josef je zachycen ve výrazném kontrapostu. V náručí drží Ježíška. Nad oběma hlavami byly původně zlacené svatozáře. Stopy po zlacení byly při posledním restaurování zjištěny i na soše sv. Josefa a na městském znaku. Výrazné kontrapasty mají také podživotní sochy světců v církevních rouchách s birety, které mají nízké hranolové podstavce a jsou drhotně umístěny v nikách na průčelí farního kostela.

V pravé nise je osazena socha sv. Karla Boromejského (1538–1584). Karel Boromejský pocházel ze šlechtické rodiny. Už ve 22 letech se stal kardinálem a později arcibiskupem v Miláně. Vedl velmi střídmy život, svůj majetek rozdával chudým a ošetřoval nemocné. O nemocné morem pečoval zejména za moru v Miláně v roce 1576. Kanonizován byl v roce 1610. V Přerově je zobrazen s provazem kajčnicka kolem krku.

Jeho protějškem je podle literatury zakladatel jezuitského řádu sv. Ignác z Loyoly (asi 1491–1556). Také on byl šlechtického původu. V mládí byl vojákem. Na kněze byl vysvěcen až ve věku 47 let. Po smrti mu bylo přisouzeno mnoho zázračných uzdravení. Je zobrazen jako vousatý muž v církevním rouchu s biretem na hlavě.¹³

Sv. Šebestián byl raně křesťanský mučedník, o němž je známo jen málo. Byl údajně důstojníkem pretoriánské gardy za vlády císaře Diokleciána. Jako tajný křesťan měl být popraven šípy. Jeho těžké rány způsobené střelami ale nebyly smrtelné, a sv. Šebestián, po vyléčení sv. Irenou, proto mohl znovu předstoupit před císaře se svou další obhajobou křesťanství. Zemřel mučednickou smrtí ubitím olověnými kyji. Jeho uctívání jako patrona proti moru započalo už ve 4. století, kdy byla nad jeho hrobem na via Appia postavena bazilika. K všeobecnému rozšíření došlo zejména ve 14. století. Jako protimorový patron se sv. Šebestián v baroku vyskytuje na značném počtu morových sloupů i na volných protimorových sochách.

Ikonograficky zajímavý je výskyt sochy sv. archanděla Michaela. Archanděl Michael byl původně Strážným andělem židovského národa, kterého křesťané přijali jako svého svatého ochránce. Nejčastěji bývá zobrazován jako vítěz nad satanem a anděl vážící duše při Posledním soudu. Bohem mu bylo také uloženo, aby pomáhal umírajícím v jejich posled-

ní těžké hodině. Na východě byl archanděl Michael všeobecně považován za patrona nemocných.

Velký ohlas vzbudilo vidění papeže Řehoře Velikého, který uspořádal v roce 590 za odvrácení moru v Římě velké prosebné procesí k bazilice S. Maria Maggiore. Při vyzdvžení obrazu Panny Marie Sněžné se nad Andělským hradem objevil anděl, zasunul meč do pochvy a epidemie zázračně ustala. Toto téma se po poslední morové epidemii stalo aktuální i v Olomouci, kde si je zvolil za námět fresky v jezuitském kostele Panny Marie Sněžné v roce 1716 malíř Karel Harringer.

V Přerově byl tento světec velmi oblíbený a byl mu zasvěcen jeden z jeho nejstarších kostelů. Byl jím kostel sv. Michaela na Šířavě, který má patrně velmi staré raně středověké založení. Až do postavení renesančního předchůdce dnešního farního kostela sv. Vavřince v roce 1554 plnil funkci farního kostela pro celé město.

Autor sousoší není zatím znám. Na základě komparace je možné sousoší připisat dílně olomouckého sochaře Johanna Sturmera. Johann Sturmer pocházel z pruského Královce. Narodil se kolem roku 1675. V Olomouci se po prvé objevil už v roce 1703 v dílně Františka Zürna. Pro neshody záhy odešel do Svitav. V roce 1713 se do Olomouce vrátil a byl přijat za zdejšího měšťana. V Olomouci působil až do své smrti v roce 1729. Jeho dílna, v níž se vystřídala řada tovaryšů a spolupracovníků, byla velmi agilní. Patřila v první třetině 18. století na střední Moravě k nejvyhledávanějším. To se také spolu s výrazným podílem účasti dílenských spolupracovníků mnohdy odrazilo i na kvalitě její sochařské produkce. Přes tato občasná zakolísání je Sturmerovo dílo mimořádně významné a jeho autor patří na Moravě k zakladatelským osobnostem domácí barokní sochařské tradice.

Po poslední morové epidemii se Johann Sturmer autorsky podílel na řadě morových sloupů i na volně stojících sochách protimorových světců. K nejznámějším z nich patřil mariánský sloup na Dolním náměstí v Olomouci (1716–1723), Moravské Třebové (1715–1718), Mohelnici (1717), Šumperku (1717), Fulneku (1718), Kroměříži (1725), Zábřehu (1713) a Potštátu (1715–1716). Pracoval však také ve dřevě a ve štuku na výzdobě kostelních kazatelen, oltářů a varhan.

Rukopisné paralely se sochami v Přerově lze najít u řady Sturmerových prací. Sochy mají pro Sturmera typický výrazný kontrapost, kované svatozáře a charakteristické traktování drapérií. Příbuzné podstavce jsou doloženy na soše sv. Jana Nepomuckého na mostě v Litovli a na soše sv. Barbory v Cholině. Obdobné stáčené akantové ornamenty s rýhovanou stuhou a hladké lemy po obvodu podstavce se vyskytují i na morovém sloupu v Mohelnici a na soše v Cholině. Tvarově velmi blízké jsou také profily říms na podstavci, fyziognomie hlav světců, rukopisně specificky utvářené vlasy a vousy i celková kompaktně pojímaná modelace s umírněnými expresivními akcenty.

Socha protimorového světce byla v roce 1717 v Přerově pořízena i pro Horní město. Vznikla ve stejné sochařské dílně a byla vybudována nákladem přerovského měšťana a zednického mistra Petra Feichtnera a jeho manželky Marie Magdalény.

Mírně podživotní socha sv. Rocha vysoká 152 cm, se psem ležícím u světcovy odhalené nemocné nohy, je osazena na dvoudílném hranolovém podstavci, hranolovém soklu a dvou novodobých hladkých stupních. Sokl má rozměry 62 × 62 × 24 cm, dolní část podstavce 44 × 44 × 90 cm, horní část podstavce 47 × 47 × 30 cm.

Na čelní straně spodní části podstavce, s dolní i horní profilovanou římsou, je vytesána zavíjená akantová kartuše s rýhovanou stuhou a oválným vypouklým nápisovým zrcadlem. Nápis vysoký 2,7–3,2 cm zní: PETRUS / FEICHTNER / BURGER UND / MAURE MEISTER / IN PRERAU MARIA / MAGDALENA SE / INE EHEGENOSINA : / 1717. Zbývající tři strany spodní části podstavce zdobí prázdné ryté kazulové zrcadlo.

Horní část podstavce je esovitě zvlněná a zdobená akantovými rozvilinami. Socha měla původně na hlavě široký poutnický klobouk, který se nedochoval. Jeho podobu dokumentuje dobová fotografie. V 19. století byla socha ohrazena litinovým zábradlím a doplněna lucernou ve tvaru šestičipé hvězdy.

Sv. Roch (1293–1327) pocházel z Montpellieru v Languedoku. Během morové epidemie ve 14. století pečoval v severní Itálii o nemocné. Přecházel z místa na místo a nakažené morem zázračně uzdravoval. Když se v Piacenze sám nakazil, byl zachráněn psem, který mu donášel chléb. Po zotavení se vrátil do rodného města. Protože ho nemoc změnila tak, že ho jeho příbuzní nepoznali, byl jako podvodník vsazen do vězení a tam zemřel.

Sv. Roch bývá zobrazován v poutnickém rouchu, s měscem u pasu a symbolickou poutnickou mušlí na plášti. Je provázen psem. Nadzvedává svou tuniku, aby odhalil vnitřní stranu stehna, kde se mor příznačnou černou skvrnou nejdříve projevoval. V roce 1485 jeho ostatky v Motpellieru ukradli Benátčané a přenesli je do Benátek, kde bylo založeno bratrstvo pečující o nemocné pod světcovou patronací.

Také na našem území je výskyt tohoto oblíbeného světce velmi častý. Kromě řady volně stojících soch bývá jako protimorový patron osazován na podstavce mariánských i trojičních sloupů a umístován na kostelní oltáře. V olomoucké arcidiecézi je sv. Rochovi zasvěcen farní kostel v Petrovích na Krnovsku. Už z roku 1624 pochází manýristická kaple sv. Rocha v Úsově.

Sv. Josef Pěstoun je ve velmi blízké kompozici doložen na Sturmerově morovém sloupu v Moravské Třebové. Reliéfně zpracovala Sturmerova dílna polopostavu tohoto světce na čelní straně podstavce sochy sv. Barbory v Cholině. Pro figury jezuitských světců i sv. Rocha existují analogie u řady soch i morových sloupů. Charakteristický široký klobouk je doložen na sochách na podstavci mariánského sloupu na Dolním náměstí v Olomouci a na sloupu v Potštátu.

Poznámky

- 1 Podrobněji se historií morových epidemií na Moravě zabývá Wondrák, E.: *Poslední olomoucký mor a protimorový spis*. Výroční zpráva Státního okresního archivu Olomouc, 1983, s. 47. Týž: *Mor a některé moravské protimorové spisy v 16. století*. Tamtéž, 1981, s. 49 ad.

- 2 Wondrák, E.: Poslední olomoucký mor a protimorový spis, s. 49–50.
- 3 Bayer, F.: Přerovsko, město i hejtmanství. Díl 1., soudní okres přerovský. Přerov 1893, s. 202. Dějiny města Přerova. 2. díl. Přerov 1971, s. 187. Dostál, J.: Přerovské hřbitovy. Kultura Přerova, 1963, únor, s. 7.
- 4 V Olomouci stál nejstarší morový sloup na Předhradí před kostelem Panny Marie. Později byl přenesen do Huzové.
- 5 Mlčák, L.: K autorství soch protimorových patronů v Rokytnici u Přerova. Výroční zpráva Památkového ústavu v Olomouci za rok 1996, Olomouc 1997, s. 90.
- 6 Wolny, G.: Kirchliche Topographie Mährens. 5. díl. Brno 1863, s. 177, 154, 187. 3. díl. Brno 1859, s. 278.
- 7 Dějiny Přerova. 2. díl. Přerov 1971, s. 197.
- 8 Wolny, G.: Kirchliche Topographie Mährens. 5. díl. Brno 1863, s. 177.
- 9 Bayer, F.: cit. dílo, s. 94.
- 10 Tamtéž, s. 202.
- 11 Podle Dějin Přerova, 2. díl, s. 217 měla být písmena zkratkami jmen fundátorů.
- 12 Překlad Kateřina Mlčáková.
- 13 Na morových sloupech bývá spolu s Karlem Boromejským obvykle osazována socha sv. Františka Xaverského. Také on bývá zobrazován s vousy, oblečený v klerice a s biretem na hlavě. Jeho atributem je kříž s korpusem ukřižovaného Krista, který se ale v Přerově nevyskytuje.

Fratišek Hanák

Starobylé kamenné kříže a křížové kameny v širším okolí Přerova

Starobylé kamenné kříže, křížové kameny, kruhové stély, hraniční kameny, pamětní kameny a jiné kamenné monolity patří mezi tzv. drobné kamenné památky v krajině (něm. Flurdenkmäler – krajinné nebo také nivní památníky). Jen kamenů ve tvaru kříže nebo s křížovým znamením je v České republice uváděno v katalogu Společnosti pro výzkum kamenných křížů přes 1500 položek (Kol. 1997). Mezi kamennými památníky mají zvláštní místo kamenné kříže a křížové kameny (kámen s reliéfem kříže) vzhledem ke své historii, tajemství, které je obestírá (pověsti o vzniku a paralelních mimořádných a pohnutých událostech), a mocnému dojmu a hlubokému účinku, které mají na člověka (úcta ke kříži jako k nedotknutelnému znamení, romantické zaujetí, umístění v krajině). Jsou zhotoveny z jednoho kusu kamene, mnohdy nesou vysekané obrazce nebo obrysy zbraní, náradí a někdy i letopočet a text (petroglyfy) a stojí zpravidla osamoceně ve volné krajině na odlehlých místech. Petroglyfy byly někdy vysekány dodatečně, vznikly tedy později než kamenný objekt a pro jeho datování a objasnění původu jsou nespolehlivé.

V minulosti bylo publikováno více teorií o vzniku a umístění kamenných křížů a křížových kamenů, z nichž žádná nedává jednoznačnou odpověď o původním účelu jejich zasazování do krajiny. Původně se badatelé domnívali, že jde o cyrilometodějské památky (např. Havelka 1885 nebo Příkryl 1908) a kříže byly nazývány cyrilometodějskými (cyrilometodějská christianizace), také ale švédskými (připomínka švédských válek) nebo husitskými (připomínka husitských válek). Tyto názory byly později mnohými autory vyvráceny a vysvětlení jejich významu bylo rozšířeno jako lákavé a vzrušující téma o další výkladu (Kalousek 1885, Paliardi 1895, Kšíř 1959, Lang 1961, Urfus 1985, Procházka 1989, Procházka & Navrátil 1996, Kol. 1997). Často je přijímán názor, že jde o tzv. smírčí kříže, jejichž postavení bylo součástí smírčích smluv, kdy byla krevní msta jako nejstarší forma trestu nahrazena mírnou cestou (např. vrah zaplatil odškodnění pozůstalým a na místě činu zřídil kamený kříž ke smíření). Tato teorie byla dostatečně prokázána. Podrobně se zabývá teorií vzniku kamenných křížů a křížových kamenů kniha Kol. (1997) s uvedením několika výkladů o původu: smírčí význam, pamětní význam (kult znamení smrti), hraniční znamení, misijní původ, symboly rekatolizace, znamení u cest (výstražné znamení, celní značky) a projevy germánské symboliky (víra v božstva a hrdinské eposy).

Je zřejmé, že zatím nelze dát na otázky vzniku a funkce kamenných monolitů seriózní odpověď. Nemá tedy dále smysl zde diskutovat o jejich

Kamenný kříž ve Špičkách. Foto autor.

pamětním, smířčím, hraničním, celním, misijním či jiném významu. Je ovšem prokázáno, že Konstantin a Metoděj procházeli v rámci své moravské mise i odlehlým venkovem a osamělými osadami (Jarošová 2000). V českých zemích nebyl zatím dokumentován misijní význam kamenných křížů (misijní kříže jsou známe např. z Norska nebo Irska) (Kol. 1997).

V širším okolí Přerova je umístěno 6 starobylých kamenných monolitů (4 kamenné kříže, 1 křížový kámen, 1 hraniční kámen) v následujících lokalitách: Špičky, Svěsedlice, Mořice, Němčice, Krčmaň a Grymov.

1. Špičky

Podoba památky: Kamenný kříž.

Typ kříže: Klínový.

Lokalizace: Zazděn do hřbitovní zdi (na vnitřní straně) vpravo od vchodu, naproti vstupu do farního kostela P. Marie.

Výška: 65 cm.

Nápisy a obrazce: 0

Další údaje: Kol. (1993) uvádí, že jde o smířčí pískovcový kříž ze 16. až 17. století. Smířčí původ není ovšem prokázán a zdá se vzhledem k typu kříže nepravděpodobný. Kol. (1997) udává nesprávně, že je zazděn do hřbitovní zdi u kostela zasvěceného sv. Judovi a Šimonovi. Příkrýl (1908) se zmiňuje v souvislosti s teorií cyrilometodějské mise, že tento kříž stával původně na místě misie jako památka na

Kamenný kříž ve Svěsedlicích na skalce z lomového kamene. Foto autor.

posvěcení „budovy pohanského chrámečku kamenného v křesťanský“ byzantskými věrozvěsty v roce 864.

2. Svěsedlice

Podoba památky: Kamenný kříž.

Typ kříže: Latinský s rozšířenou základnou.

Lokalizace: Západní část obce před budovou bývalé školy (nyní restaurace, obecní knihovna a obecní úřad). Kříž stojí na skalce z lomového kamene a je překrytý větvemi tisu červeného.

Výška: 98 cm.

Nápisy a obrazce: Letopočet 1542, po celé délce na čele svislé části kříže obrys vztyčeného kopí až do středu vodorovného břevna (pod letopočet).

Další údaje: Ke kříži se traduje místní pověst o přepadení a násilné smrti osamělého jezdce (Kol. 1997). V literatuře jsou rozpory v datování kříže způsobené rozdílnou transkripcí. Letopočet 1542 uvádějí Havelka (1885) a Kol. (1997), letopočet 1547 Příkrýl (1908) a Kšír (1959). Havelka (1885) se přiklání k názoru, že se v žádném případě nejedná o misijní památku. Zjišťuje u něho vzhledem k rozšířené základně určitou příbuznost s nižšími řeckými kříži a považuje ho za přechod k vysokým a štíhlým křížům latinským. Podle Příkrýla (1908) stojí na místě svaté misie a letopočet 1547 byl na něm vytesán po

Kamenný kříž v Mořici. Foto autor.

vyzvednutí jako připomínka neznámé události. Podle Kšíra (1959) jde o převýšený latinský kříž se smířcím významem a cenné datování ukazuje na novější dobu zhotovení.

3. Mořice

Podoba památky: Kamenný kříž.

Typ kříže: Řecký.

Lokalizace: U zdi hřbitova přímo v obci Mořice vpravo od vchodu.

Výška: 64 cm.

Nápisy a obrazce: Na čele svislé části kříže vysekán gotický meč s rukojetí na vodorovném břevně a distálním ostřím v zemi.

Další údaje: Pískovcový kříž má zvětřelé levé rameno. Podle Kol. (1997) připomíná smrt dvou osob při vzájemné potyčce. Lze uvažovat o smířcím významu.

Kamenný kříž u Němčic. Foto autor.

4. Němčice

Podoba památky: Kamenný kříž.

Typ kříže: Řecký.

Lokalizace: Vlevo od polní cesty u ovocného sadu mezi severní částí obce Němčice asi 250 m směrem na Starou Ves.

Výška: 78 cm.

Nápisy a obrazce: Na kříži jsou patrné zbytky nápisu. Podle Příkryla (1908) zde byl vytesán novější nápis: „Za Kostelcem na Hrádku, sídle vladyky zdejšího, objevena r. 1906 modla sochy Báby, ponořená do písku a je hodně poškozená. Byla sem uložena po zavedení křesťanstva.“ Termínem „bába“ se dříve lidově označovaly kamenné kříže (Kšír 1959).

Další údaje: Je zajímavé, že kříž má v poměru k tělu poměrně malou hlavu. V jeho středu je vyhloubený čtvercový otvor, který byl dříve

Křížový kámen u Krčmaně. Foto autor.

podle fotografie Příkryla (1908) kruhový (na tomto snímku je ještě zřetelný nápis). Podle Kšíra (1959) hloubili lidé na křížích důlky, rýhy a otvory proto, aby vytěženým kamenným prachem získali léčebný prostředek proti nemocem, popř. vkládali do skulin masti ke zvýšení jejich léčebné účinnosti. Příkryl (1908) udává, že na místě uložení kříže posvětili solunští bratři „za humny kosteleckými pramen ke křtu věřících, jmenuje se posud Svatá voda“. Misijní význam je sporný, spíše lze usuzovat na význam smírčí.

5. Krčmaň

Podoba památky: Křížový kámen s horními rohy skosenými do oválu (kříž je vysekán jako reliéf).

Typ kříže: Latinský s rozšiřujícím se kmenem.

Křížový kámen u Krčmaně na zděném podstavci. Foto autor.

Lokalizace: Východně od obce Krčmaň 100 m vpravo od polní cesty směrem k hospodářskému dvoru v Grygově u jihovýchodního okraje lesa Chrastu (v polích). Křížový kámen je umístěn mezi keři pod stromem na silně poškozeném zděném podstavci z roku 1910 (Kšír 1959) se soklem a římsou.

Výška: 80 cm.

Nápisy a obrazce: Na monolitu není nápis. Na podstavci je tabulka s téměř nečitelným nápisem, který byl pořízen v roce 1910 a zněl: „Památka na Cyrila a Metoděje“ (Kol. 1997).

Další údaje: Křížový kámen byl v roce 1910 opraven maltou a bíle nalíčen (Kšír 1959, Kol. 1997). Stopy bílé barvy jsou patrné dodnes. Příkryl (1908) píše o „hlásání slova božího na kopci Chrastu“ a připomíná, že se zde tehdy role nazývala „U kamenného kříže“, i když zde

Hraniční kámen v Grymově. Foto autor.

nikdy jiný kříž nestál a nestojí. Kšír (1959) se přiklání ke smířcímu významu tohoto křížového kamene, na němž se reliéf kříže blíží latinskému typu.

6. Grymov

Podoba památky: Hraniční kámen.

Lokalizace: Parčík na návsi obce Grymov před kaplí. Kámen sem byl evidentně přemístěn odjinud, nejspíše z okrajové části obce.

Výška: 30 cm (hranečník je zapadlý v zemi).

Nápisy a obrazce: Nečitelné.

Další údaje: Podle Kol. (1993) jde o památku z roku 1768.

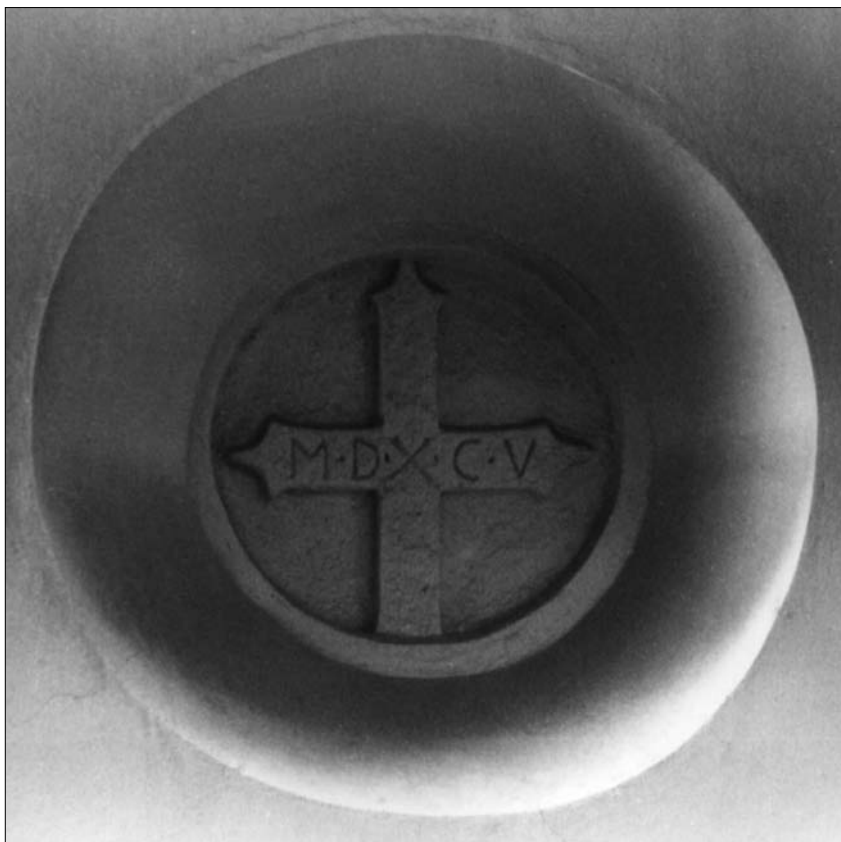
Pro doplnění je uveden další kamenný kříž zajímavého, pozoruhodného a neobvyklého typu s jiným (a známým) významem.

7. Hranice

Podoba památky: Kamenný kříž.

Typ kříže: Pisánský.

Lokalizace: Zasazen do venkovní zdi hřbitovního kostela P. Marie na oltářní straně ve výšce 5 m.

Kamenný kříž v Hranicích. Foto autor.

Výška: 66 cm.

Nápisy a obrazce: Latinsky psaný letopočet 1595 (MDXCV).

Další údaje: Vznik a umístění kříže souvisí s přestavbou gotické stavby kostela P. Marie v renezančním slohu v roce 1595. Přestavbu provedl František Vladena (Kol. 1993).

Všechny uvedené kamenné monolity jsou zapsané v Seznamu nemovitých kulturních památek. U většiny z nich zůstává historicky podloženým motivem vzniku smírčí význam. Ponejvíce pocházejí z 15. a 16. století. Ať už byly tyto kříže a kameny postaveny z jakéhokoli důvodu, zůstávají kulturně historickou památkou a zasluhují všeobecnou ochranu, zejména pak státní památkovou péčí. Vlastivědné bádání v okruhu těchto kamenných památek má podnětný význam už i proto, že Morava byla odedávna považována (podobně jako západní Čechy) za oblast typickou pro jejich výskyt. V současné době je prvořadým úkolem lokalizovat, dokumentovat a chránit co nejvíce kamenných památek tohoto typu.

Literatura

- Havelka, J., 1885: Kříže cyrillské a památky jim příbuzné. – Časopis Musejní Společnosti v Olomouci, 2: 126–131.
- Jarošová, J., 2000: Svatí kacíři. – Radioservis, Praha.
- Kalousek, J., 1885: O kontroversách Cyrillo-Methodějských. – Atheneum, 3: 1–9.
- Kolektiv, 1993: Seznam nemovitých památek okresu Přerov. – PŮ Olomouc a OkÚ Přerov, Olomouc.
- Kolektiv, 1997: Kamenné kříže Čech a Moravy. – Argo, Praha.
- Kšíř, J., 1959: Smírčí kříže na území města a okresu Olomouckého. – Zpravodaj Krajského vlastivědného střediska v Olomouci, 79: 35–39.
- Lang, A., 1961: Smírčí kříže, zvané též cyrilometodějské, a pamětní kameny na Zábřežsku. – Zprávy vlastivědného ústavu v Olomouci, 94: 7–11.
- Paliardi, J., 1895: K otázce t. zv. křížů cyrilometodějských. – Časopis Musejní společnosti v Olomouci, 12: 117.
- Procházka, Z., 1989: K otázce výskytu kruhových stél u nás a v ostatních evropských státech. – Památky a příroda, 14: 133–140.
- Procházka, Z., Navrátil, V., 1996: Staré kamenné kříže a křížové kameny okresu Jihlava. – Vlastivědný věstník moravský, 48: 136–154.
- Příkryl, F., 1908: Sv. Cyrill a Method v památkách kolem Pobečví a na Záhoří. – Záhorská kronika, 4: 33–39.
- Urfus, V., 1985: Kamenní svědkové středověké kriminality. – Vlastivědný věstník moravský, 37: 84–87.

Zdeněk Fišer

Boj proti germanizaci na Severní dráze Ferdinandově (s přihlédnutím k Přerovsku)

První železnice v habsburských zemích, tzv. Severní dráha Ferdinanova, nazvaná podle císaře Ferdinanda V. (1835–1848), začala být budována v roce 1837 z Vídně ve směru na Moravu. Železniční koleje spojily metropoli na Dunaji nejprve s Břeclaví (1839), pak v jedné větvi s Brnem (1839) a v druhé postupně s Uherským Hradištěm a Přerovem (1841). V Přerově se trať opět rozdvajila: Ve směru na Olomouc dosáhla v roce 1845 Prahy, ve směru na Lipník propojila v roce 1847 Přerov s Bohumínem. Přibývající kilometry kolejí jen zvyšovaly užitečnost a úspěšnost smělého technického díla. V roce, kdy byl připojen Bohumín, tj. po prvním desetiletí výstavby, dráha přepravila 732 178 osob a 209 353 tun různého zboží. Trasy Severní dráhy Ferdinandovy vytvořily na dlouhá desetiletí dopravní páteř Moravy.¹

Zatímco o hospodářském významu díla nikdo nepochyboval, stala se jiná stránka jejího provozu postupně předmětem vzrušených polemik mezi českým a německým obyvatelstvem. Podstatu problému naznačují slova poslance Františka Skopalíka ze Záhlinic, pronesená v říšské radě v březnu 1885, tedy v době, kdy se v ní projednávala otázka postátnění nebo prodloužení koncese Severní dráhy, udělené jí 4. března 1836 císařem Ferdinandem na dobu padesáti let.

„Až donedávna a z velké části až do loňského roku byly veškeré nápisy na stanicích té dráhy, na vozích a jinde, v čistě českém (nebo, chcete-li, moravském) území, v krajině, kde obyvatelstvo ani slova německého nezná, jen v jazyku německém napsané, veškerá prohlášení a jízdní řády byly také jen v jazyku německém, a konduktér též nepromluvil slova českého na cestující, jen když jim chtěl vynadat.“²

Severní dráha byla skutečně od samého počátku podnikem jen s úředním jazykem německým. Její agenda byla vedena německy, v téže řeči byly vydávány instrukce pro železniční personál, jízdní řády i obchodní tarify.

Ostatně v době jejího vzniku tomu mohlo být jen stěží jinak. Německé vrstvy obyvatelstva byly vedoucí silou monarchie, zatímco česká národnost se teprve zvolna hlásila o svá práva. Také jazyk českého obyvatelstva nebyl ještě plně zformován, jak nakonec svědčí potíže s vytvářením nového železničního názvosloví. Obvyklé byly výpůjčky z němčiny, případně angličtiny. Některé názvy – byť dnes ne spisovné – přetrvaly dosud: závoary – šraňky, kolejnice – šíny, posunovač – šibr, vlak – trén, stanice – šta-ce.

S nedostatkem vhodných pojmů se potýkaly zvláště tehdejší úřady, vydávající na různých úrovních množství vyhlášek k zabezpečení chodu železnice a k její ochraně. Např. vyhlášky krajského úřadu v Přerově používají pro označení vlaku v češtině slova „*tah*“ nebo „*vozotah*“, zatímco strojvůdce byl „*mašínista*“ nebo „*ředitel mašiny*“; železnice byla označována jako „*želežna*“.³ Činili se rovněž „brusitelé“ českého jazyka. Kolik jen úsilí (a sporů) vyvolávalo nalezení adekvátního označení pro německý Bahnhof čili nádraží. Pro jednoho činitele to byl drážní dvůr, pro jiného dražín, pro dalšího dražeň či drahov.

Potíže s novou technickou terminologií uzavřeme ukázkou z článku Jana Ohérala (1810–1864), rodáka ze Žalkovic, ve své době uznávaného novináře, mj. nadšeného propagátora a znalce nového způsobu dopravy, který již v roce 1835, tedy v době, kdy ve střední Evropě nebyl položen ještě ani metr kolejí, otiskl v kalendáři Mährische Wanderer pozoruhodnou stať „*Geschichte und Theorie der Eisenbahnen*“. V Moravsko-slezském časopise pro lid z roku 1844 pak zveřejnil vymezení některých klíčových pojmů v češtině. Píše: „*Hýbovoz se jmenuje stroj (mašina), v kterém se topením kotlů vodou naplněných tvoří pára, jež náramnou silou svou žene tento stroj, na kterém ostatní vozy přivěšené jsou; Němci stroj tento jmenují Lokomotiv. Místo hýbovoz říká se také hýboz.*

Dráhov jest prostranný dvůr, kde se k železnici patřící stavení nalézají, jako jsou: kanceláře, kde se před odjezdem osoby zapisují, kůlny, pod kterými vozy stojí, a odkud se vyjíždí; německy Bahnhof.“⁴

Nedostatečné české názvosloví bylo ovšem jen méně bolestnou stránkou problému, jehož kořeny tkvěly podstatně v něčem jiném. Naznačil to již citovaný retrospektivní pohled Skopalíkův. Ale ještě v době, kdy byla Severní dráha ve výstavbě, se ozval z české strany první hlas, upozorňující na přezíravost vedení dráhy vůči jazykovým potřebám většiny obyvatelstva, žijícího na Moravě. V časopise Květy z listopadu 1841 neznámý autor vyslovuje své ohražení vůči nastalým jazykovým praktikám železniční společnosti: „*Neradi toliko vidíme, že ředitelstvo severní železnice, nyní již 28 mil krajem pouze slovanským vedené (od Cáhnova v Rakousích do Brna a do Holomouce), při návěštích, dráhy se týkajících, na obyvatelstvo slovanské posud žádného ohledu nevzalo, takže obchodníci a řemeslníci z kraje, neumějící německy, z ohlášení posavadních o užitečnosti nového ústavu, o pořádku, jezdění, roztřídění cestujících, o platu od místa k místu atd. žádného poučení nabýti nemohou.“⁵*

Podobně si v polovině 40. let 19. století posteskl Alois Vojtěch Šembera, profesor české řeči a literatury na Stavovské akademii v Olomouci, tehdy vedoucí představitel vznikající národně české reprezentace na Moravě. Opět na stránkách Květů vyjadřuje přání, aby ředitelství dráhy vydávalo všelijaká ohlášení nejen v němčině, ale také v jazyce, který převažuje u většiny moravského obyvatelstva, tj. česky.⁶

Činitelé Severní dráhy však na jazykové potřeby neněmeckého obyvatelstva nebrali ohled. Instrukce, vyhlášky, pokyny, jízdní řády atd. – vše bylo nadále tištěno v němčině. Pouze v některých českých kalendářích se občas objevily přeložené tarify cestovního pro osobní a nákladní dopravu, usnadňující městskému a především venkovskému českému obyvatelstvu

cestování po dráze.⁷ Při vlastní cestě pak už pomoci nebylo. Názvy stanic byly pouze německé, stejně jako vyvolávání konduktérů nebo informace jimi poskytované. Po celá 40. a 50. léta platilo, co dále retrospektivně vzpomenu už citovaný František Skopalík na říšské radě: „*Chtěl-li cestovat po železnici, přišel-li na nádraží, našel sice poctivý venkovan stěny nádraží a v čekárnách plakáty polepené, marně však obcházel okolo, hledaje nějaký plakát v jazyku českém. Pánové, a to bylo i na stanicích, kde v celém městě, vyjma snad faráře, učitele a snad některého obchodníka izraelitu, ani jediný obyvatel německy neuměl. Sám jsem to vidíval na sousedních mých stanicích v Hulíně a v Tlumačově, a vždy jsem byl nemile dojat, když mimo německé našel jsem tu i plakáty v řeči maďarské, ale v české ani slovíčko.*

*Přišel-li cestující k pokladně koupit si lístek, neuměje německy, žádal jej po česku, tu našli se začasté mezi pány kasíry takoví, jenž třeba česky rozuměli, ale rozumět nechtěli a pošklebky sobě ještě tropili z člověka venkovana, který za vlastní peníz lístek koupiti si chtěl – koupiv lístek, šťastně dostal se do vozu, pakli p. konduktér ho tam neveštol, a opět měl nesnáz, neb konduktér na něj mluvil německy, čemuž nic nerozuměl, a tu přišlo k výstupům mezi konduktérem a cestujícím často nemilým.*⁴⁸

Výlučné uplatňování němčiny v agendě a komunikačním systému Severní dráhy bylo od počátku jejího vzniku doprovázeno rovněž upřednostňováním německého personálu na moravských stanicích. Pro první roky jistě nelze hovořit o cíleném záměru; zaměstnance – Čechy s žádoucím technickým vzděláním by stejně ve 40. letech bylo možno nalézt jen s obtížemi. Potřební pracovníci dráhy se tedy z počátku rekrutovali ze všech německy hovořících zemí. Přimo názorná je situace v Přerově v roce 1848, kdy bylo na stanici zaměstnáno asi 120 osob.⁹ Byl mezi nimi traťový inženýr a přednosta stanice Ernst Bühler, vrchní dílovedoucí Ernst Leo (narozený v Prusku), strojvůdci Johann Kunzer z Tyrolska a Franz Unverzagt z Magdeburku, mistr strojních dílen Bernard Speik, staniční asistent Karl Winternitz, staniční asistent Josef Hödl, Franz Becher (z vévodství Nasavského), Robert Bohne (z Výmaru v Sasku), železniční lékař dr. Rokotnitz, vrchní dílovedoucí Kemmler, traťmistr Bartsch, vozmistr Hofferg, vozový dozorce Josef Gröber a četní další, většinou jménem naznačují německý původ dotyčného. Ale také zdánlivě česká jména, jako Jana Janoty, truhláře, nejsou přesvědčivým dokladem českého původu jejich nositele. Např. zmíněný Janota pocházel z Jakubovic v pruském Slezsku. Nebo bylo možno k Čechům původem počítat zámečníka Františka Jeništu z Brandýsa či soustružníka Martina Matouška, příslého z Německého Rudolce v jihlavském kraji? O nejistotě podobných úvah ovšem svědčí jméno železničního asistenta Jakuba Desiré de l'Homme, nepocházejícího z Francie, jak by se dalo na první pohled usuzovat; ve skutečnosti to byl rodák z východopruského Královce.

Tato poměrně početná, jazykově (a většinou i původem) německá skupina zaměstnanců Severní dráhy tvořila v prostředí slovanského obyvatelstva jen jakousi kolonii. Alespoň o samém Přerově advokát Jan Kozánek, tamní rodák a významný stoupenec národně českého hnutí na

Moravě, v červenci roku 1848 poznamenal, že „*Město to je tak zcela moravské, že za každého tam rozeného Němce komukoliv sto zlatých dám*“.¹⁰

Přesto byl vliv oněch několika desítek železničářů na život města zřejmě značný, hospodářsky a stále více i z hlediska národnostního, což se projevilo rozpory s masou českého obyvatelstva právě v revolučním roce 1848.¹¹ Příkladná byla reakce železničního personálu na studentskou demonstraci v červnu 1848. Skupina asi padesáti českých studentů tehdy vtrhla do Přerova s cílem probudit domácí obyvatelstvo ze zápecnictví a rovněž je národnostně povzbudit. Počinání studentů, agitujících na ulicích česky, vzbudilo nelibost radnice, a ta je za pomoci místní národní gardy, ovládané německými úředníky, zatlačila na nádraží a donutila k odjezdu. Dcery bývalého starosty Neumanna, vlastenky Amálie a Bětky, doprovázely mladé bouřliváky až k vlaku, za což se jim drážní personál „odměnil“ hrubými nadávkami, z nichž „bömisches Bagasch“ a „bömisches Gesindl“ patřily k těm nejčastějším. Údajně prý po nich němečtí zaměstnanci také házeli kameny.¹²

České obyvatelstvo Přerova se sice národnostně uvědomovalo jen pomalu, jednou nabyté sebevědomí si však přes všechno zastrašování nedalo už vzít. Ostatně změnu postojů ještě před revolucí (a právě ve vztahu k nádražní německé kolonii) naznačil zmíněný Jan Kozánek v příspěvku do Květu již o rok dříve: „*Zdá se též, že od té doby, co železnice vedle Přerova jde, někteří Přerov za vídeňské předměstí považují, německý ráz na se vzítí usilující. Ti však zapomínají, že z druhé strany souvisíme s Prahou*“.¹³

Poměrně nesmělé požadavky na jazykovou vstřícnost vůči většině obyvatelstva na Moravě, adresované z české strany vedení Severní dráhy, neměly ve 40. a následně i v 50. letech 19. století žádnou odezvu. Změny nastaly teprve po krizi režimu neoabsolutismu na přelomu 50. a 60. let. Tehdy se vytvořily podmínky pro obnovení ústavního života, ohlášeného nejprve panovníkovým tzv. říjnovým diplomem v roce 1860 a rozvedeného začátkem následujícího roku několika desítkami zákonů v tzv. únorové neboli Schmerlingově ústavu. Nešlo jen o nové uznání práva volby zástupců lidu a jejich oprávněnosti spolurozhodovat při správě veřejných záležitostí v říšské radě, zemských sněmech či v obecních a okresních samosprávách, ale o celý soubor relativně demokratických vymožeností. Mezi ně patřilo právo shromažďovací a petiční stejně jako uvolnění cenzurních poměrů, projevující se obnovením rozsáhlé nakladatelské činnosti a možností svobodnějšího vyjadřování v denním tisku, který právě v českém prostředí procházel po roce 1860 nebývalou konjunkturou, spojenou se stále silnějším ovlivňováním veřejného mínění.

Byl to také český tisk, na jehož stránkách se odehrála další kapitola boje o prosazení češtiny v úředním styku dráhy vůči domácí moravské veřejnosti. Nešlo přitom o izolovanou záležitost. O co všeobecně české reprezentaci, tisku a veřejnosti půjde, specifikovaly 23. července 1863 noviny Moravská orlice v obsáhlém úvodníku, nazvaném „Boj náš proti germanisaci“.¹⁴

Nepodepsaný autor se odvolával především na říjnový diplom, v němž císař sliboval národní a jazykovou rovnoprávnost a samosprávu, tedy přesný opak nedávno padlého Bachova systému, jemuž byla naopak centrali-

zace a germanizace průvodním jevem. Má-li tedy být nový systém založen na skutečné rovnoprávnosti rakouských národů, nemohou v něm mít místo zmíněné prvky systému předchozího. Projevují-li se přece i za změněných poměrů, pak jejich kritika jako součásti bývalého systému je plně oprávněná a nemůže být po obnovení ústavnosti brána jako pobuřování, resp. nemůže být vůbec trestná. Naopak ti, kteří se přidržují starých zásad, „staré šablony germanisace a centralisace, ...jednají proti nynějšímu systému a činí se trestu hodnými. Proti této jejich germanisaci a centralisaci jest boj nám dovolený, protože to boj k obraně nynějšího systému.“

Vtipnou premisou, kterou si autor utvořil, nezastíral sobě ani veřejnosti, že jedna věc jsou dobré úmysly na papíře a druhou věcí je realita. Upozorňuje proto dále, že starých zásad se přidržují fakticky úředníci ve všech vládních orgánech. Stejně tak že germanizace a centralizace má stoupence v lidech, majících z bývalého systému jakýsi prospěch. Ale mnoho z předchozího úřadování a zvyklostí přezívá rovněž v prostém lidu, který byl vychován v starém systému, mnohdy se mu přizpůsobil, a v nové době již není schopen změnit své smýšlení a zásady. „I proti těmto oumyslným náhledům lidu, proti této mimo systém stávající germanisaci a centralisaci musíme bojovati, a boj-li náš takový nazývám zločinem, tož nazývá ho jenom ten, kdo neví, že sice trestní řád z doby absolutní ještě trvá, nikoliv ale absolutismus té doby sám“, končí pisatel svůj článek.

Severní dráha Ferdinandova na změněnou situaci po roce 1860 nijak nereagovala. Její direkce nadále vydávala své instrukce a pokyny v němčině, německá byla komunikace jejich zaměstnanců, včetně pokladních a průvodčích, převážně německý byl personál jednotlivých stanic. Adekvátně k této nevšímavosti a dá se říci i záměrné národnostní aroganci rostl tlak z české strany.

Významnou formulaci požadavků na příslušné změny přinesl např. Alois Vojtěch Šembera, profesor české řeči a literatury na vídeňské univerzitě a úřední překladatel říšského zákoníku. Dne 5. září 1864 datoval ve Vídni pamětní spis, v němž shrnoval výtky a požadavky adresované ústřednímu ředitelství Severní dráhy Ferdinandovy.¹⁵

Memorandum Šembera sestavil po předchozí pečlivé přípravě. Mimo jiné se obrátil se žádostí o pomoc na zemského poslance a starostu v Záhlicích Františka Skopalíka. V dopise z 8. října 1863 mu sděloval, že ve věci užívání českého jazyka na železnici se obsáhle hovořilo při schůzce českých (a moravských) národních činitelů u preláta Nappa 25. a 26. srpna 1863, kdy se v uvedených dnech konaly v Brně velké cyrilometodějské oslavy. Šembera sám tehdy zaujal stanovisko, že hlasy jednotlivců jsou málo platné a že by tedy bylo lepší, kdyby se ve věci angažovaly obce ležící při dráze. Chce nyní věc konkretizovat a proto se obrací právě na Skopalíka: „Maje za to, že na Vás co starostu obecního a poslance zemského před jinými by se slušelo, byste společně s některými jinými starosty, jmenovitě městskými, přerovenským, hulínským neb holešovským, počátek v této věci učinili a k zavedení moravštiny při jízdě po železnicích přispěl, napsal jsem žádost dotčenou a posílám Vám ji tuto, abyste ji s jinými představenými obecními na poradu vzali, a k ředitelství centrálnímu do Vídne podali.“

Skopalík se skutečně v celé věci následně angažoval. V listě z 5. prosince 1863 Šemberovi sděloval, že z okresu kroměřížského žádost podepsala už většina obcí, tj. starostové a obvykle i obecní výbor; u 30 obcí byly otištěny rovněž obecní pečete. Méně uspěl na Zdounecku, kde získal souhlasné stanovisko asi jen z tří obcí. Nyní sbírá vyjádření obcí na Holešovsku a v dalších dnech bude pokračovat na Napajedelsku a Přerovsku. Prosí konečně Šemberu o strpení, protože celá věc jde pomaleji, než by si oba jistě přáli, ale „*v některé obci nechají mně žádost tu ležeti třeba 8 dní i déle, někde zas se mně nepodepíší, a tak se celá věc protahuje.*“¹⁶

Potřebnou podporu získal Šembera také z jiných oblastí a právě o žádosti obcí se mohl opřít při koncipování výše zmíněného pamětního spisu z 5. září 1864.

V úvodu připomněl, že českým pocestným vydávají se jen německé, jim nesrozumitelné jízdní lístky, že čeští dodavatelé zboží dostávají jen německá potvrzení a listy nákladní, že konduktéři oznamují jména štací jen němčinou, atd. Posléze pro direkcí dráhy navrhuje příslušná opatření:

1) Aby se lístky vydávaly česky a německy. (Argumentuje rovněž tím, že na dráze z Prahy do Bavor jsou takové lístky již tištěny, a stejně tak že v Haliči jsou cestujícím vydávány dvojjazyčné lístky polsko-německé.)

2) Aby česky a německy byly tištěny rovněž nákladní listy a potvrzení na dodané zboží.

3) Aby došlo k dvojjazyčnému označení železničních stanic.

4) Podobně aby byly označeny na nádražích úřední místnosti, např. pokladny, expedice, telegrafická kancelář, záchody, byt správce stanice apod.

Svůj rozklad Šembera doplnil překlady úředních písemností (lístků, nákladních listů) do češtiny, dále zformuloval české nápisy na kanceláře a uvedl česká jména všech stanic Severní dráhy.

Vedení Severní dráhy na zasláný a v několika českých a německých novinách zveřejněný spis vůbec neodpovědělo. Prokázalo tak, že jeho necitlivost vůči české cestující veřejnosti není náhodná, ale že jde o cílený záměr nepřipustit na tak důležitou trať jiný úřední jazyk než jen německý. Svým přístupem vyvolalo pouze další vlnu kritiky v denním českém tisku, končící většinou výzvou, aby městské i vesnické obce, ležící na zmíněné dráze či poblíže ní, podávaly petice se žádostí o nápravu poměrů ke generální inspekci rakouských železničních drah, resp. až na ministerstvo obchodu, pověřeném správou všech železnic v říši.

Výzva to nebyla planá. Rada obcí v delším časovém horizontu své stížnosti skutečně vypracovala a zaslala na příslušná úřední místa. S obsáhlým memorandem, datovaným dnem 10. ledna 1867, se rovněž připojili obyvatelé Přerova a řady okolních obcí.¹⁷ V zásadě byly opakovány požadavky ze Šemberova spisu, navíc byl zformulován bod, aby za expeditory a úředníky na stanicích, stejně jako za průvodčí, čili zaměstnane, mající co činit s pocestnými, byly ustanovány jen takové osoby, umějící náležitě česky.

Spis podepsaný městským výborem a četnými starosty obcí sice měl svou úřední váhu, ale v komunikaci Severní dráhy se ještě léta nic nezměnilo. Pouze o rostoucí nevraživosti českých cestujících a německého osa-

zenstva dráhy vypovídá stále se zvyšující množství novinových článků, popisujících různé zážitky a nežádka i bouřlivé hádky na jednotlivých stanicích, v nichž také stále ostřeji zaznívaly nacionální prvky. Jak podobné scény probíhaly, barvitě zachycuje popis konfliktu na nádraží v Napajedlicích, daný účastníkem – cestujícím z Kojetína – k poučení čtenářům Moravské orlice v říjnu 1868.

„Přítel můj a já octnuli jsme se dne 29. září o 11. hod. v noci na stanici Napajedelské, chtějíc osobním vlakem do Hulína. Čekáme. Vlak se signalisuje a jsme vyzváni, brát si jízdné lístky. Jdeme ku kase; okénko zavřeno a pan kasír u stolu spí. Více nás čekalo, okénko se neotvírá; jsme přinuceni klepati. – Mezi tím se za klepání přece pak kasír probere a počne lístky vydávat. Jda poslední ku kase žádám v své mateřské řeči o jízdný lístek do Hulína. Moravsky jsem proto mluvil, poněvadž jsem předvídal, an pan kasír již několik let v Napajedlicích se zdržuje, že aspoň něco z naší řeči pochytí; ale chyba lávky: pan kasír je Němec a moravsky se učit nechce. Dostanu odpověď: „Was?“ Žádám po druhé, po třetí a pokaždé: „Was?“ a konečně okénkem – prásk. Kasa zavřená. Než se zpatujuji, vyletí pan kasír a do mne mluví: „Wenn sie mit mir reden wollen, so müssen deutsch reden, und wenn sie nicht kennen, so werde ich sie lernen, dass...“ Tu se vyskytne jakýsi cislajtán z Kroměříže a mudruje: „Die Herrn kennen deutsch, aber sie wollen nicht reden; das sind solche slawische Hartköpfe.“ Nato povstala prudká hádka mezi námi a pány Němci. Celý personál ze stanice se shrnul na nás. My vidouce převahu protivníků a chtěje udělati hádce konec dle přísloví: „Moudrý v hádce ustoupí!“, odešli jsme ven na stanici. Než nastojte: Vše se hrne za námi, lají a nadávají, až hrůza poslouchat; slova „slawische Bagage, Ludern“ atd. lítají semotam. Zase zmatek; mění se slovo za slovo. Tu se ozve pan představený stanice, pan Kurovský, že skrze pořádek pošle pro četníky. Pan kasír: „Ja, ja! Nur die zwei slawischen ...wegführen lassen.“ Mezi tím nám vlak ujel.“¹⁸

Ani v Přerově nebyl klid. Nádražní budovy, přestavěné kolem roku 1870 v souvislosti s celkovým rozšiřováním nádraží (zaústění nové dráhy Brno – Přerov, zdvoukolejnění dráhy od Hulína), byly označeny opět pouze německy. Noviny Moravská orlice to považovaly takřka za národní urážku a neslušnost, a navrhovaly, aby probuzelejší moravská města, jako Přerov, Prostějov, Vyškov či Holešov podaly na direkci Severní dráhy společnou stížnost, požadující „napravení toho již více než třicetiletého zlořádu“.¹⁹

Oprávněné požadavky na jazykovou rovnoprávnost ovšem začínaly přerůstat až v nacionalistickou zášť, kdy nevoli třeba z české strany vzbuzoval i pouhý německy hovořící číšník v nádražní restauraci.²⁰ Olomoucký Našinec považoval železnici už za jeden z nejdůležitějších prostředků germanizace v českých zemích, proti čemuž je ovšem nutno stejně tak bezohledně se bránit. Na čtenáře apeluje: „Proto tedy úřednictvo nádražní německé, proto služebnictvo německé, proto i ti hostinští a sklepníci němečtí! Naší povinností opět musí být, abychom se nedali, abychom proti tomu užívali taktéž všech prostředků... Proto každý z nás musí se přičinit, aby německé nádražní úřednictvo a služebnictvo stalo se u nás nemožným, aby to cítilo, že nedáme se zkracovati!“²¹

Soustavný tlak z české strany posléze přinesl dlouho požadovanou nápravu poměrů. Nestalo se tak ovšem pochopením vedení Severní dráhy, ale nařízením generálního dohledu rakouských drah z 18. března 1874. Severní dráha je zohlednila ve svém cirkuláři z 26. června téhož roku.²² Podle něj se na moravských stanicích měly uplatnit nápisy v obou jazycích, úředníci se měli přiučit české řeči, konduktéři museli nadále vyvolávat ve stanicích jejich názvy česky a německy, pokud se lišily. Fakticky bylo realizováno vše to, co obsahoval už Šemberův pamětní spis.²³

Do vítězoslavného (jistě oprávněného) českého jásání se ovšem vloučila malá chybička. Ukázaly se totiž opětovné potíže s jazykovým převodem německých názvů do české terminologie a vůbec s uplatněním gramatiky správné češtiny. Další kapitola z bojů o jazykovou rovnoprávnost na Severní dráze Ferdinandově můžeme uzavřít poněkud úsměvnou citací z Moravské orlice. Noviny pro lepší jazykovou orientaci čtenářů uváděly: *„Chybný např. jest nápis „Čekárna“, udělaný podle slov kovárna, tiskárna a p.; však kovárna pochází od kováře, tiskárna od tiskaře, ale čekařů žádných není. Na světlnici, zvané po německu Wartzimmer, stačí, když se česky napíše: Zde se čeká, Zde čeká I. třída, Zde čeká II. třída, atd. Vždyť pak pocestní češti vidí, že jest to světlnice, a není to kuchyň neb komora, a netřeba jim toto povídati neb písmem (světlnice na čekání, čekací síň) poznačovati.*

Jiný chybný a spolu směšný nápis jest (na dráze z Brna do Znojma) Pro pany (für Herren), Pro pani (jinde: Pro žení, Für Damen). Tímto nápisem ukazují se pocestným českým záchody. Kampak má podle tohoto nápisu pocestná sedlská dívka, aneb pocestný dělník nebo nádeník na chvílku se schovati? Sedlská dívka není paní a nádeník není pán, a k tomu ty pravopisné poklesky! České slovo „záchod“ jest docela slušné a netřeba se nám ho štítit, a rovněž slušná a srozumitelná jsou slova: mužský a ženský, pročť dán buď na řečená místa nápis: Záchody mužské, záchody ženské, podle staročeského: Lázně mužské (Bäder für Herren), a Lázně ženské (Bäder für Frauen) a podle vůbec známého: mužský a ženský krejčí.

Nesprávné nápisy české jsou kromě toho „Vchod“ místo „Zde se vchází“; „Východ“ místo „Zde se vychází“; „Prodej listků“ místo „Zde se vydávají listky jízdní“; „Podávka, vydávka“ zavazadel místo „Zde se podávají, Zde se vydávají zavazadla“; Zde se „kouření tabáku“ zapovídá místo: „Zde se zapovídá tabák kouřiti“, a p.²⁴

Opatření ve prospěch rovnoprávnosti češtiny s němčinou na Severní dráze byla prováděna dosti liknavě, stav se však přece jen postupně lepší. V roce 1885, kdy se na říšské radě projednávala otázka postátnění sledované dráhy či prodloužení její koncese, mohl poslanec František Skopalík na základě svých zkušeností konstatovat jistý pokrok: *„Nu, teď stala se změna v ten způsob, že na stanicích a ve vozích vedle německých nacházíme také nápisy české, že jízdní řády taktéž v obou jazycích na stanicích a i také výtahy ze stanov a oznámení ve vozích nalézáme vedle německého taktéž v řečích slovanských, české a polské.“²⁵*

Skopalík zároveň podotkl, že přes dosažené změny je slovanské obyvatelstvo střední Moravy naladěno vůči Severní dráze velmi nevrážlivě právě pro její chování v předchozích desetiletích, a nepřeje si, aby byla dráze

prodloužena koncese, ale aby byla naopak zestátněna. V naznačeném duchu byly formulovány četné petice, podepsané starosty okresů kojetínského, kroměřížského, olomouckého a přerovského.

Dále Skopalík apeloval na vládu k doзору nad docíleným stavem, aby nemohlo dojít k opakování dřívější situace. Chce, aby v ředitelství Severní dráhy zasedali lidé, kteří nejsou protičesky předpojatí, kteří by byli naopak k oběma národnostem spravedliví a neprováděli jednostrannou germanizaci, jež se stále ještě projevuje v tom, že je české úřednictvo při obsazování míst odstrkováno.

Přes všechny výhrady nakonec čeští poslanci z Moravy včetně Františka Skopalíka se postavili za prodloužení koncese, ne za zestátnění. Svůj postoj zdůvodnili aspekty politickými, dále prospěchem státu (odvod daní od dráhy), a konečně prospěchem Moravy, neboť v nově udělené koncesi (na dalších 18–25 let) se dráha zavazovala dobudovat některé nové úseky železniční sítě.²⁶

Řeč poslance, důvěrně znajícího celou oblast střední Moravy, naznačila, co dále zůstávalo předmětem neshod mezi vedením Severní dráhy a českou veřejností, resp. českou politickou reprezentací na Moravě. Jestliže bylo Ústřední ředitelství dráhy po dlouhodobém tlaku donuceno akceptovat jazykové zrovnoprávnění vůči české straně ve vnějším styku – a dělalo to skutečně nerado, jen pod přímým donucením státu, pak si rozhodně nechtělo nechat mluvit do personálního obsazování funkcí a míst vůbec ve všech stanicích, které mu podléhaly. Jednotlivé štace pak lze považovat za skutečné německé ostrůvky v slovanských oblastech, chápané v českém prostředí stále více jako hrozba pokračující germanizace.

Jednostranné upřednostňování původem německých nebo víceméně jen německy hovořících úředníků a technického personálu sledované dráhy našlo v posledních letech 19. a v prvním desetiletí 20. století adekvátní odezvu v podobě nacionálně radikálního požadavku z české strany, totiž aby v českých oblastech byly stanice obsazovány převážně jen lidmi českého původu. Naznačený trend přijala za své i část moravské (české) politické reprezentace. Záležitost se tak na dlouhá léta stala součástí politických koncepcí a nacionalistických štvanic, podněcované významně novináři z obou stran.

Připomeňme, že nevoli vzbudila zvláště vyhláška c. k. ministerstva železnic ze dne 19. ledna 1896 (organizační statut správy c. k. státních drah), jejíž § 20 stanovoval výlučnou platnost němčiny jako úřední řeči v železniční službě. Tím bylo významně podpořeno rovněž vedení Severní dráhy Ferdinandovy, ostatně od 1. ledna 1906 již postátněné.

Naopak zrušení uvedeného paragrafu jako jeden z hlavních bodů programu přijaly první profesní organizace železničních zaměstnanců. Byla to roku 1898 vzniklá „Zemská jednota zřízců drah v království Českém, markrabství Moravském a vévodství Slezském“, a o něco později později (1901) založený „Spolek českého úřednictva železničního“.

Na čí straně byla pravda? Respektivě, byly české stížnosti oprávněné? Aniž budeme probírat dílčí fáze naznačeného sporu, konstatujeme, že jeho vrcholem se stal velký tábor lidu, svolaný proti germanizaci na moravských drahách dne 26. září 1909 do Přerova. Jeho organizaci si vzal za své

ústřední výbor Národní jednoty pro východní Moravu v Olomouci, který se celou věcí zabíral řadu měsíců. K údajným i faktickým projevům germanizace sbíral podklady, stejně jako v některých místech Národní jednota organizovala příslušně zaměřené schůze.²⁷ Taková se konala např. 27. června 1909 na Nadsklepí v Kroměříži, kde byly rozebírány nechalvě známé národnostní poměry na kroměřížském nádraží.²⁸ O vypjatosti poměrů svědčí i to, že následně sama obecní rada města Kroměříže vydatně probouzela „národní“ city okolního obyvatelstva, když na 29. srpna 1909 svolala schůzi měst a obcí ze střední Moravy a jejich zástupce vybídla k součinné akci proti soustavné germanisaci na Severní dráze.²⁹

Podobně se proti germanizaci v úřadech a na drahách sešel 15. srpna 1909 tábor lidu v Bludově, asi za účasti 3 000 osob. Jeho bezprostředním podnětem bylo odmítání prodeje dvojjazyčných (německo-českých) lístků českým cestujícím na nádraží v Šumperku. Mimo jiné za sociální demokracie hovořil jejich zemský poslanec Vaněk.³⁰

Bouřlivá byla manifestace pořádaná dne 12. září 1909 v Kojetíně. Vyzněla ostře proti přednostovi stanice Jellinkovi v Nezamyslicích, soustavně upřednostňujícího německé úřadování. Výhrůžky, směřované vůči jeho počínání, vedly dokonce k Jellinkově policejní ochraně přímo na nádraží.³¹

Od zmíněné kroměřížské výzvy pak již vedla přes tyto schůze přímá cesta k vzpomenuťmu národnímu táboru na konci září v Přerově. Národní jednota jej připravila skutečně důkladně. Na obce střední Moravy byly zasílány dopisy s upozorněním na konání akce s tím, že „všechna města a obce střední Moravy od Brna k Hranicím a od Uherského Hradiště k Olomouci a Litovli jsou povinny vyslati své četné zástupce všech korporací na tábor tento.“

Především však v Přerově, „kde do velkého uzlu spojeny jsou ve středu Moravy železniční koleje od Vídně, Brna, Krakova, Olomouce bude na soudu českého lidu vysloveno nejdůraznější memento vládě a s ní spřaženým germanisátorům na drahách moravských, aby stala se konečně patřičná náprava, po níž volá stále celá Morava, a odstraněny byly šlendriány protičeské.

...Přerovsko, Kroměřížsko, Kojetínsko, Holešovsko, Olomoucko, Lipnicko i vzdálenější okresy vyšlete v neděli do Přerova co největší počet občanstva!

Po imposantním a důstojném protestu kojetínském musí býti přerovský tábor jako výslednice a vyvrcholení celé akce proti železniční germanisaci hromovým úderem na brány vlády a do svědomí všech fedrovatelů násilí a nadvlády německé na Moravě.³²

Důležitá ve zmíněném přípise byla rovněž výzva, aby jednotlivá města zasílala konkrétní údaje o situaci v příslušných místech, jež by ve svém souhrnu vytvořily obsáhlé memorandum pro potřeby plánovaného tábora v Přerově.

Ze zaslaných podkladů byl skutečně sestaven obsáhlý spis, nazvaný „Memorandum ohledně nedostatků jazykové rovnoprávnosti na moravských železnicích a ohledně požadavku Čechů ve směru tom“.

V jeho úvodní partii bylo hořce konstatováno, že na Moravě i v ryze českých oblastech je němčina upřednostňována před češtinou, že se čeština

v nápisech komolí, že ve smíšených oblastech je čeština odstraňována z nápisů a vyhlášek, že se zakazují české nákladní listy atd. Autory spisu shrnuto, „C. k. severní dráha jest dosud hlavním semenišťem germanisace. Ona hlavně udržuje německý ráz v celé řadě měst a obcí, jako např. v Břeclavi, Hodoníně, Kroměříži, Přerově, Olomouci, Lipníku, Hranicích, Přívoze, Bohumíně atd., ona uměle udržuje pomocí svých zřízenců německé školy v českých městech (Kroměříž, Přerov, Vyškov, Studénka aj.). I do nejčestějších krajů dosazuje ryze německé úředníky a zřízence, za železniční lékaře ustanovuje Židy a Němce, nádražní restaurace zadává Němcům³³ a Židům, poškozují české obchody zřízováním německých konzumů, atd.“

Svá tvrzení původci Memoranda dokládali již konkrétnějšími statistickými údaji. Uváděli: Severní dráha provozuje celkem 1 539 provozních km železničních tratí. Z toho se v českých oblastech nachází asi 829 km, v německých asi 404 km a v polských asi 306 km tratí (tj. v poměru 55 : 25 : 20).

Stavy zaměstnanců v červnu 1909 podle národnosti však vypovídají o něčem jiném:

	Čechů	Němců	Poláků
Z celkem 1 100 úředníků u ředitelství je	50	1000	60
Z 1 650 úředníků u exekutivní služby je	250	1300	100
Z celkem 2 760 úředníků u Severní dráhy je	300	2300	160
U obou složek vyjádřeno v % zastoupení je	11,4	83	5,6

S přihlédnutím k počtu km vedených jazykově vyhraněnými oblastmi (tj. českou, německou nebo polskou) by ovšem poměru 55 % „českých“ tratí mělo odpovídat 1 518 českých úředníků, 25 % „německých“ tratí by mělo odpovídat 690 německých úředníků, a na tratě v polském území by na 20 % tratí mělo připadat 552 polských úředníků. Fakticky jsou však Češi z tohoto pohledu kráceni o 1 218 úředníků a Poláci o 392 úředníků ve prospěch Němců.

Rovněž údaje z jednotlivých stanic na Moravě přesvědčovaly o nemalé oprávněnosti stížností na preference německých zaměstnanců (doplněno o počty obyvatelstva dle sčítání lidu v roce 1910):³⁴

Stanice	Počet úředníků		Počet obyvatel		
	německých	českých	celkem	českých	německých
Brno	30	11	125 737	41 943	81 617
Bohumín	27	16	7 602		
Moravská Ostrava	80	15	36 754	13 717	17 778
Přerov	34	26	20 300	18 600	1 517
Olomouc	32	3	22 245	8 030	13 253
Opava	12	2	30 762	2 039	27 240
Hranice	8	6	9 024	7 139	1 524
Lipník	9	2	6 928	4 598	2 241
Uherské Hradiště	8	1	5 174	4 717	389
Hodonín	12	2	12 197	5 952	5 223
Břeclav	32	1	8 839	3 699	4 954
Kroměříž	8	3	16 528	15 599	808

Vyškov	1	3	6 228	5 878	337
Prostějov	7	7	31 462	28 701	2 347
Brodek	6	0	1 280	1 196	5
Grygov	5	0	859	846	8
Bzenec	3	1	4 468	4 076	322
Nezamyslice	3	3	1 201	1 141	35
Kojetín	7	3	6 337	6 215	72
Ivanovice	1	6	3 003	2 983	15
Krásno	4	3	2 285	2 119	151
Valašské Meziříčí	4	1	3 583	3 445	103
Rohatec	7	1	2 004	1 830	123
Říkovice	4	3	551	534	14
Hulín	3	5	3 652	3 580	41

Memorandum následně zaútočilo ještě na podobné poměry ve státní správě. Poukázalo na ministerstvo železnic, které i s pomocnými úřady zaměstnává 431 německých, ale jen 28 českých a 20 polských úředníků, přičemž vzhledem k poměru obyvatelstva, kdy Němci tvořili 35 % a Češi 22,8 % všeho obyvatelstva Cislajtánie, by zmíněný zaměstnanecký poměr měl být podstatně jiný.

Tábor lidu, pro nějž bylo výše citované memorandum připraveno, proběhl úspěšně. Při účasti asi 10 000 osob protektorát nad ním přijala přerovská městská rada. Přítomna byla řada zemských a říšských poslanců (Kadlčák, Smýkal, Šrámek, Dr. Šromota, Dr. Fischer, Dr. Šílený, Okleštěk, Pilát, Pokorný, Rozkošný a Svozil). Denní tisk k průběhu manifestace uvedl: „*Lid rozešel se z Přerova informován o germanisaci a rozezlen na správu železnic. Jest nyní na veřejných činitelích, aby roztrpčení to udrželi, neboť nápravu zjednatí může jen a jen lid sám bezohledným plněním své národní povinnosti.*“⁴³⁵

Rezoluce, přijatá v závěru manifestace, se ostře stavěla „proti porušování státních zákonů vůči českému národu v železniční správě“. Vyzývala k jazykové rovnoprávnosti na státních drahách bez výjimky ve vnější i vnitřní službě, stejně jako v personálních poměrech.

Požadovala, aby u státních drah byla zřízena samostatná generální ředitelství pro Čechy se sídlem v Praze a druhé pro Moravu a Slezsko, dále aby bylo zavedeno dvojjazyčné úřadování ve všech směrech, v oblastech s většinou českého obyvatelstva pak s přednostním uplatněním češtiny před němčinou. Řada dalších bodů se týkala již dílčích detailů v provozu dráhy, např. aby oboujazyčná byla rovněž staniční razítka všeho druhu, nebo aby služební řád byl vydáván také v češtině.

Národní jednota v Olomouci memorandum s přijatým usnesením vzápětí rozesílala na zastupitelstva českých měst a obcí se žádostí, aby nadále vedení Severní dráhy ve Vídni zasílaly své stížnosti týkající se národnostních poměrů na místní železniční stanici, a to podle předem připraveného vzoru, z nějž jen krátce citujeme: „*Podepsaná městská rada města ...stěžuje si na úmyslné protičeské jednání na stanici ..., a to jak v nápisech, tak i v osobním stavu zaměstnanců. Žádáme rozhodně, aby v naší české Moravě, v našem českém kraji a v našem českém městě byla*

dána po právu a zákonu na stanici Severní dráhy přednost češtině ve všech nápisech i vyhláškách, jakož i ve vyvolávání stanic a odjezdu vlaku.

Prohlašujeme, že nadále tento náš ponižující stav a bezdůvodný primát jazyka německého v našem městě nesneseme.“

K akci Národní jednoty se připojily následně další korporace, např. Obchodnická jednota pro Moravu a Slezsko v Brně. Ta rozesílala předtištěné protesty s prosbou, aby – opatřeny příslušným razítkem a podpisy – byly zaslány ministerstvu železnic ve Vídni, říšským poslancům vlastního okresu a rovněž přímo na říšskou radu.

Prerovský tábor se stal podnětem k obsáhlé řeči poslance Valouška na moravském zemském sněmu.³⁶ Znovu hájil právo na české názvy na stanicích, na české úřadování ve vnitřním styku na železnici a podstatné zvýšení početního zastoupení českého personálu. Závěr jeho řeči vyzněl pak v obecnějším smyslu když prohlásil, že na české straně je právo a že i v Rakousku přijde doba, kdy právo vítězí.

K věci sice následně proběhla diskuze, nepřinesla však konkrétnější výsledky. Část tisku přímo kritizovala poslance za dosti laxní přístup k předložené tématice. Např. brněnská Rovnost uvedla: „*Debata byla nudná, poslanci sami ji nevěnovali docela žádnou pozornost. Pravdu měl poslanec páter Valoušek, když vyčítal německým poslancům, že mluvili prázdné řeči, ale tutéž prázdnotu obsahovaly také řeči poslanců českých. V celé debatě jsme neslyšeli ani jedinou novou myšlenku, ani jediný nápad, debata byla prostě neslychaně nudná, takže poslanci sami asi uznají, že tak sněmovat nelze.*“³⁷

Celá kampaň vyvrcholila na konci října 1909. Protestující Morava vyslala k parlamentu a vládě do Vídně deputaci svých zástupců, vedených říšskými a zemskými poslanci dr. Šíleným, dr. Stránským, dr. Bulínem, prof. Smrčkem a dr. Slámou. Zastoupena v ní byla svými představiteli i četrná města, včetně Prerova, Hranic, Kojetína a Tovačova. V parlamentu byla deputace více jak sta osob přijata nejprve ministrem – krajanem dr. Janem Žáčkem. Jej poslanec Šílený požádal o pomoc při prosazování rovnosti českého jazyka s německým na státních drahách Moravy.

O významu předchozího petičního a protestního hnutí svědčí to, že k dalšímu jednání se dostavil nejen ministr železnic Ludwig Wrba, ale především sám ministerský předseda Richard hrabě Bienert. Poslanec Šílený jako vedoucí delegece odevzdal nejvyšším představitelům státní správy příslušné memorandum s žádostí, aby je vláda podrobně přezkoumala, protože národnostní poměry na moravských drahách jsou již neudržitelné.

Ministerský předseda v odpovědi ujistil přítomné, že vláda je daleka provádění jednostranné národnostní politiky a že rozhodně nechce zkracovat jednu národnost ve prospěch druhé. Opatrně však připustil, že v praxi to může vypadat jinak.³⁸

Česká strana v roce 1909 významně vystupňovala svou aktivitu ve směru získání jazykové a personální rovnoprávnosti, ne-li již přímo převahy na státních drahách na Moravě, vedených převážně oblastmi s český hovořícím obyvatelstvem. Dominující přítom byl spor o postavení Severní dráhy Ferdinandovy, nejvíce vedené zmíněným územím. Organizátorům odporu proti germanizaci na drahách se podařilo získat poměrně širokou

podporu české veřejnosti, projevující se v rozsáhlém táborovém hnutí a četnými peticemi. Neuspěli však zcela tam, kde se o věci rozhodovalo, tj. v moravském zemském sněmu a na ministerstvu železnic.

Hlasy proti německé jazykové a personální převaze na tratích Severní dráhy, resp. moravských železnic vůbec, zaznívaly i v dalších letech,³⁹ nepodařilo se však dosáhnout podobné aktivizace veřejnosti jako v roce 1909. Dílčí ústupky, k nimž přece jen tu a tam ve prospěch české strany docházelo,⁴⁰ byly zcela zapomenuty po vypuknutí první světové války. V oněch několika málo letech válečného hospodářství a politického útisku se naopak projevila na rakouských železnicích v česko-moravském prostoru tendence k nezastřené germanizaci, prováděná jak vedením dráhy, tak armádním velením, které provoz dráhy dozorovalo.⁴¹ Převrat v říjnu 1918 a vznik samostatné Československé republiky však vyřešily po osm desetiletí trvající trend s rychlou platností ve prospěch dříve utlačovaných.

Poznámky

- 1 Podrobně Hons, J.: Čtení o Severní dráze Ferdinandově. Praha 1990; s přihlédnutím k sledované oblasti Fišer, Z.: Obrazy z dějin železnice na Přerovsku. Přerov 1995.
- 2 Sobek, F.: František Skopalík. Jeho život a dílo. Brno 1946, s. 222. Skopalíkovu řeč přinesla rovněž Moravská orlice, 23, 27. 3. 1885, č. 70.
- 3 Zmíněné cirkuláře uloženy např. ve Státním okresním archivu Kroměříž (dále jen SOKA), Archiv města Kroměříže, i. č. 2856, karton 946, nebo SOKA Přerov, Archiv města Lipník nad Bečvou, karton 279.
- 4 Moravsko-slezský časopis pro lid, 2, 1843–1844, s. 153, 157.
- 5 Květy, 8, 24. 11. 1841, č. 47, s. 374.
- 6 Květy, 12, 8. 7. 1845, č. 81, s. 323.
- 7 Tarifní řád na rok 1842 otiskl český tisk Rozumný rolník aneb nový městský a sedlský kalendář pro Moravu a Slezsko. Brno 1841, s. 33.
- 8 Sobek, F.: cit. dílo, s. 223.
- 9 Jména části z nich přinesl Krejčířík, M.: Malý železniční pitaval. 2, Praha 1991, s. 47–58. Národnostní příslušnost zaměstnanců dráhy na stanici v Přerově by si ovšem zasloužila podrobnějšího zpracování.
- 10 Národní noviny, 1, 5. 7. 1848, č. 68 a 69, s. 271.
- 11 Viz Fišer, Z.: Spor o prapor národní gardy v Přerově. Sborník Státního okresního archivu v Přerově, 3, 1995, s. 68–85.
- 12 Svědectví pochází od P. Františka Dědka, mladého kněze, který 5. října 1848 navštívil Přerov a s dívkami hovořil. Viz Halouka, J.: Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě. Díl I. Praha 1913, s. 51.
- 13 Květy, 14, 11. 9. 1847, č. 109, s. 435.
- 14 Moravská orlice, 1, 28. 7. 1863, č. 111.
- 15 Jeho znění přinesla Moravská orlice, 3, 19. 9. 1865, č. 213.
- 16 Dopisy otiskl Fišer, Z.: Ke vztahům Františka Skopalíka a Aloise Vojtěcha Šembery. In: Studie Muzea Kroměřížska 91, s. 107–109.
- 17 Olomoucké noviny, 3, 19. 1. 1867, č. 6, příloha.
- 18 Moravská orlice, 6, 11. 10. 1868, č. 235.
- 19 Moravská orlice, 8, 14. 10. 1871, č. 233. Podobně se proti jen německému označení pracovních prostor přerovského nádraží ozvala ostře Moravská orlice, 10, 17. 10. 1872, č. 200.
- 20 Krejčířík, M.: Přerov, obědvační stanice! In: České dráhy pro Vás. Magazín pro cestující veřejnost, 3, 1994, s. 22–25.
- 21 Našinec, 3, 1. 12. 1871, č. 104.
- 22 Moravská orlice, 12, 14. 7. 1874, č. 158.

- 23 Zajímavý byl v dané souvislosti rovněž spis ministerstva obchodu (patřily pod něj v té době železnice) z 30. září 1874. Uváděl souběžně německé a české názvy stanic na Severní dráze, včetně místní řeči obyvatel uvedených obcí. Pro úsek Břec-lav–Přerov se na všech stanicích uvádí jako jediná řeč obyvatel pouze čeština. Zajímavé jsou rovněž údaje pro oblast Moravského pole v Dolních Rakousích. Např. u stanice Drösing (Střezenice) je jako místní uvedena řeč německá i česká, u Hohe-nau (Cahnova) jen česká (slovanská), u Bernhardsthalu (Pernitál) německá i čes-ká. Byly tedy stížnosti na jazykovou necitlivost dráhy více než oprávněné. Materiál viz Moravský zemský archiv Brno, fond B 14 – Moravské místodržitel-ství, spis M 3612.
- 24 Moravská orlice, 12, 14. 7. 1874, č. 158.
- 25 Sobek, F.: cit. dílo, s. 222.
- 26 Moravská orlice, 23, 27. 3. 1885, č. 70.; Hons, J.: cit. dílo, s. 154–157.
- 27 Celou kampaň ve svých vzpomínkách a v ohlasu tisku zachytil Pelikán, J.: Za cílem života. Praha 1928, s. 75–118, 167–176.
- 28 Pozorovatel, 6, 25. 6. 1909, č. 26, 9. 7. 1909, č. 28; podobně Československá Mora-va, 12, 17. 7. 1909, č. 29.
- 29 Pozorovatel, 6, 3. 9. 1909, č. 36; Československá Morava, 12, 11. 9. 1909, č. 36.
- 30 Rovnost, 25, 18. 8. 1909, č. 224.
- 31 Haná, 2, 30. 7. 1910, č. 30.
- 32 Přípis Městské rady v Holešově z 16. září 1909. Citovaný a dále uváděný materi-ál je uložen SOKA Kroměříž, fond B–a–2, Archiv města Holešova, karton 190, i. č. 770 – železnice. Podobné písemnosti obsahuje též Archiv města Kroměříže, karton 619.
- 33 Německý personál v jinak výtečné přerovské nádražní restauraci byl častou pří-činou svárů s českými hosty. Jeden z konfliktů popsaly až vzdálené Dačické listy, 5, 25. 5. 1898, č. 21.
- 34 Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960, příslušné svazky.
- 35 Pozorovatel, 6, 1. 10. 1909, č. 40.
- 36 Pozorovatel, 6, 8. 10. 1909, č. 41; č. 42, 15. 10. 1909; č. 44, 29. 10. 1909.
- 37 Rovnost, 25, 30. 9. 1909, č. 267.
- 38 Lidové noviny 27. 10. 1909.
- 39 Protesty proti němčení na drahách nebyly omezeny jen na Moravu nebo Čechy, ale probíhaly také v dalších zemích monarchie se slovanským obyvatelstvem. Z inici-ativy českých železničních pracovníků dokonce vznikla „Liga slovanských organi-sací železničních“ s ústředím v Praze. Na jejím sjezdu dne 7. listopadu 1912 ve Víd-ni byla přijata rezoluce k jazykové a národnostní otázce na rakouských železnicích. Signatáři žádali zejména zrušení § 20 organizačního statutu c. k. státních drah a v zastoupení slovanských národů protestovali proti „ponižujícímu, urážejícímu a poškozujícímu stavu jazykových poměrů ve všech oborech správy c. k. státních drah“ a vyzývali vládu, aby poměry upravila ve smyslu rovnoprávnosti slovan-ských zemských jazyků s jazykem německým. Rezoluce se ostře vyslovovala proti převaze úředníků německé národnosti na drahách a požadovala, „aby každý národ zastoupen byl ve správě státních železnic i kvalitativně i kvantitativně podle pomě-ru počtu kilometrů jeho jazykovým územím probíhajícím“. Viz Čeští železničáři v odboji za války a o převratu. Dokumenty i vzpomínky součastníků. Uspořádal Václav Keller. Praha 1928, s. 304–305.
- 40 Jan Pelikán, tajemník Zemské jednoty zřízenců drah na Moravě, ve svých pamě-tech uvedl, že při porovnání roku 1909 a 1913 byla shledána změna na celkem 111 místech přednostů, kdy místo Němců byli dosazeni do vedení stanic Češi. K tako-vé změně došlo např. v Přerově, Bystřici pod Hostýnem, Hulíně, Kojetíně, Chro-pyni, Nezamyslicích, Kroměříži nebo Vyškově. In: Pelikán, J.: Za cílem života. Pra-ha 1928, s. 111. Podrobnější a celkové údaje by pak přineslo porovnání jednotlivých ročníků almanachu rakouských státních drah.
- 41 Čeští železničáři v odboji za války a o převratu. Cit. dílo. Těž Pelikán, J.: cit. dílo, s. 119 a dále.

Věra Fišmistrová

Přerovská kina

Za vznik kinematografu lze pokládat rok 1895, kdy bratři Louis a Auguste Lumiérové dne 28. prosince 1895 jako první uskutečnili celou sérii veřejných projekcí v Paříži a Lyonu. Po úspěšné premiéře se nová atrakce – kinematograf – začala nezadržitelně šířit po celém světě.¹

U nás začali s kinematografem podnikat majitelé kouzelného Elektrického divadla bratři Oeserové, příslušní do Žatce. Od konce roku 1896 s ním vystupovali v řadě českých i moravských měst. Ještě v témže roce začali s kinematografem putovat i další domácí podnikavci. První kočovné kinematografické podniky neměly dlouhého trvání, ale přesto se kinematograf udržel při životě. Brzy v programu převládaly hrané filmy nad přírodními a cestopisnými, čímž se provozování těchto podniků stalo perspektivní živností. K nejvýraznějším kočovným provozovatelům kinematografu, kteří předváděli filmy po venkově, patřil od roku 1899 Viktor Ponrepo, vl. jménem Dismas Šlambor (1858–1926). V roce 1907 pak založil v Praze první stálé kino. Ponrepo je považován za jednoho z průkopníků kinematografie u nás.

A jak to bylo s kinematografem v Přerově? Ve vzpomínce pamětníka, zveřejněné v místním tisku, je uvedeno², že „...Kolem roku 1900 bylo město Přerov vzrušeno zprávou, že v sále Akciového pivovaru se promítají obrazy, na nichž jest srážka vlaků, výjevy z bojů války Angličanů s Boery atd. Vše se prý pohybuje a jest jako živé. Vrcholem senzace byla pověst, že na plátně viděti zápas dvou soupeřů, v němž jeden druhého roztrhá na kusy a – div se světe – kusy opět složí v celek, jenž dále se volně pohybuje a opět zápasí.

Lidé se na představení hrnuli skutečně v zástupech tehdy nevidaných a sál (tak zvaný velký) byl doslova natřískán. Větší část sálu byla vyplněna sedadly, vzadu byl prostor k stání. Mezi oběma vchody stála primitivní promítací kabina. Zda bylo také použito proudu, vyráběného generátorem Akc. pivovaru, či zda podnikatel pouze sám si proud vyráběl, není známo. Před vchodem do restaurace stál vůz s výbušným motorem a dynamem, kteréž stroje, tehdy v Přerově ještě skoro nevidané, vzbuzovaly plný zájem starých i mladých. Nárazy výbuchů a svist dynamy byly ovšem rajskou hudbou pro uši mládeže. Občánkové obdivovali příval peněz, hrnoucích se do pokladny podniku. Žasli! Nedivme se! Tehdy byly halěře a šestáky vzácné a koruna byla již hotovým pokladem. Nebylo tehdy zvykem, aby divadelní pokladna byla tak obléhána. Pokladník vydával vstupenky s exotickým tehdy textem „Entreé“. Ze všeho zkrátka číselo kouzlo dálav...

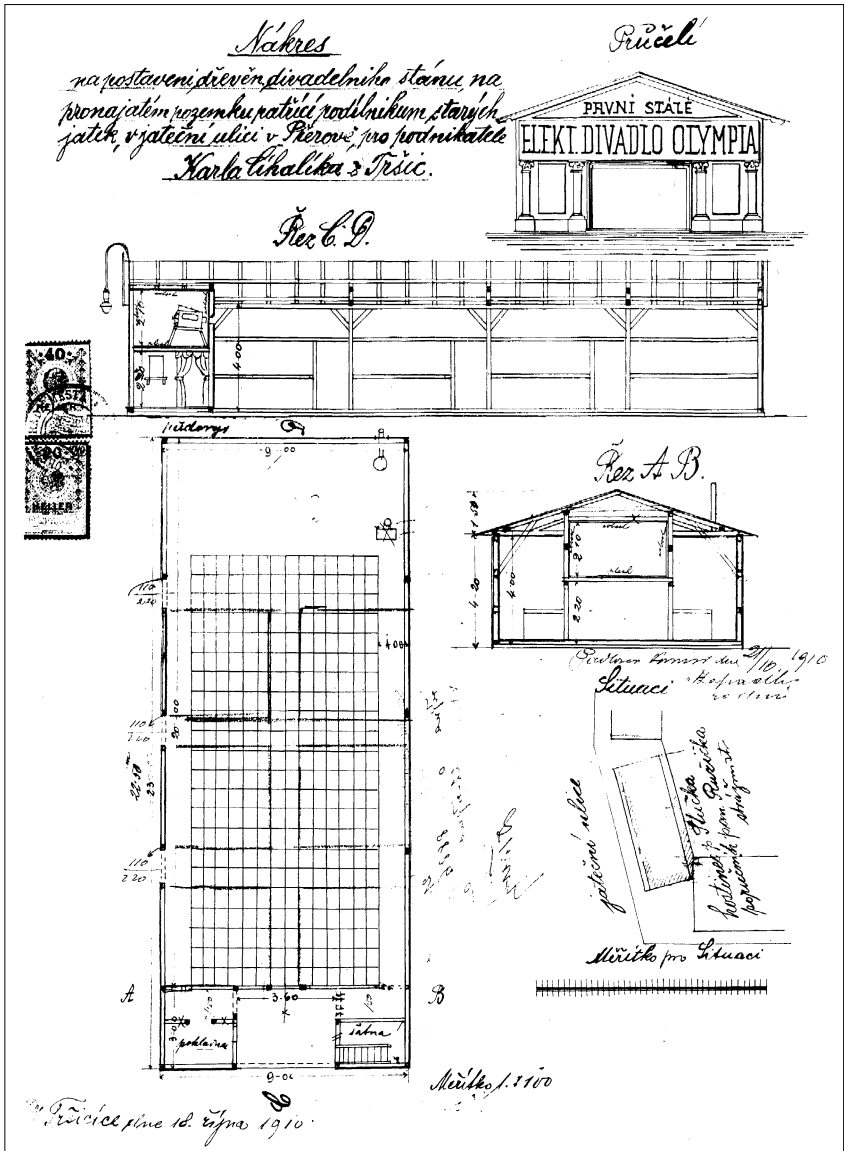
Podnik zůstal v Přerově několik dní. Každé představení bylo vyprodáno a mnoho lidí muselo býti vždy odmítnuto... Promítaly se „drobné filmy“, nějaké epizody, produkce tanečnic s závoji a výjevy z anglo-boerské války

v jižní Africe. Ta tenkrát právě vrcholila (1899–1902) a byla středem pozornosti světa... Při promítání obrazů hrál důležitou roli jiný tehdejší div světa – gramofon. Závojový tanec byl doprovázen valčíkem, jehož melodii žáci hudební školy p. Jana Tomáše Břečky na Malých Novosadech přímo hlta-li. Měla hodně společného s tehdy populárním mexickým valčíkem „Přes vlny“... Při představení doslova vylézaly oči mladým i starým. Válečné výjevy nebyly sice přímo z fronty, jak je vidíme na filmech v posledních letech, ale obecenstvu stačilo, vidělo-li zástup čtyř či baterie do palebného postavení, ba jediného důstojníka tasícího kord...“²

Inspirován tímto zážitkem, začal brzy na to v Přerově podnikat v oboru tehdy se rodící kinematografie pan Rybka, školník strojnické školy v budově gymnázia. Rybka býval čilým aranžérem zábavních podniků při výletech v Michalově, na Křivé a jinde. Někdy po roce 1900 si zakoupil zařízení k předvádění pohyblivých obrazů, tedy vůz, výbušný motor, projekční přístroj a vše ostatní a jezdil od obce k obci. Podniku se však nedařilo a pan Rybka se po několika letech vrátil do Přerova bez kinematografu. Živil se pak prodejem sardinek, pomerančů a jiných lahůdek. Zemřel někdy brzy po 1. světové válce.

Časté zanikání kočovných kinematografických podniků nebránilo tomu, aby se neobjevovaly podniky nové. Ve svých počátcích se kinematograf mohl udržet při životě tehdy, když se stal součástí další atrakce, jakou byly cirkusy, kouzelnická divadla či varieté. Program se totiž vyznačoval stereotypností, první krátké průkopnické filmy byly svým obsahem téměř totožné a většinou se týkaly přírody. Dějové filmy byly natáčeny později. Po počátečním ohromení z pohyblivých se fotografií zájem o elektrické divadlo mírně klesal, a proto byl „nadšenci“ držen při životě a rozšiřován po světě především díky cirkusům. Nikdo netušil, že vzniká nové umění, které ovlivní život člověka. Kinematografická představení v Přerově se tehdy konala většinou v plátěných stanech umístěných na břehu Bečvy či dřevěných boudách, kde byla podlaha z udusané hlíny a sedělo se na „fošnách“, případně se hrálo v hostinských místnostech, které byly mnohdy i vytápěny kamny. V roce 1903 či 1904 stál velký stan řadu dní „Na loučkách“ (náměstí Svobody). Vrcholem jeho programu byly promítané podobizny osobností, které se zúčastnily v květnu 1903 zavraždění srbského krále Alexandra II., jeho manželky (bývalé dvorní dámy Dragy Mašinové) a jejich dvou bratrů. Němé filmy doprovázela hra na piano, gramofon či orchestrion. V Přerově, tak jako ve světě, si „pohybliví se oživlé fotografie“ získávaly stále více příznivců a obdivovatelů. Výroba filmů nejrůznějších žánrů u vznikajících filmových společností ve světě stoupala a divák si mohl vybírat. Promítání filmů v plátěných stanech se však během let ukazovalo jako nevhodné především z bezpečnostních důvodů (požáry, rozmarné počasí). Zájem o nové umění vzrůstal, a proto i v Přerově snaha o zřízení stálého divadla rostla.

Konkrétnější zprávy o poměrech v Přerově máme až od roku 1910.³ V té době P. Procházka, majitel nově moderně zařízeného Prvního stálého Elektro Biografu za akciovým pivovarem v Havlíčkově ulici, uctivě žádal občany o hojnou návštěvu a sděloval, že se hraje každodenně od 8 do 8.30 hod. za účinkování hudební kapely, a zároveň upozorňoval, že sál je vždy řád-

Nákres na postavení Elektrického divadla Olympia v Přerově. Obrazová příloha SOKA Přerov.

ně vytopen. Název filmu uveden není. Je však zřejmé, že programy byly složeny z určitého počtu krátkých filmů, stejně jako v ostatních elektrických divadlech té doby.

V listopadu 1911 podnik změnil majitele, kterým se stal Richard Navrátil.⁴ Zahajovací představení se konalo v sobotu 11. listopadu 1911.

V roce 1912 se údajně v Přerově nacházela dvě kinematografická divadla, obě byla umístěna v dřevěných boudách. Vlastníkem jedné licence byl Karel Mareš,⁵ který je toho roku uveden jako majitel Stálého biografu za akciovým pivovarem.⁶ V novinových upoutávkách sděloval, že divadlo je nově upraveno, při každém programu bude hrát elektrické piano, a dokonce nabízel slevy vstupného. V roce 1912 uvedl ve svém kině drama *Romeo a Julie* dle W. Shakespeara a další snímky. Karel Mareš se v roce 1913 vzdal udělené licence ve prospěch Miroslavy Číhalíkové,⁷ jelikož se hodlal odstěhovat do Vídně. Povolení ke stavbě kina, které mělo být postaveno na rohu ulice Jateční a Mostní, pč. 129, bylo uděleno, k realizaci však nedošlo. Nákresey pro postavení Elektrického divadla ELEKTRA vyhotovil v roce 1914 František Pivný.⁸

OLYMPIA

Karel Číhalík⁹ však již 10. září 1910 obdržel od přerovského rady Karla Kozánka povolení k postavení stálého stanu pro kinematografické divadlo. Dřevěná budova s názvem První stálé elektrické divadlo OLYMPIA stála v Jateční ulici na pronajatém pozemku, který patřil podílníkům starých jatek.¹⁰ Představení ve Stálém elektrickém divadle Olympia v Přerově, Mostní ul., se v roce 1911 konala denně mimo pátek.¹¹ Název filmů se zjistit nepodařilo. Program se objevuje až v roce 1912 – *Láska milostslétny, Král banditů Zigomar contra Nick Carter, Růže salémská, VI. Sokolský slet v Praze*, stále převažovaly filmy přírodní.¹² Od roku 1911 několikrát žádal městskou radu o povolení k přestavbě¹³ či výstavbě nové budovy, což zdůvodňoval tím, že nový majitel biografu za pivovarem Němec Watzula strhuje jeho příznivce ozdobou biografu, a to ho nutí k rekonstrukci vlastního divadla.¹⁴ Číhalík měl v úmyslu dřevěnou přízemní budovu přestavět na jednopatrovou, jeho žádost byla opět zamítnuta.¹⁵ V roce 1912 chtěl Karel Číhalík zakoupit pro výstavbu kina pozemek na náměstí Na Marku za sokolovnou. I tuto žádost však městská rada zamítla s odůvodněním, že plocha i pozemek jsou potřebné pro trhy a případným prodejem by byl ztížen přístup k domům na Spálenci.¹⁶ Číhalík se však svého úmyslu postavit zděný stálý kinematograf nevzdal. Teprve v lednu 1913 městská rada i moravské místodržitelství vyslovily souhlas se stavbou nového stálého podniku KINO-DIVADLO na zakoupené části pozemku v Havlíčkově ulici ve smyslu nařízení z 18. září 1912 ř. z. č. 191.¹⁷ Plány vyhotovil a objekt stavěl zednický a tesařský mistr František Pivný. Budova čp. 1821, náklady na jejíž výstavbu překročily 100 000 K, byla dokončena již v listopadu 1913, nesla název OLYMPIA.¹⁸ Provoz zde byl zahájen ve středu 17. prosince 1913 a předvedeno bylo „nádherné drama *Zkáza města Pompejí*“, získané jen pro tuto příležitost.¹⁹ Kolaudace v prosinci 1913 však pro nedostatky nebyla provedena, další se konala v únoru 1914. Vzhledem k bezvadnému stavu bylo majiteli uděleno povolení používat kinematograf k živnostenskému podnikání. V sále kina bylo povoleno umístění 304 sklápěcích sedadel, 19 lůžových židlí, na balkóně pak 62 sklápěcích sedadel a 45 lůžových židlí.²⁰ V lednu 1914 pak prostřednictvím inzerátu nabízel Karel Číhalík k prodeji za nízkou cenu dřevěný stan – bývalou Olympii.²¹

Nákres na postavení kino-divadla Elektra v Přerově.

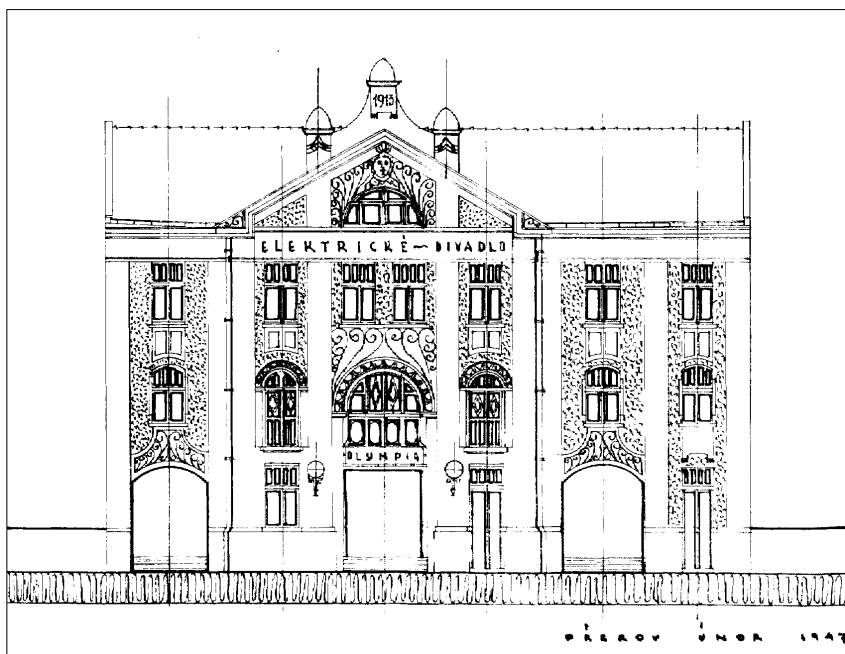
V roce 1917 se Karel Čihalík, majitel kina, vzdal kinematografické licence ve prospěch svých dětí Viléma a Heleny, provdané Fanfarové.²² Vilému Čihalíkovi byla pak kinolicece udělena s platností do 31. března 1926. V důsledku těžké nemoci zemřel 8. dubna 1924.²³ Jeho úmrtím licence zanikla. Veškeré žádosti Milady Čihalíkové, manželky zemřelého, o udělení licence Zemská správa politická Brno (ZSP) zamítala, přestože vdova v přípisech vysvětlovala, že náklady na léčení byly obrovské, na živobytí pro rodinu již nezbyvá, dále že přispívala a nadále hodlala přispívat 5%

z hrubé tržby na dobročinné účely, jiný zdroj příjmu rodina nemá apod. Po smrti jejího manžela zažádal o udělení licence i spolek Okresní péče o mládež (OPM) a ta mu byla přislíbena, pokud si opatří budovu. OPM se obrátila i na Miladu Číhalíkovou a Helenu Fanfarovou, majitelky kina, ohledně pronájmu budovy. Dle majitele budovy však byla nabídka nízká. Okresní správa politická Přerov (OSP) nařídila dědicům uzavření Olympie, pro které však byl provoz kina existenční podmínkou. Rodina vyjednávala o pronájmu budovy také s dobročinným spolkem Ludmila, pokud by tento obdržel licenci. Městské zastupitelstvo v čele se starostou dr. Karlem Bořeckým a právněpolicejním odborem žádost Milady Číhalíkové nedoporučilo s odůvodněním, že je to soukromá osoba a že se tudíž nejedná o podnik všeobecně prospěšný. Po vzniku samostatné Československé republiky byly totiž předpisy pro udělování kinematografických licencí změněny tak, že je již nemohly dostávat soukromé osoby, ale pouze veřejné organizace a obce. Majitelé licencí se proto stávaly nejrůznější spolky, tělovýchovné organizace a korporace. Toto opatření jim zajišťovalo pravidelné finanční prostředky pro aktivní činnost.²⁴

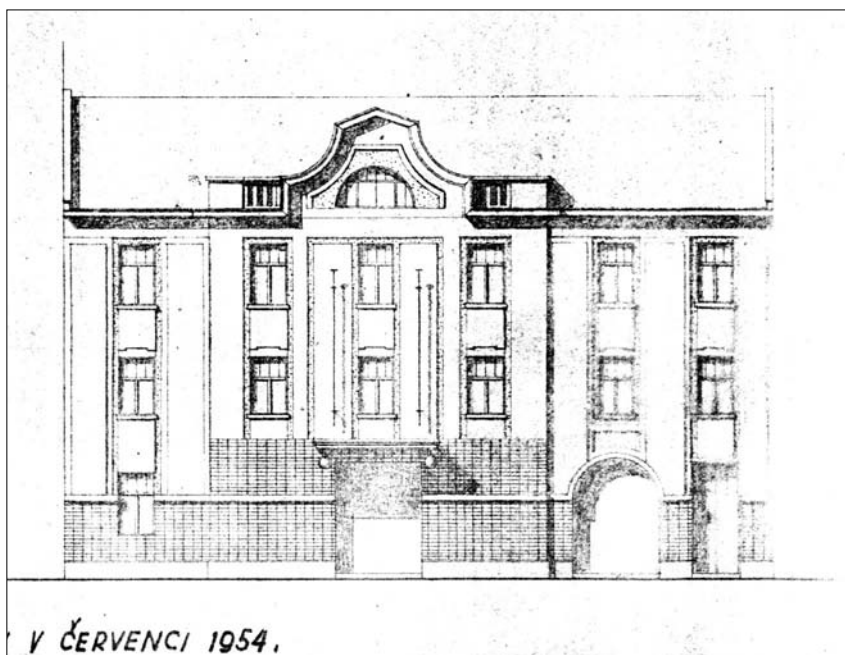
Jelikož majitelé Olympie neměli jiný zdroj obživy, provozovali kinematograf nadále i bez licence, za což byla Marie Číhalíková a Jan Fanfar pokutováni.²⁵ Marie Číhalíková se neustále odvolávala proti výnosu ZSP, žádala o licenci a uváděla, že v Přerově jsou dva stálé podniky, tj. Olympia, Orania a třetí licenci má Sokol, který však hraje jen v neděli a svátek, nemá vlastní sál, protože hraje v budově tělocvičny, která je přes týden užívána členy Sokola, a není tudíž podnikem stálým.²⁶ Licence byla přislíbena spolku OPM, který nabízel za pronájem ročně 25 000 Kč, což bylo pro dvě rodiny málo. OPM však sdělila, že si chce zřídit kino Hvězdu v Dělnickém domě na Šířavě. Přesto však ZSP podnik Olympia s okamžitou platností uzavřela.²⁷

Prozatímní právo k pořádání veřejných představení kinematografem pak obdržel spolek Okresní Masarykova liga proti TBC (OML) výnosem ZSP z 15. prosince 1925 s platností do ledna roku 1926. Jelikož spolek katolických žen Ludmila podal žádost před Okresní Masarykovou ligou, výměrem pak bylo stanoveno, že liga obdrží licenci pod podmínkou, že bude odvádět z čistého výnosu 10 % ve prospěch spolku Ludmila. Později byla licence Masarykové lize prodloužena do 31. ledna 1934. Výnosy z licence byly podstatnou částí příjmů, bez kterých by instituce nemohla existovat.²⁸

V roce 1926 bylo na programu Olympie (Masarykova liga) velkolepé drama lásky Srdce toreadorovo, v roce 1927 dvoudílná veselohra Žena upír s Gretou Garbo v hlavní roli, či dvouepochové drama „nevidaných dobrodružství a senzace“ zpracované dle románu Charlese Dickense Tajnosti Temže, dále velkolepý umělecký film o osmi dílech ze života ruského velmože carského Ruska Hrabě Košta.²⁹ Provoz kina nebyl vždy jednoduchou záležitostí. Dne 25. prosince 1928 při večerním představení po 20. hodině začal hořet film navinutý v promítacím aparátu, který obsluhoval kinooperatér Vladimír Svoboda.³⁰ Jednalo se o šestidílné drama Muž se dvěma pistolemi, jehož délka byla 1800 m. Shořel jeden díl o délce 300 m. Dle hlášení Městského policejního úřadu Přerov byla celková škoda značná, ztráta však měla být uhrazena pojišťovnou Moldavií z Prahy. I když majite-

Plánek Elektrického divadla pana Karla Čiháka v Přerově.

Nákres na úpravu fasády Sboru církve čs. v Přerově.

lem licence byla Okresní Masarykova ligy proti TBC, událost nahlásil Jan Fanfara, který byl správcem této kinolice (majitelem kina byla Helena Fanfarová a její švagrová Milada Trefilová). K neštěstí došlo nešťastnou náhodou (zasekl se setrvačnick), operatér hořící film ihned uhasil. Obecenstvo o vzniklé situaci ani nevědělo.³¹

V roce 1930 měl spolek 328 členů a byl odkázán pouze na členské příspěvky, dary a právě výtěžek z kina. Představení se proto konala denně mimo letní prázdniny. Odpovědným zástupcem byl vrchní zdravotní rada dr. Josef Zelenka, přístroj obsluhoval kinooperatér Hugo Solarš.³² Na jaře 1929 žádal spolek Okresní Masarykova liga o přenesení licence do nové provozovny kina HVĚZDA v Dělnickém domě na Šířavě č. 291, kterou provozoval spolek Okresní péče o mládež. Liga chtěla využít novou provozovnu jen po dobu oprav v kině Olympia, kde bylo předváděno ročně nejméně pět celovečerních programů sestavených výlučně z filmů domácího původu. Spolek se také zavazal zaměstnávat jen válečné poškozence a plnit veškeré podmínky uložené ZSP Brno.³³ V roce 1931 bylo v Olympii zavedeno nákladné zvukové zařízení.³⁴ Liga propůjčila svou licenci Ladislavu Opletalovi, ten však nebyl schopný plnit finanční závazky vůči spolku (odvod šestiprocentního podílu z tržby). Spolek se dostal do finančních potíží, pozastavil provoz kina, filmová představení se nekonala.³⁵ Tehdejší spolumajitelé budovy v Havlíčkově ul. 38, Hilar a Vlasta Šlosarovi, žádali o přenesení licence z Masarykovy ligy na jejich osoby. Zemský úřad (ZÚ) Brno jim udělil nepřenosné právo k pořádání veřejných představení.³⁶ Ani Vlasta Šlosarová však nebyla schopná plnit veškeré finanční závazky, které jí byly výnosem stanoveny, a dluhy narůstaly. Dům OLYMPIA byl proto 11. května 1933 v exekuční dražbě prodán a majitelem se stala československá církev, která dala Vlastě Šlosarové výpověď a znemožnila jí tak další provozování kinematografu.³⁷ Zároveň bylo spolku TJ Sokol uděleno nepřenosné právo ku pořádání kinematografických představení v sokolovně do 31. října 1936 pod vnějším označením Sokolské kino. Rada starších církve československé jako vlastník budovy v Havlíčkově ulici zároveň pronajala TJ Sokol sál budovy s podmínkou, že v případě opětného udělení licence spolku Okresní Masarykova liga přenechá místnosti za stejných podmínek jí.³⁸ Liga pak obdržela nepřenosné právo ku pořádání kinematografických představení v roce 1939 (s platností do 30. dubna 1942). Odbor Masarykovy ligy se musel zavázat, že bude v podniku zaměstnávat za úplatu jen válečné poškozence, předvádět filmy obsahu „lidovochovného“, každoročně uvádět nejméně osm programů domácího původu, z výnosu odvádět procenta ve prospěch státní invalidní péče apod. Kinooperatérem byl Jan Anděl.³⁹

Po osvobození došlo k zestátnění československé kinematografie 28. srpna 1945, kdy správa státních kin převzala kino Olympii, které Přerováci říkali „blechárna“, do své režie.⁴⁰ Výměrem Okresního národního výboru Přerov z 22. prosince 1947 přestavěla církev československá místnosti bývalého biografu Olympia na svůj chrám, který je zde umístěn do dnešních dnů.⁴¹ Budova nadále nese čp. 1821, č. o. 11.

C. k. místodržitelství v Brně.

Číslo 33984

LICENCE

ku pořádání veřejných představení kinematografem.

C. k. místodržitelství uděluje Witima Čihalíkovi,
roz. v roce 1896, bytem v Brno,
osobní a nepřenosné právo ku pořádání kinematografických před-
stavení dle § 3 : 1 a 2 minist. nařízení ze dne 18. září 1912, čís.
191 z. ř., v Brno

pod vnějším označením „Olympia Kina Vitima
Čihalík do konce srpna 1920.

Za zástupce (obchodvedoucího), dle § 9. uvedeného nařízení
schvaluje se pan paní slečna _____,
roz. v roce _____.

Při provozování licence dlužno dbáti předpisů minist. nařízení
ze dne 18. září 1912, č. 191 z. ř., ku konci této listiny otištěných,
jakož i zvláštních, uvnitř uvedených předpisů.

Nebude-li některé podmínky šetřeno, bude licence — bez
újmý zákonitých trestních následků — podle § 26. nařízení o po-
řádání veřejných představení kinematografem, odňata.

Zanešeno v katastru licencí $\frac{A}{B}$ post. čís. _____.

206—15

Licence ku pořádání veřejných představení kinematografem V. Čihalíkovi.

ORANIA

Dalším majitelem kinematografické licence byl Arnošt (Ernest) Otáhal, který živnost provozoval v dřevěné boudě.⁴² Spolu s Terezií Ševčíkovou,

majitelkou hostince a domu č. 8 na Horním náměstí (p. č. 2215), usilovali o získání povolení k výstavbě elektrického divadla vedle kaple sv. Jiří. Povolení obdrželi výnosem přerovské městské rady v roce 1911.⁴³ Otáhal zároveň uzavřel s Terezií Ševčíkovou smlouvu o pronájmu nového sálu a zakoupil drahé kinematografické přístroje. Sál byl postaven na bývalých hradbách dle plánů stavitele V. Jonáše. Proti stavbě bylo namítáno, že umístění kinosálu v úzké uličce vedle nejstarší historické kaple ve městě je z estetických i bezpečnostních důvodů nevhodné.⁴⁴ Okresní hejtmanství dokonce obdrželo anonymní dopis.⁴⁵

Městská rada v čele se starostou dr. Tichým vydala 9. listopadu 1912 souhlas s provozováním kinematografických představení. Kladné bylo vyjádření i Zemského moravského místodržitelství (ZMM) Brno z 15. srpna 1913. Největší počet návštěvníků sálu byl stanoven na 112 osob. Provozovna nesla název Kinematograf Arnošta Otáhala „URANIA“. ZMM však nesouhlasilo s názvem, a proto bylo v roce 1914 přejmenováno na kino ORANIA.⁴⁶

Projekční přístroj obsluhoval kinooperatér Rudolf Ševčík,⁴⁷ který byl zkoušen v roce 1910 u c. k. Technologického muzea ve Vídni. Majitelkou budovy byla nadále Terezie Ševčíková, jeho matka.

Kinolicence Arnošta Otáhala (z 1. března 1914, č. 16598) byla přepsána na Marii Ševčíkovou,⁴⁸ její platnost prodloužena do roku 1925. V roce 1919 byl zvýšen počet sedadel na 175.⁴⁹ Manžel Marie Ševčíkové Rudolf Ševčík byl zároveň schválen jejím zástupcem. Spolu provozovali podnik nepřetržitě v letech 1914–1922. Čistý zisk kina za rok 1921 činil 156 000 Kč a dělil se rovným dílem mezi Marii, Rudolfa a Terezií Ševčíkovou, vdovu. Manželé se rozvedli, operatérem kina se od prosince roku 1922 stal Jan Schindler⁵⁰ a od té doby Marie Ševčíková provozovala kino samostatně. Odstěhovala se do Kramářovy ulice č. 13 a sama vychovávala tři děti. Přestože jí ZSP výměrem č. 10416 z 6. dubna 1926 prodloužila kinematografickou licenci, kterou jí také uložila odvádět po 200 Kč spolku Ludmila a Místní skupině Družiny čsl. válečných poskozenců, neměla kde provozovat kinematograf.⁵¹

V letních měsících chtěla uvádět představení v zahradní restauraci hotelu Moravia ve Škodově ulici č. 16, což jí nebylo městskou radou ani OSP povoleno.⁵² Zároveň v červenci 1926 podala písemnou žádost včetně projektů na zřízení novostavby vlastní kinoprovozovny na náměstí Svobody. Jednalo se o dvoupatrovou budovu s kinosálem a bytem v I. patře, která vyhovovala policejně bezpečnostním předpisům.⁵³ Současně se jí podařilo získat stan pro cestovní kino, který postavila na levém břehu Bečvy. Používala ho k provozování během doby, než byla postavena nová budova. V hledišti bylo 180 obyčejných sedadel, uprostřed průchod široký 1,50 m, operační kabina byla ohnivzdorná.⁵⁴

Zemská správa politická Brno udělila Marii Ševčíkové licenci (výnos z 21. července 1926) pro novou provozovnu pod názvem KINO ORANIA. Ta však žádala o změnu názvu na ORION,⁵⁵ jelikož název ORANIA mělo již kino na Horním náměstí. Žádost byla zamítnuta, protože novostavba s označením Kino ORANIA na náměstí Svobody, čp. 1998, byla dokončena brněnským stavitelem Valentou v roce 1927.⁵⁶ Náklady činily

Policejní úřad města Přerova.

Čís.1801.

Obecní radě města

V Přerově, dne 18. listopadu 1918.

P ř e r o v ě .

Dle učiněného oznámení policejním strážníkem Antonínem Hansonem bylo v kině "Olimpii" dne 17. listopadu 1918 při představení o 4 hodinách odpoledne přítomno asi 60 dětí, kterým přístup do kina je zakázán. Děti měly vstupenky, které před představením jim prodala manželka majitele kina, Olga Čihalíková.-

Dále majitel kina Karel Čihalík, přesto, že byl uvedeným strážníkem upozorněn, aby průcody v kině židlemi nezastavoval a nevycávil více vstupenek nežli má míst, vyprodal na další 2 představení o 6 a 8 hod. večer ještě více míst a židlemi průcody zatarasil tak, že nebylo možno v kině projíti.

Policejní komisař:

Přípis Policejního úřadu města Přerova Obecní radě města Přerova.

700 000 Kč (dluh 620 000 Kč splatila rodina až v srpnu 1945),⁵⁷ kinooperátorem byl ustanoven Jan Schindler, který pro svou práci používal nejmodernější přístroj firmy AEG Berlin. Od tohoto roku zajišťovalo kino pravidelná filmová představení všech žánrů. Dne 27. března 1927 byla v tisku upoutávka, že „...Nové kino ORANIA na nám. Svobody v Přerově předvádí dva překvapující filmy, jakých tu nebylo a dlouho nebude, jedná se o největší komedii, která kdy byla o starém Rakousku napsána C. a K. armáda – Na velitelském pahorku“. Dalšími uváděnými filmy v novém kinu byla

groteskní komedie o šesti dílech s názvem „On“ si léčí nervy s Haroldem Lloydem v hlavní roli, dojemné drama o pěti dílech s Rudolfem Valentinem a jeho roztomilou partnerkou Pro potlesk davu, s hudebním doprovodem železničního kvarteta včetně uvedení cen vstupného, či monumentální dílo o pěti dílech Ben Hur, jehož promítání bylo „pro bezpříkladný zájem“ prodlouženo do června. Představení byla doplňována krátkými snímky přírodními či kreslenými.⁵⁸

Poslední, konečná kolaudace jednoho z nejmodernějších biografů v republice se konala až 24. září 1931.⁵⁹ Během dalších let Marie Ševčíková několikrát žádala o udělení či prodloužení licence pro stálé stanoviště nové kinoprovozovny. V roce 1931, když žádala o udělení licence, uzavřela dohodu s Jednotou čsl. obce legionářské (předseda Richard Kleiber), která nebyla schopná zřídit si vlastní kino. Jednota se vzdala příslibu licence v její prospěch na dobu tří let v případě placení měsíční částky 400 Kč z výtěžku kina ve prospěch podpůrného fondu vdov a sirotků po padlých legionářích. Ševčíková v přípisech sdělovala, že v roce 1930 zaplatila na dávce ze zábav 88 782,80 Kč a mj. uvedla, že jen náklady na půjčovné české veselohry C. k. polní maršálek, která má osm dílů o 2800 m, činily 7000 Kč.⁶⁰ ZÚ Brno udělil Marii Ševčíkové neprenosné právo k pořádání kinematografických představení v Přerově, nám. Svobody č. 6, s platností do 30. června 1935.⁶¹ V roce 1938 spolu se žádostí o obnovení licence zároveň požadovala zmírnění závazků. Částky, které měla odvádět ve prospěch Jednoty čsl. obce legionářské, Místní skupiny družiny čsl. válečných poškozců či státní péči invalidní pro péči o válečné poškozence v Brně byly značně navýšeny. Současně uváděla, že vedle svých nezapátrných dětí má v péči i svého otce Františka Tomeše a také že „*pečuje o to, aby ve svém kinematografu předváděla všechny významné české filmy*“.⁶² V prosinci 1937 byla v „největším přerovském kině Orania“, jak je uvedeno v tisku, premiéra senzačního českého velkofilmu Vyděrač s Adinou Mandlovou, Ladislavem Peškem, Plachým, Kreuzmannem a dalšími.⁶³

Kinooperatérem byl i nadále Jan Schindler. Představení se pořádala denně mimo Velký pátek, Štědrý den, případně po dobu oprav, velkého úklidu či prázdnin. V další licenci udělené do 30. června 1941 stanovil ZÚ Brno kromě dalších podmínek i počet sedadel na 762 (594 sklápěcích, 16 v lóžích, 108 sklápěcích na galerii, 12 volných sedadel v lóžích, 32 volných po stranách balkónu).⁶⁴ V roce 1940 pak byly vystaveny v kině nové šatny, dámské záchody a větrací zařízení.⁶⁵ Následující rok odkoupila majitelka kina od souseda Jindřicha Krivánka přiléhající dvorní budovu, kde chtěla zřídit bufet. Dne 16. května 1944 pak obdržela od tehdejšího Českomoravského filmového ústředí Praha koncesi k pořádání veřejných představení kinematografických, tj. předvádění němých a zvukových filmů normálního formátu, se stanovištěm v Přerově, náměstí Svobody 6.⁶⁶ V roce 1945 bylo kino znárodněno a později přejmenováno na OKO.⁶⁷

Bio Sokol – ALFA

Tělovýchovná jednota Sokol Přerov obdržela kinematografickou licenci v roce 1921. Při jednotě byl dne 15. března 1923 zřízen kinoodbor, jehož předsedou se stal Jan Vychodil. Činnost kinooboru se zpočátku soustředí-

Nečestlonyj pane Okrání hejtmane!

Prosím podpište spoco vážení pane Okrání hejtmane se Vašnosti obkročijem
anonimním psaním.

Človka se to z biografii pod kapličkou. Aby jste byl náhle navržen o těchto lidí, patičky ema
následovně.

Spolek p. Šefčíková, p. Šefčík učitel, p. Kubman, p. Okáčel jest velmi náročný
a pracuje aby získal obětích tento biograf (povolení).

Podali protest, který jim ani p. Černý sestavil dále nematí p. paní Martilíkova
která k nim chodí p. d.

Toto divadlo se nehodí v kapličky a ne stavba neodpovídá bezpečnému
nařízení. Mnoho občanů si toto divadlo, kteří mají mládež nepřije.

Kdyby povstala paníka při bráni, mělo by se nás ledek je by mělo
se nerachránit a jest to nebezpečná stavba.

Dále Šefčíkových posílali listinu aby ji majitelé domu podepsali
že si tam přejou biograf "co se jim nepodepsali"

Nájmno bezpečnosti jednu toto divadlo by si nemelo povolovat.

Prosíme, vysvětlení jsme tyto řádky pro sebe nechati, měl by
se na nás Šefčíkových mohli.

Váš Olanitnosti oddání:

věrní

Anonymní dopis došlý na OH Přerov dne 14. 9. 1912.

la do kina OLYMPIA, jehož majitel zde povolil jednotě pořádat jedno představení měsíčně. Po několika představeních, která skončila deficitem, bylo rozhodnuto zřídit vlastní kino v sokolovně a zakoupit projekční stroj. První představení v BIU SOKOL se konalo ve dnech 29. a 30. září 1923. Další se pak konala pouze v sobotu a neděli, protože v ostatní dny byl sál určen ke cvičení. Předprodej vstupenek byl u Miroslava Kokory, drogisty v Kračchvilově ulici.⁶⁸

První rok bylo pořádáno 58 večerních představení, 34 odpoledních s dětskými filmy, 2 představení pro vojsko zdarma a jeden film pro skauty, ve prospěch Místního odboru Masarykovy ligy proti tuberkulose byla sehra na dvě představení. Dle statistiky bylo promítáno pro dospělé diváky 31 dramát a 4 seriály. Součástí filmů večerních i odpoledních pro děti, kdy byly promítány především pohádky, byly i snímky přírodní a kulturní. Diváci měli možnost shlédnout řadu snímků z olympijských her v Paříži 1924, sokolský slet v Brně 1914–1924, zájezd prezidenta Masaryka do Hodonína či pařížský módní journal a další. V roce 1925 vykazoval kino-

Kino »ORANIA«, Přerov, Náměstí svobody.

Kino „Orania“ bylo postaveno v r. 1927 stav. Valentou z Brna v stylu nejmodernějších biografů u nás. Zařízeno pro 800 návštěvníků. V zimě příjemně vytápěno. Zvuková aparatura nejnovějšího systému. - Předvádí denně vždy ty nejlepší a nejnovější zvukové filmové novinky. Při všech představeních zprávy z celého světa ve zvukovém týdeníku. Program předváděn nepřetržitě na 2 aparaturách. Jest to jeden z největších a nejmoderněji zařízených biografů v republice.

Majitelka kina: Marie Ševčíková.

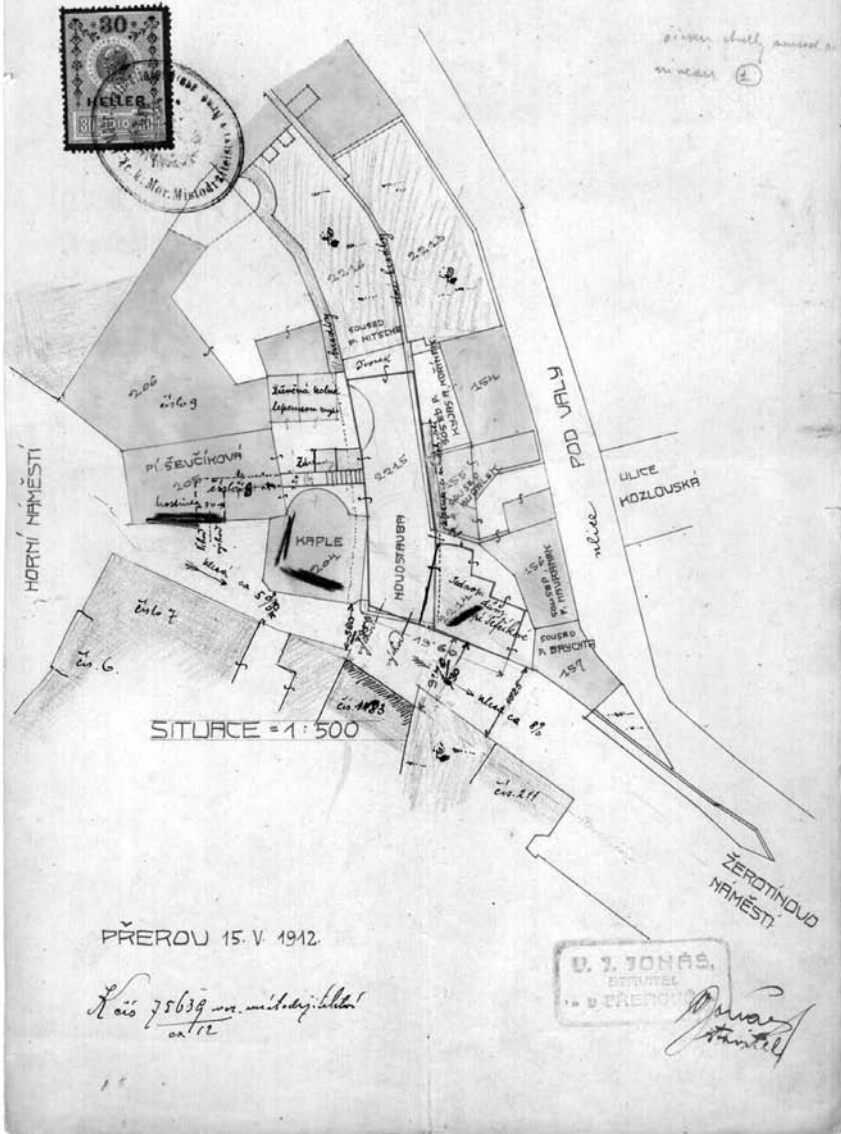
Tel. 343.

Přerov a okolí, reklamní průvodce, Přerov 1925.

odbor nárůst činnosti jak po stránce vzdělávací, tak i filmové. Představení navštívilo přes 104 000 diváků, což dle hodnotící zprávy kinoodboru bylo důkazem oblíbenosti kina, v němž lze shlédnout ve filmech všechny nejmodernější technické vymoženosti, jako např. ve Zloději z Bagdadu, Cestě kolem světa či ve filmu o námořní bitvě Neprátele žen. Diváci se ve filmech seznámili nejen s nejslavnějšími kinoherci, ale měli možnost spatřit nádherné dekorace. Představeno bylo 40 dramát, 3 historické filmy, 2 pohádky, 3 kulturní akce, na které se však doplácelo, 2 přírodní snímky a 4 veselohry. Jeden film byl sehrán ve prospěch ruských běženců s výtěžkem 4 000 Kč.⁶⁹

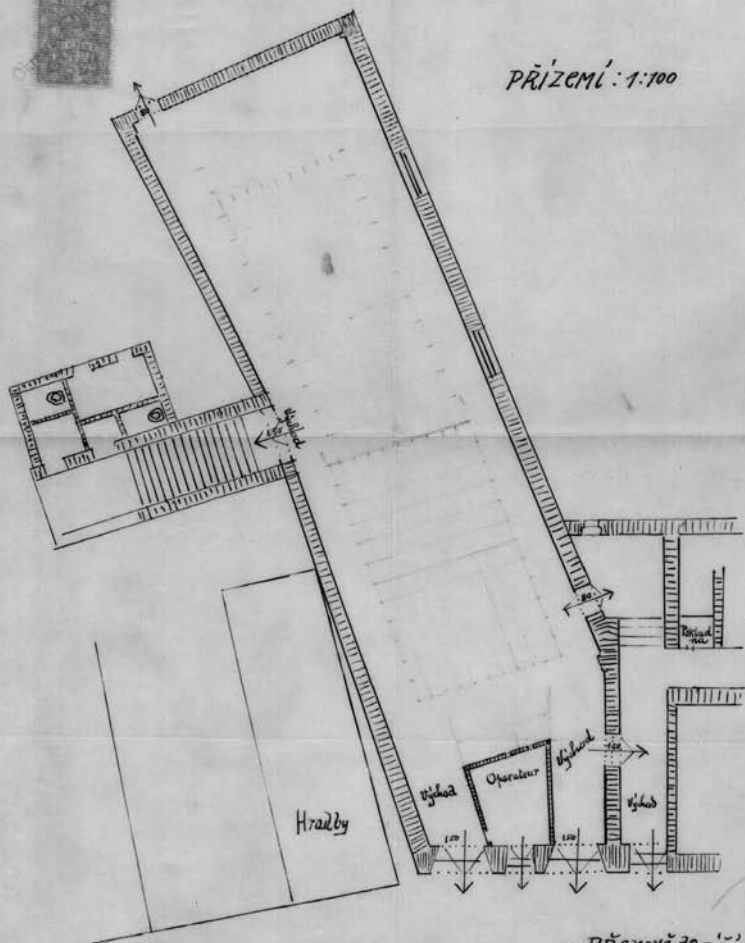
Obliba kina byla zřejmá a narůstala. V roce 1927 měl úspěch film Vrabčáci s Mary Pickfordovou, vstupné bylo v rozpětí 2–4 Kč, či film Ben Hur, produkce Metro-Goldwyn-Mayer, v hlavní úloze Roman Navarro. Film se údajně natáčel tři roky a účinkovalo v něm 150 000 osob. Premiéru měla i Pohádka máje dle románu Viléma Mrštíka.⁷⁰ V roce 1930 bylo sehráno 76 filmů ve 222 představeních, 44 dětských filmů v 96 představeních, českých celovečerních bylo předvedeno 12. Největší průměrné návštěvnosti dosá-

PLÁN NA PŮSTAVENÍ ELEKTRICKÉHO DIVADLA
 A JEDNOPATROVÉHO DOMU P. MANŽ. T. A R.
 ŠEVČÍKOVÝM V PŘEROVĚ.

Plán na postavení elektrického divadla Orania, Přerov, Horní náměstí.

PLAN projektovaných sedadel Kina Orania v Přerově.
Kčís. místodv. 63848/VI/20.

v PŘEROVĚ 30. ZÁŘÍ 1920.

Fr. J. Javůrek

Plán projektovaných sedadel kina Orania.

hl film *Niebelungové*, *Plukovník Švarc*, *Zvoník u matky Boží*, *Fantom opery*, *Černé oči*, *proč pláčete*, *Bídníci*, *Žena bez studu*, *Bílý ďábel*, *Její pastorkyňa* a *Pater Vojtěch*. Jedno představení bylo pořádáno ve prospěch Ruského červeného kříže a další, zdarma, pro vojenskou posádku (*Plukovník Švarc*). V březnu 1930 se konalo slavnostní představení *Její pastorkyně* na počest 80. narozenin prezidenta T. G. Masaryka. Rok 1930 byl také důležitý ve vývoji kinematografie a vyznačoval se soupeřením filmu němého se zvukovým. Díky vítězství zvukového filmu museli majitelé investovat nemalé finanční prostředky na instalaci zvukových aparatur. Jinou možnost neměli, jestliže chtěli udržet krok s novými technickými vymoženostmi a přilákat větší počet diváků.⁷¹

V roce 1933 žádal spolek TJ Sokol nejen o prodloužení nepřenositelné licenční smlouvy ku pořádání kinematografických představení dle z. č. 191 ř. z. z roku 1912 v přerovské sokolovně, čp. 1253, pod vnějším označením SOKOLSKÉ KINO (výnos z 12. prosince 1933 s platností do 31. října 1936), ale i o udělení oprávnění pořádat představení střídavě v sokolovně a v budově kina OLYMPIA. Zástupcem kina (obchodvedoucím) byl i nadále Jan Vychodil, operatorem Karel Fiala. Počet sedadel kina byl stanoven na 324.⁷²

V roce 1934, poprvé za existence kinoodboru, byla pořádána v Olympii dvě představení denně. Tento způsob byl pro odbor velice finančně výhodný, jelikož hospodářské poměry byly nepříznivé, návštěvnost klesala a na filmovém trhu stále scházely oblíbené filmy americké – převládaly filmy německé a částečně české. Celkem bylo promítnuto 144 filmů ve 424 představeních. K nejúspěšnějším českým filmům patřil *Život je pes*, *Její lékař*, *Na sv. Kopečku*, *ze zahraničních pak Maškaráda*, *Zlato a Noc velké lásky*. Následující rok hrál odbor jen v Olympii a také nabídka filmů k produkci vzrostla. Večerní představení navštívilo 68 199 osob, odpolední 27 898. Nejúspěšnějším českým filmem byl *Kapitán Korkorán*, *Grandhotel Nevada* a *Jedna z miliónu*, z cizích *Tři bengálští jezdcí*, *Ve znamení kříže* a *Nana*. Pět představení za minimální poplatek bylo pořádáno pro vojenskou posádku. Na dávce ze zábav odvedl odbor 73 474,45 Kč, od založení odboru v roce 1923 to bylo již 583 056,15 Kč.⁷³

Rok 1936/1937 byl pro přerovský Sokol velice významný. V roce 1936 byla dokončena stavba nové sokolovny a téhož roku byla téměř ukončena adaptace staré sokolovny v Mostní ulici na vlastní kino.⁷⁴ Stále se hrálo v Biu Olympia v Havlíčkově ulici, ale od 24. dubna 1937 se začalo hrát v novém, moderně vybaveném biografu ALFA. Tento podnik, na který byla jednota velice hrdá, měl 714 sedadel, z toho sál v přízemí 503, v přízemních lóžích 24, na balkóně 138, na balkónových lóžích 12 a na galerii 37. K slavnostnímu zahajovacímu představení byl vybrán český film *Velbloud uchem jehly* podle divadelní hry Františka Langra, jehož premiéry v Praze se zúčastnil i prezident republiky s členy vlády a diplomatického sboru. V hlavních rolích hrál Hugo Haas, Antonie Nedošínská a Jiřina Štěpničková. Dodatkem filmu byla americká kreslená groteska *Mickey hasičem*. O slavnostní představení v Přerově byl, dle tisku, takový zájem, že mnoho vstupenek (cena 3–8,20 Kč) bylo zamluveno dříve, než byl zřízen předprodej.⁷⁵

Do konce roku navštívilo 140 filmů ve 454 představeních, z toho 83 amerických, 31 německých, 14 českých, 5 francouzských, 5 anglických a 2 ruské, celkem 97 486 osob. Největší návštěvy dosáhly z českých filmů: *Srdce v soumraku*, *Falešná kočička*, *Krb bez ohně*, *Velbloud uchem jehly*, *Žena na rozcestí*, z cizích *San Francisco*, *Texasští jezdcí*, *Veliký Bill*, *Dobrá země* a *Dvojí zločin* na *Maginotově linii*. V *Alfě* bylo zavedeno místo dvou představení pro mládež i nově jedno odpolední představení pro dospělé, využívané zvláště venkovskými návštěvníky, za snížené vstupné s úplným večerním programem. Představení se rychle vžila a získala oblibu.

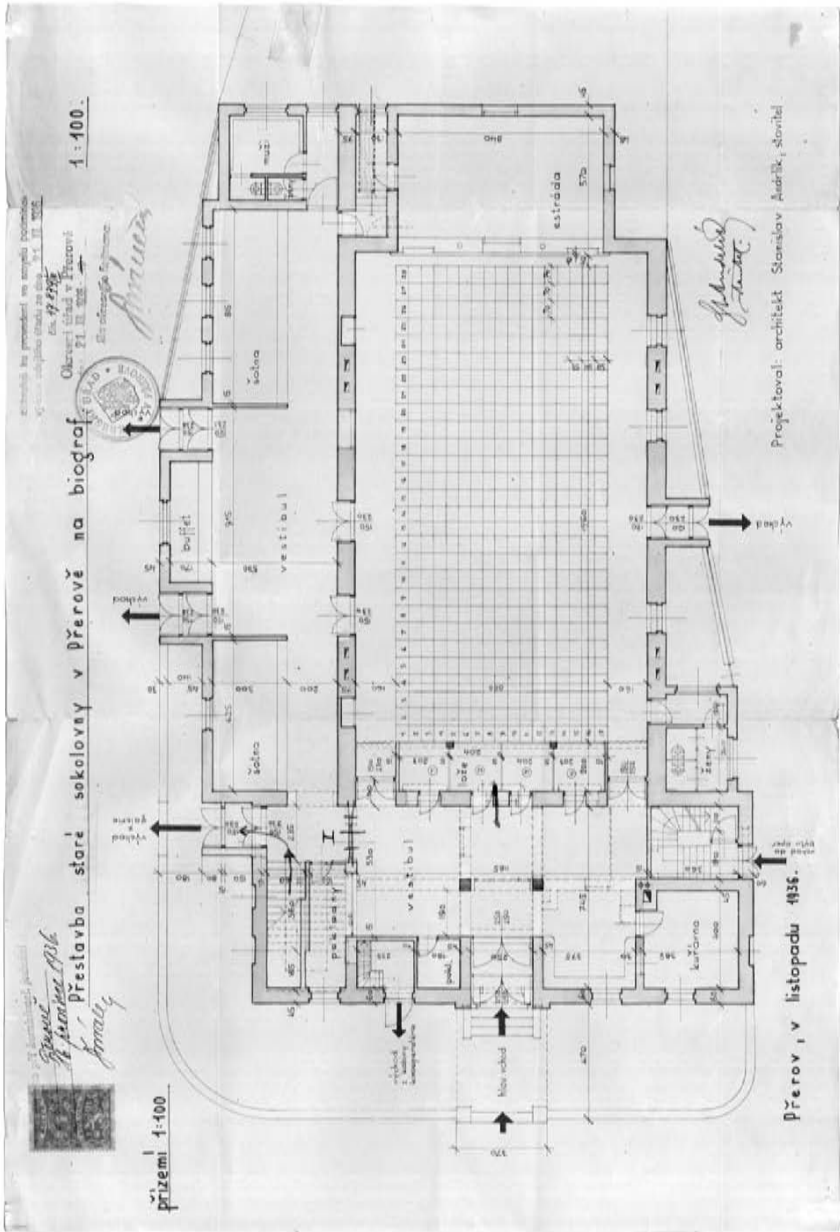
V roce 1938 si kinoodbor připomněl 15. výročí svého trvání. Toho roku bylo odehráno 144 filmů (z toho 96 premiér) ve 483 představeních. Českých filmů bylo 28, 72 amerických, 18 německých (promítány byly jen do srpna), 12 anglických, 10 francouzských, 2 ruské, 2 italské. Počet českých filmů vzrostl dvojnásobně, německých pak klesl (z 31 na 18). Rekordní návštěvy dosáhl ruský film *Přisaháme*, který ve třech dnech navštívilo 3357 osob, dále to byl americký film *Hraběnka Walewská* a francouzský *Pevnota mlčení*. Z českých to byla *Armádní dvojčata*, na 2. místě pak jeden z nejlepších českých filmů vůbec *Bílá nemoc*, dále *Výdělečné ženy*. *Neporažená armáda* a *Pán a sluha*. Celková návštěvnost činila 109 630 osob.⁷⁶

V letech 1939–1940 počet návštěvníků kina stoupal, neobyčejně vzrostla obliba českých filmů. V roce 1940 dosáhl největšího úspěchu český film *To byl český muzikant*, *Babička*, *Minulost Jany Kosinové*, z německých pak *Hvězda z Ria*, *Supí děvče* a *Nesmrtelný valčík*.⁷⁷

Velikonoce roku 1941 byly ve znamení konfiskace sokolského majetku. Část inventáře (tlampače, zesilovače, mikrofony) se podařilo předat do soukromého kinopodniku p. *Solaře*. *Alfu* převzala německá správa a název kina byl změněn na *VIKTORIA*.⁷⁸ Zpočátku se pokoušel o řízení německý komisař města *Hans Petzny*, který předal správu a kontrolu Němci *Schneiderovi*. Nebylo také jasné, jak bude naloženo s provozním majetkem kinoodboru v *Olympii*. Při převádění spolkové licence na soukromé podnikatele pomohli dr. *Šťastný* a *Moulik* a *OML* proti *TBC*, která se zřekla licence ve prospěch *Jan Vychodila*. Ten sice jako majitel licence potvrzen nebyl, ale snažil se o prodlužování provizoria až do osvobození. Díky personálu se podařilo vše zachovat v obou podnicích mimo škod na budově *Alfy* při výbuchu náloží na *Tyršově* mostě. Dne 11. prosince 1945 byl pak podnik převzat Státním filmových ústředím. Následující dva roky kinoodbor jednoty založen nebyl.⁷⁹ V roce 1947 bylo zrušeno kino *Olympia*, kde byly promítací přístroje a technické zařízení odboru, které byly částečně umístěny v kině *Alfa*, aniž by jednota byla o této skutečnosti informována.⁸⁰ Později byl název změněn na kino *JAS*. Dne 5. září 1988 byla provedena demolice budovy.⁸¹

HVĚZDA

Spolek *Okresní péče o mládež Přerov* se ucházel o kinolicenci již v roce 1916 a ta mu byla *ZSP Brno* přislíbena. Svá představení provozoval od roku 1925 v *BIU HVĚZDA* v sále *Dělnického domu* na *Šířavě* čp. 291, kde byla provozována i koncese *hostinská*.⁸² Spolek si zde chtěl zřídit vlastní provozovnu. V listopadu a prosinci 1925 zde byla předvedena *dobrodruž-*

Plán přestavby staré sokolovny v Přerově na biograf – přízemí.

Přestavba staré sokolovny v Přerově na biograf.

1:100

Architekta: Ing. Vladimír Štáhl

Pracoviště: Přerov, Sokolovna

Datum: 1935

Objekt: Sokolovna v Přerově

I. patro

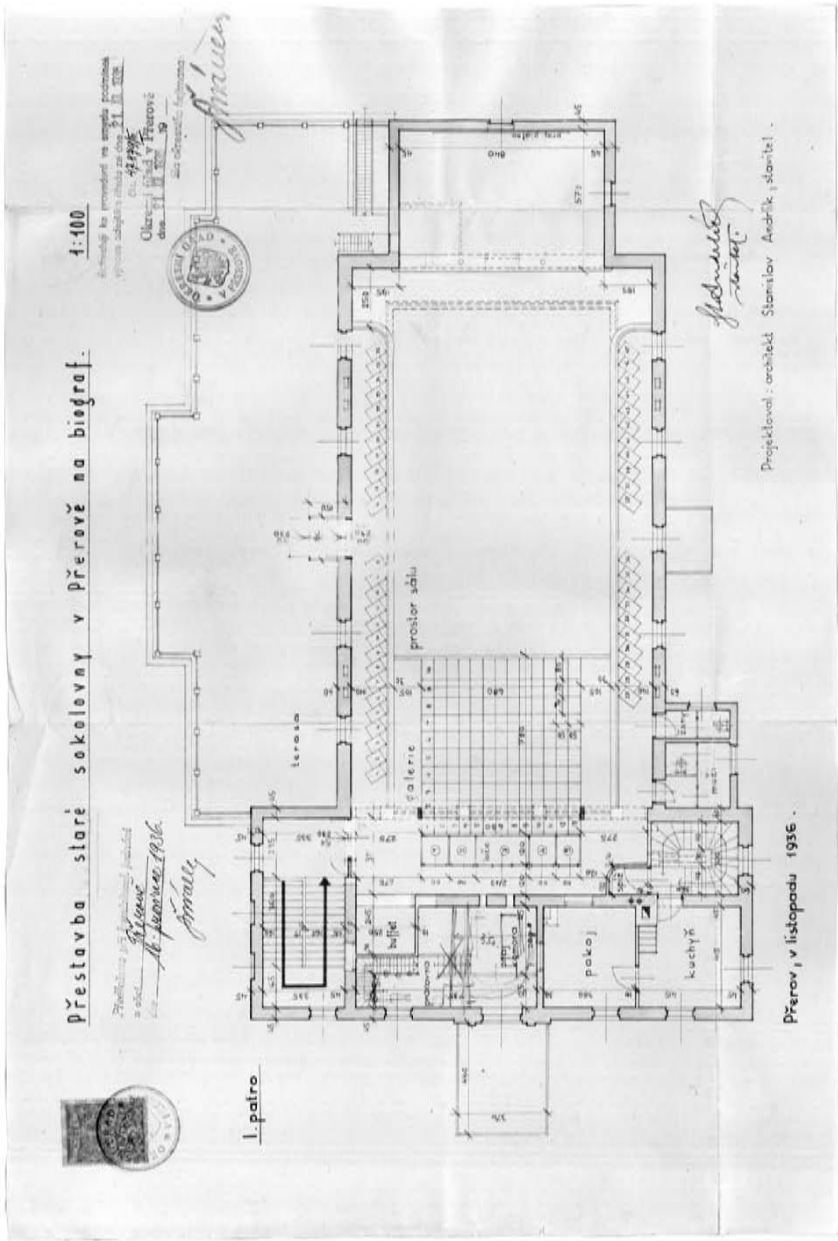
Zpracoval: Vladimír Štáhl
Pracoviště: Přerov, Sokolovna

Štáhl

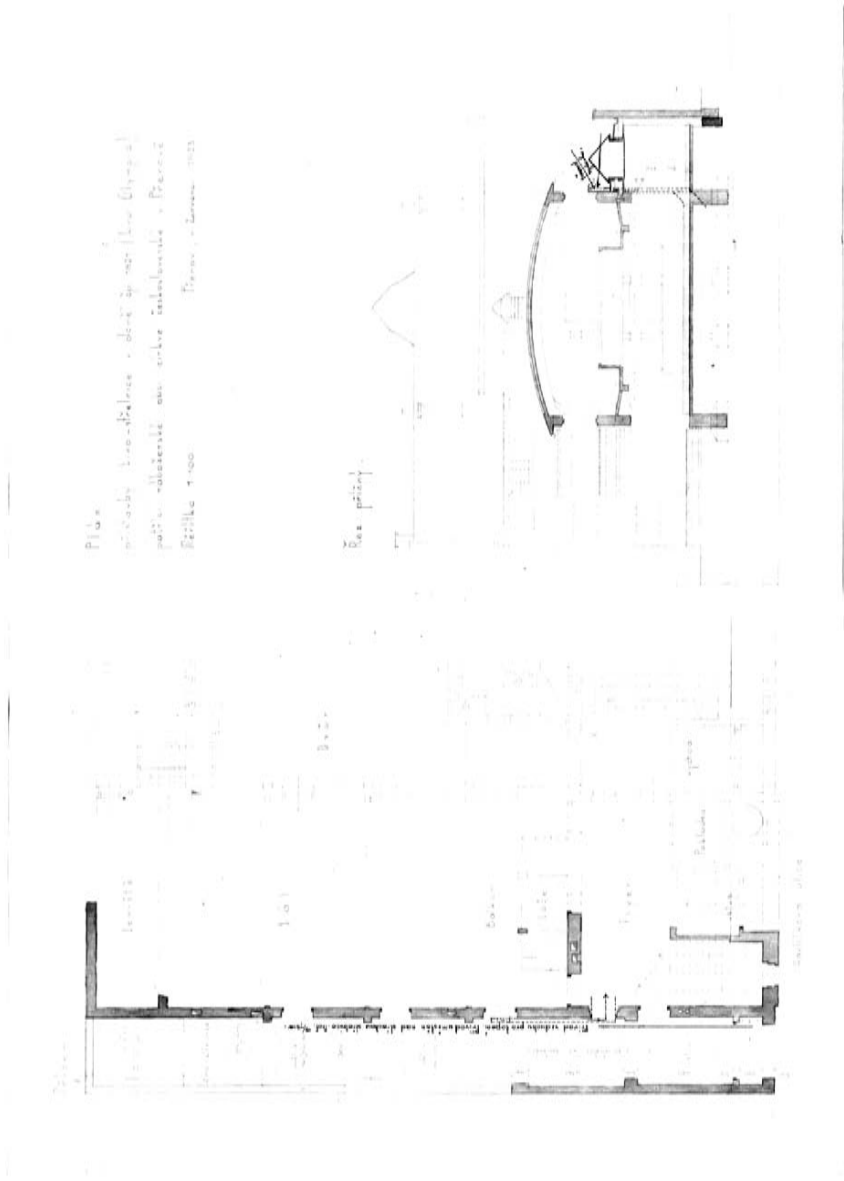
Štáhl

Projektováni: architekt Stanislav Avedik, stavitel.

Přerov, v listopadu 1935.

Plán přestavby staré sokolovny v Přerově na biograf – I. patro.

Plán přístavby v domě čp. 1821 – kino Olympia.

ná, napínavá příhoda z mrazivého severu s proslavenými vlčáky Strongem a Lady pod názvem Vítězství nad smrtí či úchvatné historické drama o osmi dějstvích Hrabě z Essexu. V lednu 1926 pak bylo uvedeno senzační filmové drama Ďáblice či Zlaté opojení se světovým mistrem humoru Charlie Chaplinem v jeho největším filmu. Na oba filmy byl mládeži do 16 let vstup zakázán. V roce 1927 zaujala diváky filmová hvězda Rodolfo Valentino ve velkofilmu Holič z krve královské, dále jeden z největších triumfů filmové sezóny, dvouepochový seriál Casanova s Možuchinem v titulní roli, milostná dobrodružství sličné Američanky v Číně pod názvem Evin list či Švejk v zajetí. Předprodej vstupenek byl v trafice v Pasáži.⁸³

V prosinci 1927 žádala o udělení kinematografické licence i Československá obec legionářská (ČsOL) v Přerově, která rovněž chtěla pořádat představení v sále Dělnického domu (byl uznán vhodným ku provozování kinematografických představení licencí z roku 1925).⁸⁴ ČsOL uváděla, že OPM (Bio Hvězda) zde hraje již přes dva roky a že i obec má právo zde provozovat licenci. Výtěžek měl být věnován k podpoře invalidů – legionářů, vdov a sirotků.

V roce 1926 OPM provedla podle plánů přerovského stavitele Josefa Jandáska adaptaci Dělnického domu. Pro četné nedostatky však nebyla provozovna zkolaudována. Kinolicenci k provozování veřejných představení v nové budově kina Hvězdy na Šířavě pak spolek OPM obdržel v roce 1929. Sál byl 22 m dlouhý, 11 m široký, 10 m vysoký a měl pět východů.⁸⁵ V roce 1930 se zde konalo 173 představení s návštěvností 39 368 osob. Veškerý čistý příjem byl věnován dobročinným účelům, především k podporování sirotků a mládeže. V období od května 1931 do května 1932 přerušil spolek provoz a uvažoval o znovuzřízení kina v sále Rudolfa Ševčíka v Přerově, Žerotínovo nám. 33. V prosinci 1933 se OPM vzdala úmyslu na přemístění svého podniku do místnosti bývalého kina Orania a provozovna nadále zůstala v Dělnickém domě.⁸⁶ Po dalších úpravách a revizi v roce 1933 bylo zjištěno, že v hledišti kina na Šířavě bylo celkem 300 míst k sezení (196 obyčejných židlí a 104 sklápěcích sedadel na galerii), v kinokabině byl používán projekční přístroj fy AEG Berlin. Odpovědným zástupcem Hvězdy byl Jan Sagan, majitel zlatnického závodu v Přerově, kinooperátérem Karel Fiala, k 31. prosinci 1932 měl spolek 1228 členů.⁸⁷ Všem žádostem o prodloužení kinolicence bylo vždy vyhověno (do 31. srpna 1940).⁸⁸

SPORT

Dalším spolkem, který v roce 1924 žádal o udělení kinolicence, byl Výchovný a podpůrný spolek katolických žen Ludmila. Městská rada žádost nedoporučila a negativní byl i výnos ZSP Brně, protože nebyla potřeba zvyšovat počet kin ve městě a navíc spolek neměl vlastní budovu k provozování. V roce 1926 znovu žádal o propůjčení kinolicence a navrhoval jako „stanoviště podniku místnosti v Pasáži“. V roce 1927 spolek v čele s předsedkyní Marií Dohnalovou v žádosti o udělení licence uváděl, že Družstvo Lidový dům získalo místo pro výstavbu Lidového domu v Přerově na rohu Komenského a Wurmovy ulice, v němž chtěli zřídit i kinematografickou provozovnu.⁸⁹ V letech 1930–1932 spolek zastoupený předsedkyní Boženou Letfusovou žádal o příslib kinolicence,⁹⁰ jelikož plány pro

kino, které se mělo stavět ve Wurmově ulici č. 5, čp. 1563, byly vypracovány, ale v období hospodářské krize nebylo možno dosáhnout dohody se sousedy o odprodej pozemků. Jednání i samotná výstavba se protahovala a kolaudační řízení novostavby se konalo až 25. října 1935 (předsedou Družstva Lidový dům byl P. Ferdinand Chýlek, jednatelem P. Jan Drexler, který byl také majitelem domu č. 5 ve Wurmově ul.).⁹¹ Výnosem z 31. října 1935 udělil ZÚ Brno spolku Ludmila nepřenositelné právo ku pořádání kinematografických představení v Přerově, Wurmova 5 (dům sv. Josefa) pod vnějším označením „KINO SPORT“. Zástupcem byl schválen Jan Bittner, strojívedce státních drah. V sále kina bylo postaveno 10 řad sedadel po 11 obyčejných židlích v řadě, vytápění bylo prováděno obyčejnými kamny, operační komora byla železobetonová, strojní zařízení projekční kabiny sestávalo ze zánovního přístroje od fy Johan Nitsche Lipsko na ruční pohon jen pro projekci němých filmů.⁹² Počínaje rokem 1936 chtěl spolek pořádat v letních měsících za příznivého počasí představení na stadiónu Lidového domu, který přiléhá k budově kina Sport. V hledišti mělo být umístěno 50 stolů po 12 židlích a nejvýše přípustný počet diváků nesměl překročit 600. Plány na zřízení letního kina vyhotovil stavitel Josef Jandásek, ale k jejich realizaci nedošlo. Stadión byl nadále využíván jen pro sportovní účely.⁹³ V žádosti z roku 1938 o prodloužení licence spolek uvedl mj., že v kině Sport se hrají každoročně dva české filmy a výtěžek je věnován různým humánním účelům. Členové spolku pracovali v podniku bezplatně, spolek Ludmila činnost provozoval ve vlastní režii. V nové sezóně měl být výtěžek z jednoho filmu věnován Jubilejnímu fondu na obranu státu. Promítány byly filmy o branné a předvojenské výchově. Spolek měl 500 členů, neměl žádný majetek, protože výtěžek z kina věnoval dobročinným účelům. Kinematografická představení se v kině Sport pořádala čtyřikrát v týdnu, odpovědným zástupcem podniku byl i nadále Jan Bittner, kinooperátorem byl Josef Mertlík.⁹⁴ Od roku 1941 byl majitelem licence Jaroslav Keller, úředník kněžské nemocenské pojišťovny, kinooperátorem byl Richard Šimara.⁹⁵

V roce 1948 pak v důsledku nařízení krajského sekretariátu správy státních kin v Olomouci byl změněn název kina Sport na kino SVĚT. Později byl areál asanován a byly zde vystavěny obytné činžovní domy.⁹⁶

Statistické údaje o počtu kin v Přerově

V hlášení Okresního hejtmanství Přerov pro ZÚ Brno z 31. ledna 1931 je uvedeno, že dle sčítání lidu v roce 1921 měl Přerov 21 416 obyvatel a obce do vzdálenosti 4 km od města (Předmostí, Popovice, Kozlovice, Újezdec, Lověšice, Dluhonice) neměly vlastní kinematografické podniky.

V roce 1928 byla v Přerově čtyři kina:

Sokol – 306 sedadel, průměrná návštěvnost v září 1015 osob, představení v sobotu, neděli a svátek;

Orania – 786 sedadel, návštěvnost 2 079 osob, představení denní kromě pátku;

Olympia – 414 sedadel, návštěvnost 896 osob, představení středa, čtvrtek, sobota, neděle;

Hvězda – 330 sedadel, návštěvnost 1 170 osob, představení pondělí, středa, čtvrtek, sobota, neděle.

V roce 1930 byla v Přerově v provozu tato kina:

Olympia – 426 sedadel, průměrná návštěvnost 320 osob;

Hvězda – 314 sedadel, průměrná návštěvnost 227 osob;

Sokol – 324 sedadel, průměrná návštěvnost 256 osob;

Ludmila – nere realizováno – předloženy jen plány;

Jednota čl. obce legionářské – nebyla schopna zřídit si vlastní kino.

V roce 1936 působila ve městě tato kina:

Sport – průměrná návštěvnost 70 osob;

Orania – průměrná návštěvnost 300 osob;

Olympia – průměrná návštěvnost 150–200 osob;

Hvězda – průměrná návštěvnost 100–120 osob.

Během okupace (roku 1940) působila v Přerově čtyři kina:

Olympia – 470 míst, hrálo se denně ve 20.00 hodin, v neděli i odpoledne i večer (celkem 4 představení);

Bio Alfa – 720 míst, hrálo se denně ve 20.00 hod., v neděli v 18.00 a 20.00 hodin

Orania, 768 míst, denně;

Sport – 175 míst.

O licenci žádaly mnohé další soukromé osoby i organizace. Městská rada zamítla mnoho žádostí o udělení licencí. V roce 1918 usilovala o její přidělení mj. i Adéla Rusá, choť strojního inženýra v Přerově, která chtěla provozovat kinematografická představení v sále Akciového pivovaru. Její žádost jako soukromé osobě však byla zamítnuta. O licenci k pořádání kinematografických představení v podniku nazvaném „Lidový biograf“ žádalo v roce 1918 i společenstvo s r. o. „Svépomoc“. Svou žádost zdůvodňovalo tím, že biograf, který chce družstvo zřídit, by měl být lidovou školou, v níž bude obecnostvo vzděláváno pomocí obrazů. Kinematograf měl odvracet zájem diváků od filmů, které vyvolávaly senzací a podráždění, od filmů detektivních k filmům vědeckým. Divadlo mělo být zřízeno v Národněsociálním domě v ul. B. Němcové a 50 % čistého zisku mělo být věnováno fondu pro podporu těch členů družstva, vdov a sirotek, kteří se ocitnou v bídě či zlé situaci, a dále na podporu dobročinných a sociálních akcí. Tato žádost byla přerovskou městskou radou i právněpolicejním odborem zamítnuta z důvodu dostačujícího počtu kinematografů v Přerově.⁹⁷

Mechanické předvádění obrázků kukátkem (Panoráma) v Přerově, Wilsonova ul. 14, provozoval v letech 1927–1929 na základě živnostenského listu Jan Libiger, půjčováním a prodejem filmů se zabýval v letech 1932–1937 Hugo Solař v Havlíčkově ul. 38.⁹⁸

Ve svých počátcích se stávaly kinematografy výnosnou živností. „Pohybující se obrázky“, nejdříve němé, po roce 1930 opatřené zvukem, si získávaly stále více příznivců, kteří vždy byli ochotni zaplatit příslušný obnos za shlédnutí nejnovějšího filmu, jehož prostřednictvím se podívali do celého světa, nahlédli do historie i budoucnosti, seznámili se s cizokrajnou přírodou, mohli snít o romantické lásce či blahobytu. Kino se stalo běžnou

Za akciovým pivovarem, Havlíčkova ul.

Nově moderně zařízený stálý

ELEKTRO BIOGRAF.

Hraje se každodenně od půl 8. do půl 9. hodiny večer za účinkování hudební kapely. V neděli a ve svátek 3 představení: o půl 4. hod., o půl 6. hod. a o půl 8. hod. Sál vždy řádně vytopen. O hojnou návštěvu uct. žádá

P. Procházka, majitel.

Nejstarší reklama uveřejněná v Přerovském obzoru, č. 13, 24. 12. 1910.

součástí kulturního života města i obce. Návštěva kinematografu také představovala cenově dostupnou zábavu i poučení. V období hospodářské krize a nezaměstnanosti, kdy návštěvnost kin klesala, byli majitelé nuceni poskytovat slevu na vstupném. Divák si cestu na představení vždy našel, protože film mu pomohl zapomenout na osobní starosti a problémy. Majitelé kinematografů měli stále co předvést a snažili se, aby nabídka pro dospělé i děti byla co nejpestřejší.

Zvukový film ve světě a u nás

Od konce roku 1929 se zvukový film – s jednoročním zpožděním za USA – začal prosazovat i na evropském kontinentě.⁹⁹ Téhož roku se počet zvukových kin v Německu zvýšil na 223. Tato změna měla i neblahé důsledky: v Berlíně například ztratila práci polovina hudebníků, kteří doprovázeli promítání němých filmů, podobně tomu bylo v naší republice. V srpnu 1929 bylo americkou zvukovou aparaturou vybaveno také pražské kino Lucerna a v roce 1930 bylo v Praze již osm zvukových biografů. Začátkem

Navštěvuj každý První Přerovské stálé elektrické divadlo

Elektro-Biograf (dříve Procházeků) za aklov.
pivovarem v ulici Havlíčkově.

Váikomástať program. Prvotřídí senační novinky. Každodenní představení v 8 hodin večer. V neděli a svátek 3 představení a sice o 8^h, o 5^h hod. odpo. a o 8. hod. večer. Změna programu v úterý a v pátek. — Hromadné návštěvy pro školy ze snížená vstupná. — Nový majitel podporuje z čistého káku národní podniku a dobročinné účely.

Přerovský obzor, č. 29, 24. 6. 1911.

roku 1930 vznikl také první čs. zvukový film režirovaný rakouským režisérem F. Feherem – Když struny lkají, využívající německé zvukové aparatury Tobis. Také nabídka promítaných filmů byla značná. Přesto však dne 24. srpna 1930 došlo v Praze k nepokojům namířeným proti záplavě německých filmů v českých kinech. Na některé biografy Pražané zaútočili, strhali plakáty a rozbili výkladní skříně. Tato akce vedla k tomu, že česká kina dobrovolně omezila dovoz především německých filmů. Jiná situace byla v Rakousku, kde v roce 1931 vláda zakázala po opakovaných protestech nacionálních socialistů promítání amerického protiválečného filmu Na západní frontě klid, v Německu byl film zakázán už koncem roku 1930. V Berlíně byly rovněž zakázány sovětské i anglické filmy. Podobná situace byla v Itálii a Španělsku, kde se k moci dostali fašisté.

V naší republice v té době již existovalo 1513 kin, z toho bylo 490 vybaveno zvukovou aparaturou. V Evropě bylo v roce 1930 každý měsíc přibližně 400 kin vybaveno zvukovými promítacími přístroji. Navzdory obrovským finančním nákladům na instalaci zvukové aparatury se však počet zvukových kin rychle zvyšoval, protože se stala pro filmové publikum celého světa obrovskou atrakcí. S nástupem zvuku se však muselo rozloučit se svou prací u filmu i mnoho herců. Jejich hlas, navíc zkreslený technickou aparaturou, mnohdy vyzníval na plátně směšně. Zásluhou zvuku se také podstatně zvýšil zájem diváků o filmové týdeníky, jejichž prostřednictvím měli možnost seznamovat se s děním na celém světě. Počet návštěvníků kin stoupal i v Přerově a ti přinášeli majitelům do pokladen kin stále více peněz.

Zvláštní situace nastala s nástupem fašismu v Německu, který měl negativní vliv na všechna odvětví a obory činnosti v Evropě. V roce 1933 říšský ministr propagandy Joseph Goebbels požadoval ve svém projevu před německými filmaři, shromážděnými v Berlíně, aby domácí filmová produkce přijala závazné politické a „morálně vlastenecké“ normy. Na příkaz ministra musely všichni němečtí filmaři prokazovat svou státní příslušnost a svůj árijský původ. Kdo nevyhovoval rasovým požadavkům, nemohl být nadále zaměstnán u německého filmu. Novelou zákona o říšských kinech z 16. února 1934 byla v Německu zavedena předběžná cenzura. Zakázány byly filmy, které urážely „nacionálně socialistické nebo umělecké citění“. Nově bylo pro filmy zavedeno označení „státně politicky hodnotný“.

Biograf

za akc. pivovarem.

Od pátku dne 1. až do pondělí
dne 4. prosince 1911
velké historické drama

Obležení přístavní pev-
nosti Calais ve Francii.

Účinkuje přes 1000 osob.

BIOGRAF

za akciovým pivovarem.

Tento týden úchvatné drama
„TRISTAN A ISOLDA“

Představení denně.

V sobotu o 5. hod. a 8. hod.
V neděli o 3., 5. a 8. hodině.

Biograf

za akc. pivovarem.

Tento týden zvláště nový mo-
derní program.

Představení denně.

V sobotu o 5. a 8. hod.
V neděli o 3., 5. a 8. hod.

BIOGRAF v akc. pivovaře

Pro tento týden získán
zvlášť zajímavý program.
Blíží viz na plakátech.

K. MAREŠ, majitel.

BIOGRAF v akc. pivovaře

V sobotu 15., v neděli 16. a pondělí 17. února:
OUVERTURA, nejnovější čísla. — PATHÉ
JOURNAL, aktuální.

KLETBA MAMONU.

Nádherné kolorované drama r. lázeňského života.
Film 1100 metrů dlouhý.

JOCKEYEM Z LÁSKY, komické. ZVĚDAVÝ
POHLED, legrační. V neděli 3 představení:
o 3., 5. a 8. hodině.

V úterý 18., ve středu 19., ve čtvrtek 20. a v pátek
21. února:

SKLIZEN KAKAA, přírodní. — NEZVANÝ
HOST, komické. — ŽENA BEZ SRDCE, Sen-
sační drama. I. díl. — Na nepravé stopě,
veselohra. SULTÁNEM PROTI SVĚ VŮLL, kom.

BIOGRAF v akc. pivovaře

Program na sobotu 1., neděli 2. a pondělí
3. března 1913.

Pathé-Journal 27, aktuální. Max boji se vody.
Nezdárný syn, drama z moderního života
ve 3 jednáních. Umělecký film přes 1000 m.
Lehman za Müllera zaměněn, velká legrace.

Program na úterý 4., středu 5., čtvrtek 6. a
pátek 7. března 1913.

Lomondské jezero, přír. Max je věčný, kom.
Velká sensace, aneb život v cirkuse.
Napínavé drama ze života artistů ve 2 jedn.
Serif ze Stony Butle, americké drama. Na
záletných stopách, veselohra. Běda, bude-li
puštěna, komické.

K. MAREŠ, majitel.

BIO ALFA

Mostní ul. 16. — Telefon 447

Sobota 24. dubna o 8. hod. več., neděle 25. o 3. odp., 6. a půl 9. hod. več.,
pondělí 26. dubna o 8. hod. več., úterý 27. dubna o 8. hod. več.

Slavnostní zahájení představení

nejlepší českou veselohrou letošní sezóny

VELBLoud UCHEM JEHLY.

(Podle známé divadelní hry Frant. Langra.)

V hlavních úlohách: **Hugo Haas, Antonie Nedošínská a
Jiřina Štěpničková.**

Toho dokonalé trio mimo celé řady dalších našich oblíbených herců,
přesvědčí každého, že humor je nejlepší lékem
na všechny světské trápoty.

Dodatek: americká kreslená groteska „Mickey hasičem“.

Vstupné: 3-8-20 Kč.

BIOGRAF v akc. pivovaře

Program na sobotu 22., neděli 23. a pondělí 24.
února 1913: 1. Pathé-Journal: Pohřeb arcivévodý
Reinera. 2. Pohřeb zavražděného fiš. poslanec
Schulmeiera. (Průvodu účastnilo se na půl mil.
lidí) 3. Vešepě tajemství. Veselohra o 2 jedn.
4. Pod americkou vlajkou. Drama. 5. Lehman
a doera domácnosti. Komické. 6. Laciná hostina.
Komické. — Program na středu 26., čtvrtek 27.
a pátek 28. února. (V úterý 25. února se ne-
hraje.) 1. Život v městských slunečních lázních
ve Vidni. Přírodní snímek. 2. Nana chce jít
do kino. Komické. 3. Žena bez srdce. II. díl.
Drama. Jen pro dospělé. 4. Kulhavý zloděj. Dra-
ma. 5. Bonifác se opozdil. Komické.

K. MAREŠ, majitel.

Přerovský obzor, č. 52, 2.12.1911.

Tamtéž, č. 54, 16.12.1911.

Tamtéž, č. 56, 30.12.1911.

Tamtéž, únor a březen 1913.

Tamtéž, č. 10, 6.3.1914.

Tamtéž, č. 95, 24.4.1937.

KINO „URANIA“ PŘEROV

Horní náměstí.

Od soboty 7. do úterka 10. března velkolepé drama

Tajná schránka.

Děj z kruhu aristokracie.

Od středy 11. do pátku 13. března

Poslední pění.

Drama ze života továrníků.

303

Okupace

Složité situace v kinematografii byla i po okupaci Československa v roce 1939.¹⁰⁰ Po 15. březnu 1939 přicházely na okresní a policejní úřady, tudíž i do Přerova, přípisy z ministerstva vnitra, kterými jim bylo ukládáno vykonávání zostřeného dozoru nad biografy. Měly věnovat pozornost předváděným filmům, především nepřipustit veřejné promítání filmů vyrobených na území SSSR a také vyloučit z veřejného předvádění i jiné filmy domácí či cizí výroby, které měly protiněmeckou tendenci. Už 4. dubna 1939 obdržely tyto úřady konkrétní výčet zakázaných filmů (výnos MV č. 335/1939) a další seznamy následovaly. Buď bylo zakázáno předvádění celého filmu, případně byl ze snímku vyloučen určitý obraz i s příslušným titulkem a slovním doprovodem. Tato situace vyvolávala nelibost návštěvníků kinematografických představení, kteří buď projevovali nesouhlas s dějem filmu, případně si při předvádění filmů německých počínali způsobem, který budil dojem protiněmeckých demonstrací. Úřady se měly postarat o veřejný klid a pořádek zajištěním řádného úředního či policejního dozoru. Při jakékoli výtržnosti či projevu budícím dojem protiněmeckého smýšlení měly zakročit, sjednat pořádek, případně i uzavřít hlediště a zakázat další předvádění filmu. O nepřístojných projevech obyvatelstva s podrobným vylíčením těch scén filmu, které tyto reakce vyvolaly, a zejména seznam jmen původců a účastníků provokací, se muse-la zaslat zpráva přímo ministerstvu vnitra. Dne 1. září 1939 přešla cenzura filmů pro území Protektorátu Čechy a Morava z ministerstva vnitra na úřad říšského protektora, který sám všechny filmy cenzuroval a vydával cenzurní lístky. Vydána byla řada dalších opatření. Představení muse-la být sestavena z týdeníku, krátkého a hlavního celovečerního filmu. Týdeník byl závazný, krátký film mohl být vypuštěn, jestliže hlavní film přesahoval 2600 m. Nejnižší vstupné činilo 2 K. Židům ve smyslu § 6 nařízení říšského protektora z 21. června 1939 o židovském majetku byla zakázána návštěva všech kin v Čechách a na Moravě. Vchody kin musely být opatřeny dvojjazyčným nápisem „Židům vstup zakázán“. Filmy byly předváděny v českém i německém jazyce. Zakázány byly všechny filmy, na nichž se podíleli či v nich hráli židé a emigranti, dále filmy pornografického obsahu a filmy, které ukazovaly bývalou československou armádu. Zakázanými herci byli mj.: Hugo Haas, Charlie Chaplin, Jiří Voskovec, Jan Werich a mnoho dalších. Nesměly být předváděny krátké filmy či scény z Anglie, Francie a Polska. Od roku 1940 byl vydán zákaz promítání i polských celovečerních filmů. Z českých filmů to byla např. Fidlovačka, Matka Kráčmerka, Svět patří nám, Život vojenský, C. k. plní maršálek, Hej rup, M. R. Štefaník, Ulička hříchu, Emil a detektivové, Neporažená armáda a další.

Dle výnosu Úřadu říšského protektora v Čechách a na Moravě, úřadovny pro Moravu v Brně z 12. října 1939, č. 5081, mohly být udělovány i obnovovány kinematografické licence jen se souhlasem tohoto říšského úřadu. V roce 1940 působila v Přerově čtyři kina: Alfa, Orania, Olympia, Sport. V listopadu 1941 Němci koupili český A-B Film a přejmenovali ho na Prag-Film. Nejvýznamnější a nejmodernější české ateliéry na Barandově se tak ocitly v německých rukou. Od roku 1942 se pak staly síd-

lem německého filmového průmyslu, protože ateliéry berlínské nebyly bezpečné (nálety).

Znárodnění československé kinematografie

Brzy po skončení 2. světové války byla dne 28. srpna 1945 zestátněna československá kinematografie Dekretem prezidenta republiky č. 50 z 11. srpna 1945 o opatřeních v oblasti filmu. V září 1945 pak obdržely okresní národní výbory přípis Zemského národního výboru Brno s upozorněním, že v kinech mohou být promítány filmy s novým cenzurním listem, které dodávala Státní půjčovna. V Přerově, Žerotínovo náměstí, byla zřízena i půjčovna školního filmu, jejímž správcem byl Alois Hermann, odborný učitel. Po 25. únoru 1948 začala československá kinematografie působit ve službách nově nastoleného režimu. Československý státní film zajišťoval nejen výrobu filmů, ale prostřednictvím krajských správ, později ředitelství Československého státního filmu i distribuci filmů a správu kinosálů. Model centrálně řízené organizace pak zůstal v různých obměnách zachován až dokonce roku 1990, tedy do zániku ústředního ředitelství Československého filmu. Dalším zlomem ve vývoji naší kinematografie koncem 50. let, podobně jako v minulosti přechod od filmů němých ke zvukovým, byl neustále se zvyšující počet filmů barevných, zapůjčených ze zahraničí či vyrobených v domácích ateliérech.¹⁰¹

V lednu 1948 bylo úředně nařízeno zřízení dvou úředních míst v kinech – jedno místo pro orgány státní osvětové péče, jedno místo pro uniformované orgány pořádkové složky Sboru národní bezpečnosti. Od února 1948 pak musela být při každém představení přítomna i požární hlídka.

V roce 1957 byl veškrý majetek kin, včetně provozních budov a pozemků, na nichž stály, předán národním výborům. Ty převzaly provoz i administrativu kin. V činnosti pokračovalo kino OKO (bývalá Orania) na náměstí Svobody. Po roce 1990 byl objekt v rámci restitučního řízení vrácen původním majitelům v dezolátním stavu. Kinematografická činnost zde již obnovena nebyla a v současné době budova nezadržitelně chátrá. V 50. a 60. letech byly četné kinematografy úředně zrušeny či dobrovolně ukončily činnost (Hvězda, Olympia, Alfa – Jas), případně byly budovány nové. V Přerově je nyní v provozu jediné kino – HVĚZDA, jehož výstavba byla dokončena koncem roku 1975, kdy zde byl zahájen i provoz.

Poznámky

- 1 Dne 19. 6. 1898 byl v Praze na Výstavě architektury a inženýrství slavnostně otevřen za hlavní výstavní halou dřevěný pavilón s nápisem Český kinematograf, který patřil Janu Kříženeckému a Josefu Pokornému. Jan Kříženecký vstoupil do dějin českého filmu jako fotograf, kameraman, promítač i podnikatel. O koupi kinematografického přístroje (Lumiérova kamera) začal uvažovat právě při přípravách výstavy v roce 1898. Kinematograf neměl být jen módním doplňkem výstavy, ale svým přínosem měl odpovídat i její ideové koncepci, tj. zobrazit téměř tisíciletý vývoj české architektury a techniky. Jeho představení byla pozoruhodná tím, že zároveň s několika „oživenými fotografiemi“ bratří Lumiérů byly předváděny i výjevy z pražského života, které zhotovil právě Kříženecký, tehdy již známý fotoamatér, jinak úředník pražského magistrátu. „Oživené fotografie“ Kříženeckého jsou dodnes prvními známými kinematografickými snímky pořízenými českým kine-

matografistou na domácí půdě. Některé snímky vznikly z popudu známého pražského písničkáře Josefa Švába-Malostranského. Toto prvenství platí i přesto, že pražský optik Adolf Oppenheimer, který už v roce 1896 předváděl jako první v Praze – Na příkopech v hotelu U černého kotě vitagraph zkonstruovaný pařížskou optickou firmou Clément a Gilmore, který měl údajně mít v programu i původní snímky z Prahy. Kříženeckého projekce je považována nejen za zrod českého filmu, ale i české kinematografie. Ta se začala rozvíjet už brzy poté, co k nám přišly první zahraniční kočovné kinematografické podniky. Agenti bratrů Lumiérů vystoupili s kinemagrafem v Karlových Varech už v červenci 1896. Teprve pak k nám přicházely další podniky z Paříže, Vídně, Londýna a německých měst.

- 2 Naše Haná, 5. 1. 1946, s. 2, 3.
- 3 Přerovský obzor (PO), 10. 12. 1910, č. 11; 24. 12. 1910, č. 13; 24. 6. 1911, č. 29; 1. 7. 1910, č. 30.
- 4 Tamtéž, 4. 11. 1911, č. 48; 11. 11. 1911, č. 49; 18. 11. 1911, č. 50; 25. 11. 1911, č. 51, 52, 54, 56.
- 5 Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOkA Přerov), fond Okresní úřad (OkÚ) Přerov, Živnostenský rejstřík, inv. č. 53, 21. 10. 1912, poř. č. 285.
- 6 PO, 21. 9. 1912, č. 38; 28. 9. 1912, č. 39, viz také reklamy rok 1913.
- 7 Miroslava Číhalíková, nar. 1889 v Tršicích, dcera Karla Číhalíka, majitele Olympie.
- 8 Městský stavební úřad Přerov, protokoly o komisionálním jednání v záležitosti udělení povolení ke stavbě kino-divadla Elektra na parc. č. 129, rok 1913 a 1914, přiloženy nákresy Fr. Pivného z července 1914.
- 9 SOkA Přerov, fond OkÚ Přerov, Živnostenský rejstřík, inv. č. 53, 23. 8. 1911, poř. č. 187. Karel Číhalík, bytem Mostní ul., (do Přerova přihlášen 18. 5. 1911 z Tršic), nar. 26. 1. 1862 v Doloplazích 38 u Olomouce, zemřel 2. 7. 1922, stavitelský asistent v Tršicích, syn Josefa Číhalíka, hostinského z Doloplaz. Jeho manželka Marie, nar. 25. 3. 1859 v Tršicích, dcera Františka Bednáře, hostinského z Tršic. Svě mládí prožil v Přerově, kde byl zaměstnán jako stavitelský příručí u stavitelů Žáka a Lazara, u kterých pracoval i po svém návratu z Ameriky. Měl dcery Miroslavu, Helenu a syna Viléma. Viz fond Policejní přihlášky Přerov (Rodinný list Karel Číhalík) a jeho příspěp přerovské městské radě z 22. 4. 1912 s uvedením životopisných údajů.
Dne 15. 11. 1911 mu bylo uděleno v kočujících licencích mimo kina povolení provozovat varietní čísla i „kouzelnou“ produkci, v roce 1912 získal povolení na jeden rok provádět v Přerově i stálá kinematografická představení pod názvem KINO-VARIETĚ.
- 10 Viz „Nákres na postavení dřevěného divadelního stánu na pronajatém pozemku patřícím podílníkům starých jatek, v Jateční ulici v Přerově, pro podnikatele Karla Číhalíka z Tršic“, Tršice 18. 10. 1910.
- 11 PO, rok 1911, č. 30, 42, 44, 45, 46, 47, 52, 53, 54.
- 12 PO, rok 1912, č. 26, 27, 30, 32.
- 13 Městský stavební úřad, žádost K. Číhalíka ze 3. 8. 1911, č. 6653 o povolení k přestavbě části divadelního stanu v Jateční ulici, parc. č. 129, na fotografický ateliér, přiložen nákres stavitele a architekta Josefa Pilce ze srpna 1911.
- 14 Přípis a žádost městské radě v Přerově z 30. 1. 1912 včetně protokolu z 8. 3. 1912, č. 1036 o povolení přístavby kinematografického divadla v Jateční ul.
- 15 Přízemí mělo být z hrázděného zdiva, 1. patro (z Mostní ul.) z cihel, což odporovalo stavebnímu řádu, a proto městská rada se starostou dr. Tichým žádost dne 14. 3. 1912 zamítla.
- 16 Žádost městské radě z 22. 4. 1912 (přiloženy náčrty na stavbu biografu Olympie Na Marku) a negativní vyjádření z 25. 5. 1912.
- 17 Viz Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené, rok 1912, č. 191 – Nařízení ministeria vnitra ve shodě s ministeriem veřejných prací ze dne 18. 9. 1912 o pořádání veřejných představení kinematografem.

- 18 Žádost z 17. 3. 1913 a protokol městského stavebního úřadu č. 2947 o udělení povolení ke stavbě dvoupatrové budovy s kino-divadlem v Havlíčkově ul., parcela č. 4418/1, plány přiloženy. Viz také Monografie Přerov, Přerovsko–Kojetínsko, Přerov 1933, s. 80 – Význačné stavby v Přerově za posledních 20 let.
- 19 PO, 12. 12. 1913, č. 53, s. 15.
- 20 Viz protokol o kolaudaci a výměr Okresního hejtmantství Přerov z 21. 2. 1914, č. 6104/H včetně výnosu místodržitelství č. 8378 ze 4. 2. 1914, přiložen pláněk Kino–divadla K. Čihalíka z 16. 12. 1913.
- 21 PO, č. 3, 16. 1. 1914.
- 22 Zápis OH Přerov z 15. 7. 1917, č. 18928.
- 23 Vilém Čihalík trpěl vysýcháním míchy, měl omezenou pohyblivost – viz také lékařské posudky a přípisy vrchního zdravotního rady o jeho zdravotním stavu z března 1924.
- 24 Viz přípisy z 6. 11. 1924 a četné žádosti Milady Čihalíkové, vdovy, adresované ZSP Brno o udělení licence, která úmrtím manžela zanikla k 31. 3. 1923. ZSP žádala OPS Přerov přípisem z 16. 4. 1924 o uzavření podniku.
- 25 Jan Fanfar, nar. 28. 5. 1891 v Jasle, obchodvedoucí Olympie, švagr Marie Čihalíkové.
- 26 Viz protokol mezi OPS Přerov a Janem Fanfarem z 19. 1. 1925 o neoprávněném provozování kina bez licence. Jan Fanfar a Marie Čihalíková obdrželi pro porušení § 1 min. nař. z 18. 9. 1912, č. 191, ř. z., pokutu ve výši 100 Kč. Marie Čihalíková podala odvolání proti výnosu ZSP.
- 27 Výnos ZSP z 20. 4. 1925, č. 26312 o uzavření podniku Olympia.
- 28 Viz výnos ZSP z 15. 12. 1925, č. 256914 o udělení prozatímní licence OML a podmínky ZSP z 21. 11. 1925 o odvádění části výnosu spolku Ludmila.
- 29 Obzor, č. 151, 4. 7. 1926, č. 130; 5. 6. 1927, č. 268; 22. 11. 1927. V roce 1928 oznámila OML přerovské OPS, že v Olympii je předváděno ročně nejméně pět celovečerních filmů domácího původu a spolek se také zavazoval zaměstnávat jen válečné poškozence.
- 30 Vladimír Svoboda, nar. 16. 4. 1904 Přerov, operatér, vysvědčení o vykonání kino-operatérské zkoušky z 3. 2. 1923.
- 31 Viz hlášení Městského policejního úřadu Přerov o požáru filmu v Olympii. Událost nahlásil dne 26. 12. 1928 ve 14 hod. Jan Fanfara, správce kina.
- 32 Viz přípis OML zaslaný OÚ Přerov z 22. 12. 1930. Dr. Josef Zelenka, nar. 31. 8. 1870 Počátky, bytem Přerov, Žerotínovo nám. 21, Hugo Solař, nar. 2. 9. 1898 Bystřice p. H., bytem Přerov, Havlíčkova 38, zkoušku složil v Brně 15. 10. 1917.
- 33 Viz sdělení OML Okresnímu úřadu Přerov a ZÚ Brno. Kinoprovozovna Hvězda na Šířavě byla schválena výnosem z 9. 10. 1925, č. 127, 465/VI.
- 34 Viz protokol sepsaný 4. 2. 1932 OÚ Přerov, jehož účelem bylo zjištění, zda nově zavedené zvukové zařízení odpovídá předpisům. Je zde uveden popis kina, počet sedadel, způsob vytápění apod.
- 35 OML oznámila Okresnímu úřadu Přerov přípisy ze 17. 3. a 26. 7. 1932, že „ponechává licenci v klidu a nekoná kinematografická představení“.
- 36 Hilar Šlosar, nar. 9. 3. 1908 Přerov, Vlasta Šlosarová, nar. 16. 12. 1912 Přerov, které ZÚ Brno udělil výnosem z 13. 1. 1933 č. 57564/III–7 nepřenosné právo ku pořádání kinematografických představení dle nařízení č. 191 ř. z. z r. 1912.
- 37 Viz sdělení OML adresované ZÚ Brno z 15. 7. 1933 o exekucím prodeji Olympie. Rada starších církve čs. usnesením Okresního soudu Přerov z 10. 7. 1933, čj. V140/33/1 jako majitelka domu čp. 1821, č. o. 38 v Havlíčkově ul. dala výpověď z bytu i provozu kina Vlastě Šlosarové, které ZÚ odňal kinematografickou licenci udělenou dne 13. 1. 1933, Viz Hosák L.: Politický okres přerovský, Přerov 1939, s. 74.
- 38 Viz Prohlášení Rady starších církve čs. z 2. 2. 1937.
- 39 Viz Smlouva nájemní mezi Radou st. církve čs. a OML z 1. 2. 1939. ZÚ Brno výnosem ze 4. 5. 1939, č. 22902/I–7 udělil spolku OML nepřenosné právo ku pořádání

- kinematografických představení (stanovení podmínek) s platností do 30. 4. 1942. Kinooperatér Jan Anděl, nar. 1904 Rokytnice.
- 40 Viz Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, vydaná 28. 8. 1945, částka 24, č. 50 – Dekret presidenta republiky ze dne 11. srpna 1945 o opatřeních v oblasti filmu.
- 41 Viz Výměr ONV Přerov z 22. 12. 1947 a zápis o komisionálním jednání k přestavbě býv. biografu Olympia na chrám církve čs., přiložen také plánek z července 1954 na úpravu fasády Sboru církve čs. v Přerově čp. 1821.
- 42 Arnošt Otáhal, nar. 4. 1. 1861 Tovačov, ženatý, soukromník, manželka Aloisie, nar. 14. 2. 1874 Obědkovice, synové Alfons a Alois. Bydliště Přerov, Horní nám. č. 8, odhlášen 1. 9. 1914 Kroměříž. Viz fond Policejní přihlášky Přerov (Rodinný list). V žádostech o udělení či prodloužení licence uváděl jako své povolání „živnostník s kinematografem“ – původně pořádal představení v dřevěné budově.
- 43 Výnos Městské rady Přerov ze dne 10. 5. 1911, č. 4139 o povolení ku stavbě sálu kinematografu pod podmínkou, že bude vyhověno policejně bezpečnostním nařízením a předpisům.
- 44 Původní žádost OH z 1. 8. 1912 ohledně výstavby k pořádání veřejných produkcí ZMM Brno zamítlo z důvodů veřejné bezpečnosti (úzká ulice, pouze jeden východ v případě požáru apod.). Otáhal v odvolání uvedl, že i když je to jediná ulice spojující Žerotínovo a Horní náměstí, konají se zde v úterý a pátek trhy, v blízkosti je budova okresního soudu a obchodní školy. Ulička u domu č. 1483 vedle Kapličky je v nejužším místě sice jen 7 m široká, ale je prý širší než „nejhlavnější“ ulice v Přerově, tj. Ferdinandova a Mostní, a přesto jsou zde veřejné podniky – hostinec p. Giesskanna, kde se konaly taneční zábavy a hrála divadla. V přípisu ze 17. 9. 1912, kdy žádali Arnošt Otáhal a Terezie Ševčíková ZMM Brno o prodloužení licence do r. 1913, dále uváděli, že přístavba k domu č. 8 pro kinematograf byla nákladná, majitelé trpí velkou ztrátou... Na místě byla kuželna a zeď s plotem, které byly jen znečišťovány. Na návrh stavebního úřadu místo se zastavělo sálem, který byl určen pro divadlo a hostinec. Divadlo minili majitelé „dobou podzemní a jarní hrátí a jinak upotřebiti k domu č. 8...“
- 45 Anonymní dopis ze 14. 9. 1912 adresovaný OH Přerov: „Spolek Ševčíková, Ševčík, učitel, p. Kubínová a Otáhal je velmi úskočný a pracuje, aby úskokem obdržel tento biograf (licenci). Zvou i pí Martilíkovou, která k nim chodí. Toto divadlo nehodí se u kapličky. Mnoho občanů si toto divadlo, které k a z í mládež, nepřeje... Kdyby povstala panika při hraní, nikdo by se nezachránil a jest to nebezpečná stavba... V zájmu bezpečnosti lidu toto divadlo by se nemělo povolovat...“
- 46 Označení provozovny – Kinematograf Arnošta Otáhala „URANIA“ – použil majitel v žádosti o obnovení licence na dobu tří let, adresovanou ZMM Brno dne 18. 12. 1913. Brno zamítlo označení kina Urania, ale souhlasilo s licenci. Název Urania byl používán v reklamách – viz PO, 6. 3. 1914, č. 10, kdy byl uveden film Tajná schránka a Poslední přání. Dne 14. 3. 1914 žádal Otáhal o povolení užívat název ORANIA.
- 47 Rudolf Raimund Ševčík, nar. 13. 4. 1882 Přerov. Oddán 22. 11. 1909 v Přerově s Marií Tomešovou. Otec Josef Ševčík, učitel a měšťan v Přerově, matka Teresia, dcera Josefa Otáhala, měšťana v Tovačově. Zemský archiv Opava, pracoviště Olomouc, Matrika narození Přerov, sv. 10, s. 299. V přípisu z 18. 12. 1913 (viz i č. 46) je také uvedeno, že Rudolf Ševčík byl u Arnošta Otáhala zaměstnán obsluhou projekčních přístrojů již od r. 1906 ?/ – (pravděpodobně již v dřevěné budově).
- 48 Marie Ševčíková, roz. Tomešová, nar. 16. 3. 1886 ve Floridsdorfu, manželka Rudolfa Ševčíka. V manželství se narodily tři děti: Marie, Otmar, Karel. OH žádalo ZMM Brno přípisem z 1. 8. 1916 o přepsání kinolice Arnošta Otáhala na Marii Ševčíkovou a povolení zkoušky operatérské Rudolfu Ševčíkovi, jako zastupci – nejednalo se o udělení další nové kinolice pro Přerov.
- 49 V letech 1916–1919 Marie Ševčíková zvyšovala počet sedadel v kině, nově byla upravena aparátová kabina (viz kolaudační řízení z 26. 6. 1919). V roce 1920 pak ZSP v Brně povolila umístit v kině 203 sedadel (119 sklápěcích, 72 obyčejných

- a 12 lůžových). Z protokolu o kolaudačním řízení v kině Orania z 14. 1. 1921 vyplývá, že sál byl široký 7,55 m, dlouhý 21,55 m a měl pět východů.
- 50 Jan Schindler, nar. 13. 5. 1882 Přerov, kinooperatérskou zkoušku vykonal 26. 5. 1914.
- 51 Přípis ZSP Brno z 30. 3. 1926 a výměr ze 6. 4. 1926 včetně stanovení podmínek.
- 52 Marie Ševčíková oznámila přípisem z 22. 5. 1926 OSP Přerov, že hodlá udělené konicence z 6. 4. 1916 (viz také pozn. č. 51) využít ku hraní v zahradní restauraci ve Škodově ul. (přiložen Situační plán 1 : 500 kina Orania ku prozatímnímu provozování živnosti ve volné přírodě, stavitel ing. František Weinling). Žádost městskou radou i OPS zamítnuta, jelikož provozovna nevyhovovala předpisům min. nař. z 18. 9. 1912, č. 191 ř. z. především ze zdravotních a policejné bezpečnostních důvodů – viz protokol OPS Přerov ze 4. 6. 1926.
- 53 Žádosti Marie Ševčíkové, přiloženy plány stavitele a architekta Františka Valenty včetně protokolu OPS Přerov z 15. 7. 1926 o schválení projektu na zřízení kino-provozovny, parc. č. 4433/7, 4433/8 a 4435, s popisem sálu.
- 54 Stan byl z voskového plátna s vyztužením, délka 16 m, šířka 7 m, umělé elektrické osvětlení.
- 55 Viz žádost Marie Ševčíkové z 26. 10. 1926 o prodloužení licence a změnu názvu.
- 56 Viz také Monografie Přerov, Přerovsko–Kojetínsko, Přerov 1933, s. 80, dále Přerov a okolí, průvodce, 1935 – reklamní foto Oranie.
- 57 Viz Hlášení Četnické stanice Přerov z 21. 4. 1938, čj. 3944, o provozování kina Orania. Viz také Štolfová, L.: Orania, Oko Kanceláře a galerie? Nové Přerovsko, 17. 2. 1985, s. 9.
- 58 Obzor, 27. 3. 1927; 2. 4. 1927; 31. 5. 1927 a další.
- 59 Kolaudace (poslední) proběhla 24. 9. 1931 s podmínkou zřízení samostatného východu z operační kabiny a zřízení pevného zábradlí (veškeré úpravy byly provedeny v roce 1932). Marie Ševčíková se již dne 6. 6. 1928 odvolává k OSP Přerov, že „...zřízení přímého východu z komory pro přístroje představuje velké finanční náklady a při používání moderních přístrojů, kde je nebezpečí ohně minimální, není toho zapotřebí. Jiná kina – KOSMOS v Moravské Ostravě či Orelské v Hranicích mají podobná zařízení jako ona...“
- 60 Viz přípisy Marie Ševčíkové ze 17. 11. 1930, protokol z 25. 3. 1931 mezi Ševčíkovou a Richardem Kleiberem jako zástupcem Čsl. obce legionářské.
- 61 Viz výnos ZÚ Brno z 29. 4. 1933, č. 4225/III–7 o udělení nepřenositelného práva se stanovením podmínek.
- 62 Žádost Marie Ševčíkové z 28. 3. 1938, hlášení Četnické stanice Přerov z 21. 4. 1938 (viz poznámka č. 57).
- 63 Obzor, 4. 12. 1937, s. 2.
- 64 Viz výnos ZÚ Brno z 10. 5. 1938.
- 65 Viz žádosti Marie Ševčíkové o povolení stavby včetně výměru OÚ Přerov z 10. 9. 1940.
- 66 Viz Výměr–Bescheid z 16. 5. 1944.
- 67 Viz Štolfová, L.: Kino Orania žaluje – smutná bilance. Nové Přerovsko, 3. 12. 1991, s. 4.
- 68 SOKA Přerov, Sportovní archiv, inv. č. 191, k. č. 4, VZ TJ Sokol Přerov, r. 1923 – Zpráva kinoodboru, s. 30. Viz také přípis starosty Přerova OH Přerov z 26. 6. 1919, kde je mj. uvedeno, že „...k domu č. p. 1253 (stará sokolovna) nabyla obec předkupní právo a odprodala TJ Sokol pozemky na Brabantsku ke stavbě nové Sokolovny. Ve staré sokolovně je velký sál, který lze lehce zařídit pro účely kinematografického divadla, které se bude nazývat „Městské kino“ a obsluhu aparátů povede městský zřízenec Jan Rybka, který složil zkoušku 15. 5. 1913 v Brně...“
- 69 Totéž, VZ TJ Sokol Přerov, r. 1925, s. 36–37, uvedeno i složení výboru a kinooperátoři.
- 70 Totéž, Zpravodaj Středomoravské župy Kratochvílovky, ročník VII, r. 1927, s. 75, viz i zprávy kinoodboru r. 1928, s. 33 a r. 1929, s. 32–34 (složení výboru).

- 71 Totéž, VZ TJ Sokol Přerov, r. 1930, s. 32–33, viz i r. 1931, s. 38–39, r. 1932, s. 39–40.
- 72 Žádost TJ Sokol Přerov ZÚ Brno z 19.9. 1933 o prodloužení licence a udělení oprávnění pořádat představení střídavě v sokolovně a v Olympii a výnos ZÚ Brno z 12. 12. 1933, č. 56 472/III–7 o nepřenositelném právu ku pořádání představení v sokolovně Přerov, čp. 1253, pod vnějším označením Sokolské kino, stanoveny podmínky. Jan Vychodil, zástupce, nar. 1879.
- 73 Totéž, VZ TJ Sokol Přerov, r. 1934, s. 49–50.
- 74 Viz Technický popis z listopadu 1936 k návrhu na přestavbu staré Sokolovny čp. 1253 v Přerově v Mostní ul. č. 16 na provozovnu pro kinematografická představení, stavitel Stanislav Andrlík, přiloženo 5 plánů.
- 75 Totéž, r. 1935, s. 50–51, rok 1936, s. 53–54, viz i r. 1937, s. 53–54, viz r. 1937 i zprávy stavebního odboru, s. 55. Hosák L.: Politický okres přerovský, Přerov 1939, s. 72. Haná, 20.4. 1937, s. 2, 24.4., 25.4., s. 4 a 7, 11.5. s. 2 (reklamy i oslavné básně k otevření kina).
- 76 Totéž, VZ TJ Sokol Přerov, r. 1938, s. 58–59.
- 77 Totéž, VZ TJ Sokol Přerov, r. 1939, s. 32, r. 1940, s. 36.
- 78 Viz Výměr ZÚ Brno z 20. 11. 1940 o udělení nepřenositelného práva ku pořádání kinematografických představení Sokolskému kinu Alfa do 31. 10. 1943. Viz příspěj ZÚ Brno z 11. 10. 1941 o změně vnějšího označení provozovny na „KINO VIKTORIA“. Přípisem z 20. 6. 1945 (č. j. 3456 Úřadu ONV v Přerově) pak oznámilo Sokolské kino v Mostní ulici OPS Přerov, že zrušilo vnučený název kina Viktoria a přijalo původní název BIO ALFA.
- 79 Totéž, VZ TJ Sokol Přerov, r. 1941–1945, s. 54–55, r. 1946, s. 98.
- 80 Totéž, VZ TJ Sokol Přerov, r. 1947, s. 98.
- 81 Demoliční výměr uložen na Stavebním úřadu Přerov.
- 82 Viz žádost OPM Přerov z 15.4. 1925 o udělení koncese včetně protokolu z 26. 8. 1925.
- 83 Haná, 10. 11. 1925; 3. 7. 1926, č. 150; 4. 7. 1926, č. 151; 25. 3. 1927, č. 70; 17. 4. 1927, č. 90; 5. 6. 1927, č. 130; 4. 12. 1927, č. 279.
- 84 Viz Protokol z 26. 8. 1925 o komisionálním šetření za účelem zjištění způsobilosti místnosti pro kinematografická představení v Dělnickém domě na Šířavě č. 291, včetně dalších příspějů z r. 1925.
- 85 Přiloženy 4 plány Dělnického domu čp. 291 v Přerově, r. 1925, stavitel Josef Janďásek.
- 86 Viz příspějy ZÚ Brno z 12. 10. 1933 a 28. 12. 1933 Spolku OPM Přerov. Přiloženy plány a nákresy stavitele Čeňka Horáka na znovuzřízení kina v sále p. Ševčika v Přerově, Žerotínovo nám. 33, pro Sociální péči pro mládež v Přerově, r. 1931.
- 87 Jan Sagan, nar. 13. 5. 1895 Vídeň, bytem Přerov, Komenského třída č. 23, Karel Fiala, nar. 1. 11. 1901 Kyjov, bytem Přerov – tržnice dobytka.
Viz Protokol OÚ Přerov z 26. 1. 1934 o revizi kinematografické provozovny na Šířavě čp. 291 (popis kina i přístroje). Přiloženy plány umístění sedadel v bio Hvězda stavitele Antonína Bartoška, r. 1935.
- 88 Výměr ZÚ Brno z 28. 8. 1937 o udělení nepřenositelného práva spolku OPM v Přerově ku pořádání kinematografických představení dle min. nař. z r. 1912 v Dělnickém domě v Přerově, pod vnějším označením Bio Hvězda s platností do 31. 8. 1940.
- 89 Viz žádost Výchovného a podpůrného spolku katolických žen Ludmila (předsedkyně Marie Dohnalová) o obnovení udělené kinematografické licence z r. 1924 a 1925 zasláná dne 7. 12. 1927 ZSP Brno, negativní vyjádření Městského zastupitelstva Přerov ze 6. 2. 1928 i ZSP Brno z 11. 10. 1928 s uvedením statistických údajů o počtu kin v Přerově a jejich návštěvnosti.
- 90 Spolku Ludmila bylo příspějem ze 7. 6. 1930, č. 20459, přislíbena udělení kinematografické licence se stanovištěm v Přerově, viz příspěj z 30. 10. 1930. Dalšími příspěji z let 1931–1934 ZÚ Brno prodlužoval spolku lhůtu pro vykázaní se způsobi-

- lou kinematografickou provozovnou, která měla být vybudována v novostavbě Lidového domu ve Wurmově ul.
- 91 Viz Protokol OÚ Přerov z 29. 5. 1934 o způsobilosti kinematografické provozovny ve Wurmově ul. 5 pro provozování kinematografického divadla a vyjádření ZÚ Brno z 25. 6. 1934 (závady), přiložen Technický posudek o nových plánech proza-
tímní provozovny Ludmila v budově sv. Josefa ve Wurmově ul. č. 5.
 - 92 Viz Protokol OÚ Přerov z 25. 10. 1935 o způsobilosti provozovny, výnos ZÚ Brno z 31.10. 1935, 55826/III–7 o nepřenosné licenci spolku Ludmila k pořádání před-
stavení v Přerově, Wurmova ul. č. 5 pod vnějším označením Kino Sport. Přiložen
náskres na zřízení kinokabiny v domě spolku sv. Josefa ve Wurmově ul., rok 1934,
stavitel Josef Jandásek (včetně náskresu na přístavbu projekční kabiny kina Sport
v Přerově, ve Wurmově ul. č. 5, dům čp. 1563, září 1947).
 - 93 Viz Protokol OÚ Přerov z 22. 5. 1936 za účelem udělení povolení spolku Ludmila
zřídit letní kinematografickou provozovnu na stadiónu při Lidovém domě ve Wur-
mově ul. č. 5, výnos a povolení ZÚ Brno z 24. 6. 1936, č. 20 780/III–7, přiložena
žádost spolku Ludmila, zastoupená předsedkyní Boženou Letfusovou, o pořádá-
ní představení od 1. května do 30. září každoročně. Přiložen plán na zřízení let-
ního kina Sport na Orelském stadioně v Přerově, rok 1936, stavitel Josef Jandá-
sek.
 - 94 Žádost spolku Ludmila o obnovení licence zaslaná ZÚ Brno dne 15. 8. 1938. Při-
ložena bilance hospodaření v letech 1935–1937 ze 14. 9. 1938 a hlášení velitelství
Četnické stanice Přerov z 15. 9. 1938 (počet členů spolku, personální záležitosti
a podobně). Jan Bittner, nar. 4. 6. 1875 Přerov, strojívedce st. drah v. v., bytem
Přerov, Velké Novosady č. 27, Jan Kyselák, nar. 1909 Němčice n. H., kinoopera-
tér, zkoušku vykonal 17. 12. 1927 v Brně, později byl kinooperátorem Josef Mert-
lík, nar. 1910 v Úpici, bytem Přerov, zkoušku vykonal 31. 5. 1929.
 - 95 Viz Výnos ZÚ Brno z 7. 3. 1941, kterým schvaluje jako majitele licence Jaroslava
Kellera, nar. 20. 5. 1909 Přerov, bytem Přerov, Kosmákova 76, náměstka Ferdi-
nanda Schindlera, nar. 1883 Hranice. Kinooperátorem byl Richard Šimara, nar.
30. 3. 1912 – viz přípis OÚ Přerov ze 3. 8. 1942.
 - 96 Viz přípis ONV Přerov, čj. 14625/III z 14. 12. 1948.
 - 97 Přípisy Městské rady Přerov a vyjádření právně policejního odboru ze 17. 1. 1913
 - 98 ZA Olomouc, fond OŽK Olomouc, inv. č. 438, k. č. 116, 117, 122, 125, 126 – Sčíta-
cí listy pro udělené listy živnostenské, koncese a uznání živností reálných.
 - 99 Kronika filmu, české vydání Fortuna Print, spol. s r. o., Praha 1995.
 - 100 SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 281, k. č. 215 (výnosy MV Praha, pokyny
a směrnice v záležitostech biografů, seznam biografů na okrese, schvalování pro-
vozoven, seznam cenzurou zakázaných filmů, protiněmecké projevy při filmových
představeních za okupace, stanovení cen vstupného, případně věkové hranice při
návštěvě kin apod.). Viz také hlášení Četnické stanice Přerov z 24. 6. 1940 o čty-
řech biografech s pevným stanovištěm v Přerově s uvedením majitele licence, pro-
vozovatele, datem licence apod. Viz také Středomoravský kraj – průvodce, Přerov
a soudní okres přerovský, Přerov 1940 (přerovská kina).
 - 101 Iniciátorem a hlavním financérem stavby filmových ateliérů v Praze na Barran-
dově byl Miloš Havel. Výstavba prvních dvou ateliérů začala roku 1931 podle návr-
hů architekta Maxe Urbana. V prvním ateliéru se začalo filmovat v lednu 1933 –
film Vražda v Ostrovní ulici, režie S. Innemann, druhý ateliér byl dokončen na
podzim téhož roku. Během německé okupace se začaly stavět další ateliéry, kte-
ré byly dokončeny až po roce 1945. Mnohé naše filmy vyrobené v barrandovských
ateliérech po válce, včetně snímků kreslených či loutkových, obdržely ocenění na
různých domácích i zahraničních filmových přehlídkách a festivalech. Českoslo-
venský film má bohatou tradici. První český film byl natočen už v roce 1898.

Pavel Kopeček

Obrana národa a sokolský odboj na Přerovsku v období okupace

Po obsazení zbytku českých zemí německou armádou 15. března 1939 a vytvoření tzv. protektorátu Čechy a Morava se začínají organizovat odbojové skupiny, které se s tímto stavem nehodlaly smířit a byly rozhodnuty bojovat za znovuoobnovení československé státnosti. Tou nejmohutnější strukturou národního hnutí odporu v první fázi okupace a zejména v roce 1939 byla vojenská odbojová organizace Obrana národa (ON).

U zrodu této odbojové organizace stála část generality bývalé čs. armády, která se už v druhé polovině března 1939 sešla v Brně a Praze. Z této schůzky, které se zúčastnili generálové Josef Bílý, Sergej Vojcechovský, Sergej Ingr a snad i Alois Eliáš, vzešel impuls k vytvoření „armády v podzemí“, která by v souvislosti s předpokládaným vypuknutím války mezi Německem a západními velmocemi a následným rychlým oslabením nebo dokonce zhroutilím nacistické Třetí říše vystoupila z ilegality a zasáhla do boje proti okupantům.¹

Rozhodující podíl na vybudování struktury Obrany národa, která vycházela z organizace československé armády a tehdejšího územně správního rozdělení, měla likvidační skupina ministerstva národní obrany, respektive likvidační skupiny při nižších štábech a útvech československé armády. V čele ON stálo ústřední velení a podřízená zemská velitelství, dále byla vytvářena krajská a okresní velitelství a místní jednotky. Tato organizátorská činnost by ovšem nemohla mít tak rychlé výsledky, pokud by nekorespondovala se spontánním úsilím, které na místní úrovni vyvíjeli vlastenci z řad aktivních i záložních důstojníků čs. armády, členů Sokola, legionářů, učitelů, zaměstnanců železnic, pošt, telekomunikací atd.

Do čela zemského velitelství pro Moravu byl postaven divizní generál Bohuslav Všetička. Při vytváření okresního velitelství Obrany národa pro okres Přerov sehrál důležitou úlohu velitel organizačního oddělení v jeho štábu, jímž byl kapitán generálního štábu Jaroslav Gardavský. Jaroslav Gardavský – rodák z Přerova – kontaktoval v dubnu 1939 nadporučíka pěchoty Mariana Motáně, který bydlel v té době v Hranicích na Moravě, získal ho pro odbojovou činnost a pověřil ho vedením ON v politickém okrese Přerov a soudním okrese Lipník nad Bečvou. Motánovým bezprostředním nadřízeným v odbojové práci byl určen podplukovník Svatopluk Weinstein, velitel ON pro olomoucký kraj.²

Plány odbojové činnosti byly Marianu Motánovi upřesněny v průběhu května 1939 při dalších schůzkách s Jaroslavem Gardavským v Brně, na kterých se setkal i se štábním kapitánem Čestmírem Jelínkem, vedoucím zpravodajského oddělení ve štábu moravského zemského velení ON.

Původní koncepce Obrany národa na Přerovsku, kterou navrhl Jaroslav Gardavský, předpokládala organizační výstavbu odbojové organizace pod krytím tzv. Pořadatelských sborů, legální polovojeenské organizace ustavené v rámci Národního souročenství. Rozhodující úloha měla připadnout bývalým aktivním důstojníkům čs. armády, i když by v zájmu utajení byli na vedoucí místa v Pořadatelských sborech postaveni spíše záložní důstojníci a nevojáci. Je pravděpodobné, že předlohou této koncepce byla výstavba sítě ON na Olomoucku.³

Ještě v průběhu dubna 1939 se v Přerově ve stejnojmenném hotelu naproti vlakového nádraží uskutečnila schůzka bývalých důstojníků čs. armády, kteří po demobilizaci bydleli v Přerově a okolí. Hlavním řečníkem zde byl kapitán Jaroslav Gardavský, který vyzval přítomné k boji za obnovení ČSR. Výzva se neminula účinkem a všichni přítomní se dali k dispozici k odbojové činnosti.⁴

Záhy se ovšem ukázalo, že bude nutné původní koncepci výstavby odbojové organizace revidovat. Místní odbojoví pracovníci neměli k činnosti Pořadatelských sborů důvěru a kromě toho došlo už 16. května 1939 k jejich úřednímu rozpuštění. Navíc v životě Přerova hrála v předokupačním období armáda mnohem menší roli, nežli tomu bylo např. v Olomouci nebo v Hranicích na Moravě. Aktivní důstojníci, kteří zde v době vytváření ON bydleli nebo pracovali, sloužili původně většinou mimo Přerov, neznali dostatečně místní podmínky a nebyli úzce spjati s prostředím. Proto – i když se většinou jednalo o obětavé vlastence a řada z nich se zapojila do ilegální činnosti na různých úsecích – nemohli sehrát rozhodující úlohu při výstavbě struktury Obrany národa na Přerovsku, a bylo nutné zvolit jiný organizační model.

Řešení bylo nalezeno v zapojení tělovýchovné organizace Sokol. Kapitán Jaroslav Gardavský doporučil Marianu Motáňovi jako spolehlivé vlastence MUDr. Adolfa Svozila a Karla Rosmuse, kteří se výrazně angažovali ve vznikajícím hnutí odporu v řadách Sokola na Přerovsku. Tak došlo v organizaci Obrany národa k propojení „důstojnické“ linie s linií „sokolskou“. Adolf Svozil později plnil kromě své funkce vedoucího zdravotní služby v okresním velitelství ON i úlohu spojky mezi Přerovem a zemským vedením Obrany národa v Brně.

Sokol představoval pro maskování organizačních snah odboje vhodnou platformu, protože až do dubna 1941, kdy byla jeho činnost zastavena, mohl vyvíjet legální tělovýchovnou činnost, pod níž se dalo leccos z aktivit hnutí odporu skrýt.

Odbojové centrum z místních sokolských pracovníků se začalo v Přerově formovat prakticky hned v prvních dnech okupace. Ke schůzkám funkcionářů Sokola docházelo kromě jiných míst i v bytě místostarosty Sokola Přerov Františka Skopala, kam mj. přicházeli Silvestr Pleva, MUDr. Jan Lacina, Rudolf Lukašík a Karel Rosmus. Mezi další vedoucí představitele formujícího se sokolského odboje patřili i Karel Beňa, Richard Bdinka, František Pavlík, Vincenc Krístek, Jan Ulman a Rudolf Smutek. Konspirativní schůzky ovšem nezůstaly omezeny jen na přerovské činitele, účastnili se jich i sokolští funkcionáři z Olomouce, Prostějova, Kroměříže, Holešova, Lipníka nad Bečvou, Hranic na Moravě atd.⁵

Sokolská Středomoravská župa Kratochvílova, jejímž sídlem Přerov byl, zahrnovala celkem 54 jednot ze soudních okresů Přerov, Lipník nad Bečvou a Hranice na Moravě. K župě patřily i sokolské jednoty z obcí náležejících k jiným soudním okresům – Tršice, Dub na Moravě, Tovačov, Chropyně a Dřevohostice, naproti tomu značná část soudního okresu Kojetín, který patřil do přerovského politického okresu, v organizaci Sokola spadala pod Hanáckou župu se sídlem v Kroměříži. Významnou úlohu při aktivizaci sokolského odboje na Přerovsku sehrál starosta Kratochvílovy župy Rudolf Lukaščík, který svolal brzy po 15. březnu 1939 do přerovské sokolovny shromáždění župních okrskových důvěrníků, objížděl starosty okolních žup, zjišťoval jejich názory a připravoval jejich setkání v Olomouci.⁶

Po napojení npor. Mariana Motáně na přerovské sokolské pracovníky, ke kterému došlo ještě v průběhu dubna 1939, se konstituovalo velení ON pro soudní okres Přerov. Do jeho čela byl postaven npor. Marian Motáň, dalšími členy byli Karel Rosmus, Jan Paseka, Richard Bdinka a MUDr. Adolf Svozil. Od konce května 1939 pak dochází k začleňování skupin sokolského odboje do struktury Obrany národa.⁷

Vzhledem k takřka všeobecnému očekávání, že válečný konflikt, který se bezprostředně předpokládal, skončí záhy porážkou Německa, byl hlavní důraz v činnosti Obrany národa položen na rychlou organizační výstavbu „podzemní armády“ a její přípravu k vystoupení proti nacistickým okupantům. To se samozřejmě projevilo i v činnosti ON na Přerovsku, kde se počítalo na bázi Středomoravské sokolské župy Kratochvílovy s postavením jednoho pěšího pluku ON o síle tří praporů. V této souvislosti je nutné upozornit, že aktivní zapojení do odbojové činnosti před vypuknutím povstání se předpokládalo jen do úrovně velitelů čet, a proto většina členů připravovaných vojenských jednotek nebyla o ilegální práci informována a byla vedena jen evidenčně.

Ve vlastním městě Přerov byl pověřen vedením Obrany národa poručík v záloze Richard Bdinka, který společně s Marianem Motáněm rozdělil město na 12 úseků a vypracoval mobilizační plány pro případ ozbrojeného vystoupení, přičemž v každém z úseků měla být postavena vojenská jednotka o síle roty. Jádrem organizace sice měli být členové Sokola – přerovská jednota čítala 1460 dospělých členů – ale vedoucí ON se snažili podchytit i zaměstnance důležitých průmyslových podniků, např. ve Středomoravských elektrárnách (SME) byl výstavbou jedné čety ON pověřen provozní úředník Jan Paseka a v Optikotech byl vedoucím skupiny ON inženýr J. Smečka. Kontaktovány byly i jiné organizace, s jejichž členstvem se počítalo pro odbojovou činnost, např. MUDr. Adolf Svozil a Karel Rosmus spolupracovali s profesorem přerovského gymnázia Františkem Skoumalem, náčelníkem přerovského Junáka.⁸

ON udržovala spojení i na některé osobnosti z předmnichovských politických stran, např. z agrární strany to byl profesor přerovského gymnázia Jan Machovec, ze strany sociálně demokratické pak mj. Josef Ječmínek a odborná učitelka Růžena Stoklásková, která se ovšem angažovala i v činnosti další odbojové organizace – Petičního výboru Věrní zůstaneme. V této souvislosti je nutné si uvědomit, že hranice mezi jednotlivými odbo-

jovými strukturami nebyla ostrá, řada odbojářů byla zapojena ve více organizacích a většinou ani neznali název skupiny, pro kterou pracovali.

Rychle postupovala i výstavba ON mimo vlastní Přerov, kterou měl v okresním vedení ON na starosti stavební technik Okresního úřadu Přerov Karel Rosmus, poručík v záloze. Původní plány sokolského odboje počítaly se zapojením celé Středomoravské Kratochvílovky župy, ale začlenění do ON si vynutilo organizační změny – osamostatnil se soudní okres Hranice a rovněž na Lipnicku, kde ON velel npor. v záloze Jaroslav Zehnal, probíhal vývoj do značné míry samostatně, i když krajské velení ON v Olomouci perspektivně počítalo s podřízením Lipnicka okresnímu vedení ON v Přerově.

V rámci soudního okresu Přerov byly místní skupiny ON vytvořeny kromě Přerova v 19 obcích – Vlokoši, Dobřčicích, Horní Moštěnici, Troubkách, Henčlově, Bochoři, Újezdci, Beňově, Domaželicích, Želatovicích, Rokytnici, Předmostí, Lukové, Lověšicích, Brodku u Přerova, Kokorách, Buku, Radslavicích a Pavlovicích. Tato struktura ON prakticky úplně odpovídala struktuře sokolských jednot v tomto soudním okrese, protože ty zde byly kromě jmenovaných obcí už jen Říkovicích a Staré Vsi. Původní odbojové skupiny měly sokolský ráz, později získala organizace „vojenské rysy“, např. v Brodku u Přerova měla být podle mobilizačního plánu vytvořena rota ON o čtyřech četách. Opět platilo, že o tajné odbojové aktivitě věděla jen menší část členů Sokola, ostatní byli zapojeni pouze do legálních záležitostí souvisejících s činností tělovýchovné organizace a počítalo se s nimi až ve chvíli povstání proti okupantům.⁹

Jak už bylo uvedeno, v sousedním soudním okrese Kojetín spadala většina sokolských jednot pod Hanáckou župu se sídlem v Kroměříži, a tedy i pod kroměřížské okresní velení ON. V této části Kojetínska byly vytvořeny místní skupiny ON v Nezamyslicích, Němčicích na Hané, Kojetíně a Obědkovicích. Hlavní úlohu při výstavbě ON na Kojetínsku sehrál Jan Šenk, starosta Sokola Kojetín.

V přípravách Obrany národa na střetnutí s nacistickými okupanty samozřejmě hrálo důležitou úlohu opatření zbraní. Nejvydatnějším pramenem byly zpočátku zásoby bývalé čs. armády, z nichž se určité množství podařilo před nacisty utajit. Z tohoto zdroje přerovská Obrana národa získala část výzbroje, uložené v Přerově ve vojenských skladech v bývalé Weiglově továrně a v kasárnách 82. jízdního dělostřeleckého oddílu v Kojetínské ulici. Podařilo se získat i část zbraní původně náležejících Národním střeleckým gardám, při jejichž opatrování se angažovali zejména major dělostřelectva Václav Salaquarda a místonáčelník přerovského Sokola Antonín Michálek.¹⁰ Další výzbroj získávala přerovská ON v rámci spolupráce s členy odbojových skupin z jiných okresů, nákupem od soukromých osob apod. Tak se podařilo shromáždit určité množství pušek, pistolí a dokonce i kulometů. Paradoxní je, že část pistolí původně patřila ke zbraním, které před 15. březnem 1939 zabavily čs. bezpečnostní orgány henleinovcům.¹¹

Pro získanou výzbroj vybudovali odbojáři několik tajných skladů – jeden z nich byl ve věrovanském mlýně, další dva v Želatovicích a přímo v Přerově byly zbraně ukrývány na půdě radnice a v areálu nemocnice. Členo-

vé kojetínské ON své zbraně, které získali od okresního velení ON v Kroměříži, ukryvali přímo v objektu kojetínské sokolovny.

Prerovští odbojoví pracovníci projevovali rovněž značnou iniciativu i při výrobě netradičních bojových prostředků – drogistka Pavel Bezděk, zapojený do ON od dubna 1939, zhotovil asi tisíc lahviček s vysoce koncentrovanou kyselinou sírovou, které měly být použity jako náhrada za chybějící ruční granáty. Jiným nouzovým prostředkem, určeným zejména proti obrněným vozidlům, měly být zápalné láhve plněné benzínem. Pokusů s těmito láhvemi se na sokolském stadionu v Přerově účastnil i velitel ON v kraji Moravská Ostrava pplk. Edmund Klímek.¹²

Velký důraz byl při přípravě povstání kladen i na zajištění komunikace mezi jednotlivými částmi ON. Na pokyn Mariana Motáně nechal technický úředník Středomoravských elektráren Jan Paseka, který měl v okresním vedení ON na starosti spojovací záležitosti, zhotovit v radiodílně SME dvě krátkovlnné vysílačky pro kontakt mezi Přerovem a Olomoucí. V září 1939 vzhledem k ohrožení zatýkáním byly vysílačky ukryty a v úkrytu zůstaly až do konce okupace. Jiné dvě vysílací stanice se podařilo přerovské ON získat ze skladu okresního úřadu, kam je museli na příkaz okupačních orgánů odevzdat jejich vlastníci. I v tomto případě nakonec k operačnímu použití vysílaček nedošlo.¹³

Pozoruhodný byl pokus o postavení dvou radiostanic, uskutečněný odbojovou skupinou ze Středomoravských elektráren, která byla sice rovněž napojena na ON, ale jejíž činnost přímo souvisela i s další konstituující se organizací národního odboje – Petičním výborem Věrní zůstaneme (PVVZ). Tyto vysílačky nesly označení „Svobodná Haná“ a „Na zdar“ a byly určeny ke spojení domácího odboje se zahraničím. Hlavní zásluhu na jejich postavení měl ředitel SME inženýr Jan Polách.

Na přelomu let 1939/1940 se přerovští odbojáři pokusili vytvořit podmínky pro navázání oboustranného spojení se zahraničními centry, když po synovi posledního předokupačního starosty Přerova Jaroslavu Lančíkovi, který tehdy prchal přes Slovensko a Maďarsko do Jugoslávie, poslal šifrovací kód a seznam vlnových délek svých stanic. Jaroslav Lančík skutečně tyto materiály předal 8. března 1940 velitelství čs. jednotek ve francouzském Agde.¹⁴ Bohužel přes veškeré vynaložené úsilí přesahovalo rádiové spojení se zahraničím možnosti přerovského odboje a zůstalo jen ve fázi pokusů.¹⁵

Významnou úlohu v činnosti přerovské ON hrály i styky s dalšími centry odbojového hnutí. Jak už bylo uvedeno, bylo okresní velitelství ON v Přerově podřízeno krajskému veliteli ON v Olomouci podplukovníkovi Svatopluku Weinsteinovi, se kterým členové okresního velitelství udržovali kontakty, dostávali od něho instrukce k organizační činnosti a předávali mu získané zpravodajské informace. Asi nejvíce Svatopluk Weinstein zasáhl do činnosti přerovské ON tím, když v září 1939 jmenoval do čela okresního vedení místo Mariana Motáně svého pobočníka kapitána Evžena Vašíčka. Následně pak došlo mezi Evženem Vašíčkem a některými členy přerovského okresního vedení k určitým neshodám.¹⁶

Úlohu spojky mezi Přerovem a Olomoucí plnil ve značné míře Jan Ulman, tiskový referent na ředitelství státních drah v Olomouci, který se

prakticky od začátku okupace podílel na činnosti železniční odbojové skupiny v Přerově. Vzhledem k svému pracovnímu zařazení byl Jan Ulman vhodnou osobou ke kurýrním úkolům, což si uvědomila i vyšší velitelství ON, a proto postupně přebíral funkci spojky mezi ústředním vedením Obrany národa v Praze, zemským v Brně a krajským v Ostravě a rovněž i mezi železniční skupinou ON na hlavním nádraží v Brně (npor. v záloze Jaroslav Benešovský) a obdobnou skupinou v Přerově.¹⁷

Vazby k jiným centrům se uplatňovaly v odbojové práci i v rámci Sokola. Zde hráli asi nejdůležitější úlohu přerovští sokolští funkcionáři Rudolf Lukaščík, Silvestr Pleva a František Skopal, kteří spolupracovali s obdobnou skupinou v Olomouci (starosta Sokola Olomouc JUDr. Otakar Smrčka a náčelník olomoucké sokolské župy Miloslav Václavík). Spojení s přerovským odbojem udržoval i člen ústředí Československé obce sokolské Josef Truhlář, který při svých pobytech v Přerově poskytoval instrukce k organizační činnosti. Mezi další pracovníky Sokola, kteří Přerov propojovali na vyšší odbojová centra, patřili i spisovatel Jaroslav Kvapil a profesor Ladislav Vaněk z Brna.¹⁸

Vztahy s Brnem sehrály důležitou roli i při vytváření dalších struktur přerovského odboje. V této souvislosti je třeba upozornit na to, že Obrana národa nebudovala jen vojenskou organizaci, ale zaměřovala se i na vytváření tzv. politických komisí, které měly v okamžiku připravovaného povstání převzít kontrolu nad fungováním veřejného života, a to nejen v protektorátu, ale i v prostoru odtrženého pohraničí. Vedoucími politické komise při zemském velení ON v Brně se stali štktpt. Čestmír Jelínek a PhMr. Vítězslav Mečír. Politické komise ON se vytvářely i na úrovni krajů a okresů a jedním z příkladů je i Přerov, kde bylo ale spíše používáno termínu politická skupina nebo politické vedení.¹⁹

V čele této politické skupiny stál zpočátku starosta Sokola Přerov Silvestr Pleva, po jeho zatčení 1. září 1939 tuto funkci převzal František Skopal, který si jako svého zástupce vybral dalšího člena přerovského Sokola Miloše Suma. Převratové plány předpokládaly, že v případě povstání bude František Skopal jmenován starostou Přerova a k řízení města bude ustanoven výbor, v němž by byli zástupci dělnictva, obchodu, živnosti a úřednictva. Důraz byl kladen i na součinnost s okresním vojenským vedením, kterému politická skupina v podstatě podléhala.²⁰

V rámci snah o vytvoření co nejširší odbojové platformy docházelo v průběhu roku 1939 v Přerově i ke sblížování mezi národním a komunistickým odbojem, které bylo určitým pokračováním vývoje z předokupačního období, kdy probíhala spolupráce při pomoci německým emigrantům, Židům prchajícím před rasovým pronásledováním a uprchlíkům z odtrženého českého pohraničí. (V Přerově samém našlo po Mnichovu trvalý pobyt 1193 osob ze zabraného Opavska a Znojemska.) Na Přerovsku se v druhé polovině března 1939 vytvořil I. ilegální okresní výbor KSČ, v jehož čele stál Rudolf Kovář. Zřejmě už v dubnu 1939 došlo ke kontaktům mezi ilegální KSČ a ON a ty pak pokračovaly až do počátečních měsíců roku 1940.²¹

Zdá se, že právě vztahy mezi národním a komunistickým odbojem nejvíce přispěly k tomu, že se na Přerovsku vytvořil konzultativní orgán jednotlivých odbojových směrů, který nesl název Národní výbor. Podle vzpo-

mínek pamětníků k jeho první schůzce došlo někdy na přelomu dubna a května 1939 v Beňově. Nešlo o pevně organizovanou skupinu, spíše zde byly projednávány konkrétní záležitosti odbojové činnosti – spolupráce při odsunu osob za hranice, podpora rodin zatčených, rozšiřování ilegálních tiskovin apod. Ze strany přerovské ilegální KSČ udržovali kontakt zejména Rudolf Kovář a Rudolf Rejhon, ze strany Obrany národa Silvestr Pleva a František Skopal.²² Řešení na bázi Národního výboru bylo zvoleno zřejmě i proto, že komunisté odmítali své organizační začlenění do struktury Obrany národa. Kromě tohoto rozporu vznikaly ve vztazích mezi oběma odbojovými směry další problémy ve sféře politické, protože KSČ měla pochopitelně odlišné představy o budoucím politickém uspořádání osvobozeného Československa.

Přes tyto těžkosti byla spolupráce mezi oběma odbojovými proudy v Přerově dosti úzká, ilegální OV KSČ uskutečňoval své schůzky mj. i v přerovské sokolovně, zapůjčené pro tento účel Silvestrem Plevou, a ze strany ON došlo i k nabídce předání určitého množství zbraní, která byla ovšem KSČ odmítnuta. Představitelé přerovské ON jednali i s funkcionáři vyšších orgánů ilegální KSČ – Ladislavem Horníkem, Rudolfem Těrerem, Gustavem Klimentem, Stanislavem Brunčíkem a Františkem Vodsloněm. Tyto kontakty nebyly úplně přerušeny ani po podepsání sovětsko-německého „paktu o neútočení“ v srpnu 1939, který jinak vyvolal napětí ve vztazích mezi národním a komunistickým odbojem a způsobil i určitou krizi uvnitř přerovské organizace KSČ, řešenou v listopadu 1939 výměnou dosavadního vedoucího OV KSČ Rudolfa Kováře za Františka Řeháčka.²³

Je pravděpodobné, že modelem pro činnost přerovského Národního výboru byl tzv. Zemský národní výbor v Brně, který se v moravské metropoli konstituoval na základě odbojové skupiny zformované kolem univerzitního profesora Vladimíra Helferta. Existují svědectví o tom, že Vladimír Helfert přijel za Františkem Skopalem do Přerova a že František Skopal i Silvestr Pleva si často jezdili do Brna pro instrukce, přičemž se setkávali i s dalším členem ZNV, univerzitním profesorem Janem Uhrem.²⁴

Vazby na Přerov se uplatňovaly i u dalších brněnských vedoucích představitelů odboje. Mezi nejdůležitější spolupracovníky MUDr. Jana Vignatiho, vedoucího zvláštní skupiny v zemském vedení ON, patřil přerovský lékař MUDr. Václav Skalák. Vignatiho zvláštní skupina se mj. zabývala možnostmi využití tyfových bacilů v boji proti okupantům.²⁵ Jiným odbojovým pracovníkem, napojeným přímo na Brno, byl ředitel obchodní akademie v Uherském Hradišti PhDr. Václav Najbert, který byl za okupace z trestu přeložen jako profesor na obchodní akademii v Přerově. Václav Najbert měl četné styky s členy Zemského národního výboru v Brně, zejména s Vladimírem Helfertem, Janem Uhrem a Robertem Konečným. Své vlastní kontakty s vedoucími představiteli ON v Praze (např. s generálem Zdeňkem Novákem) měl nezávisle na přerovské okresní organizaci ON i plukovník generálního štábu František Rakovčík, který během okupace v Přerově bydlel.

Přerov hrál důležitou úlohu i v převratových plánech Obrany národa na úseku pošt. Tuto oblast měl v politické komisi při zemském vedení ON na starosti úředník poštovního úřadu Brno 2 Emil Řehůřek, který si budo-

val síť důvěrníků a spolupracovníků na poštovních úřadech po celé Moravě. Přerov měl v jeho organizaci klíčovou roli, protože vzhledem k příznivým možnostem železničního spojení tvořil přirozené nástupiště k ovládnutí poštovních úřadů na území odtrženého pohraničí. Proto členové poštovní služby z Přerova zapojení do Řehůrkovy sítě tvořili v podstatě jádro ilegální poštovní služby olomouckého kraje. Hlavním Řehůrkovým přerovským spolupracovníkem byl poštovní tajemník Antonín Šamalik, dale tuto poštovní skupinu tvořili Jaroslav Koplík, Antonín Sousedík, František Ehrman, Zdeněk Mollin, Julius Nedoma, Jan Svoboda a Jaroslav Valenta.²⁶

Poloha Přerova, který leží na křižovatce významných železničních tratí, hrála důležitou roli i v dalších aktivitách vyvíjených Obranou národa – špionážní a sabotážní činnosti, přepravě osob za hranice a distribuci ilegálního tisku. Přerovští odbojáři se při získávání důležitých zpravodajských informací snažili obsáhnout všechny uzlové body okresu a vyvíjeli přitom značnou aktivitu. Zprávy o pokynech a nařízeních nacistických úřadů dodávali zaměstnanci okresního úřadu Karel Brožek a Ladislav Kosík, početní stavy přerovské posádky a její přesuny zjišťoval František Skopal, který jako městský radní pověřený ubytováním vojáků wehrmachtu ve městě měl přístup i do vojenských objektů. Podařilo se mu získat mj. plán přerovského letiště, který byl předán krajskému velení ON v Olomouci.

Činnost Františka Skopala na tomto poli odbojové činnosti byla skutečně rozsáhlá, síť jeho zpravodajů zahrnovala mj. příslušníka přerovské městské policie Rajmunda Polišenského, jenž mu pořizoval seznamy německých jednotek procházejících Přerovem, zjišťoval jejich morálku, poměry v Německu apod. Do odbojové činnosti byla zapojena i dcera Rajmunda Polišenského Milada, která podobně jako Jan Ulman působila jako spojka a kurýrka mezi jednotlivými centry ON na Moravě. Skopalovy kontakty zasahovaly i do významných přerovských průmyslových závodů, např. v Optikotechně mu důležité informace o výrobě optických přístrojů pro německou armádu opatrovali účetní Eduard Janeček a tajemník ředitele podniku Vladimír Mazal.²⁷

Přerovská ON se snažila zpravodajsky působit i mimo střední Moravu, hlavní roli zde hráli bývalí aktivní důstojníci čs. armády. Jedním z nich byl kapitán Karel Brožek, přidělený do Přerova v roce 1935 jako zpravodajský důstojník útvaru jezdeckého dělostřelectva. Karel Brožek si svoji informační síť začal vytvářet z členů své jednotky, kteří po demobilizaci v listopadu 1938 často odešli do svých domovů v odtrženém pohraničí. Ve své činnosti pokračoval i po 15. březnu 1939 v napojení na kapitána generálního štábu Rudolfa Vašíčka, velitele zpravodajského úseku v olomouckém krajském vedení ON. Přerovští odbojáři se snažili rozšířit svoji působnost i na Slovensko, kam byli jako kurýři a zpravodajové vysíláni bratři Bohuslav a Jan Němcovi, bývalí důstojníci čs. armády, kteří zde využívali svých kontaktů mezi pročeskoslovenskými evangelíky z doby předokupační vojenské služby. Jan Němec jezdil ve službách odboje do Trnavy, Trenčína a Turčanského Sv. Martina, Bohuslav Němec působil mj. na trase Makov–Čadca–Žilina.²⁸ Do zpravodajské činnosti byly zapojeny i některé místní skupiny ON, např. v Tovačově a Brodce u Přerova.

Mimořádně důležité bylo také získávání důležitých údajů z železničního prostředí, na kterém se podílela celá řada zaměstnanců přerovské železniční stanice a nádražní pošty. Jedním z členů přerovské železniční skupiny ON byl Augustin Bečák, který sbíral údaje o pohybu německých transportů, poskytoval vojenské jízdní řády a předával i informace zjištěné od pracovníků telegrafní služby. K jeho informátorům patřil i vlakvedoucí Karel Smělík, jedna z významných postav přerovské buňky odbojové skupiny Petiční výbor Věrní zůstaneme. Shromážděné údaje byly předávány buď Františku Skopalovi, nebo je Jan Ulman vozil na Ostravsko, odkud šly kurýrní cestou do Polska.²⁹ Po vypuknutí války se ovšem tato cesta uzavřela a na významu nabyla mj. spojení udržovaná odbojovou skupinou na přerovské nádražní poště.

I v tomto prostředí se začíná protinacistická rezistence konstituovat brzy po 15. březnu 1939. Kromě zmíněné Řehůrkovy skupiny se zde vytvořila i další buňka, jejímiž hlavními osobnostmi byli poštovní úředníci Antonín Česal, Oldřich Pour, Rudolf Smutek, Otto Weigl a Josef Tušl. V počátečním období jejich činnost úzce souvisela s odbojovými aktivitami Františka Skopala, na kterého se poštovní skupina napojila v květnu 1939. Zapojení poštovních zaměstnanců umožnilo ilegální organizaci zabezpečit „vnitřní spoje“ v protektorátu a také pravidelné kurýrní spojení se zahraničím. Podle svědectví Antonína Česala směřovalo toto spojení od července 1939 do září 1939 zejména do Polska (Krakov, Lodž), ale i do Francie, Velké Británie a Nizozemí. Těmito kanály byly odesílány zpravodajské informace, ale i valuty a zlato pro české uprchlíky a židovské emigranty.

V dubnu 1940 po drtivých úderech gestapa proti Obráně národa navázala skupina na přerovské nádražní poště přes Františka Skopala spojení s poštovní sítí Petičního výboru Věrní zůstaneme a udržovala spojení s jedním z jejích hlavních organizátorů, pražským poštovním úředníkem a bývalým legionářem Ferdinandem Malinou.

Náplní činnosti přerovské poštovní skupiny byla mj. organizace přechodů do zahraničí, přeprava ilegálních tiskovin, ničení udavačských dopisů adresovaných gestapu a rovněž i zpravodajská činnost, která měla velmi rozsáhlý záběr. Každý člen buňky si vytvářel kolem sebe síť důvěrníků složenou zejména ze zaměstnanců jiných poštovních úřadů. Tak např. spolupracovníky Antonína Česala byli František Čermák z Olomouce, Valentin Matyáš z Hranic, Josef Hladil z Přerova, Vladimír Hrazdil ze Zlína a Klement Michalík z Hodonína. Podobné sítě si budovali i další členové přerovské poštovní skupiny. Zjištěné zpravodajské údaje, které se týkaly zejména důvěrných informací zjištěných v poštovním styku, plánů důležitých železničních uzlů, síly a rozmístění německých vojenských posádek, činnosti kolaborantské organizace Vlajka a válečné výroby v průmyslových závodech, byly zasílány na krycí adresy v Praze.³⁰

Kromě Petičního výboru Věrní zůstaneme spolupracovali členové přerovské poštovní buňky i s další skupinou domácího odboje, která nesla název Modrý kruh-Avala. S touto organizací, jež vyvíjela činnost zejména v Praze a na Říčansku, propojovala buňku na přerovské nádražní poště – a tím vlastně i další přerovské skupiny – osoba pražského úředníka vlakové pošty Františka Rendla, který často Přerov navštěvoval a spolupra-

coval zejména s Rudolfem Smutkem.³¹ Česalova přerovská poštovní skupina bez větších problémů přečkala rozbití struktury Obrany národa na Moravě v letech 1939–1940 a její činnost definitivně ustala až na jaře 1942 v souvislosti s likvidací ilegálních organizací napojených na Ústřední vedení odboje domácího. Už předtím ovšem na podzim 1941 utrpěla vážné ztráty v souvislosti s odhalením podporovatelské sítě výsadek vyslaných na naše území v létě 1941 ze SSSR.

Přerovská ON sehrála důležitou roli i na poli informační „války“. Bariéry, které nacistický režim stavěl do cesty volnému šíření zpráv ze zahraničních zdrojů, byly překonávány různým způsobem. V počáteční fázi okupace do vypuknutí války k tomu byly používány zejména francouzské, polské i jiné noviny, které zaměstnanci pošty získávali ze zásilek určených různým institucím. Tyto noviny pak byly často vyvěšovány spolu s protektorátním tiskem např. v restauracích. Jiným informačním zdrojem byl odposlech vysílání zahraničních rozhlasových stanic, který pro přerovskou ON prováděl zejména zaměstnanec Středomoravských elektráren František Arnošt. Získané zprávy pak byly na několika místech v Přerově rozmnožovány a distribuovány spolehlivým vlastencům ve městě i okolí.³²

Přerovská ON dostávala ilegální tisk i od jiných částí Obrany národa. Jan Ulman do Přerova vozil z Prahy mj. ilegální časopisy „V boj“ a „ISNO“ a ve sklepech budovy hlavního nádraží v Přerově existovala i regionální rozmnožovna ilegálního tisku, kterou řídil již vzpomínaný Augustin Bečák. Za pomoci spolehlivých spolupracovníků pak docházelo k distribuci získaných materiálů po jednotlivých přerovských pracovištích ČSD i v místních průmyslových závodech. Část tisku se zejména díky železničářům a pracovníkům nádražní pošty dostávala i do jiných měst – Hodonína, Holešova, Bystřice pod Hostýnem, Hulína, Kroměříže, Šumperka aj. I zde velmi často docházelo k místnímu rozmnožování.³³

Od listopadu 1939 se Přerov stal jednou ze dvou nejdůležitějších přeprážek v distribuční síti dalšího významného ilegálního časopisu s názvem „Český kurýr“, jehož hlavním pražským organizátorem byl redaktor Venkova Rostislav Korčák. Jeho přerovskými spolupracovníky byli zaměstnanec zásobárny Českých drah Václav Čurda a od léta 1940 i Augustin Bečák, kteří zajišťovali rozmnožování „Českého kurýra“ a jeho distribuci nejen v oblasti přerovského železničního uzlu, ale i na Olomoucku, Ostravsku a dokonce i na některých místech Slovenska.³⁴

Rozmnožovací a distribuční síť Českého kurýra přežila úder nacistických bezpečnostních složek proti Obráně národa v letech 1939–1940 a její činnost skončila až na konci roku 1941 v souvislosti se zatčením Rostislava Korčáka a některých jeho spolupracovníků.

Spoje, jimiž ilegální organizace zabezpečovaly dopravu ilegálního tisku, se využívaly i pro přepravu osob za hranice, která byla mimořádně důležitá pro formování vojenské i politické složky našeho exilového odboje. I na tomto úseku plnil důležité úkoly okruh spolupracovníků kolem Františka Skopala, jenž spolupracoval při organizaci ilegálních přechodů hranic s odbojovými centry v Brně, Praze i v jiných místech. Zpočátku směřovali uprchlíci zejména do Polska, přičemž Přerov zde hrál díky svému napojení na Ostravsko roli důležitého mezičlánku. Po vypuknutí války se klíčo-

vou stala trasa přes Slovensko a Maďarsko do Jugoslávie. František Skopal tuto trasu pod falešnou obchodní záminkou absolvoval a navázal přitom důležité kontakty, o které se mohly převáděné osoby opřít (mj. se setkal i s jugoslávským konzulem v Bratislavě). Ve vztahu k Jugoslávii přerovští sokolští pracovníci nevstupovali na úplně neznámou půdu, protože mohli navázat na rozsáhlé styky, které před okupací přerovský Sokol měl se sokolskými organizacemi v Jugoslávii.

Rozsah přechodů organizovaných okruhem odbojářů kolem Františka Skopala i jejich význam byl značný – přes něj např. uskutečňovali vedoucí představitelé Zbrojovky Brno doktor J. Kocman a inženýr K. Staller odchody významných průmyslových odborníků a dalších specialistů.³⁵

Další přechody František Skopal realizoval v napojení na pražské centrum ON, konkrétně na jeho „exportní“ skupinu, vedenou majorem Jaroslavem Kašparem-Pátým. Příchod převáděných osob do Přerova zabezpečovali zejména zaměstnanci vlakové pošty Oldřich Pour, Rudolf Smutek a František Rendl. V Přerově samém byli uprchlíci vybavováni šatstvem, penězi a falešnými dokumenty (v některých případech např. legitimacemi Klubu českých turistů). Do této činnosti byla zapojena celá řada přerovských odbojářů – mj. Jan Polách, B. Zedníček, MUDr. Václav Skalák, MUDr. Jan Lacina, Štěpán Klein, J. Bejr, J. Havránek a další. Peníze pro uprchlíky byly poskytovány jednak ze zdrojů přerovských finančních ústavů, jednak i od soukromých osob.³⁶

Z Přerova vedla trasa převáděných osob na jihovýchodní Moravu, kde dalším záchytným bodem byl Lipov u Veselí na Moravě. Zde byl hlavním organizátorem přechodů učitel Jaromír Hlubík, kapitán v záloze. Uprchlíci se do Lipova dostávali buď přímo, kdy je z Přerova převáželi po železnici Rudolf Smutek či bývalý rotmistr čs. armády František Janík (krycím jménem Malý), nebo jejich cesta vedla oklikou přes Bystřici pod Hostýnem. Do této mezistanice převáděné osoby často doprovázel místní učitel Bohuslav Jurášek, který je v Přerově přebíral od Františka Skopala nebo jeho zástupce. V Bystřici pod Hostýnem se o uprchlíky postarali Skopalovi spolupracovníci Karel Bubeníček a Oldřich Dolák a pak je Bohuslav Jurášek odvážel vlakem po trase Hulín–Staré Město u Uherského Hradiště–Veselí nad Moravou do Lipova, kde je převzal okruh spolupracovníků kolem Jaromíra Hlubíka a zabezpečil převedení na Slovensko.

O rozsahu uskutečněných přechodů je možné si udělat aspoň částečnou představu ze svědectví Bohuslava Juráška, který ve své poválečné zprávě uvedl, že doprovázel asi 17 jednočlenných nebo dvoučlenných skupin. Konečným východiskem k přechodu hranic na Slovensko pak byly obce Malá Vrbka a Hrubá Vrbka nedaleko Lipova.³⁷ Na Slovensku uprchlíkům poskytovali pomoc příbuzní a známí přerovských odbojářů, resp. Přerovské usedlí zejména v Bratislavě. Jedním z opěrných bodů uprchlíků v tomto městě byla restaurace Plzeňský dvůr.

Popsaná trasa na Slovensko nebyla ovšem jediná možná, další přechody realizované za účasti přerovské ON se uskutečňovaly v prostorech Bylnice, Vnorov, Hodonína a na Valašsku. I zde byly využívány osobní a příbuzenské vztahy přerovských odbojářů s místními občany (např. v Hodoníně byli do pomoci uprchlíkům zapojeni příbuzní přerovského dro-

gisty Pavla Bezděka, v Bylnici příbuzní Oldřicha Poura a Rudolfa Smutka).

Vybudování přechodových tras do zahraničí umožnilo opustit protektorát řadě osob pronásledovaných nacisty nebo těm vlastencům, kteří byli odhodláni bojovat za národní svobodu se zbraní v ruce v exilové armádě. Jen ze samotného Přerova pocházelo 114 příslušníků čs. zahraničních jednotek, z nichž 15 položilo v boji své životy.³⁸ Za pomoci přerovské odbojové skupiny odcházeli do emigrace i některé významné politické a vojenské osobnosti – zmiňovaní jsou zejména generálové Antonín Hasal a Jaroslav Čihák-Znamenáček, jehož útěk za hranice se uskutečnil v průběhu ledna 1940.³⁹

Na přelomu let 1939 a 1940 zasadilo gestapo Obráně národa drtivý úder, který se samozřejmě projevil i v činnosti skupin organizujících přechody hranic. Na konci ledna 1940 uprchl z protektorátu Jaromír Hlubík a o něco později došlo i k útěku vedoucího „exportní skupiny“ ON Jaroslava Kašpara-Pátého. Vzhledem k tomu, že vlna represe se dotkla i některých kanálů používaných uprchlíky při přechodu hranic, bylo nutné vybudovat nové. Mj. i proto bělehradská skupina čs. odboje vedená majorem gšt. Jaroslavem Hájičkem a majorem Jaroslavem Kašparem-Pátým vyslala v druhé polovině března 1940 do protektorátu kurýra Jana Zemka, který 26. března 1940 navštívil v Přerově Františka Skopala, předal mu dopisy od vedení bělehradské skupiny a instrukce pro organizaci přechodů hranic.⁴⁰

Po Hlubíkově útěku došlo k určitým změnám v ilegální činnosti i z iniciativy domácích odbojářů. Rotmistr František Janík si do Lipova pozval na schůzku své přerovské spolupracovníky Jana Polácha, Rudolfa Smutka, Bohuslava Zedníčka a Jana Skopala (syn Františka Skopala). Zdá se, že někdy v téže době navštívili Františka Skopala v Přerově dva důstojníci z pražského ústředí ON, z nichž jeden vystupoval jako major Pobera. Toto krycí jméno používal podplukovník Josef Mašín, jeden z čelních představitelů „druhé garnitury“ vedení Obrany národa.⁴¹

V následujícím období činnost přerovských odbojových skupin při zajišťování přechodů hranic pokračovala a nepřerušilo ji ani zatčení Františka Skopala v květnu 1940. Jeho úlohu převzal do značné míry poštovní asistent Rudolf Smutek a těžiště odbojové práce se přesouvalo z narušené struktury Obrany národa na ilegální buňky napojené na Petiční výbor Věrní zůstaneme, se kterými ovšem řada bývalých členů ON spolupracovala. Úlohu spojky mezi Prahou, Přerovem a jihovýchodní Moravou plnil v této době zejména rotmistr František Janík, který vozil instrukce, letáky, ilegální tisk a sabotážní materiál. Gestapo tato spojení odhalilo až na konci roku 1941 a 26. října toho roku provedlo zatýkání v Lipově. Do jeho rukou tehdy padl i František Janík. V přímé souvislosti k tomu došlo v Přerově o několik dní později 6. listopadu k zatčení Rudolfa Smutka, který byl 22. prosince 1941 odsouzen stanným soudem v Brně k trestu smrti a 7. května 1942 popraven v koncentračním táboře Mauthausen.⁴²

I když se Obrana národa zaměřovala v první řadě na přípravu všeobecného povstání proti okupantům, měla v její aktivitě své místo i sabotážní a diverzní činnost (tzv. cukrářství), a to zejména po porážce Polska, kdy se ukazovalo, že probíhající válečný konflikt bude dlouhodobější záleži-

ností. Aby gestapo nebylo předčasně upozorněno na existenci odbojové organizace a nebyly dávány záminky k rozsáhlým represivním opatřením, preferovala ON tzv. nepostizitelné sabotáže, u kterých bylo velmi obtížné určit okruh původců a místo provedení a často nebylo vůbec zřejmé, že jde o sabotáž. Nejvhodnějším prostředím pro tuto formu odporu byly železniční komunikace, a proto i v Přerově byli do této činnosti zapojeni především železničáři a zaměstnanci nádražní pošty.

Při narušování zásobování německé armády a plynulosti provozu bylo používáno několik způsobů. Jedním z nich bylo vkládání smirkového prášku obáleného voskem do ložisek nákladních vagónů. Působením tepla vosk po určité době roztál a smírek způsobil zadření ložiska. Mezi další používané techniky patřilo polévání citlivých součástek přepravovaného vojenského materiálu kyselinou sírovou a zapalování hořlavého nákladu ve vagónech (seno, sláma, uhlí apod.) pomocí fosforu. Do těchto akcí byli mj. zapojeni přerovští železničáři Augustin Bečák a Karel Panák.⁴³

Roli inspirátora těchto akcí hrál ve značné míře František Skopal, který své spolupracovníky zásoboval speciálními zápalnými náložemi se způsobilým účinkem. Tyto nálože, které do Přerova vozili zejména Rudolf Smutek a František Janík, byly používány proti nákladům přepravovaným po železnici nejen v samotném Přerově, ale František Skopal je dodával i odbojářům v Bystřici pod Hostýnem. Sám účinky jedné z nich vyzkoušel na menším stohu slámy v Dluhonicích, který byl v jeho vlastnictví.

Nacisty poměrně značně znepokojovala i jiná forma sabotážní činnosti na železnici – poškozování vagónových brzdových hadic.⁴⁴ Prezidiální spisy Okresního úřadu Přerov obsahují za období 1939–1945 celkem 47 hlášení o zjištění této závady v železničních stanicích na území přerovského politického okresu, z toho 17 v roce 1941.⁴⁵

I když se dá předpokládat, že zčásti tato poškození vznikla mimo okres Přerov a na jeho území byla pouze zjištěna a v některých případech nešlo zřejmě o sabotáže, ale o závady vzniklé „přirozeným“ způsobem (opotřebením, vadou materiálu apod.), služebny gestapa v Olomouci a Přerově po pachatelích těchto znepokojivých událostí pátraly, ale neúspěšně. I tuto sabotážní činnost je nutno připsat zejména na konto odbojových buněk složených ze železničních zaměstnanců.

Rozsáhlá organizační i jiná aktivita Obrany národa nemohla dlouhodobě unikat pozornosti nacistických bezpečnostních složek. Na Přerovsku došlo k prvnímu narušení činnosti ON na začátku léta 1939, když byl 30. června v Optikotechně zatčen pro distribuci letáků člen ilegální organizace Alois Sokol. Později byl za tuto činnost odsouzen Lidovým soudem v Berlíně k dvanácti letům vězení. Dále se ovšem v tomto případě zatýkání nerozšířilo.⁴⁶

Přerova se okrajově dotkl i první cílený úder gestapa proti českému národnímu odboji v srpnu 1939, kdy došlo k odhalení a likvidaci tzv. Schmoranzovy skupiny. Tuto ilegální organizaci vytvořila část bývalých zpravodajských důstojníků čs. armády, kteří byli po demobilizaci přiděleni do funkcí tiskových referentů při jednotlivých okresních úřadech v protektorátě a odtud vyvíjeli špiónážní činnost. Hlavním organizátorem skupiny byl šéf tiskového odboru předsednictva ministerské rady dr. Zdeněk

Schmoranz.⁴⁷ V Přerově se měl stát tiskovým referentem OÚ major Martin Brumla, který sem dorazil v červenci 1939, když předtím obdržel od Zdeňka Schmoranze instrukce pro ilegální zpravodajskou činnost. Na přerovském okresním úřadě ovšem došlo ke komplikacím, protože Brumlův předchůdce JUDr. Jaroslav Jurečka protahoval předání funkce. Proto když 25. srpna 1939 při hromadném zatýkání členů Schmoranzovy skupiny přijelo gestapo pro tiskového referenta, omylem zatkl Jaroslava Jurečku. Major Martin Brumla toho využil a uprchl.⁴⁸

V souvislosti s vypuknutím druhé světové války zahájili nacisté v protektorátě 1. září 1939 rozsáhlou preventivní akci Albrecht der Este, v rámci které bylo zatčeno kolem 2000 potenciálních odpůrců režimu, mezi nimiž byli představitelé českého veřejného a kulturního života, osobnosti z hospodářské oblasti, funkcionáři spolků, kněží apod. Akce měla rovněž silný protizidovský aspekt – značnou část zatčených tvořili právě Židé. V přerovském politickém okrese došlo k zatčení 12 osob (jedenácti z Přerova, jedné z Kojetína, sedm z nich patřilo k židovské menšině), které byly internovány v objektech bývalých železáren ve Štěpánově u Olomouce a odtud vesměs poslány do koncentračních táborů.⁴⁹ Mezi zatčenými byl i starosta Sokola Přerov Silvestr Pleva, jeden z hlavních organizátorů činnosti ON na Přerovsku, který byl po internaci ve Štěpánově poslán do koncentračního tábora Buchenwald. Činnost přerovské ON tím ovšem podstatněji ohrožena nebyla, protože Plevovu úlohu převzali jeho spolupracovníci, zejména František Skopal.

K závažnějšímu narušení aktivity přerovské ON došlo 26. října 1939, kdy gestapo na základě udání objevilo jeden z tajných skladů zbraní přerovské ON umístěný v domě rodiny Vykoukalových v obci Želatovice. Naštěstí i v tomto případě se následky odhalení díky nepatrnému množství nalezených zbraní podařilo minimalizovat a k rozsáhlejšímu průlomů do řad ilegální organizace nedošlo.⁵⁰

Přesto měl tento případ pro přerovskou ON závažné následky, protože ochromil její přípravy k oslavám výročí vzniku ČSR. Na 28. říjen 1939 se přerovská ON pečlivě chystala, v druhé polovině října došlo i k rozhovorům s ilegální organizací KSČ o součinnosti v této záležitosti. Plán přerovských odbojových skupin na tento pro český národ tak významný den předpokládal nošení slavnostních součástek oděvů (kravaty), zapálení ohňů na výrazných místech v okolí Přerova a vystřelení osvětlovacích raket. Protinacistické smýšlení obyvatelstva mělo být demonstrováno přebarvením německých nápisů na směrových tabulích a propagačními hesly na výpadech ulicích z Přerova. Rovněž se předpokládala rozsáhlá distribuce ilegálního tisku a letáků.⁵¹

Prozrazení úkrytu zbraní v Želatovicích tyto přípravy narušilo a utlumilo, protože zpočátku nebylo jasné, do jaké míry je podzemní organizace ohrožena. Proto např. Karel Rosmus na příkaz pplk. Svatopluka Weinsteina opustil Přerov a události 28. října 1939 prožil v Praze. Z akcí plánovaných na tento den se v Přerově podařilo realizovat jen část – došlo k vypálení několika raket a na některých místech ve městě se objevily protinacistické nápisy. Není divu, že vzhledem k původním záměrům byl skutečný průběh 28. října v Přerově hodnocen vedením ON jako nezdar.⁵²

Dá se předpokládat, že určitou roli při tomto neúspěchu sehrály i spory, které tehdy existovaly uvnitř přerovského okresního velení ON. Jak už bylo uvedeno, vyslal krajský velitel ON pplk. Svatopluk Weinstein v září 1939 do Přerova kapitána Evžena Vašíčka, aby převzal vedení přerovského okresu, a následně pak došlo k rozporům mezi Evženem Vašíčkem a dalšími členy přerovského okresního velení ON. Vnější příčinou těchto neshod byly seznamy členů podzemní organizace, které si Evžen Vašíček vyžádal, ale je zřejmé, že v pozadí mohlo být i roztrpčení, které přerovští odbojoví pracovníci pociťovali, protože nástup Evžena Vašíčka do velitelské funkce se dal interpretovat jako nedůvěra krajského velení ON k jejich práci.⁵³

V Přerově se Vašíčkovým hlavním spolupracovníkem stal PhMr. František Kočí, nadporučík v záloze, který se ve velké míře angažoval při opatřování výbušnin a pohonných hmot pro potřeby ilegální organizace. Začátkem listopadu 1939 dostal Evžen Vašíček od krajského štábu ON v Olomouci úkol, aby prohloubil spolupráci s jinými odbojovými organizacemi v Přerově, zejména se skupinou členů bývalé sociálně demokratické strany (tj. PVVZ) a rovněž i s komunisty. Přes PhMr. Františka Kočího si Evžen Vašíček domluvil schůzku s členem PVVZ Oldřichem Pourem, na které byly projednány zásady vzájemné spolupráce. Ke kontaktům mezi Evženem Vašíčkem a členy ilegální KSČ už ale nedošlo. Rovněž se neuskutečnila aktivizace sítě Obrany národa v prostoru Bystřice pod Hostýnem, kterou prostřednictvím Evžena Vašíčka plánovalo krajské vedení ON v Olomouci.⁵⁴ Důvodem byl rozsáhlý zásah německých bezpečnostních složek proti sítím národního odboje v protektorátě.

V listopadu 1939 se brněnskému gestapu podařilo po zadržení člena Zemského národního výboru Františka Šmída proniknout do ZNV a zemského velitelství ON na Moravě a rozsáhlým úderem obě organizace rozbit. Do jeho rukou postupně padli vedoucí představitelé moravského odboje – Vladimír Helfert, Jan Uher, Čestmír Jelínek, Bohuslav Všetíčka, Jaroslav Gardavský a mnozí další. Z Brna se zatýkání přelilo do jednotlivých moravských regionů a rovněž i do Čech. Podle hlášení říšskému ministerstvu spravedlnosti v Berlíně ze 4. dubna 1940 se počet dosud zatčených členů Obrany národa v protektorátě pohyboval kolem 1500 osob, z toho 900 na Moravě.⁵⁵ Tímto zatýkáním byla rozrušena velitelská struktura ON, a to až do úrovně okresů.

Úder podzemním organizacím se pochopitelně projevil i v olomouckém kraji. Olomoucká služebna gestapa vytvořila pro vyšetřování činnosti ON zvláštní komando, jehož členy byli gestapáci Scheuringer, Hauser, Resman, Hummel, A. Petr, J. Petr a Hündgen.⁵⁶ I na Olomoucku byla organizace Obrany národa narušena nejdříve „shora“, když byl kolem poloviny listopadu 1939 zatčen pplk. Svatopluk Weinstein a po něm další vedoucí představitelé ON. Začátkem prosince 1939 se začalo zatýkat i na Přerovsku, přičemž zpočátku byli postiženi zejména bývalí aktivní důstojníci čs. armády zapojení nyní ve velitelských funkcích v Obráně národa a s přírodními vazbami na olomoucké krajské vedení ON. 4. prosince 1940 byl v Přerově zatčen kapitán Evžen Vašíček, a to ve stejné době, kdy byl v Olomouci zatčen jeho bratr Rudolf. O den později byl zatčen kapitán Karel Brožek a 11. prosince si gestapo přišlo i pro Vašíčkova předchůdce ve funk-

ci okresního velitele ON npor. Mariana Motáně. Další vývoj událostí napovídá, že gestapo sice díky vyšetřování na „vyšších úrovních“ Obrany národa znalo jména důstojníků stojících v čele přerovské ON, ale chyběly mu údaje o jejich činnosti. Tím je možno vysvětlit, proč někteří zatčení důstojníci byli v průběhu roku 1940 propuštěni (Marian Motáň počátkem března a Karel Brožek v prosinci 1940).

V situaci, kdy zatýkání postihovalo stále větší okruh osob, se někteří z ohrožených ilegálních pracovníků rozhodli odejít za hranice. Z osob angažovaných v činnosti přerovské Obrany národa zvolil toto řešení Rudolf Lukašík, který se dostal do ohrožení v souvislosti se zatčením krajského velitele ON v Moravské Ostravě pplk. Edmunda Klímka, k němuž došlo 23. listopadu 1939. Rudolf Lukašík byl s Edmundem Klímkem v úzkém odbojovém spojení, a proto za pomoci Františka Skopala na přelomu listopadu a prosince uprchl přes Nový Hrozenkov na Slovensko a odtud přes Maďarsko do Jugoslávie. Poté se přesunul s transportem čs. důstojníků přes Turecko do Francie.⁵⁷ K odchodu za hranice se rozhodl po zprávě o zatčení kapitána Evžena Vašíčka i jeho hlavní přerovský spolupracovník PhMr. František Kočí, který pro svůj útěk využil přechodového kanálu zorganizovaného Rudolfem Smutkem a Jaromírem Hlubíkem.

Rozbití Zemského národního výboru a velitelských struktur Obrany národa na Moravě vyřadilo značnou část spojení Františka Skopala na vyšší odbojová centra, přesto ale činnost jeho odbojové skupiny mohla pokračovat dál. Podle obžalovacího spisu se František Skopal právě tehdy přes rotmistra Františka Janíka zkontaktoval s ústředím „druhé garnitury“ Obrany národa v Praze (viz již zmíněná návštěva majora „Pobery“ u Františka Skopala v Přerově).⁵⁸

Na významu rovněž získalo Skopalovo spojení s pražským a brněnským centrem Petičního výboru Věrní zůstaneme. Kolem Vánoc roku 1939 se ve Skopalově zahradním domku v Přerově konala jeho schůzka s některými vedoucími představiteli PVVZ – Karlem Bondym, Volfgangem Jankovcem a Josefem Grňou. V té době PVVZ disponoval v Přerově kromě Skopalovy skupiny ještě odbojovou organizací na nádražní poště a buňkou kolem vlakovodoucího Karla Smělíka a učitelky Růženy Stokláskové. Josef Grňa si představoval, že v Přerově vznikne jakési teritoriální středisko PVVZ pro řízení činnosti v celé oblasti střední Moravy, narazil ale v této otázce na odpor Františka Skopala, který prosazoval samostatné napojení jednotlivých místních skupin na vyšší odbojová centra. Nebyl to jediný nesoulad, který mezi Josefem Grňou a Františkem Skopalem existoval. Josef Grňa a jeho hlavní přerovská spolupracovnice Růžena Stoklásková měli také určité výhrady vůči některým příliš „veřejným“ metodám Skopalovy odbojové práce, a proto se snažili příliš nepropojovat činnost jednotlivých přerovských buněk PVVZ, aby případné odhalení jedné z nich nestrhlo s sebou i ostatní.⁵⁹

V březnu 1940 zasáhla střední Moravu nová vlna zatýkání, která tentokrát postihla organizaci ilegální KSČ. Zdá se, že nacistickým bezpečnostním složkám se podařilo proniknout do struktury komunistického odboje nejdříve na Prostějovsku a odtud se úder přenesl i na Olomoucko a Přerovsko. Při vyšetřování činnosti přerovského ilegálního OV KSČ nara-

zilo gestapo i na stopy spolupráce komunistů a Obrany národa při přípravě oslav 28. října 1939. Vzhledem k tomu, že tuto spolupráci projednával ze strany ON František Skopal, došlo 27. května 1940 k jeho zatčení na schůzi přerovské městské rady.⁶⁰

Zpočátku gestapo nepřipisovalo Skopalově osobě příliš velkou důležitost, byl držen v mírném režimu ve věznici okresního soudu v Přerově a jeho příbuzní ho mohli volně navštěvovat, situace se ale změnila po další rozsáhlé vlně zatýkání, která postihla už tak silně narušenou síť Obrany národa v létě 1940. Gestapu se tehdy podařilo odhalit i tajný sklad zbraní ON ve Věrovanech a narazit i na další stopy, které vedly do Přerova od vyšších center odboje. Výsledkem bylo obnovení vyšetřování činnosti přerovského vojenského velení ON a rovněž rozbití místní politické skupiny Obrany národa.

V srpnu 1940 byl znovu zatčen npor. Marian Motáš a po jeho výsleších gestapo přikročilo v průběhu srpna a září k zadržení ostatních členů okresního vedení ON – Karla Rosmuse, Richarda Bdinky, Adolfa Svozila a Jana Paseky. I tentokrát se ovšem podařilo převážný rozsah činnosti přerovské ON utajit, a tak když po dvouletém vyšetřování tito odbojáři stanuli před Vrchním zemským soudem ve Vratislavi, byly výsledné rozsudky z 26. srpna 1942 v kontextu doby poměrně mírné: Marian Motáš sedm let káznice, Karel Rosmus pět let, Richard Bdinka tři roky. Adolf Svozil a Jan Paseka byli na konci roku 1942 bez soudu propuštěni.⁶¹ V souvislosti s opatrováním zbraní pro ON byl rovněž v září 1940 zatčen stavební technik Okresního úřadu Přerov Miloš Písařík, který 13. března 1942 zahynul v koncentračním táboře Mauthausen.

Na rozdíl od představitelů okresního vojenského vedení se osudy členů přerovské politické skupiny ON vyvíjely mnohem tragičtěji. Gestapu se podařilo odhalit jejich napojení na sokolskou odbojovou skupinu v Olomouci, jejíž vedoucí členy – Otakara Smrčku a Miroslava Václavíka – zatklo v srpnu 1940. Už předtím byl v Přerově 27. července 1940 po dramatické honiče spojené s přestřelkou dopaden Jan Ulman. V rámci vyšetřování činnosti přerovské politické skupiny ON byli do věznice krajského soudu v Olomouci převezeni z Přerova František Skopal a z koncentračního tábora Buchenwald Silvestr Pleva. Na začátku srpna 1940 byl zatčen i Skopalův zástupce v odbojové organizaci Miloš Sum. I v případě členů přerovské politické skupiny ON se ovšem gestapu nakonec podařilo zjistit jen menší část jejich skutečné odbojové práce, zejména organizační napojení na vyšší centra ON a částečně i zpravodajskou činnost. Gestapo sice tušilo Skopalovu účast na ilegálních přechodech hranic, ale nakonec mu prokázalo pouze pomoc při odchodu nadporučíka letectva Stanislava Příbyla, zaměstnance Zbrojovky Brno, kterého zatklo v Rakousku.⁶² Díky statečnosti Františka Skopala, jenž při vyšetřování uváděl pouze jména těch, kteří už byli zatčeni, v emigraci nebo v ilegalitě, zůstala většina jeho spolupracovníků neodhalena.

Zatčení členové Skopalovy odbojové skupiny nakonec nebyli ani společně souzeni. Silvestr Pleva byl vzhledem k svému vážnému zdravotnímu stavu převezen z Vratislavi do věznice Mírov, kde 8. listopadu 1941 zemřel na TBC plic. Případ Františka Skopala měl být původně projednáván

dohromady s causou členů přerovského okresního vojenského vedení ON, ale nakonec byl František Skopal přiřčen k olomouckým sokolským funkcionářům Otakaru Smrčkovi a Miroslavu Václavíkovi, společně s nimi 4. listopadu 1942 odsouzen k trestu smrti a 12. března 1943 ve Vratislavi popraven. Jan Ulman byl pravděpodobně popraven 17. července 1942 v Kounicových kolejích,⁶³ Miloš Sum byl vězněn do října 1942 a pak propuštěn.⁶⁴

Třetí přerovskou strukturou Obrany národa, která doplatila na propojení s vyššími centry odboje, byla Řehůrkova poštovní skupina. Na přelomu června a července 1940 byli její členové pozatýkáni a 22. února 1943 odsouzeni k dlouholetému vězení, ve kterém zahynuli poštovní tajemník Antonín Šámálik a poštovní adjunkt Jaroslav Koplík.⁶⁵

Po úderech gestapa, které na konci roku 1939 a v létě 1940 vyřadily vedoucí představitele, byla aktivita přerovské Obrany národa jako celku ochromena. Na významu získala podpora rodin vězňených, kterou ve značné míře organizovala náčelnice přerovského Sokola Anna Řezníčková a městský strážník Rajmund Polišenský. Pro tyto účely byl už na začátku okupace zřízen hlavně z iniciativy funkcionářů Sokola finanční fond, který byl dotován dary z celého okresu a do něhož byly zapojeny i přerovské finanční ústavy – Občanská záložna, Moravská banka a Úvěrní spolek.⁶⁶

Definitivní konec pro strukturu přerovské Obrany národa znamenaly události z října 1941, kdy bylo v rámci tzv. akce Sokol v protektorátu zatčeno asi 1500 funkcionářů této tělovýchovné organizace. Na Kroměřížsku, Hranicku a Přerovsku bylo takto postiženo asi 100 osob. I když tentokrát šlo spíše o frontální úder nacistů proti Sokolu jako takovému než o cílené ničení odbojových sítí, zasadilo toto zatýkání konečnou ránu činnosti přerovské Obrany národa. Postižen jím byl totiž zejména „střední velitelský článek ON“, tj. sokolští funkcionáři, kteří byli buď přímo zapojeni do organizační práce ON a představovali spojení mezi okresním vedením a místními skupinami, nebo se s nimi aspoň perspektivně počítalo pro řízení akcí ve chvíli připravovaného povstání.

V Přerově bylo v rámci této akce zatčeno 17, v Kojetíně 7 funkcionářů Sokola. Někteří byli po určité době propuštěni, ale značná část byla transportována do koncentračního tábora Osvětim, kde velice brzy našla smrt. Z Přerova takto zahynuli Jan Bačák, Karel Beňa, František Chmelař, Antonín Kamelandr, Hubert Sekera a Zdeněk Calábek, z Kojetína Jan Šenk, Josef Bajer a Jindřich Riegl.⁶⁷

Přes citelné ztráty, které Obrana národa na Přerovsku v období let 1939–1941 utrpěla, se ovšem gestapu nepodařilo získat celkový obraz ilegální organizace. Jak už bylo uvedeno, zatýkáním byly postiženy zejména ty složky ON, které byly přímo napojeny na vyšší odbojová centra. Řada aktivních spolupracovníků ON ale zůstala neodhalena a mohla se podílet na činnosti jiných odbojových organizací, zpočátku zejména Petičního výboru Věrní zůstaneme. Na přelomu léta a podzimu 1941 se rovněž někteří zapojili do podpory parašutistických výsadek Bohuslava Němce a Karla Hovůrky, které byly na Moravu vyslány ze SSSR.

Na začátku roku 1941 se na střední Moravě začala vytvářet nová odbojová struktura, která byla přes Josefa Grňu a učitele Františka Bednáře

napojena na tzv. Moravskou pětku, nově vytvořené řídicí centrum odboje na Moravě. Vedoucími přerovskými představiteli této skupiny, která je ve vzpomínkách pamětníků někdy označována jako druhý sled Obrany národa, byli učitel Josef Pavlán a zaměstnanci Optikotechny Vladimír Mazal a Eduard Janeček, původně členové zpravodajské sítě Františka Skopala.⁶⁸

V dalším průběhu okupace se postupně aktivizovaly i další složky tvořící původně páteř přerovské Obrany národa. V sokolském prostředí operovala už od první poloviny roku 1941 celostátní odbojová skupina Jindra, jejímž vedoucím představitelem byl profesor Ladislav Vaněk, kolem jehož působení za okupace se vynořila v nedávné době celá řada otázek. Hlavním organizátorem Jindry na Přerovsku byl sokolský funkcionář František Sigmund, zatímco na Kojetínsku zřejmě řídil odbojovou práci Jaroslav Kazda. Stojí za zmínku, že podle některých svědectví se měl profesor Ladislav Vaněk v červnu 1942 – tj. v době stanného práva po atentátu na Reinharda Heydricha – ukrývat určitou dobu v obci Tupec na Lipnicku. Skupina Jindra na Přerovsku vyvíjela činnost do října 1942, kdy gestapo zahájilo zatýkání jejích představitelů, které skončilo až v srpnu 1943.⁶⁹

Část místních skupin ON na Přerovsku, ale i Lipnicku a Hranicku byla podchycena odbojovou organizací Lvice, která přímo navazovala na koncepci „podzemní armády“ Obrany národa. Na střední Moravě byl hlavní osobností Lvice Otta Koblavský, který mohl při výstavbě ilegální organizace využít své kontakty s vedoucími místními činiteli ON a PVVZ. Gestapo síť Lvice na střední Moravě zničilo na začátku roku 1943 a Otta Koblavský byl zastřelen při zatýkání 4. února 1943 ve Valašském Meziříčí.⁷⁰

Nejpozději se aktivizovala původní důstojnická složka Obrany národa. Stalo se tak v roce 1944 v souvislosti s napojením na západní paraskupinu Clay, která seskočila 12. dubna 1944 na Holešovsku a po svém uchycení vytvořila rozsáhlou zpravodajsko-vojenskou organizaci na východní Moravě. Součástí této organizace se stala i přerovská odbojová skupina s krycím jménem Kamil, složená vesměs z bývalých aktivních a záložních důstojníků a poddůstojníků čs. armády. V instrukcích, které měla Clay pro svoji činnost, hrály opět důležitou úlohu plány vojenského vystoupení proti nacistickým okupantům. Jako velitel této akce pro oblast východní Moravy byl určen již zmiňovaný plukovník generálního štábu František Rakovčík.⁷¹

Později po přerušení spojení s Clay skupina Kamil pod novým názvem Viktor od ledna 1945 spolupracovala s partyzánskými skupinami 1. čs. brigády Jana Žižky, které operovaly v Hostýnských horách. Pro potřeby partyzánského hnutí byla využita část materiálu shromážděného původně Obranou národa v počátcích okupace. Řada bývalých členů ON se také 1. května 1945 zúčastnila Přerovského povstání a osvobozovacích bojů v závěru války.

Přes to, že Obrana národa nemohla naplnit očekávání, se kterým byla zakládána – tj. být vůdčí silou v připravovaném povstání – sehrála významnou úlohu v prvním kole boje proti nacistické okupaci českých zemí.

Zaplatila za to ovšem tvrdou cenu – jen v kraji Moravská Ostrava bylo podle poválečných výpovědí členů gestapa v souvislosti s činností ON vyšetřováno asi 850 osob, z nichž bylo kolem 460 předáno soudu nebo do koncentračních táborů. Celkový počet zatčených a předaných soudu v rámci celé Moravy se odhaduje na 2500 osob.⁷² Značná část z nich se konce okupace nedožila. Jejich obět zasluhuje úctu a neměla by být zapomenuta.

Poznámky

- 1 Vašek, F. – Štěpánek, Z.: Zvedli hlavy mezi prvními. Vlastivědný věstník moravský (dále VVM), 1998, č. 1, s. 14.
- 2 Státní okresní archiv Přerov (dále SOKA Přerov), fond Svaz protifašistických bojovníků (dále SPB Přerov), sign. 1/5604/1986 – Přehled činnosti přerovské skupiny vojenského odboje.
- 3 Vzpomínky Mariana Motáně, Kultura Přerova (dále KP), srpen 1966, s. 72. O struktuře ON na Olomoucku viz Bartoš, Josef: Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945. Olomouc 1997, s. 46–53.
- 4 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/4772/1985 – Vzpomínky Františka Bossanyiho.
- 5 Vzpomínky Emilie Skopalové, KP, srpen 1966, s. 61. Rosmus, Karel: Vzpomínky na dobu okupace. KP, červen 1964, s. 3–4.
- 6 Vzpomínky Ladislava Vyslouzila a Koncept návrhu na vyznamenání R. Lukaštica, archiv autora.
- 7 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/4336/1984 – Sokol Přerov v boji proti fašismu.
- 8 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/5604/1986.
- 9 Možíš, Milan: Komunisté v čele národně osvobozenického zápasu na střední Moravě v letech 1939–1945 (kandidátská práce). Olomouc 1983, s. 90 a 214.
- 10 Václav Salaquarda: Žádost o přiznání charakteru partyzána (materiály zapůjčené A. Hradílkem).
- 11 Vzpomínky Evžena Vašíčka, KP, duben 1967, s. 184.
- 12 Stolařík, I.: Patřili k prvním. Ostrava 1994, s. 120.
- 13 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/4757/1985 – Vzpomínky Jana Paseky, 1/4773/1985 – Zpráva Rudolfa Langerera.
- 14 SOKA Přerov, Pozůstalost Františka Lančíka, i. č. 14.
- 15 Potvrzuje to mj. i svědectví profesora Josefa Grni, významného organizátora moravského odboje, který ve své vzpomínkové knize jednoznačně uvádí, že rádiové spojení Ústředního vedení odboje domácího se zahraničím bylo udržováno pouze přes pražskou vysílačku Sparta I. Vzhledem ke Grňovým rozsáhlým kontaktům s přerovským odbojem je prakticky vyloučeno, že by nevěděl o pracující radiostanici v Přerově. Viz Grňa, J.: Sedm roků na domácí frontě. Brno 1968, s. 64.
- 16 Vzpomínky Evžena Vašíčka, cit. dílo, s. 183–185.
- 17 Moravské zemské muzeum Brno (dále MZMB), Pozůstalost PhDr. Josefa Příkryla, Příkryl, J.: Vojenská odbojová organizace Obrana národa na Moravě. II. část. S. 38.
- 18 Rosmus, K.: Drobtvy vzpomínek. KP, říjen 1967, s. 254–255.
- 19 Vašek, F. – Štěpánek Z.: cit. dílo, s. 20–21. MZMB, Pozůstalost PhDr. Josefa Příkryla, Příkryl, J.: cit. dílo, s. 22–24.
- 20 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/2159/1982 – Obžalovací spis Františka Skopala (český překlad).
- 21 Vzpomínky Rudolfa Kováře, KP, prosinec 1966, s. 130.
- 22 Tamtéž, s. 128.
- 23 Vzpomínky Františka Vodsloně, KP, srpen 1966, s. 66.
- 24 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/5392/1986 – Vzpomínky Emilie Skopalové. Rosmus, K.: Vzpomínky na dobu okupace. KP, červen 1964, s. 3–4. O brněnském ZNV a jeho vztahu k ON viz naposledy Uhlíř, J. B.: Zemský národní výbor. Dějiny a současnost, 2000, č. 1, s. 26–31.

- 25 Vašek, F. – Štěpánek, Z.: Zvedli hlavy mezi prvními. VVM, 1998, č. 2, s. 119–120.
- 26 Vzpomínky Emila Řehůrka, KP, srpen 1967, s.229–230. MZMB, fond B XI/II, i. č. S–66, Francl, O.: Vznik a vývoj vojenského domácího odboje ON na Moravě v roce 1939. S. 50.
- 27 Vzpomínky Eduarda Janečka, KP, říjen 1966, s. 104.
- 28 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/2108/1982 – Činnost a osud výsadku B. Němce. Vzpomínky Jana Němce, KP, prosinec 1967, s. 287.
- 29 Stolařík, I.: cit. dílo, s. 86.
- 30 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/5603/1986 – Vzpomínky A. Česala.
- 31 Gebhart, J. – Hájková, A. – Kuklík, J.: 2245 dní odporu. Praha 1980, s. 205.
- 32 Poslání a úloha ilegálního tisku, Nové Přerovsko (dále NP), 22. 4. 1983, s. 11.
- 33 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/5566/1986 – Vzpomínky Augustina Bečáka. Některé autentické ilegální tiskoviny přerovské ON viz SOKA Přerov, Pozůstalost K. Rosmuse, i. č. 28.
- 34 Korčák, R.: Český kurýr a lidé kolem něho. In: Z počátků odboje. Praha 1969, s. 340. Vzpomínky Václava Čurdy, KP, prosinec 1966, s. 135–136.
- 35 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/5546/1986 – Činnost Jana Skopala.
- 36 E. Skopalová se ve svých vzpomínkách zmiňuje mj. o tom, že v důsledku financování ilegálních přechodů do zahraničí a zřejmě i jiné odbojové činnosti se obchodní firma jejího manžela dostala v průběhu okupace do silného zadlužení. Viz SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/5392/1986.
- 37 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/5609/1986 – Vzpomínky Bohuslava Juráška.
- 38 Seznam příslušníků zahraniční armády z Přerova. KP, leden 1967, s. 153–155. V tomto seznamu jsou uvedeni vojáci a důstojníci čs. zahraničních jednotek, kteří se v Přerově buď narodili, měli domovskou příslušnost, nebo zde bydleli před odchodem za hranice.
- 39 Vzpomínky E. Skopalové, KP, srpen 1966, s. 63. V literatuře viz Gebhart, J.–Hájková, A. – Kuklík, J.: cit. dílo, s. 61.
- 40 Zemek, J.: Z Veselí nad Moravou do Bělehradu. In: Morava v boji proti fašismu I. Brno 1987, s. 111.
- 41 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/2159/1982 – Obžalovací spis Františka Skopala (český překlad). Datování této návštěvy je nicméně problematické, protože F. Skopal se při vyšetřování snažil posunout ilegální činnost, kterou mu gestapo prokázalo, co nejvíce k datu svého zatčení, a tím zastříť skutečnou dobu své angažovanosti v odbojovém hnutí.
- 42 K jeho odsouzení ale nedošlo za organizaci ilegálních přechodů hranic, nýbrž za spolupráci s parašutistickými výsadky vyslanými do protektorátu ze SSSR v létě 1941. Podrobně o Smutkově spolupráci s parašutisty viz Kopeček, Pavel: Se smrtí na dosah. Přerov 2000, s. 49 aj. Složitěji se vyvíjely osudy Františka Janíka, který určitou dobu působil ve službách gestapa jako konfident a po válce byl za tuto svoji činnost souzen. Viz Příkryl, J.: Vojenská odbojová organizace ON. In: Sborník Matice moravské, 1967, s. 54.
- 43 Vzpomínky Růženy Bečákové, KP, září 1966, s.75–78.
- 44 Např. brněnské gestapo kvůli tomu vyslalo dva své členy v roli falešných železničářů do Ostravy, aby po původcích těchto sabotáží pátrali. Viz Moravský zemský archiv (dále MZA) Brno, fond Mimořádný lidový soud (dále MLS) Brno, Ls 2/47 – Rudolf König, protokol z 3.10. 1946.
- 45 SOKA Přerov, Prezidiální spisy OÚ 1939–1945, kart. 72. V roce 1942 bylo zaznamenáno dvanáct obdobných hlášení, v roce 1943 dvě, v roce 1944 dvanáct a v roce 1945 čtyři.
- 46 Gestapo v roce 1939, NP. 31.8. 1984, s. 7.
- 47 O této skupině viz Bareš, A. – Pasák, T.: Odbojová organizace Zdeňka Schmoranze v roce 1939. Historie a vojenství, 1968, č. 6–7, s. 1003–1033.
- 48 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/4760/1985 – Vzpomínky generála Františka Vítky.
- 49 SOKA Přerov, SPB Přerov, 1/4776/1985 – Seznam zatčených osob.
- 50 Rosmus, K.: Drobtý vzpomínek. KP, září 1967, s. 248–249.

- 51 SOkA Přerov, SPB Přerov, 1/5604/1986.
- 52 Rosmus, K.: Vzpomínky na dobu okupace. KP, srpen 1964, s. 2–4.
- 53 Vzpomínky E. Vašíčka, cit. dílo, s. 184.
- 54 Tamtéž, s. 185.
- 55 Čelovský, B.: So oder so. Ostrava 1997, s. 250–251. O průběhu zatýkání v síti ON a ZNV viz např. Kural, V.: Vlastenci proti okupaci. Praha 1997, s. 49–51.
56. Zemský archiv (dále ZA) Opava, pob. Olomouc, MLS Olomouc, Ls 176/47 – Kurt Rauner, výpověď z 12. 11. 1945.
- 57 Koncept návrhu na vyznamenání R. Lukaštika, archiv autora.
- 58 SOkA Přerov, SPB Přerov, 1/2159/1982.
- 59 Grňa, J.: cit. dílo, s. 54–55. J. Grňa zde uvádí, že k oné schůzce u F. Skopala došlo okolo Vánoc 1940, ale to je vyloučené vzhledem k tomu, že v té době už byl F. Skopal ve vězení.
- 60 Nebylo bezejmenných hrdinů. I. Přerov 1985, s. 36.
- 61 SOkA Přerov, SPB Přerov, 1/5604/1986.
- 62 SOkA Přerov, SPB Přerov, 1/2159/1982.
- 63 SOkA Přerov, SPB Přerov, 1/5676/1986 – Seznam odbojových pracovníků, kteří zahynuli v Kounicových kolejích. S tímto pramenem je ovšem v rozporu kniha „Svědectví Kounicových kolejí“ (Brno 1947, s.93), ve které je uvedený autentický nápis z Kounicových kolejí: „Jan Ulman, zatčen 27. 7. 1940, odjel 3. 7. 1942 do Říše pro smrt.“
- 64 Záležitost Miloše Suma vzbudila po válce poměrně značný, zřejmě politicky motivovaný rozruch, protože byl z vězení propuštěn i za slib spolupráce s nacistickými bezpečnostními složkami. Zpětně mu ovšem nebyl prokázán žádný případ, kdy by někoho udal nebo jinak poškodil.
- 65 Vzpomínky Emila Řehůřka, cit. dílo.
- 66 Vzpomínky Štěpána Kleina, KP, březen 1967, s. 176.
- 67 Klimeš, V.: Osvětím nám již nic neříká. KP, listopad 1966, s. 174. SOkA Přerov, SPB Přerov, 1/5131/1986 – Památníky vděku.
- 68 Vzpomínky Eduarda Janečka, cit. dílo. O struktuře Moravské pětky na střední Moravě viz Bartoš, J. : Ilegální síť Petičního výboru Věrní zůstaneme a Moravské pětky na střední Moravě. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, 1999, s. 1–11.
- 69 SOkA Přerov, SPB Přerov, 1/205/1979 – Popis činnosti odbojové skupiny Jindra.
- 70 K Lvici viz např. Čvanda, F.: Noční akce. Ostrava 1965, s. 69–79.
- 71 F. Rakovčík byl už od prosince 1943 napojen na vojenskou složku odbojové organizace Přípravný revoluční národní výbor, která se pod vedením generála Zdeňka Nováka snažila obnovit rozbité síte Obrany národa. Viz Sládek, O.: Přicházeli z nebe. Praha 1993, s. 143.
- 72 ZA Opava, MLS Ostrava, Ls 190/47 – Karl Hintringer, Protokol z 12. 11. 1946. MZA Brno, MLS Brno, Ls 44/47 – Kurt Leische, Konečná zpráva obl. úřadovny StB v Brně.

Oldřich Fiala

Osmdesátiletý Jan Kučera – muž s mladickým elánem

Příspěvek k životu a dílu přerovského fotografa a filmaře

Mezi zájmovými aktivitami Přerovska má velmi výrazné postavení neprofesionální fotografická a filmová tvorba. Vždyť ještě nedávno se zde konala mezinárodní soutěžní výstava fotografií „Děti objektivem“, celostátní soutěžní výstava „Fotosession“, ale také celostátní soutěžní přehlídka „Přerovská revue amatérských filmů“ svým obsahem vymezená na rodinný film a problematiku rodinných vztahů, či celostátní soutěžní přehlídka filmů se železniční tematikou. V přerovském regionu – především v Hranicích, Kojetíně, Lipníku nad Bečvou, Přerově – pracovalo několik tvůrčích skupin, jednotlivci se sdružovali v četných klubech orientovaných na fotografickou i filmovou činnost více nebo méně podporovanou různými zřizovateli.

Významného životního výročí – osmdesátých narozenin – se v plné svěžesti dožívá jeden ze zmíněné řady, přerovský fotograf a filmař Jan Kučera. Narodil se 8. února 1921 v Lazníčkách-Svrčově. Jeho otec byl dílovecím v blízkém kamenolomu, matka vedla malé hospodářství. Starala se o domácnost a vychovávala čtyři děti, z nichž letošní jubilant byl nejmladší. Měšťanskou školu navštěvoval v Tršticích, návazně se v Uherčicích na jižní Moravě vyučil prodavačem. Tuto profesi však nikdy nevykonával. V době protektorátu byl totálně nasazen jako stavební dělník u berlínské firmy Märkische Baugesellschaft, která měla pracoviště v různých částech Německa. Po návratu v roce 1945 nastoupil vojenskou službu v Kroměříži a po jejím ukončení střídal zaměstnání. Situace se stabilizovala v roce 1951 nástupem do nově vzniklého národního podniku Přerovské strojírny a souběžným dálkovým studiem Střední průmyslové školy v Přerově. Aktivní pracovní léta Jana Kučery jsou tak spojena s Přerovskými strojírnami, kde působil v technických profesích až do odchodu do důchodu v roce 1982. S Přerovem je spjat i rodinný život. Kučerovi uzavřeli sňatek v roce 1949 a postupně vychovali syna Bronislava (*1953) a dceru Janu (*1956). Životní partnerka Libuše (*10. května 1927 ve Výklekách) – vyučená fotografka vykonávala fotografickou práci v oddělení propagace Přerovských strojíren a byla (či dlouhá léta je) manželovi profesní oporou.

K výtvarné činnosti dospěl Jan Kučera jako autodidakt, a to hned ve dvou oborech – amatérské fotografii a amatérském filmu. Na otázku „Jak jste se k fotografii dostal“ v jednom rozhovoru odpověděl: „*Po etapách. První aparát jsem dostal, když jsem měl dvanáct let. Ovšem tenkrát to byla pouze taková klukovská zábava, a když přišlo učení a později zaměstnání, nebyl již na fotografování čas. Druhá etapa přišla, když jsem byl totálně*

Jan Kučera.

nasazen v Reichu. Tam jsem se dostal nějak k fotoaparátu, ale z fotografování nebylo také nic, protože bych se byl s přístrojem dostal asi brzy do nějaké nepříjemné situace. A tak jsem začal poprvé pořádně fotografovat až po válce, když jsem založil rodinu.“ Od roku 1953 až do nedávné současnosti působil aktivně ve fotoklubu Závodního klubu Přerovských strojůren; ve strojárnách zpracovával četné obrazové reportáže z pracovního prostředí, organizoval výstavy. Spolupracoval také s redakcí podnikového týdeníku Přerovský strojař, na jehož stránkách se uplatňovaly nejen dokumentární fotografie z různých akcí, ale také snímky žánrové či výtvarně komponované. Jako člen okresního poradního sboru pro amatérskou fotografii se podílel na organizaci akcí drobnějších (klubové výstavy) i rozsáhlejších (Fotosession a Děti objektivem). Je dlouholetým členem Svazu českých fotografů. Praktické i teoretické zkušenosti zhodnotil koncem šedesátých let při studiu na Institutu výtvarné fotografie v Brně, jehož absolvováním získal nejvyšší možný stupeň vzdělání v oblasti neprofesionální fotografické tvorby. Zde se setkával s výraznými osobnostmi K. O. Hrubým, Milanem Borovičkou, Jaroslavem Vávrou a dalšími. Z původní tvorby v rovině účelových dokumentárních snímků přešel postupem let k vlastním tématům a volné tvorbě. Jeho doménou byly a jsou zvláštní postupy, jejichž prostřednictvím vyjadřuje svůj pohled na objekty, věci i živé bytosti. Toto kon-

statování potvrzují soubory nazvané *Fragments* a *Kosmické metamorfózy*, ale nalezneme je i u některých snímků dalších.

Filmovou kameru (Admiru 8) „vzal vážně do ruky“ v roce 1956, kdy začal natáčet rodinné snímky. „*Po rodinném filmování jsem se začal zabývat náměty z blízkého okolí, začaly se organizovat filmové soutěže, které mi dávaly další impulsy v tomto koníčku. Nejblíže žánr pro mne je dokument. Lze v něm nalézt i tajemno, zvláště při realizaci filmu z oblasti umělecké tvorby*“ – uvedl pro zpravodaj soutěžní přehlídky „*Tatranský kamzík*“ v Liptovském Mikuláši. Společně s kolegy z Přerovských strojiren byl u zrodu klubu amatérského filmu, jehož zřizovatelem byl právě mateřský podnik. Když se na přelomu padesátých a šedesátých let formovala Přerovská revue amatérských filmů – celostátní soutěž s rodinnou tematikou, opět byl u toho. Podílel se nejen na zajištění technického zázemí, ale obohatil též vlastní soutěžní program. Velký význam pro osobní umělecký růst měla pro Jana Kučera spolupráce s dramaturgem, básníkem a bývalým ředitelem olomouckého studia Českého rozhlasu Aloisem Rečkou. Z ostatních spolupracovníků připomeňme klubové kolegy Jana Krejčířika, Petra Němečka, Matěje Teichmana, dále hudebního skladatele Stanislava Vrbíka, herce olomouckého divadla Michaelu Kubisovou a Václava Brtnu, četné výtvarníky a v neposlední řadě také manželku – zdatnou fotografku Libuši Kučerovou.

V rozmezí pěti desítek let obdržel Jan Kučera četná ocenění od organizátorů soutěží v Československu, i v cizině. Plným právem byl vyznamenán několika čestnými uznáními za podíl na rozvoji kulturní činnosti regionu, ale v roce 1989 též titulem „*Zasloužilý pracovník kultury*“ udělovaným ministerstvem kultury.

Soupis díla je zpracován do samostatných skupin tak, aby zahrnovaly jeden druh tvorby. Jsou tak podchyceny:

1. **Audiovizuální pásma** sestavená z diapozitivů, tzv. diafony;
2. **Filmy a videopořady**;
3. **Autorské projekce** prezentující filmy a videopořady;
4. **Fotografie**;
5. Účast na **kolektivních výstavách** fotografií;
6. **Samostatné výstavy** fotografií;
7. **Fotografie publikované** v periodickém i příležitostném tisku;
8. **Osobní ocenění**;
9. **Literatura**;
10. **Citace názorů** napsaných porotci filmových soutěží k tvorbě Jana Kučery.

1. **Audiovizuální pásma sestavená z diapozitivů, tzv. diafony:**

Zelený kamarád (1977) – 32 diapozitivů – 7 minut

2. cena v soutěži 4. národní přehlídky barevných diapozitivů Diafon (1978) v Opavě.

Fénix (1981) – 28 diapozitivů – 3 minuty

Program uveden v soutěži Diafon (1981) v Opavě.

Jan Kučera v roli kytaristy mezinárodního orchestru
v berlínském pracovním táboře (1942).

Až vprchá život (1984) – 67 diapozitivů – 11 minut 30 vteřin
Autorská spolupráce Světlana Kařková
Program uveden v krajské soutěži (1984) v Ostravě.

Lis. Hledači (1984) – 28 diapozitivů – 2 minuty 30 vteřin
Program uveden v krajské soutěži (1984) v Ostravě.

Poselství kresby (1984) – 56 diapozitivů – 8 minut
Autorská spolupráce Petr Němeček
Program uveden v krajské soutěži (1984) v Ostravě.

Styx (1984) – 28 diapozitivů – 2 minuty 30 vteřin
Program uveden v krajské soutěži (1984) v Ostravě, a v soutěži Diafon
(1985) v Opavě.

Dopis Evy (1986) – 30 diapozitivů – 3 minuty
Program uveden v soutěži Diafon (1986) v Opavě.

Jiskření galaxie (1986) – 32 diapozitivů – 3 minuty
Program uveden v soutěži Diafon (1986) v Opavě.

2. Filmy a videopořady:

Ukryté miliony (1959) – 16mm – čb – mg stopa – 12 minut
Autorská spolupráce Jan Krejčířik a Jaroslav Slezák.

1. cena a Cena za kameru na Přerovské revui amatérských filmů
(1959) v Přerově.

Jan Kučera při práci s mládeží ve středisku Technik.

U akademického sochaře Josefa Bajáka (1960) – 8mm – čb
= ve vlastnictví Josefa Bajáka =

Čestné uznání (1961) – 8mm – mg pásek – 6 minut
Pohled na práci náruživého fotografa

Cena n. p. Foma Hradec Králové na Přerovské revui amatérských filmů (1961) v Přerově.

Kamenné květy (1962) – 8mm – čb
= ve vlastnictví Josefa Bajáka =

Promítán v soutěži Benátky filmových amatérů v Benátkách nad Jizerou.

RBX – 1 (1963) – 8 mm – čb – mg pásek – 8 minut

Autorská spolupráce Jan Krejčířík a Matěj Teichman

Trikový snímek o letech do vesmíru v představách chlapce, který dostal vánoční dárek – raketu

1. cena a Cena za kameru v soutěži Přerovská revue amatérských filmů (1963) v Přerově.

Naše dítě (1968) – Super 8 mm – bar. – 8 minut

Autorská spolupráce Libuše Kučerová

Promítán: v soutěži Přerovská revue amatérských filmů.

Jeden den u nás (1971) – Super 8mm – bar. – 5 minut

Autorská spolupráce Jiří Malachta

2. cena v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1971) v Přerově. **Promítán** v krajském kole soutěže ZUČ (1971) v Olomouci.

- Loděnice** (1971) – Super 8mm – čb – 6 minut
 Autorská spolupráce Miloš Skácel
 Dokument o otevření nové loděnice tělovýchovné jednoty Spartak Přerovské strojírný
3. cena a zvláštní uznání v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1971) v Přerově.
- Až na dno** (1971) – 8mm – čb – mg pásek – 6 minut
 Autorská spolupráce Jan Krejčířík
2. cena v soutěži členů Filmového kroužku Přerovských strojíren (1971) v Přerově a v soutěži Beskydský ještěr (1971) ve Frýdku–Místku.
3. cena v soutěži Vysokovský kohout (1975) ve Vysokově.
- Kulička** (1972) – 8mm – mg pásek – 5 minut
 Autorská spolupráce Jan Krejčířík
3. cena v soutěži Vysokovský kohout (1973) ve Vysokově.
- Kaskadéři** (1972) – Super 8mm – bar. – 3 minuty
 Pohled na atrakce autorodea
2. cena v soutěži Minuta film (1972) v Chebu a v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1972) v Přerově.
- Tichomor** (1974) – Super 8mm – bar. – 3 minuty
 Kritika pouštění tranzistorového rádia v přírodě
2. cena v soutěži Minuta film (1974) v Chebu a v okresním i krajském kole Zájmové umělecké činnosti (1973) v Přerově a Ostravě. **Promítán:** v meziklubové soutěži Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava /BOPO/ (1985) v Brně a v programu retrospektivního večera na 20. ročníku soutěže Minuta film v Mariánských Lázních.
- Kupka** (1974) – Super 8 mm – bar. – 6 minut
 Autorská spolupráce Jaroslav Jelen a Libuše Kučerová
 Hraná groteska připomínající, že ani ve stáří se nesmí ztrácet smysl pro humor a hravost mládí
1. cena v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1975) v Přerově a **3. cena** v soutěžích Rychnovská osmička (1974), Vysokovský kohout (1974) i v krajském kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1975) v Ostravě. **Promítán:** v soutěžích Brněnská šestnáctka (1974), Humor a agitka ve filmu /HAF/ (1974) v Tanvaldu a v celostátním kole Zájmové umělecké činnosti (1975) v Mariánských Lázních.
- Zlatá neděle** (1975) – Super 8 mm – bar. – 6 minut
Cena za kameru v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1977) v Přerově; **cena** v krajském kole ZUČ v Ostravě a v soutěži Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava v Brně.
- Modrý večer** (1975) – Super 8 mm – bar. – mg stopa – 5 minut
 Obrazové variace na melodram »Zatím, co ty spíš«
1. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1977) v Přerově.
Promítán: v krajském kole ZUČ v Ostravě a v soutěži Krušnohorská osmička (1977) ve Vejpřtech.

- Čas ohně a šeríků** (1975) – Super 8 mm – bar. – mg stopa – 8 minut
2. cena v okresním a krajském kole Zájmové umělecké činnosti (1975) v Přerově a Ostravě. **Promítán:** v soutěžích v Benátkách nad Jizerou, Chebu, Praze a Rychnově nad Kněžnou.
- Splněná touha** (1975) – Super 8 mm – bar. – mg stopa – 3 minuty
2. cena v okresním a krajském kole Zájmové umělecké činnosti (1975) v Přerově a Ostravě. **Promítán:** v soutěžích Minuta film v Chebu, Super 8 v Praze a Přerovské revui amatérských filmů v Přerově.
- Máj na Hané** (1975) – Super 8 mm – bar. – 10 minut
 Promítán: v soutěži Vysokovský kohout (1975) ve Vysokově.
- Moréna** (1976) – Super 8 mm – bar. – mg stopa – 5 minut
 Promítán: v okresním kole zájmové umělecké činnosti (1976) v Přerově, v soutěžích Beskydský ještěr ve Frýdku–Místku a v Badaloně (Španělsko).
- Jihomoravská operace** (1977) – DS 8 mm – bar. – 6 minut
3. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1977) v Přerově.
- Zelený kamarád** (1977) – Super 8 mm – bar. – 2 minuty 35 vteřin
 Autorská spolupráce Libuše Kučerová
 Ilustrace písničky Jaroslava Ježka Chlupatý kaktus v interpretaci Jiřího Korna.
Zvláštní cena v soutěži Minuta film (1978) v Chebu. **2. cena** v soutěžích Mohelnická písnička (1977) v Mohelnici, Amatrik (1979) v Kladně, Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava v Rusavě. **3. cena** v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1978) v Přerově. **Cena za muzikál** (1978) v Badaloně ve Španělsku. **Čestné uznání** v soutěži Rychnovská osmička (1978) v Rychnově nad Kněžnou. **Uveden** v soutěžních projekcích ve Welden (1979) v Rakousku, Golden Knight – Zlatý rytíř ve Walletě (1982) na Maltě, v Melilla (1983) ve Španělsku, Odeon (1984) v Jugoslávii, Lisboa Algarue (1985) v Portugalsku, (1985) v Blansku, v Melbourne (1988) v Austrálii a v retrospektivním programu (1989) v Mohelnici.
- Do kolečka do kola** (1978) – Super 8 mm – bar.– mg stopa – 8 minut
 Autorská spolupráce Libuše Kučerová
2. cena v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1978) v Přerově. **Promítán** v soutěžích: Přerovská revue amatérských filmů (1978) v Přerově, v krajském kole ZUČ v Ostravě a Týká se to také tebe v Uherském Hradišti.
- Kytice pro motýla** (1978) – Super 8 mm – bar.– mg stopa – 6 minut
 Autorská spolupráce Libuše Kučerová a Bohumil Skřeček
 Hraný film – příběh kluků, kteří si chytí na louce motýla. Když si ho sběratel vezme do sbírky, pomstí se mu tím, že ze svatební fotografie vystříhnou jeho hlavu a nalepí ji do kresby smrtihlava.
2. cena v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1979) v Přerově a v meziklubové soutěži Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava

Jan Kučera se spolupracovníky z konstrukce Přerovských strojíren.

(1979) v Rusavě. **Cena** v dětské kategorii v Badaloně (1979) ve Španělsku. Medaile v soutěži (1983) v Portugalsku a v Hirošimě (1987) v Japonsku. **Odznak** (1985) v Polsku. **Promítán** v soutěžích: Brněnská šestnáctka (1978) v Brně, Vysokovský kohout (1978) ve Vysokově, (1979) v Hradci Králové, v Melbourne (1982) v Austrálii.

Dobrá rada (1978) – Super 8 mm – čb – 3 minuty

2. cena v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1979) v Přerově. Promítán: v krajském kole ZUČ (1979) v Ostravě, v soutěžích Krušnohorská osmička (1979) ve Vejpřtech, Humor a agitka ve filmu (1980) v Tanvaldu. Rovněž v programu Haškovy Lipnice (1982) v Lipnici nad Sázavou a v rámci veřejné projekce v Katovicích (1985) v Polsku.

Cestou staletou (1979) – Super 8mm – čb – 4 minuty

Obrazová variace na jazzovou píseň Evy Olmerové.

Hlavní cena v soutěži Filmová písnička (1979) v Mohelnici. **Odznak** (1986) v Polsku. **Uveden:** v soutěžních projekcích Rychnovská osmička (1979) v Rychnově nad Kněžnou, Minuta film v Chebu, Scopie (1983) a Odeon (1985) v Jugoslávii. Zařazen v retrospektivním programu (1995) v Mohelnici.

Tajemství kamene (1979) – 8 mm – čb – 8 minut

Autorská spolupráce Libuše Kučerová, Alois Rečka a Jarmila Doležalová

Jan Kučera při převzetí čestného titulu „Zasloužilý pracovník kultury“.

Prerovský výtvarník Jan Chmelař při práci na kamenné mozaice pro lékárnu ve Šternberku.

1. cena na Arsfilmu (1979) v Kroměříži. **2. cena** v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1980) v Přerově. **3. cena** v krajském kole soutěže ZUČ (1980) v Šumperku. **Čestné uznání** v soutěži publicistických filmů (1981) v Ústí nad Labem. **Medaile** v soutěži (1989) ve Španělsku. **Promítán:** v soutěži Vysokovský kohout ve Vysokově.

Mír na asfaltu (1979) – 8 mm – čb – 3 minuty

3. cena v okresním a krajském kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1980) v Přerově a v Šumperku. **Promítán:** v soutěžích Minutafilm v Chebu a v celostátním kole soutěže ZUČ v Hradci Králové.

Jeden den osádky DEMAG (1979) – 8 mm – bar. – 6 minut

3. cena v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1980) v Přerově. **Promítán:** v krajském kole soutěže ZUČ (1980) v Šumperku a v soutěži Praha amatérských filmů (1982) v Praze–Smíchově.

Vesmírné variace (1980) – Super 8 mm – čb – 8 minut

Autorská spolupráce Alois Rečka, Stanislav Vrbík

Filmová koláž z obrazů výtvarníka Miroslava Kostky komentovaná básní Helium.

Cena poroty a **1. cena** v okresním a krajském kole Zájmové umělecké činnosti (1980) v Přerově a v Šumperku. **2. cena** v soutěži Arsfilmu amatérů (1980) v Kroměříži. **Medaile** v soutěži amatérských filmů

(1986) ve Španělsku. **Promítán:** v celostátním kole soutěže ZUČ (1980) v Hradci Králové.

Jiskření galaxie (1980) – Super 8 mm – čb – 4 minuty

Autorská spolupráce Alois Rečka

Prezentace obrazů olomouckého výtvarníka Alfréda Eschlera doprovázená verši Aloise Rečky v podání Václava Brtny.

Zvláštní cena (1980) ve španělské Badaloně. **Cena za kameru** v soutěži Minuta film (1980) v Chebu. **Bronzová medaile** (1985) v portugalském Guimaraes. **Promítán:** v okresním a krajském kole Zájmové umělecké činnosti (1981), Arsfilmu amatérů (1981) v Kroměříži, na Novém Zélandu, ve Španělsku a v Polsku.

Masky vstávejte (1980) – Super 8 mm – bar. – 4 minuty

Autorská spolupráce Alois Rečka

Prezentace a symbolické ožívování masek řezbáře Milana Hovadíka zhotovených podle výtvarných návrhů Rudolfa Hovadíka.

1. a 3. cena v okresním a krajském kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1981). **2. cena** na Arsfilmu amatérů (1981) v Kroměříži. **Promítán:** v Jugoslávii (1982), v Polsku (1985), ve Španělsku (1987) a v Portugalsku (1989).

Probuzení (1980) – Super 8 mm – bar. – 10 minut

Autorská spolupráce Alois Rečka

1. cena v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1981) v Přerově. **2. cena** na Arsfilmu amatérů (1981) v Kroměříži. **Diplom** (1989) v Jugoslávii. **Promítán:** v soutěžích krajského kola ZUČ (1981), Krušnohorská osmička (1981) ve Vejprtech, Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava (1983) v Rusavě.

Proč padá rosa (1980) – Super 8 mm – bar. – 5 minut

Autorská spolupráce Alois Rečka a Libuše Kučerová

1. cena v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (1981) v Přerově. **Promítán** v soutěžích: krajské kolo ZUČ (1981), Arsfilm amatérů (1982) v Kroměříži, Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava (1983) v Rusavě.

Autokarikatura (1981) – Super 8 mm – bar. – 3 minuty

Autorská spolupráce Alois Rečka; hudba: Stanislav Vrbík; hrají: Michaela Kubisová, Václav Brtna

3. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1982) v Přerově. **Promítán** v soutěžích: Haškova Lipnice (1981) v Lipnici nad Sázavou, Rychnovská osmička (1981) v Rychnově nad Kněžnou, Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava (1981) v Brně, v krajském kole ZUČ (1982) v Rožnově pod Radhoštěm.

Ptáci a lidé (1981) – Super 8 mm – bar. – 4 minuty

Autorská spolupráce Alois Rečka, hudba: Stanislav Vrbík

1. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1982) v Přerově. **Promítán** v soutěžích: krajské kolo ZUČ (1982) v Rožnově pod Rad-

hoštěm, Krušnohorská osmička (1982) ve Vejprtech, Arsfilm amatérů (1982) v Kroměříži.

Fénix (1981) – Super 8 mm – bar. – 4 minuty

Autorská spolupráce Alois Rečka, hudba: Stanislav Vrbík

1. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1985) v Přerově.

2. cena (1982) v Badaloně ve Španělsku, v meziklubové soutěži Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava (1982) v Olomouci. **Promítán** v soutěžích: Golden Knight – Zlatý rytíř ve Waletě (1981) na Maltě, v Austrálii, v Polsku, v Portugalsku a v krajském kole ZUČ.

Neutrino (1982) – Super 8 mm – bar. – 4 minuty

Autorská spolupráce Alois Rečka

2. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1982) v Přerově.

Promítán v soutěžích: krajské kolo ZUČ (1982) v Rožnově pod Radhoštěm, Krušnohorská osmička (1982) ve Vejprtech, Arsfilm amatérů (1982) v Kroměříži.

Dopis Evy (1982) – Super 8 mm – bar. – mg stopa – 5 minut

Autorská spolupráce Alois Rečka a Václav Brtna

Satirický fejton podle obrazů šternberského insitního malíře Libora Vojkůvky.

3. cena v okresním a krajském kole ZUČ (1982). **Promítán** v národním kole ZUČ (1982).

Zelená vlna (1982) – Super 8 mm – bar. – 1 minuta

2. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1983) v Přerově.

Promítán v krajském kole ZUČ.

Kávu si osladím (1982) – Super 8 mm – bar. – 8 minut

Autorská spolupráce Libuše Kučerová a Josef Gregor

2. cena v soutěži Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava (1982) v Olomouci a v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1983) v Přerově. **Promítán** v soutěžích: Mohelnická písnička (1982) v Mohelnici, krajské kolo ZUČ (1983) v Rožnově pod Radhoštěm, Haškova Lipnice (1983) v Lipnici nad Sázavou, Humor v amatérském filmu (1983) v Tanvaldu, Krušnohorská osmička (1985) ve Vejprtech.

Tvarem oděná (1982) – Super 8 mm – bar. – 8 minut

1. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1983) v Přerově.

Promítán v soutěžích: krajské kolo ZUČ (1983) v Rožnově pod Radhoštěm, Arsfilm amatérů (1983) v Kroměříži.

Tulipány pro batolata (1982) – Super 8 mm – bar. – 8 minut

Autorská spolupráce Alois Rečka

Pohled do dílny přerovské výtvarnice Evy Siblikové v době vzniku keramické mozaiky pro mateřskou školu v Kroměříži.

1. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1983) v Přerově,

3. cena v krajském kole ZUČ (1983) v Rožnově pod Radhoštěm.

Stopa štetce (1983) – Super 8 mm – bar. – mg stopa – 7 minut

Autorská spolupráce Alois Rečka a Ladislav Jalůvka

Krajka - cena v soutěži Rychnovská osmička.

1. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1983) v Přerově. **Promítán** v soutěžích: krajské kolo ZUČ (1983) v Rožnově pod Radhoštěm, Krušnohorská osmička (1983) ve Vejpřtech, Arsfilm amatérů (1983) v Kroměříži.

Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava 1983 Rusava (1983)

– Super 8 mm – bar. – 19 minut

Autorská spolupráce Petr Němeček

Reportáž z pracovního a soutěžního setkání členů klubů amatérského filmu z Brna, Olomouce, Ostravy a Přerova.

Čestné uznání v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1985) v Přerově

Černý paprsek (1984 / přepracovaná verze 1986) – Super 8 mm – bar.

– 9 minut / 7 minut 30 vteřin

Autorská spolupráce Jaruška Hradilová

1. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1984) v Přerově.

3. cena v krajském kole ZUČ (1984) v Ostravě. **Bronzová medaile** v Badaloně (1985) ve Španělsku.

1. cena v okresním a krajském kole ZUČ (1986) v Přerově a v Rožnově pod Radhoštěm. **Cena Mírové rady** v soutěži Litomyšlská lilie (1988) v Litomyšli. **Cena Medailon** v soutěži Seniorforum (1995) v Kroměříži. **Promítán** v celostátní soutěži ROH (1986) ve Frýdku–Místku a v Žilině.

Filmař s kamerou - cena ze soutěže v Badaloně (Španělsko).

Je mi líto, Doris... (1985) – Super 8 mm – bar. – 3 minuty

Autorská spolupráce Petr Němeček

3. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1985) v Přerově.

Promítán v soutěžích: krajské kolo ZUČ (1985) v Rožnově pod Radhoštěm a Studio 8 v Tesle Karlín (1986) v Praze.

Tep tvaru (1985) – Super 8 mm – bar. – mg stopa – 10 minut

Autorská spolupráce Alois Rečka

2. cena v okresním a krajském kole Zájmové umělecké činnosti (1986) v Přerově a Rožnově pod Radhoštěm. **Promítán** v celostátním kole ZUČ (1986) v Hradci Králové.

Letokruhy (1985) – Super 8 mm – bar. – 6 minut

Autorská spolupráce Alois Rečka

3. cena v okresním a krajském kole Zájmové umělecké činnosti (1985) v Přerově a Rožnově pod Radhoštěm. **Promítán** v soutěži Krušnohorská osmička (1986). Od roku 1991 v archivu akademického malíře Jana Stratíla z Olomouce.

Bílý chrám (1986) – Super 8 mm – bar. – 10 minut

Autorská spolupráce Libuše Kučerová

Hraný příběh zamýšlející se nad civilizačním nešvarem – odhazováním nejrůznějších odpadků zvláště tam, kde je původce znečišťování prostředím mimo kontrolu veřejnosti.

1. cena v meziklubové soutěži Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava (1986) v Olomouci. **Promítán** v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1987) v Přerově.

Kladiva zpívají (1987) – Super 8 mm – bar. – 4 minuty

Autorská spolupráce Jiří Jurda

Diplom v soutěži Mohelnická filmová písnička (1987) v Mohelnici, **medaile** na Mezinárodním festivalu amatérského filmu (1988) v Melille / Španělsko. **Promítán** v soutěžích: Rychnovská osmička (1987) a v Poysdorfu / Rakousko (1992).

BOAS (1987) – Super 8 mm – bar. – 8 minut

3. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1987) v Přerově.

Rozvinutý květ (1987) – Super 8 mm – mg stopa – 12 minut

Autorská spolupráce Alois Rečka

3. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1987) v Přerově. **Promítán** v soutěžích: krajské kolo ZUČ (1987) v Ostravě a Litomyšlská lilie (1987) v Litomyšli. Od roku 1987 v archivu akademického malíře Viléma Krause v Prostějově.

Gustýnek (1988) – Super 8 mm – bar. – 8 minut

Autorská spolupráce Libuše Kučerová, zvuk: Pavel Zimek

Portrét Gustýnka – majitele mlýna v Partutovicích.

Hlavní cena & Cena Zemědělských novin v soutěži Vysokovský kohout (1989) ve Vysokově. **1. cena** v soutěži Tatranský kamzík (1994) v Liptovském Mikuláši ve Slovenské republice. **2. cena** v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1988) v Přerově a v soutěži Litomyšlská lilie (1992) v Litomyšli. **3. cena** v soutěži Týká se to také tebe (1990) v Uherském Hradišti. **Diplom** na setkání Mohelnice – Poysdorf (1992) v Mohelnici. **Medailon** v soutěži Seniorforum (1995) v Kroměříži. **Promítán** v soutěžích: krajské kolo ZUČ (1988) v Rožnově pod Radhoštěm, Rychnovská osmička (1988) v Rychnově nad Kněžnou, Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava (1988) v Ostravě, (1990) ve Španělsku, (1991) v Portugalsku.

Šperky prostoru (1989) – Super 8 mm – bar. – 8 minut

2. cena v krajském kole Zájmové umělecké činnosti (1990) v Ostravě.

3. cena v okresním kole ZUČ (1990) v Přerově. **Čestné uznání** v soutěži Vysokovský kohout (1990) ve Vysokově, Litomyšlská lilie (1990) v Litomyšli, Tatranský kamzík (1992) v Liptovském Mikuláši (Slovensko). **Promítán** v soutěžích: Rychnovská osmička (1990) v Rychnově nad Kněžnou, Arsfilmm amatérů (1991) v Kroměříži, Týká se to také tebe (1991) v Uherském Hradišti.

Záhada BCA (1989) – Super 8 mm – bar. – 6 minut

Autorská spolupráce Libuše Kučerová. Hrají Jarmila Kuklová a Pavel Zimek

2. cena v okresním kole Zájmové umělecké činnosti (1989) v Přerově. **Promítán** v soutěžích: krajské kolo ZUČ (1989), Tesla Karlín (1990) v Praze.

Jan Stratil (1990) – Super 8 mm – bar. – mg stopa – 4 minuty

Autorská spolupráce Libuše Kučerová

2. cena v okresním kole a **3. cena** v oblastním kole Národní soutěže (1990) v Přerově a Mohelnici. **Cena za kameru** v soutěži Beskydský ještěr (1992 ve Frýdku – Místku. Cena **Medailon** v soutěži Seniorforum (1995) v Kroměříži. **Čestné uznání** v soutěži Arsfilmmatérů (1990) v Kroměříži. **Promítán** v soutěžích: Tatranský kamzík (1994) v Liptovském Mikuláši (Slovensko) a (1993) v Rakousku.

Ivo Příleský (1992) – Super 8 mm – bar. – 7 minut

Cena **Medailon** v soutěži Seniorforum (1995) v Kroměříži. **Promítán** v Regionální soutěži (1992) v Kroměříži a v soutěžích: Benátky filmových amatérů (1992) v Benátkách nad Jizerou, Arsfilmmatérů (1995) v Kroměříži.

Hefaiston (1991) – Super 8 mm – bar. – 10 minut

Zřícenina hradu Helfštýna je na Přerovsku nejrozsáhlejším objektem, který skýtá možnost k různým uměleckým vystoupením. Dostaveníčko si zde dávají také umělečtí kováři z celé střední Evropy. Soutěží po dva dny za přítomnosti velkého počtu diváků o zhotovení nejlepšího artefaktu v tomto oboru. Porota posoudí předložená díla a doporučí jejich ocenění. Vybrané nejlepší práce jsou instalovány ve stálé expozici na hradě a těší se zaslouženému zájmu veřejnosti. Film pojednává o zmíněné akci, která získala název HEFAISTON.

1. cena v Regionální soutěži (1992) v Kroměříži. **2. cena** na Arsfilmmatérů (1992) v Kroměříži. **3. cena** v soutěži Praha amatérských filmařů (1994) a v soutěži Litomyšlská lilie (1994). Cena **Medailon** v soutěži Seniorforum (1994) v Kroměříži. **Promítán** v soutěžích: Rychnovská osmička (1991) v Rychnově nad Kněžnou, Vysokovský kohout (1991) ve Vysokově, v celonárodní soutěži (1992) v Rožnově pod Radhoštěm, UNICA (1992) v Benátkách v Itálii, Týká se to také tebe (1992) v Uherském Hradišti a v Poysdorfu (1993) v Rakousku.

Varix set (1992) – Super 8 mm (též video VHS) – bar. – 10 minut

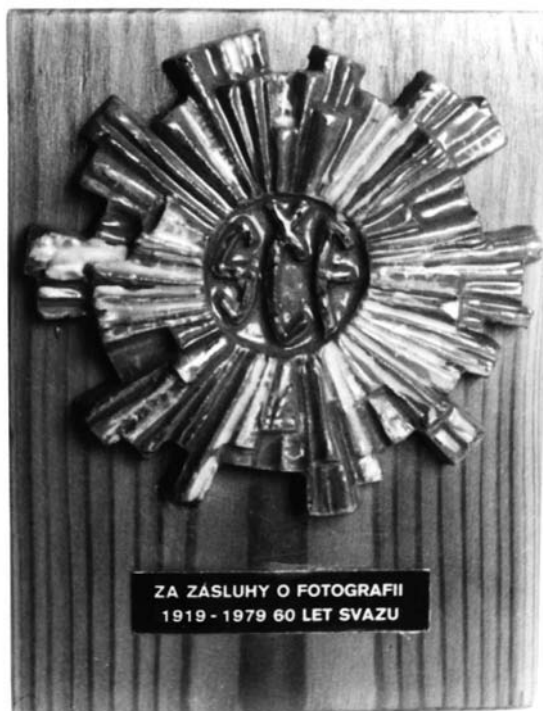
Autorská spolupráce MUDr. Pavel Matoušek

Reportáž prezentující operaci křečových žil novými postupy, prováděnou týmem lékařů v přerovské nemocnici.

2. cena v Regionální soutěži (1993) v Mohelnici.

Prak (1993) – Super 8 mm – bar. – mg stopa – 3 minuty

Čestné uznání v Regionální soutěži (1993) v Mohelnici a v soutěži Filmová písnička (1993) v Mohelnici. **Promítán** v soutěžích: Česká národní soutěž (1994) v Mohelnici a Seniorforum (1995) v Kroměříži.

Zlatý odznak - ocenění Svazu českých (československých) fotografů.

Akademický malíř Vlastimil Kozák (1993) – Super 8 mm – bar.
– 8 minut

Pohled do ateliéru i soukromí přerovského výtvarníka, autora básní, obdivovatele a znalce přírody.

Čestné uznání v soutěži Vysokovský kohout (1995) ve Vysokově. **Promítán** v soutěžích: Arsfilm amatérů (1993) v Kroměříži, Regionální soutěž (1994) v Mohelnici, Litomyšlská lilie (1994) v Litomyšli.

Svědci času (1994) – Super 8 mm – bar. – mg stopa – 3 minuty

Portrét Vladimíra Flegela z Předmostí s ukázkou části jeho sbírky minerálů.

3. cena v Regionální soutěži (1994) v Kroměříži. **Čestné uznání** v soutěži Seniorforum (1996) v Kroměříži. **Promítán** v soutěžích: Regionální soutěž (1994) v Mohelnici, Celostátní soutěž (1994) v Mohelnici, Týká se to také tebe (1994) v Uherském Hradišti.

Květy ohně (1995) – Super 8 mm – bar. – 6 minut

Dokument zachycující práci uměleckých kovářů.

Čestné uznání v Regionální soutěži (1994) v Kroměříži. **Promítán** v České národní soutěži (1995) ve Svitavách a v soutěžích: Rychnovská osmička (1995) v Rychnově nad Kněžnou, Litomyšlská lilie (1995) v Litomyšli, Týká se to také tebe (1995) v Uherském Hradišti.

Z natáčení filmu „RBX 1“.

Levandulová (1995) – Super 8 mm – bar. – mg stopa – 3 minuty

Čestné uznání v Regionální soutěži (1996) v Kroměříži. **Promítán** v soutěžích: Mohelnická filmová písnička (1995) v Mohelnici, Seniorforum (1995) v Kroměříži, Česká národní soutěž (1996) ve Stráži pod Ralskem.

V šeru dávných věků (1996) – VHS – bar. – 17 minut

Promítán v soutěžích: Beskydský ještěr (1996) ve Frýdku – Místku, Arsfilm amatérů (1996) v Kroměříži, Vysokovský kohout (1996) ve Vysokově, Týká se to také tebe (1997) v Uherském Hradišti.

Za světlem stín (1996) – Super 8 mm – bar. – mg stopa – 8 minut

3. cena v Regionální soutěži (1996) v Kroměříži. **Promítán** v soutěžích: Česká národní soutěž (1996) ve Stráži pod Ralskem, Mohelnice – Poysdorf (1996) v Mohelnici, Arsfilm amatérů (1996) v Kroměříži.

Něžné doteky (1997) – VHS – bar. – 9 minut

Pohled na tvorbu akademického malíře Jana Stratila v Olomouci
Čestné uznání na Arsfilmu amatérů (1997) v Kroměříži a Seniorforum (1997) v Kroměříži. **Promítán** v soutěži: Střekovská kamera (1998) v Ústí nad Labem. **Uveden** Kabelovou televizí (1998) v Přerově.

Sága rodu Hanušovců (1997) – VHS – bar. – 8 minut

Asistence Petr Němeček
Medailon provozovatelů kolotočů, houpaček a střelnice.

1. cena v Regionální soutěži (1998) v Kroměříži. **Promítán** v soutěžích: Regionální soutěž (1997) v Mohelnici, Česká národní soutěž (1998)

v Mohelnici, Beskydský ještěr (1998) ve Frýdku – Místku. **Uveden** Kabelovou televizí (1998) v Přerově.

Perníčky ze Zámeštní Lhoty (1997) – VHS – bar. – 9 minut

Návod, jak úspěšně tvořit z perníku různé figurky, vajíčka a jiné tvary.

Promítán v soutěžích: Beskydský ještěr (1997) ve Frýdku – Místku, Litomyšlská lilie (1997) v Litomyšli, Vysokovský kohout (1997) ve Vysokově, Regionální soutěž (1997) v Kroměříži. **Uveden** Kabelovou televizí (1998) v Přerově.

V šeru pod kukaččím hnízdem (1998) – VHS – bar. – 9 minut

Filmová procházka lesním šerem uprostřed starých pařezů, rostoucích hub, květin atp.

Zvláštní cena v soutěži Seniorforum (1998) v Kroměříži. **2. cena** na Arsfilmu amatérů (1999) v Kroměříži. **Čestné uznání** v soutěžích Střekovská kamera (1998) v Ústí nad Labem a Mohelnická filmová písnička (1999) v Mohelnici. **3. cena – Režná krajka** v soutěži Rychnovská osmička (2000) v Rychnově nad Kněžnou. **Promítán** v soutěžích: Vysokovský kohout (1998) ve Vysokově, Týká se to také tebe (1998) v Uherském Hradišti, Beskydský ještěr (1999) ve Frýdku – Místku, Regionální soutěž (1999) v Kroměříži. **Využíván** (1999) ke studijním účelům na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Múza Hefaista (1999) – VHS – bar.

Setkání uměleckých kovářů na Helfštýně.

Promítán v soutěžních projekcích: Regionální soutěže (1999) v Kroměříži, Česká národní soutěž (1999) ve Svitavách, Týká se to také tebe (1999) v Uherském Hradišti, Seniorforum (1999) v Kroměříži.

Vize malíře Antonína Marka Machourka (1999) – VHS – 12 minut

Autorská spolupráce Bohuslav Smejkal, Oldřich Fiala, Pavel Zimek; komentář čte: Zora Svršková – Ježková

Medailón regionálního rodáka – výtvarníka, který žil a tvořil ve Francii a ve Španělsku.

Promítán v soutěžích: Regionální soutěž (1999) v Kroměříži, Arsfilmy amatérů (1999) v Kroměříži. **Uveden** v programu autorského večera v Muzeu umění (2000) v Olomouci.

Výprodej snů (1999) – VHS – 3 minuty

Autorská spolupráce Vladimír Poledna

Koláž sestavená z abstraktních fotografií Vladimíra Poledny.

3. cena – Režná krajka v soutěži Rychnovská osmička (1999) v Rychnově nad Kněžnou a v Regionální soutěži (2000) v Kroměříži. **Zvláštní cena** v soutěži Seniorforum (1999) v Kroměříži. **Promítán** v soutěžích: Arsfilmy (1999) v Kroměříži, Střekovská kamera (2000) v Ústí nad Labem, Česká národní soutěž (2000) v Bystřici nad Pernštejnem. **Uveden** Kabelovou televizí (1999) v Přerově.

Vernisáž (1999) – VHS – 6 minut

Reportáž z vernisáže olomoucké výstavy výtvarného díla manželů Kotasových.

3. cena v Regionální soutěži (2000) v Kroměříži. **Promítán** v soutěži Arsfilmm amatérů (1999) v Kroměříži.

Chvilé vzpomínek (1999) – VHS – 8 minut

Medailón k životnímu jubileu akademického malíře Stanislava Krátkého z Vinar.

Promítán v soutěžích: Vysokovský kohout (1999) ve Vysokově, Regionální soutěž (2000) v Kroměříži. **Uveden** v programu autorského večera v Muzeu umění (2000) v Olomouci a ve výstavní síni Muzea Komenského (1999) při besedě veřejnosti s jubilujícím malířem.

3. ***Autorské projekce prezentující filmy a videopořady:***

Olomouc = Muzejní čtvrtky v Krajském vlastivědném muzeu – 7. října 1982

Název programu: **Filmy o umění oceněné u nás i v zahraničí**

Přerov = Muzejní úterky v Muzeu Komenského – 25. října 1994

Název programu: **Hefaiston očima filmového amatéra**

Kroměříž = Arsfilmm amatérů – 1995

Název programu: **Filmová tvorba Jana Kučery**

Přerov = Muzejní úterky v Muzeu Komenského – 25. března 1997

Název programu: **Setkání s osobností** – Janem Kučerou

Přerov = Odborová organizace Přerovských strojíren – 1999

Název programu: **Z amatérských filmů Jana Kučery**

Přerov = Klub přátel výtvarného umění – 13. ledna 2000

Název programu: **Filmová tvorba Jana Kučery**

Olomouc = Muzeum umění – 2000

Název programu: **Amatérské filmy a videoprogramy Jana Kučery o umění**

4. ***Fotografie:***

Basista

3. cena ve 4. ročníku soutěže Fotosession (Přerov 1972)

ČAJF 1

ČAJF 2

2. cena ve 3. ročníku soutěže Fotosession (Přerov 1970)

Část portálu

Zařazena do výstavní kolekce 17. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1995)

Černá díra 1

Zařazena do výstavní kolekce 16. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1994)

Černá díra 2

Zařazena do výstavní kolekce 16. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1994)

Novoročenka.

Dílo

2. cena v soutěži Kde domov můj? (Děčín 1995)

Dívčí portrét

3. cena ve 3. ročníku mezinárodní soutěže Děti objektivem (Přerov 1969)

Druhá tráva

Zařazena do výstavní kolekce 4. ročníku soutěže Kde domov můj? (Děčín 1995)

Etuda podzimu

Zařazena do výstavní kolekce 16. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1994)

Fragment 1

Zařazena do výstavní kolekce 16. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1994)

Fragment 2

Zařazena do výstavní kolekce 16. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1994)

Novoročenka.

Fragment 3

Zařazena do výstavní kolekce 16. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1994)

Fragment 4

Zařazena do výstavní kolekce 16. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1994)

Gen 1

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Gen 2

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Chlapec

Diplom v Soutěži tvořivosti mládeže a pracujících 1964/1965 (Přerov 1965)

Jack van Poll

1. cena a diplom (společně se snímky *Setkání s múzou* a *Syntéza*) v soutěži Fotosession (Přerov 1974)

Jarní vody

3. cena ve 3. ročníku mezinárodní soutěže Děti objektivem (Přerov 1969)

Jaro

1. cena v okresní soutěži fotografií 25 let JZD (Přerov 1974)

Kamenná stěna

Zařazena do výstavní kolekce 17. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1995)

Konec sadu

Zařazena do výstavní kolekce 16. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1994)

Kosmické metamorfózy

Zařazena do výstavní kolekce soutěže Kde domov můj (Děčín 1994)

Kosmické metamorfózy 1

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Kosmické metamorfózy 2

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Kosmické metamorfózy 3

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Kosmické metamorfózy 4

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Kosmické metamorfózy 5

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Kosmické metamorfózy 6

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Kosmické metamorfózy 7

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Kosmické metamorfózy 8

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Kosmické metamorfózy 9

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Kosmické metamorfózy 10

1. cena (souboru fotografií) v soutěži Nejlepší snímek roku... (Přerov 1979)

1. cena (souboru fotografií) v soutěži Zájmové umělecké činnosti (Přerov 1979)

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Krajina

2. cena v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (Přerov 1974)

3. cena v okresní soutěži fotografií 25 let JZD (Přerov 1974)

Kytarista

Čestné uznání v soutěži Jazz ve fotografii (Kralupy nad Vltavou 1988)

Meliorace

1. cena v soutěži zaměstnanců Přerovských strojíren (Přerov 1976)

Čestné uznání v soutěži pořádané Sdruženým závodním klubem ROH (Holešov 1974)

Mínus deset stupňů

Zařazena do výstavní kolekce 17. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1995)

Mozaika pětiletky (seriál)

1. cena v soutěži pořádané Osvětovou besedou (Přerov 1978)

Nedohraná partie

3. cena ve 4. ročníku soutěže Děti objektivem (Přerov 1971)

Něžné doteky

= seriál tvořený jednotlivými snímky s názvem *Dílo, Fragment 1, Fragment 2, Rosiere*

1. cena ve 12. ročníku celostátní soutěže Český ráj (Turnov 1995/1996)

Něžný dotek I

Zařazena do výstavní kolekce 4. ročníku soutěže Kde domov můj? (Děčín 1995)

Něžný dotek II

Zařazena do výstavní kolekce 4. ročníku soutěže Kde domov můj? (Děčín 1995)

Něžný dotek III

Zařazena do výstavní kolekce 4. ročníku soutěže Kde domov můj? (Děčín 1995)

Něžný dotek IV

Zařazena do výstavní kolekce 4. ročníku soutěže Kde domov můj? (Děčín 1995)

Podzim

Čestné uznání v okresní soutěži fotografií 25 let JZD (Přerov 1974)

Probuzení (seriál)

2. cena v soutěži organizované Přerovskými strojírnami (Přerov)

Rej melodií

Zařazena do výstavní kolekce Foto session Přerov (Přerov 1966)

Rosieres

Zařazena do výstavní kolekce 4. ročníku soutěže Kde domov můj? (Děčín 1995)

Setkání s múzou

1. cena a diplom (společně se snímky *Jack van Poll* a *Syntéza*) v soutěži Foto session (Přerov 1974)

Snění 1

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safir (Turnov 1994)

Snění 2

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safir (Turnov 1994)

Sólo

Čestné uznání na 4. ročníku soutěže Foto session (Přerov 1972)

Soumrak

3. cena v soutěži organizované závodním klubem Přerovských strojíren na téma Nejlepší snímek z dovolené (Přerov 1973)

Spálená krajina

Zařazena do výstavní kolekce 16. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1994)

Stěna

Zařazena do výstavní kolekce 17. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1995)

Stoletý

Zařazena do výstavní kolekce 17. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1995)

Dívčí portrét.

Stopy stáří

Zařazena do výstavní kolekce 17. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1995)

Syntéza

1. cena a diplom (společně se snímky *Jack van Poll* a *Setkání s múzou*) v soutěži Foto session (Přerov 1974)

Tajemství

4. cena v klubové soutěži o Nejlepší snímek roku (Přerov 1970)

TAU

Zařazena do výstavní kolekce 4. ročníku soutěže Kde domov můj? (Děčín 1995)

Tchoř

Zařazena do výstavní kolekce 4. ročníku soutěže Kde domov můj? (Děčín 1995)

Touha

4. cena v klubové soutěži o Nejlepší snímek roku (Přerov 1970)

Třesk 1

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Třesk 2

Zařazena do výstavní kolekce v Galerii Safír (Turnov 1994)

Tvář oceli

2. cena v klubové soutěži o Nejlepší snímek roku (Přerov 1968)

Z prvních hodin povodně v Přerově v roce 1997.

U soustruhu

1. cena v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti (Přerov 1976)

Zařazena do výstavní kolekce v Kojetíně (1976)

Úspěch

4. cena v klubové soutěži o Nejlepší snímek roku (Přerov 1970)

V zajetí rytmu

Zařazena do výstavní kolekce Foto session Přerov (1966)

V zákulisí veletrhu

1. cena v klubové soutěži o Nejlepší snímek roku (Přerov 1966)

Vítr

Čestné uznání v 17. ročníku celostátní soutěže Gottwaldovský fototýden pořádané Okresním kulturním střediskem (Gottwaldov 2. října 1976)

Vzpěrač

1. cena v soutěži pořádané Přerovskými strojírnami na téma Práce a chvíle oddechu (Přerov 1958)

Zhaslá sláva

1. cena v klubové soutěži o Nejlepší snímek roku (Přerov 1967)

Zima

Čestné uznání v soutěži Fotokroužku ZK Pal – Magneton na téma Haná fotografuje (Kroměříž 1963)

Zrcadlení

Zařazena do výstavní kolekce 16. ročníku soutěže Týká se to také tebe (Uherské Hradiště 1994)

5. Účast na kolektivních výstavách fotografií:

Haná fotografuje = Kroměříž – Závodní klub Pal – Magneton (1963)

Fotoreportéři okresních novin (Nové Přerovsko) = Přerov, Dolní náměstí (1967)

Děti objektivem = Přerov (1969)

Fotografie členů výtvarné skupiny STYL = Přerov – galerie Pasáž (1969)

Foto - STYL = Pardubice – kino Svět (1970)

Fotosession = Přerov – galerie Pasáž (1970)

Člověk ve fotografii = Přerov – galerie Pasáž (1971)

Foto - STYL = Přerov – galerie Pasáž (1972)

Fotografie přerovských autorů = Hranice – gotický sál (1973)

Tvůrčí skupiny = Praha – Staroměstská radnice (1973)

Fotosession = Přerov – galerie Pasáž (1974)

Přehlídka amatérské fotografie / okresní kolo Zájmové umělecké činnosti = Hranice – gotický sál (1974)

Fotografie zaměstnanců Přerovských strojíren = Přerov – závodní klub (1976)

Nejlepší snímek roku... = Přerov – Závodní klub Přerovské strojírnny (1977)

Jazz ve fotografii = Kralupy nad Vltavou (1988)

reprízy dále v Českých Budějovicích, Kladně, Neratovicích, Otrokovicích, Příbrami

Kde domov můj? = Děčín – Městské divadlo a Městský dům dětí a mládeže (1994)

Týká se to také tebe = Uherské Hradiště – Klub kultury (1994)

Kde domov můj? = Děčín – Městské divadlo a Městský dům dětí a mládeže (1995)

Týká se to také tebe = Uherské Hradiště – Klub kultury (1995)

6. Samostatné výstavy fotografií:

Kroměříž – Dům kultury – 1995 = doprovodná akce Arsfilmu amatérů

Turnov – Galerie Safír – 1997

Přerov – Muzeum Komenského – 1998

7. Fotografie publikované v periodickém i příležitostném tisku:

Adept na soustružníka. Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 37, 30. IX., s. (2).

Bubeník Jarda Slovák, zvaný Karot. Přerovský strojař, **16**, 1968, č. 7, 8. II., s. (3).

Celopodnikové setkání žen. Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 11, 18. III., s. (2).

Centrální dvorec. Přerovský strojař, **25**, 1977, č. 33, 1. IX., s. (4).

Červencová pohoda. Přerovský strojař, **14**, 1966, č. 28, 15. VII., s. (1).

Dětský soubor Přerováček. Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 11, 18. III., s. (2).

Dívčí portrét. Přerovský strojař, **17**, 1969, č. 32, 28. VIII., s. (1).

Divka u okna. Přerovský strojař, **15**, 1967, č. 18, 5. V., s. (4).

Dokumentární a ilustrační fotografie bez názvu, případně s popisným textem:

Amatérský film, 10, 1978 Projekční místnost filmového klubu Přerovských strojíren; č. 4, s. 78. **12, 1980** Z natáčení filmu „Vesmírné variace“; č. 10, s. 221. **18, 1986** Z dokumentárního filmu „Letokruhy lásky“; č. 6, s. 131.

Nové Přerovsko, 13, 1970 Figurální kompozice; č. 10, 13. III., s. (3). Československý amatérský jazzový festival 1; č. 13, 3. IV., s. (3). Figurální kompozice; č. 14, 10. IV., s. (2). Pamětní deska Slavomíra Kratochvíla; č. 17, 1. V., s. (2). Netradiční pohled na přerovský zámek; č. 36, 11. IX., s. 3. Rybolov; č. 47, 20. XI., s. 5. **14, 1971** Předávání cen na Přerovské revui amatérských filmů; č. 14 – 15, 9. IV., s. 12. **15, 1972** Při teoretické výuce v odborném učilišti Přerovských strojíren; č. 7, 18. II., s. (1). Měření komparátorem. – Měření v laboratorním cvičení; č. 9, 3. III., s. (7). **17, 1974** Zahájení výstavy prací amatérských fotografů z Bardejova; č. 39, s. (7). 23, 1980 Přerováček; č. 21, 23. V., s. 5.

Přerovský strojař, 5, 1957 Dvoumotorové letadlo Morava na brněnské výstavě československého strojírenství; č. 39, 1. X., s. (2). **6, 1958** Stavba panelového domu; č. 17, 1. V., s. (2). **9, 1961** Slavnostní zahájení prvního roku třetí pětiletky; č. 1, 6. I., s. (1, 2, 3 a 4). Loutkové divadlo. Typický výrobek Přerovských strojíren; č. 5, 3. II., s. (3). Montáž jeřábové dráhy na stavbě haly za plechárnou; č. 7, 17. II., s. (1). Z představení hry Vratislava Blažka „Příliš štědrý večer“; č. 7, 17. II., s. (2). Protestní manifestace na Hlavním náměstí v Přerově; č. 8, 24. II., s. (4). U revolverového soustruhu ve středisku elektromagnetických spojek; č. 12, 24. III., s. (2). V. Barbořík při usazování rámu čelistového drtiče; č. 12, 24. III., s. (1). Vánoční motiv; č. 51, 22. XII., s. (1). Pomocné provozy střediska nástrojárny; č. 51, 22. XII., s. (3). **10, 1962** Letošní zima; č. 8, 18. II., s. (1); Jaro u přerovského rybníka; č. 14, 6. IV., s. (2); Z estrády „Pojďte bydlet k nám“; č. 25 – 26, 22. VI., s. (2). **11, 1963**, č. 12, 22. III., s. (3); č. 14, 5. IV., s. (1). **12, 1964** První máj; č. 19, 8. V., s. (2). Tělovýchovná akademie; č. 20, 15. V., s. (4). Volby; č. 25, 19. VI., s. (2 – 3). Bez názvu – / člověk a technika; č. 27, 3. VII., s. (2). Bez názvu / člověk a technika; č. 28, 10. VII., s. (3). **14, 1966** Člověk a technika – detail; č. 2, 14. I., s. (4). Zimní korzo; č. 10, 12. III., s. (3). Děvče s kočárkem; č. 22, 3. VI., s. (1). Skákání v pytli; č. 23, 10. VI., s. (1). Rekreační fronta na maďarsko-rumunských hranicích. Dovolena u moře; č. 43, 4. XI., s. (4). **15, 1967** Nábřeží Bečvy; č. 5, 3. II., s. (3). Sáňkování; č. 5, 3. II., s. (1 a 2). Strom v zimě; č. 5, 3. II., s. (3). Pěvecký sbor v rakouském Hartbergu; č. 44, 2. XI., s. (3). Předseda MěstNV Karel Rosmus předává medaili Jana Amose Komenského řediteli závodu Stanislavu Příkrylovi; skupina zaměstnanců přebírajících stříbrný odznak „Zasloužilý pracovník ČKD“; č. 47, 23. XI., s. (1). Kolektiv jeřábnic z provozu plechárny; č. 48, 30. XI., s. (1). B. Kurfürst – předseda DV ROH a F.

Pohlednice z Horního náměstí v Přerově.

Červinka – vedoucí provozu 05; č. 48, 30, XI., s. (2). Zlepšovatel Antonín Dohnal u souřadnicové vrtačky; č. 49, 7, XII., s. (2). **16, 1968** Zahájení výstavy prací členů fotoodboru; č. 12, 14, III., s. (2). Karl-Marx-Stadt; č. 20, 3, V., s. (3). **17, 1969** Bruslaři na Bečvě; č. 3, 23, I., s. (1). Pracovní předsednictvo prvního sjezdu Svazu českých fotografů; č. 5, 6, II., s. (4). Ladislav Olejníček při kalení unašečů; č. 22, 12, VI., s. (1). Natěrači Josef Znojil a Evžen Křenek při práci; č. 22, 12, VI., s. (2). Házení míčkem v rámci programu oslav Mezinárodního dne dětí; č. 22, 12, VI., s. (4). Pětispřeží ušlechtilých bílých koní na celostátní výstavě plemenného zvířectva; č. 25, 3, VII., s. (2). Mladý cyklista; č. 27 – 28, 18, VII., s. (4). Mladý lukostřelec; č. 30, 14, VIII., s. (1). Jan Kučera přebírá cenu v soutěži „Děti objektivem“; č. 33, 4, IX., s. (3). Šperky; č. 36, 25, IX., s. (1). Česačka chmele; č. 38, 9, X., s. (3). Motiv s odkvetlými pampeliškami; č. 39, 16, X., s. (1). Hráč jazzu; č. 49 – 50, 29, XII., s. (4 a 5). **18, 1970** Jack van Poll na Československém jazzovém festivalu; č. 17, 30, IV., s. (4); Propagační oddělení před 1. májem; č. 17, 30, IV., s. (1). Dramatické okamžiky při závodech Přerovské rokle; č. 21, 28, V., s. (4). Návštěva prezidenta republiky Ludvíka Svobody v Přerovských strojárnách; č. 40, 22, X., s. (1). Členové filmového kroužku Jaroslav Tunkl a Petr Němeček při natáčení v přerovské loděnici; č. 42, 5, XI., s. (4). Štafeta přátelství a míru v Přerovských strojárnách; č. 43, 12, XI., s. (1 a 4). Výlov Hradeckého rybníka u Tovačova; č. 44, 19, XI., s. (4). Slavnost u pomníku Jana Amose Komenského při příležitosti otevření jeho síně v městském muzeu; č. 46, 3, XII., s. (1). **19, 1971** Střelba ze vzduchovny; Hod na plechovky; Skákání v pytli; Ještě chvíli a vypadnou jim oči z důlků; č. 23, 10, VI., s. (1 a 2). Repor-

táž z odhalení pamětní desky – díla Josefa Bajáka k výročí dělnické stávky u firmy Heinek; č. 25, 25. VI., s. (1 a 2). Ještě chvíli a vypadnou jim oči z důlků; č. 26, 1. VII., s. (2). **21, 1973** Brigáda členů fotokroužku na výstavbě kulturního zařízení na Horním náměstí v Přerově; č. 10, s. (2); Návštěva prezidenta republiky Ludvíka Svobody v Přerovských strojárnách; č. 12, 29. III., s. (1). Poslední den jarních prázdnin na Horní Bečvě; č. 12, 29. III., s. (4); Pracovníci Přerovských strojárn v prvomájovém průvodu; č. 17, 10. V., s. (1 a 2). **22, 1974** Oceláři vyšli do májového průvodu...; č. 18, 12. V., s. (2); Ze zasedání odborářské konference; Hosté odborářské konference při prohlídce provozu 06; č. 21, 30. V., s. (1 a 3). Z výroční členské schůze základní organizace Socialistického svazu mládeže; č. 43, 14. XI., s. (1). **23, 1975** Účastníci výroční konference závodního klubu ROH; č. 44, 20. XI., s. (3). Z výroční konference ZK ROH; č. 45, 27. XI., s. (3). Výstava nové techniky, vynálezů a zlepšovacích návrhů; č. 46, 4. XII., s. (1 a 3). **24, 1976** Mistrovství Evropy amatérů v tenise; č. 30, 12. VIII., s. (3 a 4). Účastníci pochodu Brigád socialistické práce v rámci Dnů Přerovských strojárn; č. 34, 9. IX., s. (4). Rakouský národopisný soubor z Hartbergu v Přerově; č. 35, 16. IX., s. (4); Pohledy do volebních místností v sídlišti Meopty a v základní devítileté škole U tenisu; č. 41, 28. X., s. (1 a 3). Předávání čestného uznání MěstNV členům Brigády socialistické práce vedené Jaroslavem Sivcem jako ocenění za pomoc při akcích „Z“ na území Přerova; č. 45, 25. XI., s. (3). **25, 1977** Mistrovství Evropy amatérů v tenise; č. 1, 6. I., s. (3). Zima u rybníka; č. 4, 27. I., s. (4). Jednání VI. všeodborové konference v Hranicích; č. 7, 17. II., s. (2). Upravený chodník na levém břehu řeky Bečvy; č. 14, 7. IV., s. (3). U vody; č. 28, 14. VII., s. (3). Jan Kuba při práci; č. 45, 24. XI., s. (2). Stavba těžkého mechanikomontážního provozu; č. 48, 15. XII., s. (3). Josef Kovařík a F. Galík při práci; č. 49 – 50, 22. XII., s. (1 a 5). Nad tenisovým areálem vládne zima; č. 49 – 50, 22. XII., s. (6). **29, 1981** Reprezentační ples Přerovských strojárn; č. 5, 5. II., s. (3). Letní rána mají nenapodobitelný půvab...; č. 27, 9. VII., s. (3). **30, 1982** Zima...; č. 3, 21. I., s. (3). Děti u vody; č. 26, 1. VII., s. (3). **31, 1983** Sněhový poprašek přikrášlil okolí řeky Bečvy; č. 1, 6. I., s. (4). Dny Přerovských strojárn; č. 36, 22. IX., s. (3). **33, 1985** Krásy zimní přírody; č. 2, 17. I., s. (1); **34, 1986** Vítězové okresní soutěže amatérské fotografie; č. 10, 13. III., s. (3); 35, 1987 Libuše Švormová, Květa Fialová a Ladislav Trojan – herci Městských divadel pražských; č. 7, 19. II., s. (3). Z pohádky do pohádky – dětská maškarní diskotéka; č. 9, 5. III., s. (3). Předání Ceny Antónína Zápotockého zástupci filmového kroužku ZK Přerovských strojárn; č. 10, 12. III., s. (1). Brněnští herci Eva Navrátilová, Miloslav Študent, Jan Fiala a Milán Oláh v inscenaci Jonáš a doktor Matrace; č. 10, 12. III., s. (3). Květa Fialová a Dana Batulková – herečky Městských divadel pražských; č. 17, 30. IV., s. (3). 36, 1988 Herci Ladislav Mrkvička a Monika Pošivalová v divadelním představení „Lavička“; č. 9, 3. III., s. (3). Herec Miroslav Horníček v pořadu „Chvála pohybu“; č. 13, 31. III., s. (3). **37, 1989** Reprezentační ples; č. 4, 26. I., s. (3). Osvěžení v chladivé vodě; č. 27, 13. VII., s. (3). Dětské plavidlo; č. 28, 20.

- VII., s. (3). **38, 1990** Vokál uvítal své belgické přátele; č. 30, 30. VIII., s. (4). Lyrický pohled na zimní krajinu; č. 46 – 47, s. (5). **39, 1991** Dětský pěvecký sbor Přerováček; č. 23, 13. VI., s. (3).
- Video + film, 24, 1992** Z filmu „Hefaiston“; č. 7, s. 157.
- Videohobby, 27, 1995** Z filmu „Svědci času“; č. 1, s. 6. **30, 1998** Manželé Kučerovi na Arsfilmu v Kroměříži; č. 1, leden, s. 2.
- Dovolená u Baltického moře.** Přerovský strojař, **19, 1971** č. 30, 12. VIII., s. (1 a 3).
- Exhibice judistů.** Přerovský strojař, **14, 1966**, č. 19, 14. V., s. (2).
- Helena Pribusová.** (Jazzová zpěvačka.) Přerovský strojař, **15, 1967**, č. 16, s. (3).
- Horní náměstí.** In: Z práce našich fotoamatérů. Přerovský strojař, **8, 1960**, č. 50, 9. XII., s. (4).
- Jack van Poll.** Přerovský strojař, **18, 1970**, č. 17, 30. IV., s. (4).
- Jarní úklid.** Přerovský strojař, **18, 1970**, č. 12, 26. III., s. (2).
- Jaro.** Přerovský strojař, **14, 1966**, č. 10, 12. III., s. (4).
- Jaro je tady.** Přerovský strojař, **17, 1969**, č. 16, 24. IV., s. (1).
- Jaro je tady, budeme si hrát.** Přerovský strojař, **18, 1970**, č. 12, 26. III., s. (1).
- Jeden den u nás.** (Fotografie z filmu.) Přerovský strojař, **19, 1971**, č. 22, 3. VI., s. (4).
- Ještě chvíli a vypadnou jim oči z důlků.** Přerovský strojař, **19, 1971**, č. 23, 10. VI., s. (2); č. 26, 1. VII., s. (2).
- Kanon.** Přerovský strojař, **11, 1963**, č. 39, 4. X., s. (1).
- Kola.** Přerovský strojař, **20, 1972**, č. 18 – 19, 5. V., s. (6).
- Komfortní zastávka.** Nové Přerovsko, **13, 1970**, č. 7, 20. II., s. (2).
- Kruhy v kruzích.** Přerovský strojař, **11, 1963**, č. 14, 5. IV., s. (2).
- Ledy se pohnuly, ale jaro to není.** Přerovský strojař, **19, 1971**, č. 5, 4. II., s. (4).
- Léto na Rusavě.** Přerovský strojař, **25, 1977**, č. 26, 30. VI., s. (3).
- Léto u vody.** Přerovský strojař, **25, 1977**, č. 19, 12. V., s. (2).
- Letošní dlouhá zima neprospěla ani maminkám, ani kočárkům, o batolatech nemluvě.** Přerovský strojař, **18, 1970**, č. 11, 19. III., s. (4).
- Lidé dneška.** (Z cyklu.) Přerovský strojař, **14, 1966**, č. 45 – 46, 18. XI., s. (5).
- Májový průvod vykročil.** Přerovský strojař, **14, 1966**, č. 18, 7. V., s. (2).
- Meliorace.** Přerovský strojař, **24, 1976**, č. 3, 22. I., s. (3).
- Mladý hokejista cestou na kluziště.** Přerovský strojař, **17, 1969**, č. 4, 30. I., s. (1).
- Moderní loděnice...** Přerovský strojař, **22, 1974**, č. 28, 1. III., s. (4).
- Na Dnech Přerovských strojíren...** Přerovský strojař, **21, 1973**, č. 34, 20. IX., s. (3).
- Na ocelárně.** Přerovský strojař, **9, 1961**, č. 5, 3. II., s. (1).
- „Na pláži.“** Přerovský strojař, **19, 1971** č. 37, 30. IX., s. (2).
- Na rumunské návsi.** Přerovský strojař, **14, 1966**, č. 44, 11. XI., s. (2).
- Nejkratší cestou na kluziště.** Přerovský strojař, **17, 1969**, č. 7, 20. II., s. (1).

- Ocel – krev třetí pětiletky.** Přerovský strojař, **10**, 1962, č. 3, 19. I., s. (1).
- Očima apoštolů z orloje.** Přerovský strojař, **20**, 1972, č. 2, 13. I., s. (4).
- Ohňostroj nad Bečvou.** Přerovský strojař, **18**, 1970, č. 19, 14. V., s. (1).
- Oslavy MDŽ v útvaru OHN.** Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 11, 18. III., s. (2).
- Petr Němeček přebírá cenu...** Přerovský strojař, **20**, 1972 č. 18 – 19, 5. V., s. (3)
- Pohled na starou část Přerova.** Přerovský strojař, **14**, 1966, č. 19, 14. V., s. (1).
- Pracovní den na cechu 02.** Přerovský strojař, **10**, 1962, č. 24, 15. VI., s. (1).
- První jezdci Závodu míru v Přerově.** Přerovský strojař, **10**, 1962, č. 20, 18. V., s. (3).
- Před zahájením.** Přerovský strojař, **14**, 1966, č. 18, 7. V., s. (1).
- Předsednictvo aktivu techniků.** Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 3, 21. I., s. (1).
- Při prohlídce modelárny.** Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 37, 30. IX., s. (2).
- Rumunská vesnice dneška.** Přerovský strojař, **18**, 1970, č. 20, 21. V., s. (4).
- Sedm statečných čeká na slunce.** Přerovský strojař, **17**, 1969, č. 38, 9., s. (1).
- Sněhu jsme letos užili málo...** Přerovský strojař, **22**, 1974, č. 5, 7. II., s. (4).
- Sportovci a diváci.** Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 40, 21. X., s. (4).
- Staré a nové.** Nové Přerovsko, **13**, 1970, č. 11, 20. III., s. (2).
- Staré a nové v Budapešti.** Přerovský strojař, **14**, 1966, č. 45 – 46, 18. XI., s. (5).
- Stavba pilotů.** Nové Přerovsko, **13**, 1970, č. 10, 13. III., s. (3).
- Susafonista.** Přerovský strojař, **15**, 1967, č. 16, 21. IV., s. (3).
- Svářeč...** Přerovský strojař, **26**, 1978, č. 2, 12. I., s. (3).
- Tisícovka.** Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 37, 30. IX., s. (2).
- Tvář oceli.** Přerovský strojař, **18**, 1970, č. 27, 9. VII., s. (4).
- U Baltického moře v NDR.** Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 29, 5. VIII., s. (3).
- U Matěje.** Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 21, 27. V., s. (2).
- U soustruhu.** Přerovský strojař, **24**, 1976, č. 23, 10. VI., s. (3).
- V rekreačním středisku...** Přerovský strojař, **24**, 1976, č. 2, 15. I., s. (3).
- V zákulisí veletrhu.** Přerovský strojař, **14**, 1966, č. 45 – 46, 18. XI., s. (1).
- Vítěz turnaje ing. Arkadij Novopašin.** Přerovský strojař, **18**, 1970, č. 12, 26. III., s. (4).
- Vítězství.** Přerovský strojař, **14**, 1966, č. 11, 19. III., s. (2).
- Vláda zimy skončila.** Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 14, 8. IV., s. (3).
- Výstavba v našem městě rychle pokračuje.** Přerovský strojař, **18**, 1970, č. 13, 2. IV., s. (1).
- Z výstavby těžkého mechanickomontážního provozu.** Přerovský strojař, **25**, 1977, č. 46, 1. XII., s. (3).
- Zákony přírody jsou silnější než ta nejkrutější nadvláda zimy.** Přerovský strojař, **18**, 1970, č. 11, 19. III., s. (1).

Miroslav Horníček při představení v Přerově.

Zhaslá sláva. Přerovský strojař, **15**, 1967, č. 51, 21. XII., s. (2).

Zimní krajina. Přerovský strojař, **25**, 1977, č. 3, 20. I., s. (4); 29, 1981, č. 3, 22. I., s. (3).

Zimní motiv. Přerovský strojař, **15**, 1967, č. 6, 10. II., s. (2); č. 7, 17. II., s. (4).

8. Osobní ocenění:

Čestné uznání

udělené zřizovatelem za příkladnou práci ve fotokroužku Závodního klubu ROH n. p. Přerovské strojírny (Přerov 1963)

Čestné uznání

udělené vedením n. p. Přerovské strojírny za účinnou dopisovatelskou činnost a spolupráci se závodním časopisem „Přerovský strojař“ (Přerov 1965)

Čestné uznání

udělené Okresním národním výborem a Okresním kulturním střediskem za dlouholetou úspěšnou práci v oboru fotografie (Přerov 1972)

Josef Bek při představení v Přerově.

Čestné uznání

udělené Závodním výborem ROH Přerovské strojírný za dlouholetou, velmi aktivní činnost ve Fotoklubu (Přerov 1977)

Čestné uznání

udělené Okresní odborovou radou za obětavou práci na úseku zájmové umělecké činnosti v oboru foto – film (Přerov 1981)

Čestné uznání

udělené odborem kultury Severomoravského krajského národního výboru v Ostravě za rozvoj zájmové umělecké činnosti v Severomoravském kraji (Ostrava 1982)

Čestné uznání

udělené Okresním národním výborem u příležitosti Dne pracovníků kultury za dlouholetou aktivní činnost (Přerov 1986)

Čestné uznání

udělené Krajským kulturním střediskem za rozvoj amatérské fotografie v okrese Přerov (Ostrava 1986)

Čestné uznání

udělené Závodním výborem ROH Přerovské strojírný za aktivní práci v oblasti odborové kultury (Přerov 1988)

Čestné uznání

udělené odborem kultury Severomoravského Krajského národního výboru v Ostravě za významný přínos k rozvoji severomoravské kultury (Ostrava 1988)

Diplom

udělený Svazem českých fotografů za věrné služby fotografii (Praha)

Zasloužilý pracovník kultury

čestný titul udělen ministrem kultury České socialistické republiky (Praha 1989)

Medaile Jana Amose Komenského

udělená Městským úřadem v Přerově (Přerov 2000)

9. *Literatura:*

ad... (*Anketa.*) Jaké by měly být ideální technické parametry kamer na 8mm film? Amatérský film, **10**, 1978, č. 5, s. 118; Jaké technické nedostatky nejvíc snižují úroveň soutěžních filmů? ...č. 7, s. 168; Který z technických článků vás v letošním ročníku Amatérského filmu nejvíce zaujal a proč? ...č. 12, s. 288.

–ak– (=Alena Kučerová): **Vysokovský kohout.** (3. cena filmu „Kupka“.) Amatérský film, **7**, 1975, č. 2, s. 34 – 35.

ALA (=Oldřich Fiala): **Režná krajka.** (3. cena snímku „V šeru pod kukaččím hnízdem“.) Nové Přerovsko, **9**, 2000, č. 37, 15. IX., s. 15.

ala (=Oldřich Fiala): **Setkání s Janem Kučerou.** (*Muzejní úterý.*) Nové Přerovsko, **6**, 1997, č. 12, 21. III., s. 15.

–be– (=Marta Bekerusová): **Minuta film v Chebu.** (2. cena filmu „Tichomor“.) Amatérský film, **6**, 1974, č. 11, s. 250 – 251.

(be) (=Marta Bekerusová): **Přerovská revue.** Amatérský film, **10**, 1978, č. 6, s. 122 – 123.

Cena Antonína Zápotockého. (*Udělena filmovému kroužku závodního klubu ROH Přerovských strojíren.*) Přerovský strojař, **35**, 1987, č. 10, 12. III., s. (1, 2), 2 obr.

–cv– (=Václav Caletka): **Setkání nejlepších dopisovatelů.** Oslavy Dne tisku, rozhlasu a televize. Přerovský strojař, **30**, 1982, č. 38, 7. X., s. (1 a 2), 2 obr.

Česká národní soutěž. (*Přehled promítaných filmů a udělených cen v Hradci Králové. (Uveden film „Dopis Evy“.)*) Amatérský film, **14**, 1982, č. 8 – 9, s. 176.

Český ráj '95. XII. ročník fotografické soutěže. (*Katalog.*) Turnov, Safir 1995. Nestr., 7 obr.

čk: **Žena – květ.** (*Informace o filmu Když padá rosa.*) Svobodné slovo, 1981, 12. III.

Čtvrtá národní přehlídka amatérských filmů a videoprogramů. (*Informativní tisk.*) Mohlenice, (*Dům kultury*) 1994. 22 s.

Čtvrtý ročník fotografické soutěže Kde domov můj? Pozvánka na vernisáž. Děčín, spolek tvůrčích optimistů Z ledu ven 1995. Nestr. – dvojlist.

(DAP) (=Oldřich Fiala): **Filmaři – amatéři.** (*Meziklubová soutěž Olomouc – Prostějov – Přerov.*) Nové Přerovsko, **5**, 1964, č. 48, 21. XI., s. (4).

DĚRDA, Jiří: **Jeden z nejstarších.** Z kroužků. (*Filmový kroužek ZK ROH Přerovských strojíren.*) Amatérský film a video, **19**, 1987, č. 8 – 9, s. 176 – 177, 2 obr.

Dětská rekreace objektivem... Přerovský strojař, **21**, 1973, č. 29, 16. VIII., s. (3).

- Dh–: **Výroční konference závodního klubu ROH.** (*Čestné uznání udělené Okresní odborovou radou za dlouholetou obětavou práci v ROH na úseku zájmové umělecké činnosti v oboru film a foto.*) Přerovský strojař, **29**, 1981, č. 6, 12. II., s. (1 a 3), 3 obr.
- Dny Přerovských strojřem objektivem našich fotoreportérů L(ibuše) Kučerové, D(rahoslava) Žabičky, J(ana) Kučery a L(ibuše) Mrázkové.** Přerovský strojař, **25**, 1977, č. 34, 8. IX., s. (3 a 4).
- Dny P(řerovských) S(trojřem) 1970 objektivem J(ana) Kučery.** Přerovský strojař, **18**, 1970, č. 35, 17. IX., s. (2), 4 obr.
- Dodnes patří k nejaktivnějším spolupracovníkům redakce.** (*Předání věcné odměny Janu Kučerovi u příležitosti Dne tisku, rozhlasu a televize.*) Přerovský strojař, **36**, 1988, č. 37, 29. XI., s. (2), 1 obr.
- DŽ–: **Výstava propagační fotografie.** Nové Přerovsko, **12**, 1969, č. 7, 14. II., s. (1), 1 obr.
- f (=Oldřich Fiala): **Filmy Jana Kučery o výtvarném umění.** Týdeník Přerovsko, **1**, 2000, č. 3, 21. I., s. 7.
- Festival amatérských filmů ČSR.** (*Přehled promítaných filmů a udělených cen v Hradci Králové.*) Amatérský film, **18**, 1986, č. 8–9, s. 185.
- FIALA, Oldřich: **Setkání s osobností.** Jan Kučera. ...Jan Chmelař. Přerov, Muzeum Komenského 1997. 6 s., 2 obr. (*Skládačka.*)
- Filmaři jako pozorní diváci a porotci.** (*Klubová prezentace výsledků činnosti v roce 1983.*) Přerovský strojař, **32**, 1984, č. 3, 19. I., s. (3), 1 obr.
- Filmaři se ve svém „domečku“ neuzavírají jen pro sebe.** ZK ROH představuje zájmové kolektivy. Přerovský strojař, **34**, 1986, č. 38, 9. X., s. (3), 1 obr.
- Filmařský talent je třeba rozvíjet.** (*Informace o 16. ročníku meziklubové soutěže BOPO konaném v Olomouci.*) Přerovský strojař, **34**, 1986, č. 36, 25. IX., s. (3), 1 obr.
- Filmy pro volné promítání na přání.** In: *Ceny Týká se to také tebe '95.* (Uherské Hradiště, Klub kultury 1995). Nestr. – leták.
- Foto – session Přerov 1966.** (*Katalog výstavy.*) Přerov, Okresní dům osvěty 1966. Nestr.
- Fotosession.** Zpravodaj IX. ČAJF Přerov, 1974, č. 1, květen, s. 14.
- Fotosoutěž vyhodnocena.** (*Nejlepší snímek roku.*) Přerovský strojař, **16**, 1968, č. 47, s. (3), 2 obr.; (*Nejlepší snímek z dovolené.*) Přerovský strojař, **21**, 1973, č. 45, 6. XII., s. (4), 1 obr.
- FRANTIŠ, Ladislav: **Kroměříž – příslib mladých.** Z regionálních soutěží. (*Čestné uznání snímku „Květy ohně“.*) Videohobby, **27**, 1995, č. 5–6, s. 9–10.
- HAMBÁLEK, Miloš: **Neopakovatelné okamžiky.** Fotoreportéři okresních novin vystavují. (*Josef Černý, František Toth, Jan Kučera, Drahoslav Žabička.*) Nové Přerovsko, **8**, 1967, č. 38, 23. IX., s. (2).
- HANÁK, Ivo: **Citelné ztráty.** Jihomoravský region. (*Uvedení filmu „Hefaiston“ v regionálním kole Národní soutěže.*) Video + film, **24**, 1992, č. 7, s. 156–157, 2 obr. (Z filmu „Hefaiston“.)
- HANÁK, Ivo: **Fakta o jednotlivých ročnících Arsfilmu amatérů.** In: *Arsfilm amatérů.* Celostátní soutěžní přehlídka filmů o umění a ani-

Z natáčení dokumentu „Akademický malíř Vlastimil Kozák“.

- mované tvorby. Sest. Oldřich Fiala, Ivo Hanák, Milan Joska. Kroměříž, Městský národní výbor 1982, s. 12 – 17.
- HANÁK, Ivo: **Kroměříž**. Z regionálních soutěží. (3. cena v kategorii dokumentů snímku „Svědci času“.) Video + film, **26**, 1994, č. 6, s. 126 – 127.
- HANUŠ, Josef: **Obrazové řešení soutěžních filmů**. (Poznátky z Festivalu amatérských filmů ČSR v Hradci Králové, kde byl uveden film „Tep tvaru“.) Amatérský film, **18**, 1986, č. 8 – 9, s. 172 – 173.
- CHROMÍK, Milan: **Monotypy Evy Siblíkové**. Vernisáž výstavy přerovské výtvarnice. Přerovský strojař, **14**, 1966, č. 39, 7. X., s. (1), 2 obr.
- (im): **Mohelnice**. Z regionálních soutěží. (Uvedení filmu „Varix set“ v regionálním kole Národní soutěže.) Video + film, **25**, 1993, č. 7, s. 150.
- (iv) (=Ivo Hanák): **Arsfilm amatérů**. (2. cena filmu „Vesmírné variace“.) Amatérský film, **12**, 1980, č. 4, s. 85, 1 obr.
- J. Č. (=Josef Černý): **Výstava Děti objektivem vyhodnocena**. Nové Přerovsko, **12**, 1969, č. 27, 4. VII., s. (2), 1 obr.
- J. K. (=Jan Kučera): **Výstava nejlepších fotografií**. (Soutěž pracovníků Přerovských strojiren.) Nové Přerovsko, **19**, 1976, č. 6, 6. II., s. 5, 1 obr.
- J. K. (=Jan Kučera): **Výstava fotografií v Ostravě**. (Kolekce členů fotokroužku Palase, Janečky a Vacka vystavena v síni Foto–kino.) Přerovský strojař, **25**, 1977, č. 28, 14. VII., s. (4).
- J. K. (=Jan Kučera): **Z desáté Rychnovské osmičky**. Přerovský strojař, **17**, 1969, č. 36, 25. IX., s. (3).
- Jak dobře fotografovat**. (Seminář vedený Milanem Borovičkou nad fotografiemi členů fotokroužku závodního klubu ROH Přerovských strojiren.) Přerovský strojař, **35**, 1987, č. 15, 16. IV., s. (3), 1 obr.

Účastníci celostátního setkání filmových amatérů
před přerovským zámkem.

JaKu (=Jan Kučera): **Filmáři na Rusavě.** (Meziklubová soutěž Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava.) Přerovský strojař, **18**, 1970, č. 46, s. (4), 1 obr.

Jan Kučera. (Blahopřání k padesátým narozeninám.) Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 6, 11. II., s. (2), 1 obr.

(jd) (=Jiří Děd): **Litomyšlská lilie vzkvétá.** (2. cena filmu "Gustýnek".) Video + film, **25**, 1993, č. 3, s. 51.

Jejich aktivita zanechala stopy v kulturní atmosféře města i okresu. ZK ROH představuje zájmové kolektivy. (Fotokroužek.) Přerovský strojař, **34**, 1986, č. 37, 2. X., s. (3), 1 obr.

JELÍNEK, Jan: **Měli bychom tomu mládí ukázat aneb Seniorforum Kroměříž 1997.** (Čestné uznání snímku „Něžné doteky“.) Videohobby, **30**, 1998, č. 4, duben, s. 6 – 7, 2 obr.

(jpo): **Olomoucké BOPO '86.** (Uvedení filmu „Bílý chrám“.) Amatérský film, **18**, 1986, č. 12, s. 274.

JUREČEK, Kuba: **Dokáží přece mnohem víc.** Z krajských soutěží. (Uvedení filmu „Tep tvaru“.) Amatérský film, **18**, 1986, č. 7, s. 162.

JUREČEK, Kuba: **Poctivý akademismus.** Severomoravský kraj. Amatérský film a video, **19**, 1987, č. 7, s. 148 – 149.

JUREČEK, Kuba: **Zdařilé setkání.** Z krajských soutěží. (Uvedení filmu „Letokruhy lásky“.) Amatérský film, **17**, 1985, č. 7, s. 148 – 149.

KAFKA, Jiří: **Dvacet pět let úspěšné práce filmového kroužku.** Přerovský strojař, **30**, 1982, č. 49 – 50, 23. XII., s. (5).

KAPL, Josef: **Filmové písničky.** Amatérský film, **9**, 1977, č. 2, s. 36, 1 obr.

Kde domov můj? Třetí ročník fotografické soutěže. Katalog výstavy. Děčín, spolek tvůrčích optimistů Z ledu ven 1994. Nestr.

Kdo je kdo. Jan Kučera (*8. února 1921), konstruktér, Přerov. Amatérský film a video, **21**, 1989, č. 6, s. 127, 1 obr.

- KOLÁŘ, Bohumír: **Večer k poctě V**(lastimila) **Kozáka**. (Prezentace dia-
pozitivů Jana Kučery zachycujících malířovo dílo.) Nové Přerovsko, **29**,
1986, č. 50, 12. XII., s. 5.
- KUBIŠ, Stanislav: **...Děkuji vám všem**. Info, **6**, 1999, č. 6 – 7, 24. VI., s. (1).
- KUBIŠ, Stanislav: **K pětasedmdesátinám Jana Kučery**. Info, **3**, 1996,
č. 3, 27. III., s. 1.
- KUČERA, Jan: **Amatérský film**. (Informace o české národní soutěži
v Mariánských Lázních.) Přerovský strojař, **24**, 1976, č. 28, 15. VII.,
s. (4).
- KUČERA, Jan: **Hefaiston**. Sami o sobě. (Informace o vzniku a obsahu fil-
mu, dokumentu o tradičním setkání uměleckých kovářů.) Video + film,
24, 1992, č. 11, s. 250 – 251, 2 obr.
- KUČERA, Jan: **Kytice pro motýla**. Sami o sobě. Amatérský film, **11**,
1979, č. 4, s. 84, 1 obr.
- KUČERA, Jan: **O filmovém kroužku**. 3× o jednom. Amatérský film, **14**,
1982, č. 10, s. 223.
- KUČERA, Jan: **S J**(osefem) **Kebzou o jeho literární práci**. (Beseda
v závodním klubu.) Přerovský strojař, **30**, 1982, č. 14, 8. IV., s. (3).
- KUČERA, Jan: **Svědci času**. Sami o sobě. (Informace o vzniku a obsahu
filmu – medailonu žáka základní školy Vladimíra Flegela, sběratele
minerálů.) Video + film, **26**, 1994, č. 8, s. 178, 1 obr.
- KUČERA, Jan: **Školení fotoamatérů**. Nové Přerovsko, **15**, 1972, č. 16,
21. IV., s. 8.
- KUČERA, Jan: **Varix set**. Sami o sobě. (Informace o vzniku a obsahu fil-
mu z lékařského prostředí o nových postupech při operaci křečových
žil.) Video + film, **25**, 1993, č. 12, s. 274.
- KUČERA, Miroslav: **Litomyšlská lilie**. Soutěže. (3. cena snímku „Hefa-
iston“ o tradičním setkání uměleckých kovářů.) Video + film, **26**, 1994,
č. 10, s. 229.
- kvaj (=Jaroslav Kvapil): **K výstavám dvou vzájemně blízkých výtvar-
níků**. (Ljubomíra Buriana a Jana Kučery.) Nové Přerovsko, **7**, 1998, č.
30, 24. VII., s. 19, 1 obr.
- Ký–: **Festival amatérských filmů ve Španělsku**. (Uvedení filmu
„Styx“ na mezinárodním festivalu v Badaloně.) Přerovský strojař, **32**,
1984, č. 29, 2. VIII., s. (3).
- Ký–: **Slavnostní otevření nového objektu**. (Prostory ZK ROH Pře-
rovských strojiren na náměstí Svobody pro fotoklub.) Přerovský stro-
jař, **36**, 1988, č. 4, 28. I., s. (3).
- LaF (=Ladislav Františ): **Jan Kučera – fotografické a filmové vyzná-
ní**. In: Seniorforum. Kroměříž, Dům kultury 1995, s. 9 – 10.
- LaF (=Ladislav Františ): **Regionálka – a jak vše dopadlo**. Týdeník Kro-
měřížska, **9**, 1998, č. 19, 12. V., s. 5.
- LaF (=Ladislav Františ): **Videoamatéři soutěžili**. (Ocenění filmu „Kvě-
ty ohně“ na páté regionální soutěži neprofesionálního filmu a videa
v Kroměříži.) Týdeník Kroměřížska, **6**, 1995, č. 21, 24. V., s. 1.
- (LN) (=Ludvík Novotný): **Ocenění práce fotoamatérů**. (Vyhodnocení
okresního kola soutěže ZUČ v oboru amatérské fotografie.) Nové Pře-
rovsko, **18**, 1975, č. 18, 1. V., s. (5).

- LN (=Ludvík Novotný): **Přerovští výtvarní fotografové.** (Výstava v Hranicích.) Nové Přerovsko, **16**, 1973, č. 15, 13. IV., s. 7.
- M. H. (=Miloš Hambálek): **Foto – Styl.** (Výstava ve výstavní síni Pasáž.) Nové Přerovsko, **15**, 1972, č. 20, 9. V., s. 5, 1 obr.
- „Mal“ (=Jiří Malachta): **Filmaři soutěžili.** (Klubová soutěž – 1. cena filmu „Bílé opojení“.) Přerovský strojař, **18**, 1970, č. 48, 17. XII., s. (4), 1 obr.
- MALACHTA, Jiří: **Naši filmaři v soutěžích.** (Ocenění filmů „Naše dítě“ a „Kamenné květy“ v klubové soutěži.) Přerovský strojař, **17**, 1969, č. 4, 30. I., s. (3).
- MALACHTA, Jiří: **Sedm našich filmů v Lipníku.** (2. cena filmu „Medailón“ v okresním kole soutěže Zájmové umělecké činnosti.) Přerovský strojař, **15**, 1967, č. 49, s. (3).
- měr– (=Svatava Měrková): **Soutěž amatérského filmu.** (Ocenění filmu „Modrý večer“.) Nové Přerovsko, **20**, 1977, č. 15, 8. IV., s. (4 – 5).
- MERTLÍK, J(osef): **Nebáli se a udělali.** (Brigáda členů fotokroužku na stavbě adaptace kavárny „Ševčík“ pro kulturní zařízení Přerovských strojíren.) Přerovský strojař, **21**, 1973, č. 10, 15. III., s. (2), 1 obr.
- Mezi dříve narozené...** (Informace o udělení zvláštní ceny filmu Černý paprsek v soutěži Litomyšlská lilie.) Přerovský strojař, **36**, 1988, č. 36, 22. IX., s. (3), 1 obr.
- Mohelnická filmová písnička a videoklip.** (Informativní tisk.) Mohelnice, Městské kulturní středisko 1993. Nestr.
- Národní přehlídka amatérských filmů a videoprogramů...** Programový bulletin. Rožnov pod Radhoštěm, Valašské muzeum v přírodě 1992. Nestr. Strojopis. (Příl. Pozvánka a časový program...)
- Naši filmaři opět nejlepší.** (Čestné uznání udělené odborem kultury KNV za významný přínos pro rozvoj kulturního života v Severomoravském kraji.) Přerovský strojař, **34**, 1986, č. 42, 6. XI., s. (3).
- Naši filmaři úspěšní.** (2. cena filmu „Naše dítě“ v meziklubové soutěži Brno – Olomouc – Přerov – Ostrava.) Přerovský strojař, **17**, 1969, č. 5, 6. II., s. (1).
- Nejlepší dopisovatelé.** Přerovský strojař, **25**, 1977, č. 36, 22. IX., s. (2).
- NP: **Vavříny našim filmařům.** (Výsledky okresního kola soutěže ZUČ.) Přerovský strojař, **35**, 1987, č. 19, 14. V., s. (3).
- Oceněné a vystavené fotografie XVII. ročníku TSST.** (Soutěž Týká se to také tebe.) Uherské Hradiště, Klub kultury (1995). Nestr. – jednostranný leták.
- of (= Oldřich Fiala): **Úspěchy filmových amatérů.** (Národní soutěž amatérských filmů a videoprogramů.) Nové Přerovsko, **8**, 1999, č. 15, 16. IV., s. 12.
- olt (=Věra Zoltánová): **Čtvrtá PRAF.** (1. cena filmu „RBX“.) Filmovým objektivem, **4**, 1965, č. 5, s. 83, 2 obr.
- PALAS, J(aromír): **O nejlepší snímek roku.** (Výsledky soutěže organizované závodním klubem.) Přerovský strojař, **34**, 1986, č. 48 – 49, 18. XII., s. (2), 1 obr.
- Pavel Kotas.** (Katalog výstavy.) Úvodní text napsal Jiří Hatík. Fot. ...Jan Kučera. Olomouc, Unie výtvarných umělců (1999). Nestr.

- PAVELKOVÁ, Anna: **Obrazy – grafika – keramika**. Katalog výstavy. Úvodní text napsala ... Fot. Vladimír Poledna, Jan Kučera. Přerov, Vlastivědný ústav 1977. Nestr.
- PECHÁČKOVÁ, Marcela: **Náhody Francka Lepesanta**. Profesor francouzštiny je zvláštní nejen tím, že ho studenti mají opravdu rádi. Naběrače říká šufánek a dobře fotografuje. Mladá fronta Dnes, 1997, 12. VI., příl. Magazín, s. 22 – 23, 2 obr.
- PEN– (=Petr Němeček): **PRAF 1971**. Přerovský strojař, **19**, 1971 č. 13, 1. IV., s. (4).
- POKORNÝ, Jan: **Několik poznámek k výstavbě města Přerova**. Nové Přerovsko, **13**, 1970, č. 36, 11. IX., s. 3, 1 obr.
- POŠ, Jan: **Rychnovská osmička**. (3. cena – Režná krajka filmu „Kupka“.) Amatérský film, **6**, 1974, č. 10, s. 218 – 219, 2 obr.
- PRAŽAN, Emil: **Kroměříž**. Regionální soutěže. (3. cena v kategorii dokumentu snímku „Za světlem stín“ pojednávajícím o účinnosti fotografie.) Videohobby, **28**, 1996, č. 6, s. 8.
- PRAŽAN, Emil: **Mladí a video nastupují**. Severomoravský kraj. (Uvedení filmu „Šperky v prostoru“ v regionálním kole Národní soutěže.) Amatérský film a video, **22**, 1990, č. 7, s. 149 – 150.
- PRAŽAN, Emil: **Seniorfórum v Kroměříži**. (Čestné uznání snímku „Hefaiston“ o tradičním setkání uměleckých kovářů.) Video + film, **26**, 1994, č. 12, s. 267.
- PRAŽAN, Emil: **V Kroměříži byly jen videoprogramy**. Videohobby, **30**, 1998, č. 7, červenec, s. 7, 3 obr.
- PRCHALOVÁ, Jarmila: **Filmáři soutěžili**. (Okresní festival zájmové umělecké činnosti v oboru amatérských filmů.) Nové Přerovsko, **22**, 1979, č. 19, 11. V., s. 4 – 5.
- PRCHALOVÁ, Jarmila: **Fotosession 1974**. Nové Přerovsko, **17**, 1974, č. 17, 26. IV., s. (7), 1 obr. (1. cena a diplom za seriál fotografií – Jack van Poll, Setkání s múzou, Syntéza.)
- PRCHALOVÁ, Jarmila: **Okresní výstava fotografií**. (Festival zájmové umělecké činnosti v oboru amatérské fotografie.) Nové Přerovsko, **22**, 1979, č. 34, 24. VIII., s. 5.
- PRCHALOVÁ, Jarmila: **Přehlídka amatérské fotografie**. (Výstava okresního kola ZUČ v Hranicích.) Nové Přerovsko, **17**, 1974, č. 23, 7. VI., s. 5, 1 obr.
- Protokol jubilejního dvacátého Arsfilmu amatérů Kroměříž...** Kroměříž, (Dům kultury) 1992. Nestr. – 2 listy. Cyklostyl.
- Protokol mezinárodní poroty dvacátého sedmého ročníku Arsfilmu amatérů Kroměříž...** Kroměříž, (Dům kultury) 1998. 2 s. Xerox počítačového tisku.
- Protokol poroty...** In: Pátá Národní přehlídka amatérských filmů a videoprogramů Svitavy 23. – 24. 6. 1995. Svitavy, Středisko kulturních služeb 1995. Nestr.
- Protokol z jednání odborné poroty XVI. ročníku celostátní fotosoutěže Týká se to také tebe**. Zaps. Miroslav Potyka. Uherské Hradiště, Klub kultury 1994. Nestr. – 1 list. Strojopis. (Příl. Seznam neoceněných fotografií soutěže TSTTT vybraných na výstavu. 2 strojopisné listy.)

- Protokol z jednání poroty republikové soutěže amatérského filmu pod názvem Litomyšlská lilie.** Zaps. Alena Mauzerová. Svitavy, Okresní kulturní středisko 1988. Nestr. – 2 listy. Strojopis.
- Protokol z okresní soutěže amatérské filmové tvorby v Přerově dne 26. dubna 1987.** Zprac. Dagmar Hrnčířová. Přerov, (Městské kulturní a vzdělávací středisko) 1987. Nestr. – 1 list. Cyklostyl.
- PŘIDAL, Bohuslav: Blahopřejeme...** (K udělení titulu Zasloužilý pracovník kultury.) Přerovský strojař, **37**, 1989, č. 43, 9. XI., s. (3), 1 obr.
- PŘIDAL, B(ohuslav): Ve správných rukou.** (Hlavní cena soutěže Vysokovský kohout filmu Gustýnek.) Přerovský strojař, **37**, 1989, č. 48, 14. XII., s. (3), 1 obr.
- pz– (=Pavel Zimek): **Amatérský film překonává jazykovou bariéru.** Kultura Přerova, **32**, 1989, č. 10, s. 147 – 148, 1 obr.
- pz– (=Pavel Zimek): **Do kina nejen na film.** Zveme vás na výstavu. (Portrétní fotografie.) Přerovský strojař, **38**, 1990, č. 35, s. (4).
- r–: **Amatérská filmová soutěž.** (Ocenění filmů „Ptáci a lidé“, „Unica '81“, „Dopis Evy“ a „Neutrino“ v okresní soutěži.) Přerovský strojař, **30**, 1982, č. 20, 20. V., s. (3).
- Režná krajka našim filmařům.** (3. cena – Režná krajka filmu „Kupka“ v soutěži Rychnovská osmička.) Přerovský strojař, **22**, 1974, č. 35, 19. IX., s. (2), 1 obr.
- ROSYPALOVÁ, Dana: Dobrá práce filmových amatérů.** (2. cena filmu „Naše dítě“ v meziklubové soutěži Olomouc – Přerov – Ostrava.) Nové Přerovsko, **12**, 1969, č. 9, 28. II., s. (5), 1 obr.
- RŮŽIČKA, Luboš: Znáte je?** Jan Kučera. Přerovský strojař, 18, 1970, č. 27, 9. VII., s. (4), 1 obr.
- RYGEL, David: Muzeum Komenského uvádí místní výtvarníky.** Burián a Kučera nacházejí zdroje inspirace ve městě a blízké krajině. Hanácké noviny, **9**, 1998, 17. VII., č. 104, s. 6, 1 obr.; Moravský den, **9**, 1998, 17. VII., č. 165, s. 6, 1 obr.
- SAUEROVÁ, Jaroslava: Přerovští filmaři.** (Návštěva v klubu filmových amatérů Přerovských strojiren.) Amatérský film, **10**, 1978, č. 4, s. 78 – 79, 1 obr.
- SEKEROVÁ, Zdena: Třetí foto – session v Přerově.** (Informace o výsledcích soutěže a pozvánka na výstavu.) Nové Přerovsko, **13**, 1970, č. 13, 3. IV., s. (5), 1 obr.
- SMEJKAL, Zdeněk: Šance pro Arsfilm.** Soutěže. (2. cena filmu „Hefajstón“) Video + film, **25**, 1993, č. 1, s. 6.
- SMEJKAL, Zdeněk: TSTT – jubilejní křížovatka.** (Uvedení filmu „Gustýnek“ v soutěžní projekci.) Video + film, **23**, 1991, č. 2, s. 30.
- SMEJKAL, Zdeněk: TSTT v útlumu, ale s nadějí.** Videohobby, **27**, 1995, č. 1, s. 6, 2 obr.
- Soutěž amatérských filmařů.** (Okresní kolo Národní soutěže amatérských filmů a videozáznamů.) Přerovský strojař, **38**, 1990, č. 17, 17. V., s. (3).
- Soutěž filmových amatérů.** Nové Přerovsko, **30**, 1987, č. 18, 1. V., s. 5.
- Statistika z historie Arsfilmu amatérů.** In: Zpravodaj 27. Arsfilmu amatérů. Kroměříž, Dům kultury 1999, s. 14.

- ŠIMEK, Václav: **Praha amatérských filmařů**. (3. cena v kategorii dokumentů a reportáží snímku „Hefaiston“.) Video + film, **26**, 1994, č. 5, s. 99.
- ŠKŇOURIL, František: **Mnohotvárná činnost oddělení konstrukce**. Přerovský strojař, **30**, 1982, č. 36, 23. IX., s. (2), 1 obr.
- ŠKOLUDOVÁ, Zuzana: **Jubilejní Tatranský kamzík**. (1.cena v kategorii „Současný způsob života lidí“ filmu „Gustýnek“.) Video + film, **26**, 1994, č. 12, s. 271.
- TATAROVÁ, Marie: **Chebská minuta**. (2. cena reportáži „Kaskadéři“.) Amatérský film, **5**, 1973, č. 11, s. 245.
- Tatranský kamzík**. Spravodajca XV. ročníka medzinárodnej tematickej súťaže amatérskych filmov a videoprogramov. Liptovský Mikuláš, Regionálne kultúrne stredisko 1994. Nestr.
- Týká se to také tebe '94**. 19. ročník filmů, XVI. ročník fotografií. Program. Uherské Hradiště, Klub kultury 1994. Nestr. – skládačka.
- Tvůrčí skupiny**. Úvod. text naps. Václav Jirů. Praha, Galerie hlavního města Prahy 1973. Nestr. – skládačka. (Pozvánka s přehledem vystavujících.)
- Úspěch členů ZK ROH Přerovských strojiren**. (Ocenění fotografie „Rotační pec“.) Kultura Přerova, (**3**), 1960, č. (2), únor, s. 6.
- VALUŠIAK, Josef: **Stejní autoři, stejné chyby**. Z krajských soutěží. (1. cena filmu „Vesmírné variace“ v Šumperku.) Amatérský film, **12**, 1980, č. 7, s. 150 – 151.
- Věra Kotasová**. (Katalog výstavy.) Úvodní text napsal Jiří Hastík. Fot. ...Jan Kučera. Olomouc, Unie výtvarných umělců 1999. Nestr.
- VLÁČIL, Petr: **Problémy kolem Arsfilmu**. Amatérský film, **14**, 1982, č. 12, s. 266.
- VLK, Vilém: **Beskydský ještěr bez tematického vymezení**. (Cena za kameru a stříh medailonu „Akademický malíř Jan Stratil“.) Video + film, **24**, 1992, č. 11, s. 243.
- Vyhodnocení „Soutěže pro fotoamatéry“**. Přerovský strojař, 19, 1971 č. 38, 7. X., s. (3).
- Výsledek závodní fotosoutěže**. Přerovský strojař, **14**, 1966, č. 45 – 46, 18. XI., s. (1), 1 obr.
- Výsledková listina soutěže Praha amatérských filmařů**. Praha, (České amatérské sdružení)1994. Nestr. – leták.
- Výsledky fotosoutěže**. Přerovský strojař, **12**, 1964, č. 27, 3. VII., s. (3).
- ZIMEK, P(avel): **Soutěž filmových amatérů**. Přerovský strojař, **37**, 1989, č. 18, 4. V., s. (3).
- ZIMEK, P(avel): **Umění (filmové) o umění (výtvarném)**. Žeň úspěchů na mezinárodním poli. (O tvorbě Jana Kučery.) Přerovský strojař, **37**, 1989, č. 30, 10. VIII., s. (3), 1 obr.
- Zlatý fond Arsfilmu amatérů**. In: Zpravodaj XXII. ročníku Arsfilmu amatérů. Kroměříž, Dům kultury 1994, s. 5 – 7.
- ZOLTÁNOVÁ, Věra: **Bez autorského zaujetí**. Krajské soutěže. (Uvedení filmu „Tulipány pro batolata“ v Rožnově pod Radhoštěm.) Amatérský film, **15**, 1983, č. 7, s. 148 – 149.

ŽABIČKA, Drahoslav: **Fotoamatéři hodnotili.** (V soutěži o nejlepší snímek roku byly oceněny také práce „Tajemství“, „Touha“ a „Úspěch podzimu“.) Přerovské strojírny, 18, 1970, č. 16, 23. IV., s. (3).

10. **Napsali:**

„Třetí cenu, Režnou krajku, získal film Jana Kučery z Přerova »Kupka«. Přes zdánlivou lehkovážnost námětu vyjádřil důležitou myšlenku, že člověk by neměl ani v pokročilém věku ztratit smysl pro humor a klukovskou hravost. K jejímu vyznění však plně stačil závěrečný kotrmelec ženy s hráběmi. Další epizoda pointu zbytečně rozmělnila.“

Jan POŠ (1974)

„Příkladem, kdy diváci zcela podlehli emotivnímu hudebnímu přednesu byl snímek »Modrý večer« manželů Kučerových z Přerova, natočený na známý recitativ »Zatím, co ty spíš«. Film se ocitl na druhém místě ankety, ačkoliv obraz sestával většinou z efektů ne nepodobných kouzlům z televizní obrazovky.“

Josef KAPL (1977)

„Lepší provedení postrádal námět přerovských autorů manželů Kučerových, kteří přišli s reportáží »Dokolečka dokola«, v níž se pokusili zachytit denní režim dětí v jeslích. Holčičky i chlapi si však byli příliš vědomi přítomnosti kamery, takže jejich chování nevyznělo ve filmu přirozeně, a kromě toho autoři nevyužili obrazových možností, které se jim v překrásném prostředí jeslí nabízely. „

Marta BEKERUSOVÁ (1978)

„Tvůrcem krátkých amatérských filmových žánrů je především Jan Kučera. Je známý hlavně tím, že jeho dílka jsou jen' třiminutová, ale přesto dobře vyjadřují autorský záměr. A důvody tak krátké metráže? Jak sám tento tvůrce řekl – zpočátku ryze ekonomické, ale postupem doby se z nutnosti stala záliba pro maximální filmovou zkratku. Jan Kučera točí na barvu i černobíle, hodně a dobře také fotografuje.“

Jaroslava SAUEROVÁ (1978)

„Celkově představují stabilní kvalitu snímky přerovského Jana Kučery, který měl mezi třiceti filmy přehlídky šest (!) svých snímků několika žánrů a různé úrovně.“

Josef VALUŠIAK (1980)

„Experimentální film jako takový je kategorií velmi neurčitou, a tak se též mluví o filmu s neobvyklými výrazovými prostředky nebo postupy. Jejich působivost je v neotřetosti a je nezbytně nutné, aby takové postupy logicky vycházely jeden z druhého. Pokud tomu tak není, vznikají experimentální klišé, jako například snímky Jana Kučery »Neutrino«, »Proč padá rosa« a »Ptáci a lidé«. Struktura těchto »experimentů« je jednoduchá

a vždy stejná: na obraz se napíše báseň, kterou doprovodí záběry na detaily obrazu, kombinované případně s reálem.“

Petr VLÁČIL (1982)

„Pozornost vzbudily »Letokruhy lásky« Jana Kučery z Přerova, představující osobnost malíře (Jana Stratila z Olomouce) v jeho tvůrčím procesu.“

Kuba JUREČEK (1985)

„Podstatně hůře se podařilo načrtnout portrét – tentokráte sochaře – Janu Kučerovi ve filmu »Tep tvaru«. Nedokázal odpovídajícím způsobem zasvětlit tvář umělce ani jeho jednotlivá díla a připravil se tak o šanci představit divákům zajímavou tvůrčí osobnost a její neméně zajímavé výtvarné práce. Sochařova tvář je často ponořena do stínu. Autor si zřejmě neuvědomil, že ve vztahu díla a jeho tvůrce jsou oba póly tohoto vztahu stejně důležité. Jinak by tomu bylo v případě, kdyby se film zabýval jen vytvořenými díly a jejich autora nechával v anonymitě.“

Josef HANUŠ (1986)

„Dobrý ohlas měl i snímek Jana Kučery z Přerova »Tep tvaru«, pojednávající o práci sochaře.“

Kuba JUREČEK (1986)

„Nesmírně si vážím Kučerovy tvorby. Avšak už několik let si uvědomuji, že jeho filmy jsou dokonalé, krásně tvarované – asi jako každé vajíčko. A přece by stačilo málo, aby se vajíčko proměnilo v malovanou kraslici.“

Kuba JUREČEK (1987)

„Trochu je mi líto »Gustýnka« od Jana Kučery z Přerova: zpřítomnění života osaměle žijícího starce ve stylu Hanákových obrazů starého světa mohlo znamenat mnohem víc, nebýt naprosto nesrozumitelně nahraných promluv.“

Zdeněk SMEJKAL (1991)

„Ze setkání uměleckých kovářů na hradě Helfštýně vytěžil Jan Kučera mnoho nádherných objektů. Upozorněme alespoň na býka a na tanečnici se stuhou. Právě v této tanečnici se nejvýrazněji projevil základ umělecké práce kovotepců: překonat odpor materiálu a vtisknout tvrdému kovu lehkost pohybu téměř vzdušného. Je však třeba dodat, že jsme sice viděli tepající kováře a pěkná výsledná díla, ale před našima očima pohříchu žádné dílo nerostlo a nenabýlo výsledné podoby. Tu je zřejmá citelná mezera.“

Zdeněk SMEJKAL (1993)

„Jan Kučera z Přerova prokázal v programu »Sága rodu Hanušovců«, že k vytvoření dokumentu o zajímavých lidech není nutné mít jen velké umělce. Jeho medailon o komediantech, o kolotočářích, v sobě skrýval člo- věčinu, potřebnou k přirozenému projevu vystupujících lidí.“

Emil PRAŽAN (1998)

Jiří Lapáček

Nejstarší písemné zprávy o Horním Újezdě

V otázce nejstarších písemných zmínek o Horním Újezdu panuje řada mylných představ. Přispívá k tomu existence tří Újezdů v rámci bývalého politického okresu Hranice. V zemských deskách olomouckých se roku 1447 objevuje zápis o prodeji helfštýnského panství, kde jsou vyjmenovány vsi k panství přináležející, mezi nimi též Újezd Volavý a Újezd Vladyčí. Název Volavý Újezd byl omylem připisován dnešnímu Hornímu Újezdu, v době zápisu do desk zemských totiž nebyl součástí helfštýnského panství. Naopak jím byly dnešní Velký Újezd a Dolní Újezd. Velký Újezd (Volavý) byl až do poloviny 17. století zván rovněž Horní, později Hrubý, od poloviny minulého století získal dnešní jméno (od poloviny 16. století patřil k panství Veselíčko). Dolní Újezd (Vladyčí) získal své jméno pro odlišení od výše jmenovaného.

V literatuře se objevuje datum 1349, kdy Bohuž ze Starče (u Třebíče) se souhlasem Konráda řečeného Bavor (jeho bratr) prodal deset hřiven důchodu ve vsi Újezd panu Štěpánovi z Ungersberka (Sádek, hrad u Třebíče) výměnou za deset hřiven důchodu ve vsi Šebkovice (u Moravských Budějovic). Zmiňovaný Štěpán se v pramenech vyskytuje mezi lety 1341–1355 s přídomkem též z Kunovic (dnes součást Uherského Hradiště) a z Újezda. Jedná se ovšem s naprostou jistotou o Horní Újezd na Třebíčku.¹

Zatím autoři nevzali v úvahu, že v roce 1360 prodal Zdeněk z Domaželic se svolením své manželky Magdalény ves Nový Osek (později zvanou Osíčko) a Příkazy nedaleko hradu Šaumberku, spolu s chrastinami zvanými Kobylné i s polovicí velikého lesa (zv. Hrnečný) v sousedství lesů olomouckého biskupa a Lucka z Domaželic (Zdeňkova bratra) olomoucké kapitule, kde byl jeho bratr Jan kapitulním proboštem.²

V roce 1371 onen výše zmiňovaný Lucek, v zemských deskách olomouckých psaný z Újezda, prodal pánům Drslavovi, Vokovi a Lackovi z Kravař ves Domaželice a odporoval prodeji věna, které měla vdova po Zdeňkovi z Domaželic Magdalena zapsáno na Osíčku, mlýnu a lesích a které koupil Kuník z Drahotuš. Lucek z Újezda uváděl, že věno je jeho dcery.³

Bližšího určení Újezda se nám dostává v zápisu desk zemských z roku 1375. Ofka, pozůstalá vdova po Luckovi z Újezda u vsi Loukova (v prigrinálu Offka relicta Luczconis de Vgezd prope uillam Lycowa), a Dětoch, jeho syn, prodali vše, co měli jako věno a dědictví v Újezdě za 300 hřiven markraběti Janovi a přijali 8. února 1373 hotově 100 hřiven v přítomnosti Jana a Zdeňka, bratří z Lukova, a jiných urozených mužů.⁴ Vycházíme při určení z toho, že kolem hradu Lukov, podle nějž se psali páni Jan a Zdeněk, jinak ze Šternberka, žádný Újezd není. Někteří autoři předpokládali, že jde o zaniklou ves. Při pohledu na mapu ovšem zjistíme, že zde s vel-

kou pravděpodobností šlo skutečně o Loukov jako bližší určení našeho Újezda. Připomeňme, že v roce 1373 byla do desk zemských zapsána markraběti Janovi hora Obřany a vše kolem, mimo Bystřici pod Hostýnem také část vsi Loukov (partem ville in Lukow quam tenuit Boczco), jak ji držel Boček z Kunštátu.

Zápis v olomouckých zemských deskách z roku 1398 nás informuje o tom, že markrabě Jošt daroval Albrechtovi z Cimburka za jeho zásluhy do dědičného držení Újezd.⁵ Na základě souvislostí vyplývajících z mladších pramenů se jedná o Horní Újezd. Předbor z Cimburka pohnal totiž v roce 1406 pana Albrechta z Cimburka, svého bratra, že mu držel mocí třetí díl v Újezdě, „*v té vsi i což k té vsi sluší, ješto jest otec náš nebožčík vyslůžil na markrabíně Joštově milosti Moravského do dvou životů a o to zboží nejsmy nikdy dílni a já jsem žádal ihned na díle dílu té vsi a toho mám dobré svědomí: zná-li etc. ale na tom chci dosti míti, což mi páni za právo najdu a škody etc. – Poklid.*“⁶ O tom, že se jedná o náš Újezd, získáváme jistotu ze zápisu v roce 1408 o tom, že Albrecht z Cimburka zapsal Markétě, dceři Mikuláše Pillunga de Monte sancti Egidii, dříve manželce Bernarda z Cimburka, 1500 hřiven věna ve vsích Troubky, Člunek a Újezd u Všechovic. V případě, že by zemřela dříve než panna Anna, dcera Bernarda z Cimburka, měl připadnout užitek z věna Anně. Zemře-li dříve Anna, měla užívat věno Markéta až do své smrti. Po její smrti by připadla polovina, to jest 750 hřiven, Albrechtovi z Cimburka a jeho dědicům, druhá polovina Markétiným dětem.⁷ Také další z trojice bratrů, Matouš, pohnal roku 1409 Albrechta „*že mi nedal dílu jakož druhému bratru tu ve vsi v Újezdě*“.⁸ V roce 1412 rozhodli soudci ve sporu mezi bratry Matoušem ze Strážišť a Albrechtem z Tovačova, že nemá pan Albrecht bratru Matoušovi, který nyní mluví o podílu, ale předtím 13 let o tom nemluvil ani neupomínal a práva před se šla, odpovídat.⁹

V roce 1418 byl úředníky olomoucké cúdy uveden Matouš z Cimburka, jinak z Konic, v držení Újezda, který dříve držela a vlastnila jako věno paní Markéta. Ve vsi bylo 17 poplatných lánů, z nichž každý platil 1 hřivnu gr., dále 2 lány poplužního dvora, rozdělené mezi lidi světské za 1 hřivnu 48 gr. Dále tu byli 4 podsedci, z nichž každý platil 7 gr., a 3 zahradníci, z nichž dva platili po 4 gr. Ze tří krčem se platilo po 20 gr., ze mlýna 2 hřivny a 6 gr. a 6 lotů zvaných vepřové. Lesného platila celá obec 1 hřivnu 15 gr., za pastvu 2 hřivny gr., za užívání lesa 10 gr. Roční plat činil v celé vsi 24 hřiven a 7 gr.¹⁰

V roce 1446 nechal vložit do desk zemských Jan z Cimburka na Tovačově ves Újezd s patronátním právem kostela s výběžkem, příkop, ohradí (hradby), opuštěný rybník, půl Lhotska, dvůr s poli oranými i neoranými, loukami, pastvinami, horami, hájem, lesy, keři, mezemi, hranicemi, násypy, návršími, lidmi poplatnými i nepoplatnými, robotami, užitky a požitky, řekami, vodami tekoucími i stojatými, břehy, potoky, mlýnem, jak byl statek od starodávna vyměřen, panu Janu Špičskému a jeho dědicům.¹¹

Jan Špičský učinil při intabulaci komisaři svého otce Ješka a bratry Bedřicha a Jindřicha. V roce 1464 upsal Jan z Krumpšína a ze Špiček své manželce Kateřině ze Strmeně na svém dědictví v Újezdě 20 kop gr. jejího věna.¹²

V roce 1483 pohnal Bedřich z Krumpsína a ze Špiček Viléma z Pernštejna ze šesti set zlatých dukátů uherských, že „drží tvrz a ves Újezd Horní s jejím příslušenstvím, kteráž jest na mě podle blízkosti a svobod země spadla a já k tomu lepší právo mám, nežli J. M. a toho mi postúpiti nechce“.¹³

Dne 3. dubna 1486 král Matyáš dal všechno své právo v Újezdě Vilému z Pernštejna, který potom uzavřel smlouvu o prodeji Újezda se vším příslušenstvím za 600 zl. uherských s Pavlem Sukovským. Ten měl za povinnost nejpozději na druhém příštím panském sněmu v Olomouci vložit zakoupenou ves Vilémovi do desk zemských. Tento akt se však neuskutečnil a za změněných politických podmínek uplatnili na Újezd nárok jiné osoby.¹⁴ V roce 1493, 14. května, vynesl Zikmund z Okarce a z Mírova rozsudek ve při, kterou vedl Bedřich z Krumsína a ze Špiček, protože chtěl pohnat Viléma z Pernštejna o tvrz a ves Újezd, na kterou se domníval mít lepší spravedlnost. Výsledek sporu neznáme, ale Újezd dále patřil Pernštejnům. Ze zápisů o tomto sporu se dovídáme naposledy o existenci tvrze.¹⁵

Zatím ne zcela jistá je lokalizace Újezda uvedeného v zemskodeskovém zápisu z roku 1386, podle nějž Vok z Kravař prodal Drslavovi ze Strálek a jeho otci Benešovi, dědicům a nástupcům, půl vsi Lhota u Újezda se všemi obyvateli, daněmi, příjmy, důchody, poli obdělávanými i neobdělávanými, horami, valy, lesy, loukami, pastvinami, vodami, rybníkem a mlýnem. Je možné, že předchozí zápis souvisí se zápisem z roku 1382, v němž Vok z Kravař, nejvyšší komorník olomoucký, prodal Benešovi ze Strálek a jeho synu Drslavovi a jejich dědicům půl vsi Lhotka s horním mlýnem, pastvinami, řekami, lesy a dalšími příslušenstvími.

Chybné je spojovat zápisy v knihách pühonných, ve kterých se jmenuje z Újezda Vítek Pyskle, jinak z Lučan, a jeho manželka Eliška z Býkovic. Jde totiž o Újezd Vladyčí, totiž Velký Újezd, jak vyplývá ze zápisu v knize pühonné k roku 1407: „*Elška z Býkovic p. Petřika z Újezda z 50 hřiven grošů proto, že mně odkoupil základu mého od Vítko od Pysklete u Vladyčím Újezdě, že mi držel dva oddíly věna mého, ješto mi se od mé máteře dostalo v Veseliče a na tom mi škody učinil Pyskle za 1 hřivnu grošů.*“¹⁶ Nelze zatím ovšem vysvětlit nápadnou shodu pomístního jména ve Vítanicích – Pysklovy s uvedeným vlastním jménem.

Poznámky

- 1 Historický místopis střední a severní Moravy. Prerov 1942, s. 872–873. Autoři čerpali ze zápisu v Zemských deskách olomouckých z uvedeného roku tohoto znění: „Dominus Bohussius de Stericz de consensu domini Conradi dicti Bauari congressoris sui vendidit per Cambium decem Marcarum Redditus in Villa Vgesd domino Stephano de Ungrsperg pro decem marcis Redditus in Villa Sebcowicz hereditarie vtrobique secundum ius terre.“ Volně přeloženo: Bohuš ze Starče (u Třebíče) se souhlasem Konráda řečeného Bavor (jeho bratr) prodal deset hřiven důchodu ve vsi Újezd panu Štěpánovi ze Sádku (hrad u Třebíče) výměnou za deset hřiven důchodu ve vsi Šebkovic (u Moravských Budějovic) dědičně podle práva země. Jde však o dnešní Horní Újezd v okr. Třebíč (mezi Třebíčí a Moravskými Budějovicemi u Jaroměřic nad Rokytnou). Tato skutečnost je uvedena mimo jiné v poslední době např. v knize Moravskobudějovicko, Jemnicko. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 1997, s. 246. O rodu ze Sádku (Ungersperka) pojednává obsírně J. Pil-

- náček v knize Staromoravští rodové, Vídeň 1930, s. 35. Výše uvedený Štěpán se skutečně po otci Oldřichu z Kunovic jmenoval taktéž Štěpán z Kunovic (1355), ale jde nade vší pochybnost o Kunovice u Uherského Brodu. Jako Štěpán z Újezda se uvádí v tomto zápisu z roku 1355: „Dominus Ulricus de Chunovic univit se cum filiis Stephani olym de Ugezdz videlicet Stephancone et Ingramo in omnibus bonis ubicumque habent.“
- 2 Codex diplomaticus Moraviae, IX, 158, s. 122–123. Zdeněk z Domaželic prodává ves Nový Osek (Osíčko) olomoucké kapitule, Olomouc 16. 3. 1360.
 - 3 Zemské desky olomoucké (dále jen ZDO), II, 159, s. 66. 1371 Luczek de Vgyesd domino Wockoni Drslao et Laczconi fratribus de Crawarn ipsorumque heredibus villam Domaselicz cum omni Jure et pleno dominio nichil sibi in eo reseruando vendidit hereditarie possidendam.
ZDO, II, 162, s. 66. 1371 Magdalena relicta Sdenconis de Domaselicz domino Cuniconi de Drahotusch dotalicium quod habuit in Osschyezcza super Molendino et siluis vendidit Jure dotalicii possidendum.
ZDO, II, 163, s. 66. 1371 Luczko de Vgiesd contradicit vendicioni dotalicii prefati eo quod non est ipsius domine sed filie eius.
 - 4 Knihy pňhonné I, 42. 1375 Offka relicta Luczconis de Vgezdz prope uillam Lycowa et Dietochius eiusdem natus renunciaverunt bonorum suorum ibidem in Vgezdz, ipsa iuris, quod habuit nomine dotalicii et ipse hereditatis sue, quam ibidem obtinebat ac vendiderunt pro III C marcis Serenissimo principi et domino Johanni Marchioni Moravie et perceperunt in pecunia parata C. marcas dominica Invocavit de Anno domini MCCLXXIII presentibus Nobilibus dominis Johanne, Sdencone fratribus de Lucow et aliis quam pluribus Nobilibus dominis. Consencientes ac volentes omnino, quod dicta bona in primo colloquio generali ipsis absentibus debent intabulari, vel cum primum tabule terre aperientur.
 - 5 ZDO VI, 747, s.220.
1398 Jodocus Marchio Moravie Alberto de Czimburg et suis heredibus racione suorum servitiorum, que sibi exhibuit et exhibere poterit diligentius in futurum, Bona Vgezdz cum hominibus censibus pratis pascuis Siluis rubetis piscinis fluminibus cum universis eorum pertinenciis pleno Jure et dominio, nichil sibi Juris proprietatis aut domini et suis Successoribus reservans, dedit hereditarie possidenda. Srovnej též zápis v Knihách pňhonných I, s. 48, k roku 1399, kde se mluví o Albrechtovi z Újezda.
 - 6 Knihy pňhonné I, 1406, s.156.
 - 7 ZDO, VII, 543.
1408 Albertus de Czimburg Margarethe filie Pillungonis, olim Bernhardi de Czimburg Conthorali, In villis Trubky, In Czlunek, In Vgezdz villa tota iacente prope Wssechowicz ac dictorum bonorum pertinenciis universis, Siluis, pratis, pascuis, hominibus censualibus, Agris cultis et incultis, pleno Jure et dominio, nichil ibidem sibi reseruando Mille et quintentas marcas grossorum Pragensium Jure veri dotalicii, iuxta terre Moraue dat, deputat et assignat Tali tamen condicione notanter expressa, Quod in casu quo domicellam Annam filiam supradicti Bernhardi de Czimburg superstitem esse contigerit, et dictam Margaretham prius mori, extunc supradictum dotalicium ad ipsam domicellam Annam plene deuoluatur. Si vero dictam Margaretham vivere contingerit, et dictam Annam prius mori, ex tunc dicta Margaretha dictum dotalicium ad vite sue tempore libere ac pacifice debet tenere, et post mortem supradicte Margarethe medietas dicti dotalicii videlicet Septingente quinquaginta marce grossorum ad supradictum Albertum de Czimburg et suos heredes continuo debent devolui, et alia medietas dicti dotalicii videlicet Septingente quinquaginta marce grossorum ad pueros dicte Margarethe, quos nunc habet eciam sine difficultate qualibet dovoluatur et pariter heredes.
 - 8 Knihy pňhonné I, 1409, s.344.
 - 9 Knihy pňhonné I, 1412 Nálezové panští, s. 384–385.
 - 10 Knihy pňhonné II, 1418, s. 556–557.

Item de anno quo sup. sabbato ante vincula s. Petri inductus est per officiales czude olomucensis dom. Mathussius de Czymbur alias de Conicz sup. Villam Trubka et omnibus suis pertinenciis et silvis et villam Vgezd et villam Czlunek et eorum perinenciis sup. Dom. Margaretham uxorem Cragironis sup. Jus ipsius, quod in illis villis dinoscitur jure dotalicii super CCC mr. Gr., quas in ea judicialiter obtinuit, quam inductionem Johannes suus cliens suo nomine sibi et ipsius heredibus suscepit presentibus ibidem villanis et Vichro suos commissarius et sibi et ipsius heredibus suscepit.

Item adheredaciones colloquii supra notati.

Item de anno dom. MCCCCXVIII. Feria II. ante festum s. Nicolai adiudicatum est et deputatum per officiales czude olomucensis et presertim per Johannem Husse, supremum czudarium, in villa Vgezd domino Mathussio de Czymburg alias de Konicz super bonis domine Margarethe, que bona ipsa jure dotalicii tenuit et possedit, que in ea judicialiter obtinuit iuxta ipsius investituram primo in XVII laneis agrorum, quorum quilibet soluit in annuo censu IV fertones gr. Item in duobus laneis curie allodialis, qui sunt divisi inter laicos VII fertones gr. Item in IV curticulis, quarum quilibet soluit VII gr. Item in tribus ortis, quorum duo soluunt per IV gr. Item in tribus thabernis, quarum quilibet soluit XX gr. Item in molendino II mr. Gr. et VI gr. et VI lotti, ježto slove vepřové. Item lesného quinque fertones, quos soluit tota communitas illius ville. Item de pascuis II mr. Gr.

11 ZDO, X, 444, s. 387.

1446 Johannes de Czimbürg et de Thowaczow Johanni Spiczskemu et eius heredibus villam Vgezd cum Jurepatronatus ecclesie cum promontorio fossatum pomerium piscinam desertam mediam Lhotska Curiam cum agris cultis et incultis pratis pascuis montibus lucum siluis nemoribus rubetis metis graniciis vallibus collibus hominibus censuantibus et non censuantibus Robotis vtilitatibus vsufructibus fluminibus aquis fluidis et non fluidis littoribus rivulis Molendino cum pleno Jure dominio et pertinenciis, sicut eadem bona ab antiquo sunt dimensurata, nichil sibi aut heredibus seu successoribus Juris domini aut alicuius proprietatis reservando dat et intabulat, dedit et intabulavit hereditarie possidendum.

12 ZDO, XI, 156, s. 433.

1464 Johannes de Crumpsin et Spiczky Katherine de Strzmen Conthorali sue in sua propria hereditate in villa Vgezd duodecim marcas grossorum census annui in centum et viginti marcis grossorum bonorum intabulat assignat et inscribit in verum eius dotalicium, Johannes de Rysenburg et de Polnwsy Oness de Kunčizic et Buk susceperunt.

Knihy pùhonné VI, s. 322–323.

1483 Bedřich z Krumpsína a ze Špiček poh. P. Viléma z Pernštejna etc. VI set zl. d. uh. etc., že drží tvrz a ves Újezd horní s jejím příslušenstvím, kteráž jest na mě podle blízkosti a svobod země spadla a já k tomu lepší právo mám, nežli J. M. a toho mi postúpiti nechce. Zná-li etc., por. č. Jana a Václava ut supra. (Jan z Petřvaldu a Václav Belka)

13 Knihy pùhonné VI, s. 322–323.

14 Archiv český. XVI. Praha 1897, s. 288.

15 Tamtéž, s. 455–456.

16 Knihy pùhonné I, s. 222.

Vladimír Rolinc

Kelč – podhostýnská křižovatka jantarové stezky.

Pro vznik osady Kelč byla rozhodující její poloha v centru prastaré sídelní oblasti. Jižně od středního oblouku řeky Bečvy pod Hostýnskými horami vznikla poměrně rozsáhlá, velmi úrodná oblast s mimořádně příznivými podmínkami pro osídlení člověka – zemědělce. Od severu chráněná pásmem Nízkého Jeseníku měla vhodné výškové položení mezi 250 až 400 m n. m. Netrpěla záplavami a mírné podnebí umožňovalo v teplejších etapách i pěstování vinné révy a chmelu. Archeologické nálezy, soustředěné v mimořádné hustotě právě kolem Kelče, posouvají prokazatelně počátek osídlení daleko před počátek našeho letopočtu.¹

Druhým rozhodujícím faktorem pro vznik této osady byla její klíčová poloha na přirozené křižovatce, vzniklé na pradávnejší komunikaci, která spojovala podunajská hraniční místa římského impéria a českomoravský prostor s Baltem, a to jak s kotlinou pooderskou, tak i s Povislím a východním Baltem. Dle jantaru, který byl po ní obchodníky dopravován, získala tato komunikace označení „jantarová stezka“. Oproti první podmínce založení, která archeologickými nálezy byla nesporná, bylo určování původního průběhu jantarové stezky předmětem dlouholetých sporů a na konečné vyřešení musela Kelč počkat až do druhé půle 20. století. Nejstarší generace vědců, zabývajících se touto otázkou, byla totiž chybně ovlivněna teprve mnohem pozdějším přenesením komunikační sítě do prostoru severně od řeky Bečvy a celkem bez výjimky tuto variantu akceptovala i pro předcházející etapu.²

Toto chybné rozhodnutí na dlouhou dobu vyřadilo Kelč z procesu lokalizace míst na této stezce. Velkou měrou k tomu přispěla i domněnka Emanuela Šimka, že lokality Eburon a Eburodunum jsou totožná označení jednoho a téhož místa. Vývoj bádání však tuto domněnku právem odmítl³ a v první polovině 20. století došlo k postupné změně názorů i v otázce lokalizace prapůvodní varianty jantarové stezky. Pod tíhou protidůkazů byla opuštěna tak zvaná jesenická varianta vedoucí tuto stezku přes Přerov, Lipník nad Bečvou a Hranice a nahrazena tak zvanou karpatskou variantou, vedoucí z Napajedelské brány přes Otrokovice, Holešov, Bystřici pod Hostýnem do Kelče. Z této přirozené křižovatky pak severní větev přes Špičky v bělotínském prostoru navázala na odmítnutou jesenickou verzi a pokračovala Železnou branou u Mankovic buď na Odry, Opavu, Kališ k Baltu, případně k stejnému cíli podél toku řeky Odry přes Svinov.

Nebyl to proces jednoduchý a jednotliví specialisté se k tomuto konečnému řešení propracovávali postupně a ne vždy s definitivní platností. Pro Kelč je tento zvrat v názorech mimořádně důležitý, a proto je vhodné

podrobněji se zabývat důkazy, které k němu vedly. Odborníci, zabývající se otázkou osídlení východní Moravy a problematikou pohraničního pralesa mezi Moravou a holasovickým prostorem slezského Opavska, dlouho podporovali jesenickou variantu jantarové stezky. Teprve v 70. letech 20. století došlo k odklonu a Krejčí ve své práci „Vývoj průchodní funkce Moravské brány“ vysloveně konstatoval: *„Z rozložení sídelních enkláv v neolitu můžeme usuzovat, že nejstarším a patrně nejpoužívanějším průchozím směrem moravkoslezským pomezím hvozdem byla stezka vedoucí karpatskou stranou Moravské brány – kelečskou pahorkatinou na dnešní Novojicko, Příborsko a dále na východ k dnešnímu Těšínsku. Na Kelečsku (Hranicku) z ní odbočovala cesta na sever do území dnešního Opavska a Hlučínka.“*⁴

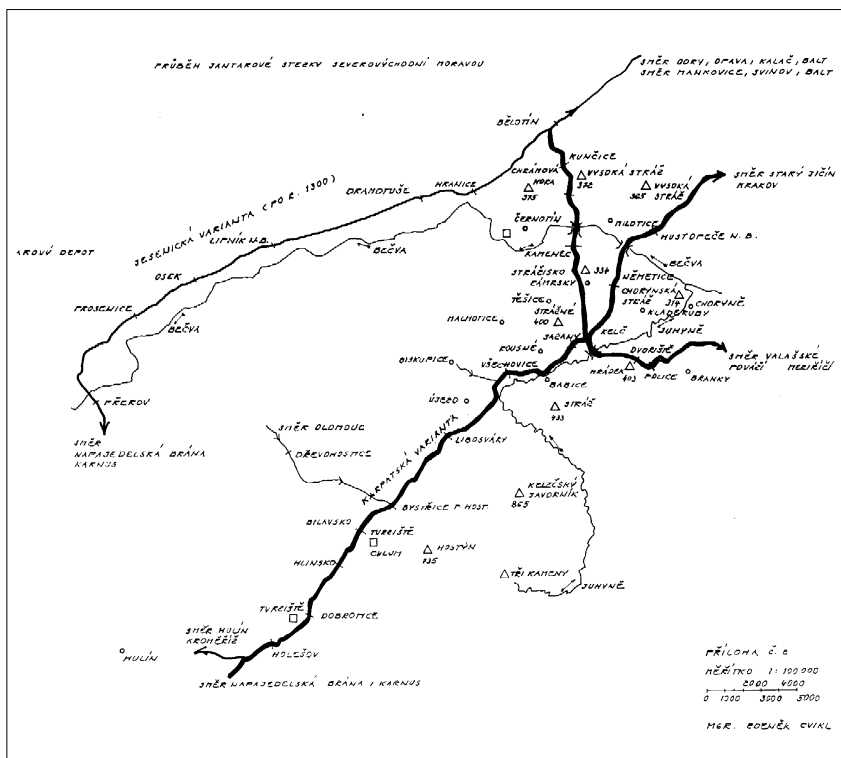
Vědecké výsledky v botanice, faunistice a geologii k tomuto problému shrnul Jiří Pavelčík v článku „K problematice neolitu a eneolitu českého Slezska“⁵ tímto konstatováním: *„Zřejmě přicházela v úvahu spíše trasa od Napajedelské brány směrem na Holešovsko – Valašskomeziříčsko – Kelečsko a dále na Novojicko, kde navázala na horní tok řeky Odry.“*

Jasný postoj ve prospěch Kelče zaujali i historici. Příkladem je stanovisko uznávaného znalce této problematiky, Ladislava Hosáka, který variantě přes Kelč dal přednost před pozdějším řešením přes Hranice. Jeho názor je o to cennější, že jej vyslovil v publikaci „Hranice – dějiny města“.⁶

Výše uvedené názory vědců nesporně ovlivňovaly a doplňovaly již zmíněné mimořádně bohaté archeologické nálezy z té doby v Kelči a nejbližším okolí. K tomu nutno uvést, že zatím nebyl proveden v tomto prostoru systematický archeologický průzkum. Tím jsou dnes známé nálezy cennější.

Nepřímým, ale velmi závažným důkazem pro karpatskou variantu je sama Zdikova listina z roku 1141. Výběr osad, které biskup Jan II. na Kelečsku zakoupil, není náhodný. Je praktickým vyjádřením úmyslu biskupství kontrolovat tuto významnou komunikaci. Sázany a Němetice leží přímo na ní, Těšice, Zámrsky, Mlotice, Býškovice, Malhotice v její bezprostřední blízkosti. V této spojitosti uvádím, že například Těšice i Zámrsky měly terénní možnosti vzniku přímo na této stezce, ale zřejmě úmyslně byly založeny jen několik stovek metrů mimo, ale vždy tak, že vizuálně je nebylo možno ze stezky spatřit. Po stezce totiž neprocházeli jen mírumilovní obchodníci a takové „ukrytí“ osady zabraňovalo nečekaným přepadením a dávalo čas k potřebné obraně či evakuaci. Podobný zájem biskupství na kontrole jantarové stezky lze prokázat i nákupy biskupa Jana II. v okolí Holešova. Zato evidentně naprosto mimo zájem biskupství byl prostor jesenické varianty.⁷

Pro určení průběhu jantarové stezky jsou významné i nálezy tak zvaných bronzových depotů v Černotíně a Mankovicích.⁸ Mezi rozhodující důkazy patří i objev keltského hradiště na vrchu Hostýně. Z výše 736 m vizuálně kontrolovalo a snad i chránilo valnou část karpatské varianty jantarové stezky od Holešova až za Kelč. Je však zřejmé, že toto stanoviště bylo jen součástí mimořádně početné sítě dalších strážních stanovišť, která svou polohou naprosto spolehlivě vytrasovala průběh jantarové stezky v tomto prostoru.⁹

Průběh jantarové stezky severovýchodním směrem.

Vědecké práce, zabývající se obdobím 1. tisíciletí našeho letopočtu, bývají obyčejně chudé na detailnější topografické údaje, neboť původní členění prostoru bývá smazáno pozdějším vývojem. Kelč je v tomto směru výjimkou, ba je určitým druhem skanzenu. Nalezeme zde ještě prapůvodní náves, i když její střed je již porušen pozdější výstavbou, jednotlivé větve pradávné jantarové stezky se plně kryjí s částmi okresních silnic v úsecích Kelč–Všechnovice, Kelč–les Hrabí, Kelč–Nemětice a Kelč–dvůr Lapač.

Nejcennější je však skutečnost, že u západní a severní větve jantarové stezky se až do 19. století zachovaly přesné zákresy původních „drah“. „Draha“ vznikla v minulosti tím, že nezpevněné původní stezky bylo nutno překládat do stran, když byla narušena jejich sjízdnost. Tím vznikly až 100 m široké pruhy pastvinného charakteru, které stezku provázely.

Po zpevnění stezky byly zbytečné a většinou zanikly. V Kelči se zachovaly mimořádně proto, že majetnicky si na tuto půdu činily nárok dva subjekty: město Kelč a církevní obec kelečského faráře zvaná Posvátno.¹⁰ Celá desetiletí se o ně malicherně soudili a tím oddálili jejich přirozený zánik. Navíc místo vstupu severní větve jantarové stezky do Kelče se dodnes nazývá na Drahách.

Teprve po definitivním vyřešení původního průběhu karpatské varianty jantarové stezky v tomto prostoru bylo možno odpovědně přikročit k řešení vzniku osady Kelč. Právě v místě této osady vznikl na ní důležitý uzel, kde západní větev od Holešova se rozdělila na dvě větve, které směřovaly na Balt, směrem severním na Špičky–Železnou Bránu–Odry–Opavu–Kališ, případně k stejnému cíli podél toku řeky Odry a přes Svinov a směrem severovýchodním na Nemetice–Hustopeče nad Bečvou–Starý Jičín–Krákov. Zároveň byla právě na této křižovatce napojena čtvrtá větve, která přes Valašské Meziříčí–valašské průsmyky (Papajské sedlo a Lyský průsmyk) byla spojkou na komunikační soustavu Pováží a Ponitří.¹¹

Na místě tak důležité křižovatky vznikla osada, která již svým půdorysem dokazovala účel vzniku. Měla mimořádně rozsáhlou náves trojúhelníkového tvaru. Z vrcholů trojúhelníka vycházely jednotlivé větve této křižovatky, při čemž vstup západní a severní větve byl společný. Tím se ve vzniklé osadě vytvořil potřebný rozsáhlý prostor pro zastávku protahujících vojsk a karavan kupců a současně potřebné nocležíště pro období, kdy nedaleké přechody řek Bečvy a Juhyně nedovolovaly další pokračování v cestě.

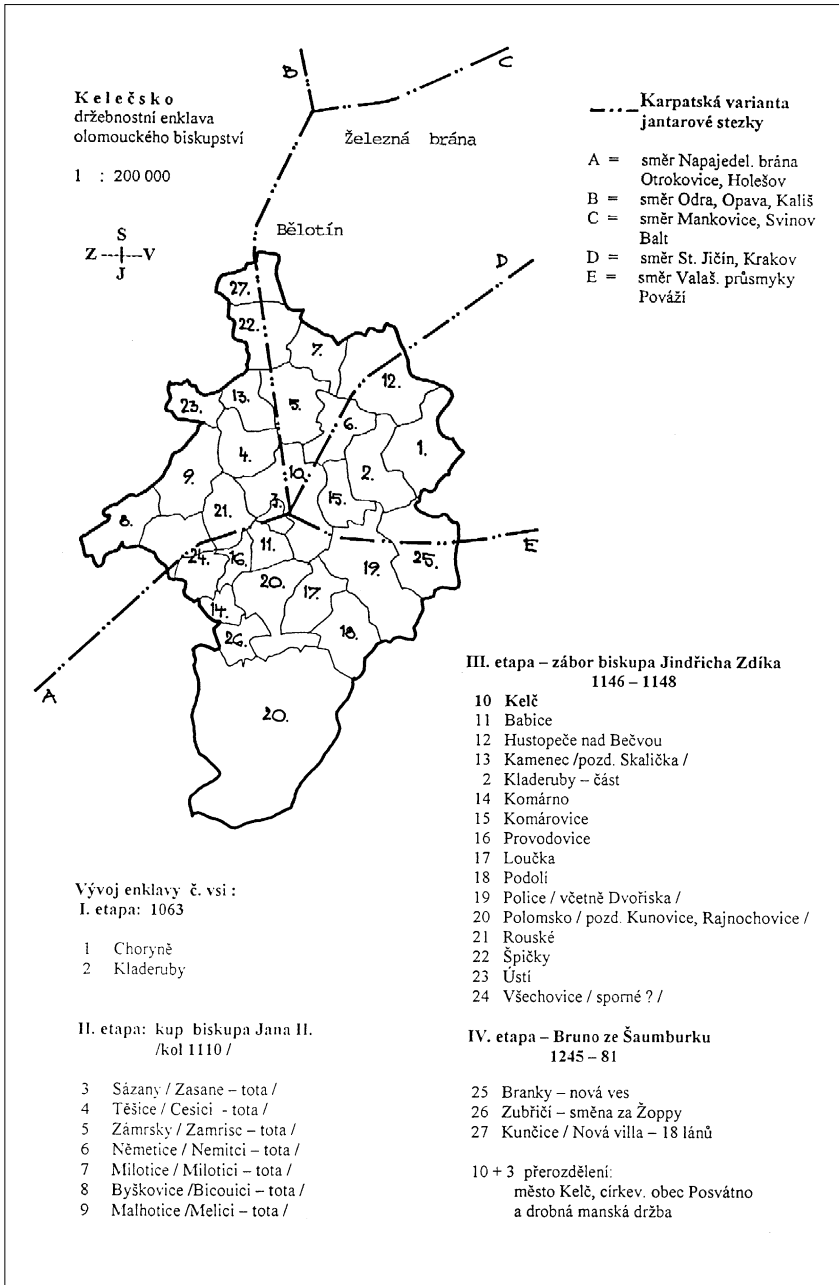
Neznáme datum založení Kelče, ale určité upřesnění nám nabízejí ptolemaiovské mapy,¹² vypracované na základě údajů tohoto známého vědce z druhé poloviny druhého století po narození Krista. Založená osada je totiž přesně tím, čím na příklad V. Novotný podmiňuje existenci Ptolemaiovských poleis „měst“ na této mapě.¹³ Je důležitou křižovatkou, je potřebným nocležíštěm a pravděpodobně i tržištěm. Proto by tato osada neměla chybět v itinerářích římských kupců a proto by neměla chybět ani na mapě, vzniklé z těchto itinerářů. Právem se domnívám, že nechybí.

Volba konkrétní vazby je však nesmírně těžká. Zatímco doposud jsem se opíral o celkem pevné důkazy, v otázce této volby vstupují nedobrovolně do oblasti více či méně prokázaných domněnek. V tom nejsem však sám. Je bohužel překvapivou jistotou, že ani v posledním desetiletí 20. století není tento problém vyřešen.¹⁴

Tento závěr nevyklučuje však skutečnost, že téměř všichni badatelé minulosti se pokusili najít „své“ alespoň dílčí vyřešení této záhady. Stačí tyto závěry seřadit vedle sebe. Výsledek je deprimující. Při lokalizaci Setovie¹⁵ je vzdálenost krajních bodů řešení ve směru západ východ – tedy mezi Kežmarokem a Pobečvím, téměř 200 kilometrů. Eburon je na tom o něco lépe. Vzdálenost Brno–Blučina–Kelč neb okraje Slezska nepřesahuje 100 kilometrů.

I zde je však výběr bohatý. S. Řehan – Radan Květ ztotožňují Eburon s Blučinou u Brna a Karrodunum s Hostýnem. Basilejské vydání Ptolemaiovy Geografiké hyfégésis z roku 1542 ztotožňuje Eburon s Olomoucí. J. L. Barviř uvádí: „Severně od Moravy do krajín Slezských, ale není nemožno, že prece do Moravy naši.“ Na jiném místě upřesňuje prostor u Přerova.

Sedláček hledá Eburon u Chropyně nebo na Hostýně „jak už jméno samo mluví“. Gnirs je hledá na středním toku Moravy. E. Šmejkal je svým zákresem jantarové stezky zastáncem tehdy platné jesenické varianty. Po nutném převodu na variantu karpatskou je však jeho pojetí co nejpřímějšího

Kelečsko – držebnostní enkláva olomouckého biskupství.

vedení této stezky úvalem řeky Moravy – Moravskou branou přes Opavu a Kališ k ústí Visly velmi sympatické a dnešnímu pojetí velmi blízké. Krajiní řešení přes Brno neb Olomouc odmítá. Značná část autorů zařazuje tedy Eburon do širší oblasti kol Přerova – karpatská varianta jen posouvá toto pojetí do blízkého Hostýna a Kelče.

Ztotožnění Kelče s minulým Eburum není tedy tak úplně něčím novým. Zamítnutí jesenické varianty ze soutěže vylučuje nejen Přerov, ale i Chropyni a Olomouc, a Kelč zůstává vlastně jediným kandidátem na název Eburon. Vazbou Eburon = Kelč se navíc potvrzuje teorie autora prvních dějin města Kelče J. Očenáška o původu názvu města Kelč. Ebur znamená v mateřském jazyku římských kupců nejen slonovinu, ale rovnocenně slonovou kost, tedy kel.

Jako samostatný důkaz by to relativně mělo malou váhu. Ve spojitosti s ostatními prokazatelnými důkazy to byl fakt, který nesporně mou volbu Eburon = Kelč ovlivnil.

Slovanský původ názvu Kelč se předpokládá, přihlédneme-li k poloze dalších osad podobného neb stejného jména. Vesměs leží v prostoru souborého slovanského osídlení.¹⁶

Ponechme však specialistům rozhodnout, zda vazba Eburon = Kelč znamená i důkaz o slovanském osídlení této příhraniční oblasti Moravy již v 2. století po narození Krista, či k poslovanštění prostoru i jména osady došlo později.

Jsem si vědom, že každé přisvojení některé ptolemaiovské lokality ke konkrétnímu místu v minulosti vyvolalo vždy automaticky množství rozdílných protinázorů. Nebude tomu jinak i v případě Eburon = Kelč. Ovšem na rozdíl od minulých sporů o Eburon je existence osady Kelč jako důležité křižovatky na karpatském průběhu jantarové stezky dostatečně prokázána.

Vazba Eburon = Kelč je logickým završením dlouhodobého výzkumu, pod který se ve prospěch Kelče podepsali významní specialisté, zabývající se touto otázkou.

Poznámky

- 1 Jaroslav Očenášek v publikaci *Historie starobylého města Kelč*, 1948, člení archeologické nálezy v prostoru Kelče na doby: paleolitickou, mesolitickou, neolitickou, eneolitickou, bronzovou a železnou. V příloze uvádí nákresy jednotlivých nálezů, včetně mapky míst, kde byly nalezeny. Dobu bronzovou má zastoupenou četnými nálezy žárové kultury lužické, mladším obdobím kultury slezské a slezskoplátěnické.

Fr. Matějek v knize *Dějiny Kelče* (strojepis, uložený na Městském úřadě Kelč), s. 15, uzavírá podrobný přehled těchto nálezů konstatováním: „Tyto nálezy pocházejí z různých vykopávek při náhodných domovních pracech a svědčí o starobylosti kelečského kraje. Působila na to jeho poloha na křižovatce důležitých obchodních cest. Dá se říci, že již od pozdní doby bronzové procházeli po těchto cestách obchodníci s jantarem od Baltického moře, ale i s bronzovým zbožím.“

Marie Jašková v knize *Hranice – dějiny města*, v kapitole *Prehistorie Hranicka*, s. 7–22, potvrdila Očenáškovy nálezy mohyl šňůrové keramiky v lese „Lišky“ a „Doubrava“. Dále v této práci uvádí – stopy volutového osídlení v Hustopečích nad Bečvou, volutové sídliště v Polomi a v Hranických Loučkách, dále starší fázi eneolitu v Rouském a mladší neolit ve Skaličce.

Všechna tato místa leží v těsné blízkosti jantarové stezky a tvoří s několika desítkami nálezu v bezprostřední blízkosti Kelče zcela mimořádně početnou lokální síť nálezů, vylučujících jakoukoliv náhodnost.

- 2 Augustin Sedláček ve své práci *Kl. Ptolemaia zprávy o Čechách a zemích sousedních*, *Výroční zpráva vyššího reálného gymnasia v Táboře*, 1880, s. 28, prodlužuje jantarovou stezku podél řeky Moravy až do Chropyně.
Šmejkal, E.: *Kl. Ptolemaia zeměpisné zprávy o zemích českých a sousedních*. 1905. V příložené mapě II nadepsané *Germania Velká dle Ptolemaia* zakresluje jednoznačně průběh jantarové stezky severně od řeky Bečvy.
Novotný, V.: *Ku kritice zpráv Kl. Ptolemaia o zemích českých*. 1910. Autor je při určování lokality Eburonu velmi neurčitý: „Ve vnitrozemí moravském asi obě tyto cesty z Podunají spojovala dráha, jež jdouc z části údolím Moravy připojovala se k severní odbočce cesty Karnnuntsko-labské... Při této dráze v neznámé poloze někde na Moravě snad lze hledati Eburon.“
Tuto nejistotu vysvětluje poznámka na téže straně, kde uvádí velmi rozdílná stanoviska různých autorů při hledání polohy Eburu: J. L. Barviř ji klade do okolí Přerova, A. Gnirs ji hledá na středním toku Moravy. Stanoviska Emanuela Šimka a jiných autorů, kteří považovali Eburum a Ebudorunon za synonymum, se neuvádějí, poněvadž tento omyl byl definitivně vyvrácen.
- 3 Z českých badatelů to byl především V. Novotný (*Krit. zpráv Ptolem.* str. 29, 31): „Eburon je jiná osada, snad na Moravě, Ebudorunon při řece Moravě.“ „Eburon při nejvýchodnější cestě na Moravě.“
Ztotožnění obou míst popřeli i další badatelé – Mannert, Wilhelm, Sedláček, Mehliš, Červinka a další, viz E. Šimek, *Velká Germanie*, pozn. na s. 6.
- 4 Podrobně se vlivem osídlení i na samotný průběh jantarové stezky zabývá Emanuel Opravil ve svém článku *Moravskoslezský pomezí les do začátku kolonizace*, *Archivní sborník*, 1974 s. 113–133. Postupně analyzuje předcházející práce, týkající se této problematiky:
U Hassingera (1914) nás zaujme jeho konstatování, že Kelečská pahorkatina je klimaticky a pedologicky nesrovnatelně přijatelnější pro zemědělství než severní strana Moravské brány s těžkými chladnými zvětralinami kulmských drob s nepatrným výskytem sprašových hlín. (s. 115).
U Černého (1917) si vypisujeme konstatování, že sídelní území při Moravské bráně zahrnovalo velkou část Záhoří a Kelečsko (s. 117).
V podání W. Latskeho (1937) byla Moravská brána zalesněna a pohraniční hvozdu tu nebyl přerušeny. Jen na moravské straně tu vyznačil odlesněné území Kelečské pahorkatiny až k Hranicím (s. 119).
Naopak pod vlivem „jesenické varianty“ je mapa Hřibové (1952), ovlivňující pozdější stanoviska Havlíka. Její těžko zdůvodnitelné odlesnění celé Moravské brány bylo však pozdějšími výzkumy definitivně zpochybněno. Výsledné stanovisko J. Krejčího (1971) je jako důkaz v článku ocitováno.
Pro severovýchodní odbočku Jantarové stezky, vycházející z kelečské křižovatky těchto cest má význam konstatování dávné existence drobné prastaré sídelní enklávy v prostoru Hustopeče nad Bečvou a na Novojicku (s. 127).
- 5 Pavelčík, J.: *K problematice neolitu a eneolitu českého Slezska*. *Archeologický sborník, Muzeum Ostrava, Ostrava 1974*, s. 23. K otázce příchodu lidu s lineární keramikou: „Všeobecně se předpokládalo, že jeho skupiny postupovaly podél řeky Moravy k Přerovu, kde se proud štěpil. Jedna větev pokračovala dále proti proudu směrem na Zábřežsko, moravskou Sázavu a dále do Čech. Druhá údajně směřovala proti toku Bečvy moravskou branou a dále po pravém břehu Odry (naposled Tichý 1969). V protikladu k těmto úvahám však stojí výsledky posledních výzkumů přírodovědců (Opravil 1971), kteří na základě botanických, faunistických a geologických výzkumů upozornili na neprůchodnost Moravské brány (močály, hustý porost lužního lesa atd.). Zřejmě přicházela v úvahu spíše trasa od Napajedelské brány směrem na Holešovsko–Valašskomeziříčsko–Kelečsko a dále na Novojicko, kde navázala na horní tok Odry.“

- 6 Hosák, L. – Indra, B. – Jašková, M.: Hranice – dějiny města (1969). Kap. II. Počátky a vývoj města do válek husitských, s. 24. „Směry těchto cest se udržovaly velmi konservativně, nebylo-li zásahu lokace nových měst. Takovou změnu v popisované oblasti hledat nemůžeme, naopak lokace měst v poríčí horní Bečvy nejen nedaly příčinu k změnám tras cest, naopak byly pod vlivem fyzických poměrů vyvolávány cestami samými, což platí nejen o Kelči, o Krásné, o Valašském Meziříčí, ale i o Hranicích samých. Mezi uvedenými lokalitami je nutno pro tuto dobu dáti prvenství Kelči, kde se cesty křížovaly. Nesvědčí o tom jen uvedený nález pokladu, ale i relativně husté osídlení kelčského okolí, jak je nám známo z listiny biskupa Zdíka z r. 1131 a starobylé zasvěcení tamního kostela sv. Petrovi a Pavlovi.“
- 7 Podrobněji Rolinc, V.: Vliv karpatské varianty jantarové stezky na vznik a vývoj největší majetkové enklávy olomouckého biskupství v prostoru Kelče. Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci. Olomouc 2000. (V tisku.)
- 8 Podrobněji Furmánek, V.: K datování hromadného nálezů bronzových předmětů z Mankovic, okr. Nový Jičín. Archeologický sborník muzeum Ostrava, Ostrava 1974, s.54 a další.
- 9 O výzkumu na Hostýně viz pravidelné zprávy K. Ludikovského v Přehledech arch. ústavu Brno 1970 až 1974, dále práce Dr. R. Plainera, F. Sojáka a dalších.

Přehled strážních stanovišť a hradisek na karpatské variantě jantarové stezky:

Severní větev – dílčí úsek Kelč–Špičky–Železná brána–Odry

0,0 km	– střed návsi Kelč
1,5 km – 1400 m západně	– vrch Strážné – 400 m n. m.
4,1 km – 400 m severovýchodně	– vrch Stražisko – 334 m n. m.
5,5 km – 1300 m severozápadně	– vrch Stráž u Horního Újezda
9,2 km – 2100 m západně	– strážní hradiště Chrámová hora – dnes 375 m n. m. – Hluzovský kopec – období př. n. l.
9,5 km – 250 m východně	– vrch Vysoká Stráž – 375 m n. m.
14,5 km – 1350 m – východně	– Lučická Stráž – 339 m n. m.
16,8 km	– Eiserner Thor – Železná brána

Západní větev – dílčí úsek – Kelč–Všechovice–Holešov – 26,4 km

0,0 km	– střed návsi Kelč
3,5 km – 2100 m jihovýchodně	– vrch Strážné – 433m n. m.
15,8 km – 3000 m jihovýchodně	– keltské hradiště Hostýn – 735 m n. m.
18,6 km – 850 m jihovýchodně	– hradiště Chlum – 421 m n. m.
23,1 km – 400 m severozápadně	– tvrziště u Dobrotic

Východní větev – dílčí úsek Kelč–valašské průsmyky–Pováží

0,0 km	– střed návsi Kelč
0,9 km	– přechod řeky Juhyně
2,5 km – 200 m jižně	– vrch Hrádek u Dvořiště – 402 m n. m.
6,0 km – 2800 m severně	– Choryňská Stráž – 376 m n. m.
9,8 km – 1600 m severně	– Strážka – 425 m n. m.

Severovýchodní větev – Kelč–Němetice–Starý Jičín–Krackov

0,0 km	– střed návsi Kelč
4,0 km – 2000 m východně	– Stražisko – 334 m n. m. – totožné se severní větví
3,8 km – 3700 m východně	– Choryňská Stráž – 376 m – totožná s východní větví
13,5 km – 1900 m severozápadně	– Vysoká Stráž – 365 m n. m.

Jesenická varianta jantarové stezky v úseku Přerov–Lipník nad Bečvou–Hranice–Bělotín (s výjimkou Chrámové hory – společně s karpatskou variantou) žádná strážní stanoviště nevykazuje!

- 10 Posvátno je samostatný správní útvar založený biskupem Brunem ze Šaumberku při rozdělení prostoru zrušené obce Sázano. V čele stál kelečský farář. Posvátno mělo původně 42 lidí, bylo vybaveno rozsáhlou pozemkovou držbou a rozsáhlými pravomocemi. Podrobněji Rolinc, V.: Příspěvky k Historické topografii města Kelče. Valaško včera a dnes, 1986 s. 78–81.
- 11 V minulosti byla možnost přechodu Javorníků Lyským průsmykem a Papajským sedlem vesměs autory historických prací přehlížena. Teprve vpád Tatarů r. 1663 a přechod IV. brigády Svobodovy armády s plnou těžkou výzbrojí v r. 1945 upozornily na možnost použití Papajského sedla i v dávné minulosti.
- 12 Viz Ottův slovník naučný. Díl 20. Praha 1903, s. 950 a 951.
- 13 Pojem ptolemaiovských měst neznamená samozřejmě města ve smyslu středověkém se zděnými hradbami a ustáleným právním a sociálním řádem. V. Novotný je definuje takto: „Místa tato nejsou ničím jiným než obchodními stanicemi, noclehy kupeckých karavan a z části již i tržišti.“ Ku kritice zpráv Kl. Ptolemaia o zemích českých, s. 25. Viz též Šimek, E.: Velká Germania Kl. Ptolemaia, s. 10.
- 14 Řehák, S. – Květ, R.: Ptolemaiova velká Germanie stále záhadou. Pravěk, N. Ř., 3, 1993, s. 177–191.
- 15 Varovným příkladem je případ lokalizace Ptolemaiovské Setovie: Emanuel Šimek ji určuje: „Někde při Bečvě nebo snad ještě severněji.“ Velká Germanie Kl. Ptolemaia, s. 112.
Mannert: „jižně od pramene Hronu“. Germania, s. 570.
A. Sedláček místo klade do okolí Leskovce, Ptolemaiovské zprávy, s. 28.
Wilhelm určuje Setovii do prostoru Kežmaroku, Germanien, s. 231.
Eduard Šmejkal do prostoru řeky Váh, Ptol. zprávy, s. 39.
Mehlis dává Setovii k Čadci neb Žilině, AfA, XLVII, s. 151, mapka, s. 162, L. 259.
T. Steche v údolí dolního Váhu v okolí Nového města nad Váhom nebo Piešťan. Altgermania, s. 144 a další.
- 16 Podrobněji Očenášek, J.: Historie starobylého města Kelče. 1948. S. 5 a 6.
Vývoj názvů města Kelče: kolem r. 150 n. l. Klaudios Ptolemaios: Hyfégése – EBU-
RON
Kelcz – 1. 9. 1201 (falsum listiny o založení Hranic)
Ghelcz – 11. 3. 1245 (listina papeže Inocence IV.)
Ghelz – 29. 11. 1267 (závěť biskupa Bruna ze Šaumberku)
Další vývoj pojmenování podle Adolfa Turka:
Kelcz – 1269–1405
Keltsch – 1273–1383, 1654–1945
Gelss – 1299
Kolltsch – 1718
Keltschium – 1771
Kelče 1771–1798
Kelč – dnešní název města od r. 1480 – dodnes
Lokality nesoucí název Kelč podle časopisu Růbezahl – Schlesische Provinzialblätter, 78, Vratislav 1874, s. 23.
Kelchowo, dále Kelzovo, německy Zweithoff, u Vratislavi
Kelczow, německy Gross-Weigelsdorf bei Hunsfeld
Koeltschen, bei Reichenbach
Kelč u Velkých Střelic na bývalé polsko-německé hranici z roku 1939
Kelč u Budišova nad Odrou v katovické oblasti
Kelč u Schwiebus v Braniborsku
Nelze přitom přehlédnout fakt, že všechny tyto osady se nacházejí v prostoru slovanského osídlení v Poodří a Povislí. Stejně tak i polské město Kielcze.

Literatura a prameny

Barviř, J. L.: O poloze starého Ebura na Moravě. Sborník české společnosti zeměvědné, 4, 1898, s. 231–235.

- Barviř, J. L.: O významu starých názvů Eburodonun a Eburon. *Časopis Vlastivědného spolku musejního v Olomouci*, XIV, 1897.
- Furmánek, V.: K datování hromadného nálezu bronzových předmětů z Mankovic, okr. Nový Jičín. *Archeologický sborník*, Ostrava 1974, s. 54.
- Gnirs, A.: Das östliche Germanien und seine Verkehrswege in der Darstellung des Ptolemaius. Prag 1894. Referát k této práci v *Českém časopise historickém*, 1900, s. 59.
- Hosák, L. – Indra, B. – Jašková, M.: Hranice – dějiny města. Počátky a vývoj města do válek husitských. Hranice 1969, s. 23–37. (Prehistorie Hranicka, str. 7–22.)
- Katz, V.: Nález mincí a sekaného stříbra ze začátku 11. století u Kelče na Moravě. Zvláštní otisk Numismatického časopisu, Praha 1939, s. 10–22.
- Krejčí, J.: Vývoj průchodní funkce Moravské brány. *Folia Fac. Sci. Nat. Univ. Purkianiana Brunensis, Geografia*, Brno 12/3, s. 1–70.
- Květ, R.: Trasa jantarové stezky na území Moravy v pravěku i historické době. *Vlastivědný věstník moravský*, 1998.
- Květ, R. – Řehák, St.: Prehistorické stezky jako předmět geografického výzkumu. *Pravěk N. Ř.* 3, s. 237–236.
- Ludikovský, K.: Keltské oppidum Hostýn (obec Chvalčov). *Přehled výzkumů*, Brno 1970–1975.
- Müller, C.: Mitteleuropa nach Ptolemaius. Karten zur Geographie des Claudius Ptolemaius. Atlas: Mapa 44 Italia 1 : 12. 000 000. 1883.
- Novotný, V.: Ku kritice zpráv Kl. Ptolemaia o zemích českých. Praha 1910. *Rozpravy ČAV*, č. 40. Praha 1910.
- Očenašek, J.: Historie starobylého města Kelče. Olomouc 1948.
- Opravil, E.: Moravskoslezský pomezí les do začátku kolonizace. *Archeologický sborník*, Ostrava 1974, s. 113–133.
- Pavelčík, J.: K problematice neolitu a eneolitu českého Slezska. *Archeologický sborník*, Ostrava 1974, s. 22–42.
- Pošvář, J.: Obchodní cesty v českých zemích, na Slovensku, ve Slezsku a Polsku do XIV. století. *Slezský sborník*, 1962, s. 54–62.
- Rolinc, V.: Příspěvky k historické topografii města Kelče. *Ročenka OA Vsetín*, 1986, Valašsko včera a dnes, s. 75–93.
- Rolinc, V.: Majetková enkláva olomouckého biskupství v prostoru Kelče a její vazby na průběh jantarové stezky. In: *Ročenka Státního okresního archivu Olomouc, Olomouc 2000*, v tisku.
- Řehák, S. – Květ, R.: Ptolemaiova Velká Germánie stále záhadou. *Pravěk*, Nová řada 3, 1993, s. 177–191.
- Sadovski, J. N.: Drogí handlove greckie i rzimskije. Krakov 1877. V překladu A. Khona – *Die Handelsstrassen der Griechen und Römer*. Jena 1877.
- Sedláček, A.: Kl. Ptolemaia zprávy o Čechách a zemích sousedních. Program reálného gymnasia v Táboře 1880.
- Steche, T.: Altgermanien im Urkundenbuch des Claudius Ptolemaus. Lipsko 1937.
- Šimek, E.: Velká Germánie Klaudivia Ptolemaia. Brno 1949.
- Šmejkal, E.: Kl. Ptolemaia zeměpisné zprávy o zemích českých a sousedních. Otisk z programu reálky v Pardubicích 1905.
- Šrámek, R.: Zeměpisná jména Československá. 1982.
- Válka, J.: Středověká Morava. *Dějiny Moravy*. Díl 1. Brno 1991.

Bohumír Indra

Historická topografie města Hranic

Když v roce 1967 připravovalo město Hranice na rok 1969 oslavy 800 let založení města, plánovalo vydat k tomuto výročí kromě pamětní medaile také publikaci, líčící historii města od jeho založení do současnosti. Na poradě, svolané na radnici ke zpracování pamětní publikace, sdělil městský kronikář profesor Ludvík Novotný, že univerzitní profesor v Brně dr. Ladislav Hosák, autor Historického místopisu Moravy, nabídl zpracovat pro publikaci nejstarší období městských dějin, od jeho založení do konce držby města kláštery v Rajhradě a na Hradisku u Olomouce do druhé poloviny 15. století. Údobí dějin města od roku 1918 do současnosti chtěl profesor Novotný zpracovat sám, dobu od roku 1848 do roku 1918 slíbil zpracovat okresní archivář dr. Ivan Krška. Já jsem byl požádán o zpracování úseku dějin města od doby držby města Pernštejnyn koncem 15. stol. do konce poddanství roku 1848.

Protože v archivu města Hranic se po dobu 1500–1848 dochovaly jen knihy kupů a prodeje městských domů od konce 16. století a spisový materiál města se dochoval až od r. 1850 do nejnovější doby, odmítl jsem opět přepisovat pro účely příležitostné publikace skrovné údaje Gallašových Památek města Hranic z roku 1811, publikované a doplněné L. Scholzem roku 1864, opět opakované roku 1911 a 1924 V. Bartovským v jeho Dějinách města Hranic, vydaných tiskem. Upozornil jsem, že se ve Státním archivu Opava v roce 1961 zpracoval a vydal tiskem inventář archivu bývalého hranického panství za jeho držby rodem knížat Dietrichštejnů 1621–1848 s předpisy, urbáři panství ze 16. století, obsahující neznámé materiály města Hranic z vrchnostenského archivu. Doporučil jsem, aby místo příležitostné publikace byly konečně zpracovány řádné dějiny města z archivních materiálů, dříve zcela nepřístupných. Navrhl jsem připravit pro krátkou lhůtu k výročí města 1969 první svazek nových dějiny města Hranic od nejstarších dob do počátku třicetileté války a nástupu nových majitelů města a panství hranického knížat Dietrichštejnů roku 1621. Druhý svazek by obsahoval dějiny nově zpracované do roku 1918 a třetí svazek podrobných dějin města od roku 1918 do současnosti měl být zpracován a vydán později. Rukopis dějin města Hranic do roku 1620 pro I. svazek slíbil jsem profesoru Novotnému dodat do konce roku 1968. Návrh byl schválen městským tajemníkem, profesorem Novotným, dr. Krškou a M. Jaškovou, promovanou historičkou z okresního muzea v Přerově, spravující městské muzeum v Hranicích, která přislíbila doplnit I. svazek dějin města přehledem prehistorie města a okolí. Na poradě bylo také dohodnuto zpracovat pro vydání historickou topografii města Hranic, tj. držitelů městských domů doložených od 16. století, a kulturní historii města o význačných historických osobnostech.

Po vydání I. svazku dějin města roku 1970 jsem měl pracovat na II. svazku, a to za období 1620–1848, dr. Krška za období 1848–1918 (včetně samostatné židovské obce hranické), profesor Novotný na III. svazku obsahujícím léta 1918–1970. Termíny dodání rukopisů jednotlivých svazků nebyly stanoveny, předběžně bylo plánováno vydání nejpozději do 10 let. Náklady na tisk a vydání dalších svazků byly plánovány v rozpočtech města podle nákladu tisku I. svazku ve výhledových finančních rozpočtech města.

V letech 1970–1972 jsem studoval a excerpoval zprávy a archivní materiály z let 1620–1848 zapůjčené mně do Opavy z archivního fondu Velkostatek Hranice, uloženého v pobožce Státního archivu Opava v Janovicích u Rýmařova podle zpracovaného inventáře. Výpisy jsem shromáždil tématicky a časově do historických období a začal texty zpracovávat, starší období třicetileté války, stavební obnova města a panství, obnovy cechů, vrchnostenské hospodářství ve městě (domy, šenk vína a piva). V roce 1972 sdělil profesor Novotný, že městu byly schváleny přibližné náklady tisku II. a III. svazku dějin města, bylo to však podmíněno zkrácením textu II. dílu a předložením strojopisu každého svazku krajské regionální komisi KSČ v Olomouci k posouzení a schválení tisku. Protože jsem slíbil zpracovat II. díl dějin z archivních materiálů dosud zcela neznámých bezplatně a bez nároků na jakoukoliv odměnu (jako historii města 1490–1620 z I. svazku) a práci jsem věnoval všem svému volnému času včetně dovolené, nesouhlasil jsem tudíž se zkrácením textu již zpracovaných částí období třicetileté války a obnovy města podle cenzurních ideologických hledisek, upustil jsem proto zatím od dalšího zpracovávání pro vlastní pracovní úkoly řízení ústavu a archivnictví v kraji, ediční a publikační činnost atd. Teprve v roce 1996 jsem otiskl hotovou část textu, pokračování II. dílu dějin města po roce 1620 nazvané „Město a panství Hranice za třicetileté války“ ve Sborníku Státního okresního archivu v Přerově 1996. Další zpracováváný rukopis dějin města 2. pol. 17. a poč. 18. stol. jsem již zcela nedokončil, ani dr. Krška, ani profesor Novotný přislíbené úseky dějin nezpracovali a nepublikovali.

Profesor Novotný, který jako kronikář města byl členem redakce měsíčníku Zpravodaj města Hranic a lázní Teplice nad Bečvou, vydávaného Jednotným klubem pracujících v Hranicích, mě v roce 1973 požádal, abych pro udržení zájmu Hraničanů o dějiny města po vydání I. svazku dějin otiskoval ve Zpravodaji kratší historické články z materiálů již mnou zpracovaných jako kapitoly Ze starých Hranic o zaniklých dvorech, vlastnických jednotlivých domů a Hraničanech proslulých v umění, literatuře apod., jak jsem je publikoval v historických časopisech Vlastivědný věstník moravský v Brně, Slezský sborník a Časopis Slezského muzea v Opavě aj. Tyto články jsem pak v letech 1973–1990 publikoval jako Příspěvky ke kulturním dějinám Hranic a Příspěvky k topografii města Hranic ve Zpravodaji města Hranic a lázní Teplic nad Bečvou po odchodu do důchodu v roce 1978 až do zániku Zpravodaje v roce 1990.

Zastavení vydávání Zpravodaje znemožnilo dokončit otiskování biografii významných Hraničanů, a historii starých měšťanských domů vnitřního města Hranic postupně mnou zpracovaných, která obsahovala sled maji-

telů a osudy starých hranických měšťanských rodin, zpracované ze starých městských knih, matrik aj. od konce 16. století do osmdesátých let 20. století, názorně doplněné otiskem fotografie vzhledu popisovaného domu, pořízenou krajským památkovým ústavem v Ostravě.

Ve Sborníku Státního okresního archivu v Přerově (ročník 1998) jsem otiskl v Biografickém slovníku k dějinám města Hranic kromě abecedního soupisu 75 biografii, které jsem publikoval v hranickém Zpravodaji a jinde, ještě dalších 21 biografii osobností hranických dějin od 16. století do 20. století, seřazené v chronologickém sledu.

Pro pokračovatele ve výzkumu a dokončení historické topografie města Hranic a usnadnění případného fotorozmnožení a shromáždění všech již zpracovaných částí zájemcům o historii města uvádím pro orientaci o obsahu již otištěných článků soupis všech pojednání, rozdělený do pěti tématických skupin:

- a) Zpracování topografie města, prameny a otištěné dílčí práce
- b) Historie měšťanských domů vnitřního města čp. 1–122
- c) Historie předměstských domů čp. 123–727 (do roku 1920) a později
- d) Domy dříve samostatné politické židovské obce hranické čp. 728–738, spojené roku 1920 s městem Hranice
- e) Lázně Teplice nad Bečvou v 16.–19. století součástí obecní lázně hranické provozované městským lazebníkem a nájemci.

- a) Zpracování topografie města, prameny, otištěné dílčí práce

Pro zpracování historie městských domů, jejich majitelů v letech 1560–1850, stavebních úprav, životních poměrů atd. se dochovaly souvislé archivní doklady až od 2. poloviny 16. století do současnosti. Pro domy vnitřního města, opevněného hradbami, jsou to tzv. Třetí knihy městské, pro domy mimo hradby, tj. na předměstích, tzv. registra předměstských domů, vedena odděleně od tzv. purkrechtních knih domů vnitřního města. Předměstské knihy jsou vedeny samostatně pro předměstí Motošín a Novosady, Horní ulici a tzv. Předměstí v nesouvislé řadě knih. Nejstarší městské knihy zvané první a druhé městské knihy se zápisy asi od roku 1480 založené za Viléma z Pernštejna, pokračující do 2. poloviny 16. století do dokončení stavby renesančního zámku Kropáčovského, se nedochovaly. První knihy obsahovaly podobně jako dochovaná nejstarší městská kniha sousedního města Lipníka nad Bečvou Viléma z Pernštejna právní chronologicky psané zápisy z roku 1480, prodej a kup městských domů, poručenství, listy od rodu, testamenty apod. Za třicetileté války byla většina domů a dvorů na hranickém předměstí zničena při obléhání a dobývání města v letech 1626–1627 a zejména pak v roce 1645 při dobývání města švédskou armádou, která při plenění po dobytí města odvezla z městské radnice všechny městské knihy purkrechtní, svatebních smluv měšťanů atd. a odvezla je do Olomouce. Městským vyslancům je vrátila až v roce 1647 po složení vysoké peněžní částky. Po vrácení knih bylo v zápisech domů vnitřního města pokračováno, na pobořených předměstích až po třicetileté válce zápisy nově postavených domů a dvorů od 2. poloviny 17. století.

Třetí knihy městské byly založeny po dokončení plánovité výstavby města, chráněného městskými hradbami, zcela odlišně od chronologicky vedených starších městských knih, a to podle skutečného pořadí jednotlivých domů v každé ulici, jak ležely vedle sebe. Pro každý městský dům bylo vyhrazeno pět prázdných listů pro zápisy dalších prodejů a kupů tohoto domu. Datum posledního kupu domu, jméno jeho držitele při založení Třetích knih městských byly i s citací vypsány ze zápisů Druhých městských knih. Pořadí zápisů jednotlivých domů bylo stanoveno po ulicích a náměstích dům vedle domu. Začalo se od farního kostela (stál na dnešním Školním náměstí vedle fary) a postupovalo se od konce dnešního Dolního podloubí po této straně až k zámku (včetně domů pozdější židovské obce v Janáčkově ulici), od zámku se vracelo zpět domy Horního podloubí přes náměstí do ulice Svatoplukovy a domy jižní strany Farní ulice zpět k tehdejšímu farnímu kostelu. Další zápisy prodeje a kupu domů byly zapisovány do vyhrazených prázdných listů téhož domu, u domů, které měnily častěji majitele a listy nestačily, byla v 18. století vložena složka prázdných listů, označených znamením pokračování zápisů toho domu. Po zavedení vojenské konskripcie domů v Hranicích v roce 1771 a označení domů postupnými arabskými čísly bylo změněno číselné pořadí domů vnitřního města od budovy zámku čp. 1., čp. 2 a 3 byla na Zámeckém náměstí, čp. 4 bylo až na rohu Velkého náměstí – s vynecháním domů Židovské ulice – a pokračovalo domy západní strany náměstí a Dolním podloubím až k budově fary, dále domy jižní strany Farní ulice, domy Na náspech, zpět domy severní strany Farní ulice, Radniční ulici k radnici na náměstí, po jižní straně náměstí do ulice Svatoplukovy, zpět na roh náměstí, domy východní strany náměstí a Horní podloubí na domy nově postavené v Zámecké ulici k Horní bráně městské, zpět na bývalý Žampachovský dům proti zámku a dále na roh Velkého náměstí s domy severní strany náměstí až po čp. 122 na rohu u uličky k hradbám, pozdější židovské radnice. Domy na předměstí byly roku 1771 číslovány samostatně od čp. 1 výše, v roce 1804 při nové konskripci domů byly domy ve městě očíslovány čp. 1–122, domy na předměstích pokračovaly čp. 123 až 400 a později dalšími čísly nově postavených domů.

Značný zmatek starého a nového číslování a označení domů ve městě a na předměstí vedly roku 1822 představeného města Jana Zámorského ze Symře k založení nových společných německy psaných knih, knih městských a předměstských podle číslování domů z roku 1804, a to dva svazky pro domy vnitřního města čp. 1–122 (I. čp. 2–66, II. čp. 67–122) a pět knih pro předměstské domy s čp. 123–400 a dále.

Po zrušení poddanství roku 1848 a organizaci nové státní správy roku 1850 zřízením Okresního hejtmanství v Hranicích a okresního soudu byly vyžádány a odvedeny Městským úřadem v Hranicích Okresnímu soudu v Hranicích poslední pozemkové knihy městských domů založených 1822, ale také stará registra městských a předměstských domů vedených od konce 16. stol. spolu s knihami listin, obligací, pozůstalostí aj. vedených městem v 18. stol., knihami svatebních smluv vedených v 18. a 19. století. Úřad pozemkových knih Okresního soudu v Hranicích prováděl dále záznamy změn majitelů domů do konce 19. století do založení nových pozemkových

knih pro město Hranice. Vrchnostenský úřad v Hranicích vydal roku 1850 pozemkovému úřadu okresního soudu knihy židovských domů samostatné obce židovské v Hranicích, které vedl od konce 18. století do roku 1850. Všechny tyto staré pozemkové knihy odevzdané roku 1850 městem a vrchnostenským úřadem Okresnímu soudu v Hranicích byly za okupace předány do archívni úschovy Zemskému moravskému archivu v Brně a dnes jsou uloženy ve fondu Archiv města Hranice ve Státním okresním archivu v Přerově.

Při plánovité výstavbě zděných městských domů s podloubím po dokončení městských hradeb ve 20. letech 16. století za Viléma a Jana z Pernštejna byly pro přístup na městské hradby pro obránce města ponechány na náměstí jen dvě přístupové uličky, na západní straně v severním rohu náměstí (nyní ulička k hradbám mezi domem čp. 4 a židovskou synagogou) a na východní straně hradeb ulička na jižním rohu náměstí, nyní mezi domy čp. 82–83. Dosavadní protilehlé uličky k hradbám na západní a východní straně byly zrušeny a zastavěny dalšími městskými právovárečnými domy, nyní čp. 19 v jižním rohu náměstí u radnice před vstupem do dolního podloubí a dům čp. 95 na východní straně náměstí, v severním jeho rohu před vstupem do horního podloubí. Oba tyto městské domy mají proto úzká domovní průčelí a měly nižší hodnotu, dostaly však jako okolní domy právo várky a šenku piva. Nepatřily řemeslným mistrům, ale v 16. stol. městskému písaři apod.

Cenný historický popis vzhledu města Hranic, jeho domů kostela v roce 1597 zapsal ceremoniář kardinála Enrica Caetana, papežského legáta, vyslaného roku 1596 k jednání k polskému králi, který formou deníku popsal celý průběh cesty. Na zpáteční cestě v roce 1597 cestovali z Varšavy přes Krakov, Moravskou Ostravu do Hranic, které popisoval jako hezké a celkem velké město na Moravě. Do Hranic dorazili 18. dubna večer, aby připravili ubytování pro kardinála v hranickém zámku, který přijel do Hranic následujícího dne, přenocoval tam a následující den v neděli 20. dubna dal sloužit svým knězem mši v místnosti, kde spal. Podle popisu ceremoniáře vypadal město Hranice takto: „Celé město vystavěno z vápna a kamenů, má hezké a čisté náměstí a všechny domy malované po celé délce s podloubím jako v Bologni, a tak tomu bylo také po celém městě. Co však vše kazilo, byla skutečnost, že tu byli heretici, luteráni neboli evangelíci, které nazývají pravými katolíky, protože tvrdí, že s vážností zachovávají to, co Kristus praví v evangeliu, a proto nepřipouštějí, ani nevěří koncílům ani tradicím, ani papeži, ani ničemu jinému z toho, co drží, věří a připouští svatá římská církev. Měli jeden kostel, který udržovali, jak jsem viděl, ve velké čistotě a na hlavním oltáři byl obraz večere Páně a byly tam dva další oltáře a kostel byl plný lavic a nahoře různých balustrád, kterým v kostele odpovídala kazatelna, z níž mají ve zvyku pronášet svá kázání. Kolem byl hřbitov na způsob kostelů v Polsku a na bráně hřbitova a na jiných místech uvnitř i venku byly napsány verše v latinském a německém jazyce. Onoho dne, kdy jsme zastavili v Hranicích, jsem si povšiml, že v onom městě měli ve zvyku v každou hodinu, hned poté, co odbily hodiny, zatroubit na trubku, jak se to vidí téměř po celé Moravě a v mnoha jiných městech Německa. Ráno bez snídaně celá družina s kar-

dinálem pokračovala v cestě a na oběd jsme se zastavili v celkem hezkém malovaném městečku Lipníku, vzdáleném jednu míli od Hranic, stejně tak plném kalvinistických heretiků a Židů. Všichni Židé byli shromážděni v synagoze účastní na bohoslužbě. Navštívil jsem se zvědavosti též kostel, abych viděl a slyšel, jakým způsobem kázali. Nerozuměl jsem ničemu, ale viděl jsem kněze, který stál na kazatelně oblečen v rochetu a se štólou na krku, jak to činí naši kněží a kázal s velkým nadšením a vážností německy, kostel byl plný mužů a žen, kteří velmi pozorně naslouchali. V kostele byly dva oltáře, na nichž jsem neviděl žádnou malbu ani obraz, jak tomu bylo v ostatních kostelech heretiků, ale jen jediný obraz s jistými zlacenými písmeny, která jsem nemohl přečíst ani rozeznat v jakém jsou jazyce, protože jsou velmi daleko, ale myslím, že byla napsána v němčině, vše ostatní bylo v kostele bílé.“ Po obědě pokračovali v cestě na Olomouc a dále do Vídně.

Stav rozlohy jednotlivých městských domů právozárečných a tzv. chalup (bez zárečného práva) na počátku 18. století zachycuje plánec městských domů z počátku 18. století, zakreslující žlutě domy samostatné židovské obce hranické, a celkový plán města, pořízený 1746 správcem hranického panství Böhmem, zachycující kromě domů městských a židovských také nově vystavěné domy vrchnostenské v Zámecké ulici a městské chalupy vystavěné ve Farní ulici ze zadních dvorních traktů městských domů jižní strany náměstí včetně radnice. Všechny tyto domy (kromě domů židovských) byly při druhé konskripci městských domů 1804 očíslovány čp. 1–122, na něž navazovaly předměstské domy čp. 123 a výš Drahotuškou dolní městskou branou. V roce 1824 bylo v Hranicích celkem 429 domovních čísel, tj. 122 uvnitř městských hradeb a 307 domů na předměstí. Kromě křesťanských domů měla samostatná židovská obec v Hranicích uvnitř hradeb města 10 židovských domů a v nájmu od vrchnosti další domy vrchnostenské, které nebyly konskribovány s domy křesťanských obyvatel města a byly připojeny k městské obci Hranické až po zrušení samostatné židovské politické obce hranické v roce 1920.

Číslování domů do roku 1920 – měšťanské domy vnitřního města 1–122, domy předměstské čp. 123–727. V roce 1920 byly připojeny domy židovské politické obce čp. 728 (synagoga) až 736, dále domy pronajaté vrchností Židům a po roce 1850 jimi koupené, tj. čp. 737 až 757 na Zámeckém náměstí a v Horní ulici (bývalý Světlíkovský dvůr) a domy tzv. Dílny u Černotínské městské brány na konci Svatoplukovy ulice. Pak dostaly čp. nově postavené domy na předměstí po obou stranách potoka Veličky, tj. v ulici Vrchlického za Horním dvorem u silnice k Potštátu a nádraží, v Teplické ulici atd. Do roku 1927 přibýlo číslování až po čp. 895.

Obrazový materiál:

Pohled na město Hranice obehnané městskými hradbami (od západu) v roce 1592 s jeho zámkem, městskými domy, radnicí a starým gotickým farním kostelem a věží Dolní městské brány zachycuje stav před třicetiletou válkou.

Pohled na město v hradbách koncem 17. století po stavebních opravách zpusťošenných domů švédskou armádou roku 1645, vzhled zámku, radni-

ce, opraveného farního kostela a Dolní městské brány a kostelíka sv. Šebestiána u potoka Veličky.

(Oba pohledy s popisem objektů jsou vyobrazeny v mém pojednání „Město a panství Hranice za třicetileté války“. Sborník Státního okresního archivu Přerov, 1996.)

Pohled na město Hranice od jihozápadu, kresba z roku 1821 od J. H. A. Gallaše s pohledem na zámek, nový farní kostel na náměstí, radnice, Dolní brána městská, solnice u potoka Veličky, formátu 18 x 10 cm je uložena v pozůstalosti J. H. A. Gallaše v rkp. Diplomatař města, v archivu města.

Otištěné dílčí práce:

Gallašův popis města Hranic z roku 1811. Zpravodaj města Hranic a Lázní Teplic nad Bečvou dále jen ZMHLT), 1983, únor, s. 4–7.

Gallašův popis okolí města Hranic na poč. 19. století. ZMHLT, 1983, březen, s. 8–10.

Hranické zemědělství a příroda na počátku 19. století. ZMHLT, 1983, duben, s. 6–8.

Gallašův popis léčivých rostlin v okolí Hranic na počátku 19. století. ZMHLT, 1983, říjen, s. 6–7.

Nejstarší pohled na město Hranice ec. z roku 1592 (s reprodukcí dřevorezu a s popisem objektů veduty města). Vlastivědné listy Sm kraje (Opava), 1987, č. 2, s. 34–38.

Topografický popis města Hranic Ignáce Böhma z roku 1834. ZMHLT, 1977, říjen, s. 10–14.

Popis města Hranic v roce 1844. ZMHLT, 1981, leden, s. 5–8.

Procházka městem Hranicemi (v roce 1934). Popis významných staveb, historických památek v ulicích, na náměstí, předměstí od Hlavního náměstí až k budovám vojenské akademie v Drahotušské ulici. Průvodce B. Indry: Hranice a okolí, Brno 1934, s. 5–10, doplněné v ZK roč. 1635–1936, s. 76–88.

b) Městské domy starého města uvnitř městských hradeb čp. 2–122

Při zpracovávání historie starých městských domů v Hranicích, počínající od 2. poloviny 16. století do poloviny 19. století ze zápisů dochovaných městských knih, které jsem postupně publikoval hlavně ve Zpravodaji města Hranic v letech 1973–1990, jsem zpracoval především bývalé domy právovárečné na náměstí a Horním a Dolním podloubí, jejichž majiteli byli měšťané, významní v dějinách města. Excerpta z městských knih mám však o všech domech bývalé křesťanské obce města Hranic, k jejich zpracování se však dostanu snad později.

K soupisu zpracovaných a otištěných domů připojuji v příloze tohoto pojednání historii několika již zpracovaných domů na náměstí, které již nebyly po zastavení vydávány zpravodaje publikovány a některé další domy na radničním náměstí.

Poněvadž zápisy městských register kupů a prodeje městských domů 16.–19. století uvádějí při kupu domu vedle data jen holá jména kupující-

ho měšťana, peněžní hodnotu prodávaného domu a jména prodávajících, snažil jsem se zjistit pro obohacení historie každého domu přesnější životopisné údaje o kupujícím a prodávajícím měšťanu z jiných archivních pramenů, především z register svatebních smluv hranických měšťanů, pro dobu od třicetileté války do konce 19. století z matrik farního kostela v Hranicích. Seznam publikovaných domů ve Zpravodaji uvádím podle popisných čísel 2–122, a to časově až do 2. poloviny 20. století, pozdější jména majitelů a stavební změny bude nutno doplnit.

Domy právozárečné (do roku 1628 též vinného šenku) byly v roce 1824 ve městě tyto: čp. 2, 3 na Zámeckém náměstí, pak až na Velkém náměstí čp. 4, 6 (čp. 5 byl vrchnostenský knížecí dům vinného šenku), dále čp. 7–33, tj. celá západní strana Dolního podloubí. Domy ve Farní ulici po obou stranách byly tzv. chalupy, právozárečné domy tu byla jen čp. 45 a 50. Další právozárečné domy byly až na jižní straně náměstí čp. 72 (vedle radnice) a dále až po čp. 76/77 a pokračovaly čp. 79, 80 na východní straně náměstí až po čp. 112 na konci Horního podloubí a čp. 118 proti zámku, 119 až čp. 122 na severní straně náměstí.

Stavební situaci městských domů, ležících ve městě obehnaném pevnou hradební zdí zachycuje věrně situační plán města Hranic a jeho hradeb v roce 1745, pořízený hejtmanem hranického panství Josefem Antonem Böhmem před vpádem pruských vojsk na Moravu za války rakousko-pruské o Slezsko. Kolorovaná kresba o rozměrech 68,5 x 55,5 cm byla pořízena pro Moravské gubernium v Brně k vojenským účelům obrany města. Kolorovanou kopii originální mapy pořídil v roce 1824 pro město Hranice s popisem očíslovaných objektů hranický měšťan Karel Kober a je dnes uložena ve fondu Archiv města Hranice ve Státním okresním archivu v Přerově. Zachycuje v uvedeném měřítku sáhů a střeviců stavební stav obou hradebních zdí s baštami, městských bran, zámku, starého farního kostela, náměstí a ulic, jednotlivých domů s podloubími (též domy židovské obce v Židovské ulici). Zachycuje také umístění městského pranýře, soch Panny Marie a Jana Nepomuckého na Velkém náměstí.

Druhý situační plán městských domů křesťanských a židovských v Hranicích s očíslováním městských domů pořadovými čísly (podle starého pořadí v městských knihách) – č. 1 farní kostel, 2 zámek, 3 radnice, pak domy od kostela vzhůru k zámku od čísla 4–55, (včetně židovských domů), od zámku zpět po východní straně náměstí k jižní straně náměstí a Farní ulici zpět ke kostelu až po pořadové č. 123. Jedná se o půdorysný plán města Hranic zpracovaný zemským měřičem moravským Franzem Lorenzem Antonem Knittlem, domy křesťanské jsou kolorovány červeně, domy židovské žlutě, rozměr 92 x 53 cm. Originál plánu s uvedeným měřítkem sáhů je uložen v Moravském zemském archivu v Brně ve Sbírce map a plánů č. 1325. Elaborát není datován, proveden však byl před konskripcí domů popisnými čísly v roce 1771. (Jedná se o plán města pořízený v rámci tzv. translokace Židů roku 1727. Pozn. redaktora.)

K stavebním změnám vnitřního města Hranic prováděným správou knížecího panství Hranice–Lipník nad Bečvou koncem 18. století a počátkem 19. století se dochovaly v archivu hranického panství některé situační plány, cenné pro zpracování historické topografie města:

- Situační plán hranického zámku s jeho okolím z roku 1841, kolorovaná kresba 66 x 39 cm, pořízená pro správu panství vrchnostenským stavitelem Antonem Taterem, uložena ve fondu Archiv velkostatku Hranice, č. 4158.
- Situační plán městských domů čp. 2 a 3 a volného prostoru na Zámeckém náměstí, kolorovaná kresba z roku 1845 formátu 32 x 36 cm, pořízená pro správu panství Lipník nad Bečvou – Hranice stavitelem Antonem Taterem, uložena ve fondu Velkostatek Hranice č. 4159.
- Stavební plán domu v Zámecké ulici čp. 113 Izáka Siebenscheina pořízený 1825 pro správu hranického panství stavitelem Janem Burdttmanem, kolorovaná kresba formátu 45 x 35 cm. Uložena ve fondu Velkostatek Hranice.
- Situační a stavební plán vrchnostenské dvoupodlažní budovy obilní sýpky u zámku s vjezdním dvorem a budovou, přistavěnou od městské hradební zdi s kulatou baštou až k Zámecké ulici. Budova, pozdější čp. 114, byla v roce 1927 upravena a přestavěna na obytný dům židovského řezníka Gelba s přízemním řeznickým obchodem. Kolorovaná kresba průřelí rozlehlé budovy, příčný průřez budovy, půdorys rozlehlé budovy a dvora, půdorys přízemní budovy, půdorys prvního a druhého patra budovy. Kresba zednického mistra Antonína Zastierý s měřítkem, uložena ve fondu Velkostatek Hranice.
- Situační plán starého knížecího zaopatřovacího domu pro staré a chudé měšťany hranického panství, který byl založen roku 1692 u bývalého farního kostela, jeho stav v roce 1883 a jeho výměna pro přístavbu obecné školy u fary.
- Plán výstavby nového zaopatřovacího knížecího domu pro chudé měšťany z roku 1888 v uličce Na náspech (nyní Klub důchodců). Tento a předchozí plán kreslil Zacharias Herrmann, stavitel v Hranicích, s uvedením vzdálenosti k farnímu kostelu na náměstí, který chudí museli denně navštěvovat. Měřítko v metrech, uložen ve fondu Velkostatek Hranice.

Uvádím přehledný soupis městských domů podle popisných čísel, monograficky již zpracovaných a otištěných z řady domů vnitřního města Hranic s popisnými čísly 2–122 (právovárečných domů i chalup).

čp. 1 Knížecí zámek. Renesanční zámek a jeho vnitřní renovace v letech 1942–1944. VL, 1986, č. 2, s. 9–14. (s 9 fotosnímky štukových stropů sálů, portálů, chodeb). ZMHLT, leden 1987, s. 3–8.

čp. 2 Dům někdy Šimona Horeckého na Zámeckém náměstí, později tři generací soukenické rodiny Dernických, od konce 19. století v majetku kupecké rodiny Schlesingerů ze sousedního přistavěného domu čp. 737.

čp. 3 Dům rytířské rodiny Opršálů z Jetřichovic na Zámeckém náměstí, od konce 19. století kupecké rodiny Schlesingerů z čp. 737. Opršalovský dům čp. 3 a sousední dům čp. 2 na Zámeckém náměstí. ZMHLT, říjen 1984, s. 6–10 (s fotografií průřelí domu 737 a obou domů čp. 2 a 3).

čp. 4 Dům Sedmerovský na Velkém náměstí, na rohu vedle lékárny. ZMHLT, červen 1984, s. 6–8.

čp. 5 Dům lékárny na náměstí, dříve knížecí vinárna. ZMHLT, květen 1984, s. 6–9 (s fotografií domu č. 5 a sousedního domu čp. 4).

čp. 6 Dům Hoffmanovský na náměstí vedle lékárny, nyní prodejna Suprafonu. ZMHLT, červen 1987, s. 4–8 (s fotografií průčelí domu).

čp. 7 Dům Pečnerovský na náměstí, dříve Millianovský, nyní restaurace Na hradbách. ZMHLT, červenec–srpen 1987, s. 3–6 (s fotografií průčelí domu).

čp. 10 Dům Řehulovský na náměstí, bývalé Gabrielovo knihkupectví. ZMHLT, červen 1989, s. 5–9 (s fotografií průčelí domu).

čp. 11 Dům Šerých na náměstí s novorenesanční fasádou. ZMHLT, březen 1990, s. 2–6 (s fotografií průčelí domu po renovaci).

čp. 12 Dům Kratochvílovský na náměstí s novorenesančním domovním průčelím. ZMHLT, květen 1989, s. 5–8 (s fotografií průčelí domu).

čp. 15 Dům hotelu BRNO na náměstí. ZMHLT, listopad 1984, s. 8–11. (s fotografií domu z roku 1930 a fotografií kamenného znaku nad vjezdem do domu).

čp. 17 Dům s věžičkou na západní straně náměstí, nyní provozovna družstva Fotografia. ZMHLT, leden 1989, s. 5–8 (s fotografií průčelí domu).

čp. 19 Dům Kubešovský na náměstí před Dolním podloubím. ZMHLT, prosinec 1989, s. 5–8 (s fotografií průčelí domu).

čp. 20 Dům Čaputovský na začátku Dolního podloubí proti radnici. ZMHLT, leden 1984, s. 6–9 (s kresbou renesančního domovního portálu z roku 1583).

čp. 21 Dům Šidlovský na Dolním podloubí proti radnici. ZMHLT, duben 1988, s. 3–7 (s fotografií průčelí domu).

čp. 50 Bývalý Janský azyl na rohu ulice Na náspech, nyní dětské oddělení polikliniky OÚNZ. ZMHLT, červen 1986, s. 4–6 (s fotografií domu).

čp. 55 Stará městská věznice, dříve katovna čp. 55 v ulici Na náspech. ZMHLT, březen 1986, s. 4–8 (s fotografií domu před opravou a situačním plánkem okolí z r. 1745).

čp. 57 Staré městské lázně, později knížecí špitál v uličce Na náspech, nyní Klub důchodců. ZMHLT, červen 1985, s. 3–6 (s fotografií kresby zadní části uličky Na náspech s bývalou věznicí a objektem bývalých lázní).

čp. 73 Dům Šatánkovský na jižní straně náměstí, vedle radnice, nyní prodejna Drogerie. ZMHLT, únor 1986, s. 7–11 (s fotografií průčelí domu).

čp. 75 Dům Fuskovský na jižní straně náměstí vedle restaurace KUFR. ZMHLT, listopad 1989, s. 4–8 (s fotografií domu).

čp. 76–77 Dům restaurace KUFR na náměstí, spojené dva staré měšťanské domy. ZMHLT, červenec–srpen 1984, s. 4–9 (s fotografií domu).

čp. 83 Dům Rillovský na rohu náměstí, vedle Růžové uličky k městským hradbám (dříve k městským lázním). ZMHLT, leden 1990, s. 4–8 (s fotografií nárožního domu).

čp. 89 Dům Peroutkovský na náměstí, kdysi Anderlovský, nyní obchodní dům TEXTIL. ZMHLT, leden 1988, s. 3–9 (s fotografií domu).

čp. 90 Dům Maudrovský na náměstí, nyní spojený s domem čp. 91, prodejna Drogerie. ZMHLT, listopad 1987, s. 6–10 (s fotografií domu) a dodatek duben 1988, s. 3.

čp. 91 Dům Paříkovský na náměstí, spojený nyní s domem čp. 90, prodejna Drogerie. ZMHLT, září 1987, s. 3–6 (s fotografií domu).

čp. 92 Dům Večeřovský na náměstí, nyní prodejna Železářství. ZMHLT, prosinec 1984, s. 6–8 (s fotografií domu před a po otevření 2 zazděných oblouků podloubí).

čp. 93 Dům Dvořákovský, dříve Chorynský na rohu náměstí. ZMHLT, srpen–září 1984, s. 8–10 (s fotografií domů s otevřeným podloubím čp. 93, 94, 95 na obálce zpravodaje).

čp. 94 Dům Novákovský na rohu náměstí, nyní prodejna Tabáku. ZMHLT, prosinec 1985, s. 5–8 (s fotografií domu po renovaci).

čp. 95 Dům Hořínovský na náměstí, nyní prodejna Chléb–pečivo. ZMHLT, listopad 1985, s. 7–10 (s fotografií domu před renovací).

čp. 96 Dům Šmerhovský na rohu náměstí, nyní prodejna Knihy. ZMHLT, duben 1985, s. 6–9 (s fotografií domu po renovaci).

čp. 97 Dům Ráblůvský, dříve Banovský na konci Horního podloubí. ZMHLT, leden 1985, s. 6–10 (s fotografií domu po renovaci, domovního podloubí v roce 1928 a fotografií domovního znamení z roku 1784 na dochovaném kamenném portále).

čp. 102 Dům Městské knihovny na Horním podloubí, bývalý pivovar právovárečného měšťanstva. ZMHLT, říjen 1988, s. 5–9 (s fotografií průčelí domu po renovaci).

čp. 103 Dům Horního podloubí při uličce k hradbám, s kamenným renesančním domovním portálem. ZMHLT, květen 1988, s. 2–6 (s fotografií domovního průčelí a tzv. Pivovarské uličky domy čp. 103 a 104).

čp. 104 Dům Sucháňkovský na Horním podloubí s pamětní deskou pobytu Bedřich Smetany. ZMHLT, červen 1988, s. 4–8 (s fotografií průčelí domu a Pivovarské uličky).

– Bedřich Smetana bydlel v roce 1852 v Hranicích v domě čp. 104. ZMHLT, červen–červenec, 1974, s. 4–6.

– První prázdninový pobyt Bedřicha Smetany s rodinou v Týně n. B. a v Hranicích r. 1852. VL, 1979, č. 1, s. 22–25 (s fotografií pamětní desky v Hranicích).

čp. 109 Dům Gajduškovský na náměstí u zámku, druhý dům Horního podloubí. ZMHLT, březen 1987, 3–6 (s fotografií průčelí domu).

čp. 110 První dům Horního podloubí proti zámku s městským pranýřovým kamenem. ZMHLT, říjen 1986, s. 5–9 (s fotografií domu s pranýřovým kamenem po přemístění roku 1926 a druhou fotografií domu po nové přestavbě podloubí a přemístění pranýřového kamene).

čp. 118 Dům lidové školy umění proti zámku, dříve Spolkový hotel. ZMHLT, prosinec 1983, s. 6–9.

čp. 119 Dům Burkešovský na rohu náměstí, později lékárna a první pošta ve městě. ZMHLT, září 1986, s. 4–8 (s 2 fotografiemi průčelí domu a boční fronty domu do ulice Horního podloubí).

čp. 120 Dům Hubálkovský na náměstí, kdysi Danielovský, později hostinec a vinopalárna právovárečného měšťanstva. ZMHLT, květen 1987, s. 3–6 (s fotografií průčelí domu).

čp. 121 Dům Jednotného klubu pracujících, dříve Beseda. ZMHLT, únor 1984, s. 4–8 (s fotografií domu s Mariánským sloupem z roku 1729).

čp. 122 Dům Státní pojišťovny na náměstí, dříve pošta. ZMHLT, březen 1984, s. 10–12.

Otištěné dílčí práce k historii domů vnitřního města:

- Označení ulic v Hranicích roku 1825. ZMHLT říjen/1973, s. 7–8.
- Veřejné osvětlení v Hranicích od roku 1814 po dnešek. ZMHLT, duben 1981, s. 6–8.
- Hranické knihtiskárny od r. 1814–1869 Škarniclova, a další až po Družstvo knihtiskárny v r. 1930. ZK, XV/1932–1933, s. 8–11.
- Hranické fotografické dílny v letech 1869–1988. ZMHLT, červenec–srpen/1988, s. 6–10 (s fotografií hranické radnice 1868).
- K historii hranických lékáren. Lékárna U zlatého lva čp. 5 na náměstí a její předchůdci. ZMHLT, listopad 1976, s. 9–13.
- Lékárna u Libuše na náměstí čp. 74 a Městská lékárna na Horním podloubí čp. 111. ZMHLT, prosinec 1976, s. 7–9.
- K historii hranických lékáren. Československá farmacie (Praha), roč. 28/1978, s. 155–160.
- Hranická knihkupectví v 19. a 20. století. ZMHLT, prosinec 1978, s. 5–8.

Zbořený gotický městský farní kostel Jana Křtitele u Dolní městské brány (Drahotušské), pobořený roku 1645 při dobývání švédskou armádou, pak nouzově opravený, po dostavbě nového farního kostela na Velkém náměstí zbořený v 2. polovině 18. století.

– Náhrobní kameny bývalého farního kostela v Hranicích (popis a osudy náhrobků a kostela). ZK, XVII/1933, s. 10–12.

– Morové rány v Hranicích. (Vymření rodin městských domů v 17. století). ZK, XVII/1934–1935, s. 12–15.

– Poslední soukeníci v Hranicích (v 19. století, mistři, valcha). ZMHLT, duben 1984, s. 5–8.

– Pošta v Hranicích 1785–1975. (V domě čp. 119 na náměstí dálková dostavníková stanice 1786–1820, pak v Drahotušské ulici čp. 186 a 190 (1820–1867), pak v Radniční ulici čp. 68 s telegrafem, pak v domě na náměstí čp. 122 s telegrafem a telefonem, od roku 1927 v nové poštovní budově v Nádražní ulici jako Hranice 1, pošta Hranice 2 na Severním nádraží.) ZMHLT, prosinec 1975, s. 11–17.

– Pošta v Hranicích 1785–1980. Katalog Národní výstavy poštovní historie a cenin. Ostrava 1980. Samostatná příloha katalogu o 32 s. s obsahovou historií obou pošt od počátku do roku 1980.

c) Hranické předměstské domy, dvory a mlýny čp. 123–127 (do roku 1920)

Při založení nových purkrechtních register v 70. letech 16. století pro zápisy majitelů a držebních změn městských domů podle stanoveného pořadí od bývalého farního městského kostela vzhůru k zámku a po opačné straně náměstí zpět Farní ulicí ke kostelu byla založena v roce 1785 také nová registra pro zápisy změn majitelů domů a dvorů na předměstích, a to I. svazek pro předměstí Motošín a Novosady, II. svazek pro Hor-

ní ulici a tzv. Předměstí, s vyhrazeným místem u každého objektu pro další změny držby. Domy na Motošíně ležely při cestě k Drahotuším od Dolní (Drahotušské) městské hradební brány k mostu před potok Veličku a na druhé straně k Bečvě domy až po potok Ludyni. Novosady navazovaly na Motošín na domy na pravém břehu Veličky na území drahotušského panství, připojeného správou k městu Hranicím již za Viléma z Pernštejna. Svobodné šlechtické dvory a chalupy na pravém břehu Veličky až k dnešní Nerudově ulici končily tehdy panským dvorem Troubeckým–Holubovským, konfiskovaným a darovaným roku 1628 hranické faře (až do počátku 20. století tzv. farářův dvůr), na levém břehu Veličky byly domy zvané podle Klichovského mlýna na konci mlýnské strouhy, vedoucí z Veličky od vesnice Velké, Klichovské předměstí. Vše na levém břehu Veličky bylo zbořeno v 60. letech 20. století při výstavbě panelových sídlištních domů. Tzv. Horní ulice začínala Obecní hospodou před Horní branou městskou (později hotel Černý orel) a zabírala dvory předměstských dvořáků i šlechtické svobodné dvory po obou stranách Horní ulice (později Nádražní ulice) až k panskému Hornímu dvoru a po opačné straně ulice a dále na tzv. Předměstí (dnešní Čaputovu ulici), Komenského ulicí do ulice Teplické k Černotínské městské bráně.

Motošínské předměstí a Novosady byly v letech 1626–1627 při obraně města a jeho dobývání vypáleny vojskem a opět spáleny roku 1645 při dobývání města švédskou armádou Königsmarkovou. Rovněž tak byly vypáleny a zničeny domy a dvory v Horní ulici. Některá dvorství hranických bývalých držitelů přetrvala až do zboření a výstavby obytných bloků této ulice v 60. letech 20. století, např. Večeřovský (dříve Pešlův), Machylův a Janečkův, na druhé straně Kubešův.

Vysledování historických proměn hranického předměstí, zániku a opětné obnovy domů a osudů jejich obyvatel do zničení starého historického půdorysu výstavbou panelového sídliště bude obtížnější než vysledování osudu domů historického jádra města Hranic, památkově chráněného. Přitom však souvisí neoddělitelně s historií města a hranických měšťanů 16.–20. století, písemné prameny pozemkových knih aj. se dochovaly, bude to záslužným úkolem historika města Hranic. Poslední svazky prodeje a kupů domů hranického předměstí založené roku 1822 Janem Zámorským, se zápisy změn do 70. let 19. století, odevzdané roku 1850 pozemkové knize nově zřízeného Okresního soudu v Hranicích k dalšímu vedení a provádění změn majitelů domů spolu se staršími knihami listin, obsahují v prvních dvou svazcích změny domů vnitřního města čp. 2–133, a ve svazku III. čp. 123–194, IV. domy čp. 195–266, V. čp. 267–337, VI. čp. 338–398, VII. čp. 400 a další nové domy. Soustavné zápisy změn držitelů každého čísla popisného navazující na tatáž čp. v pozemkových knihách založených po roce 1850 a vedených do naší doby umožňují nejen sledování zániku staveb předměstských domů, zbořených zejména v Gallašově ulici a Horní ulici, ale též sled majitelů, resp. potomků původních majitelů zbořených domů sloužící pro zjištění a ověření historie jejich rodin.

Stavební plány a situační mapy hranického předměstí dochované v archivu hranického panství:

– Kostelík sv. Šebestiána u potoka Veličky před jeho přestavbou na solnici roku 1811.

– Stavební plán kostelíka sv. Šebestiána – půdorys kostelní lodi s kněžištěm, bokorys budovy s věžičkou určenou k sejmutí, stav v roce 1811.

– Stavební plán přestavby kostelíka sv. Šebestiána na solnici v roce 1811, půdorys bývalého kostelíka s přestavěným presbytářem a přistavěnou budovou na druhé straně kostelíka, se třemi vraty solnice pro nakládání a vykládání dovážené soli z Polska na opačné straně s legendou. Oba plány kreslil tesařský mistr Josef Románek asi roku 1811.

– Valcha na sukno, půdorys valchy na hranickém předměstí, kolorovaná kresba z roku 1797 formátu 46 × 53 cm, autor Johann Langer (Archiv Velkostatku Hranice č. 223).

– Situační plán vinopalny v Hranicích z roku 1856, formátu 45 × 35 cm (Archiv Velkostatku Hranice č. 226).

– Plán bělidla na hranickém předměstí, kolorovaná kresba formátu 17 × 14 cm, z roku 1780, autor Komar (Archiv Velkostatku Hranice č. 222).

– Situační plán bývalého Světlíkovského dvora v Horní ulici a jeho úpravy pro knížecí fajánsovou manufakturu s popisem objektu a legendou jednotlivých pracovních prostor 1–19 (pece, modelárny, malírny, sklady atd. Nedat., nesign., (před rokem 1805).

– Polnohospodářská mapa Horního dvora z roku 1831, 2 listy formátu 70 × 50 cm, kolorovaná kresba Fridrich Hösse pro správu panství (Archiv Velkostatku Hranice č. 4113 a 4114).

– Polnohospodářská mapa bývalého Světlíkovského dvora z roku 1831, kolorovaná kresba formátu 70 × 51 cm, autor Fridrich Höss, pořízená pro správu panství (Archiv Velkostatek Hranice č. 4124).

– Polnohospodářská mapa Čaputovského dvora z roku 1831, kolorovaná kresba 70 × 50 cm, 3 listy, autor Fridrich Höss, pořízená pro správu panství.

Dílčí topografické práce k hranickému předměstí, již otištěné:

– Konec starého Motošína v Hranicích. ZMHLT, březen 1982, s. 5–9. (S kresleným plánkem ulic a budov zbořených 1970).

Šest předměstských gruntů v Novosadech na pravém břehu Veličky proti zámku, roku 1627 vypálených, zabraných posléze Dietrichštejnem k založení květné zahrady.

– Knížecí zahrada při zámku v Hranicích. ZK, XIV/193–1932, s. 118–119. (Mylně uvedena na levém břehu potoka Veličky.)

– Ulice Klichovská v Hranicích (pozdější Gallašova, název podle bývalého Klichovského mlýna, známe též Klichovské předměstí). ZK, XVI/1932–1933, s. 30.

– Zmizely staré ulice Na hrázi, jedna strana ulice Gallašovy a ulice Třebízského. ZMHLT, květen 1983, s. 11–14. (S plánem ulic a nové zástavby.)

Pozemky polní trati Na struhlovsku na pravém břehu Veličky.

– Slovtuný panoš Štěpán z Popelova, purkrabí hranický a pole Struhlovské v Hranicích v 15. století. ZK, XXII/1938–1939, s. 95–96.

Stavba druhého kamenného železničního viaduktu v Hranicích italskými válečnými zajatci za 1. světové války 1918.

– Záhadný nápis na pilíři železničního viaduktu v Hranicích. ZMHLT, červenec–srpen 1973, s. 9.

– Zřízení objížďky vnitřního města na císařské silnici přes Hranice r. 1839 z Drahotušské ulice kol kasáren, pak kol Květné zahrady, most přes Veličku, obecní hospody na Bělotín a Nový Jičín. ZMHLT, červenec–srpen 1981, s. 11–15.

– Hotel Černý orel, dříve Obecní hostinec čp. 368. ZMHLT, listopad 1983, s. 7–10. (S fotografií budovy hotelu a předměstí z r. 1903.)

– Konec Horního dvora v Hranicích. ZMHLT, červenec–srpen 1973, s. 8–9. (Demolice roku 1972 pro bytovou výstavbu.)

– Dvůr Světlíkovský v Hranicích. ZK, XIX/1936–1937, s. 104–107. (pozdější knížecí fajánsová manufaktura.)

– Čaputovský dvůr v Hranicích, naposled Jarošův. ZK, XV/1932–1933, s. 21–24.

– Hřbitov hranických Bratří na předměstí. ZK, XVIII/1935–1936, s. 49–52. (S malovanou zděnou hrobkou z roku 1583.)

– Oprava hranického Kostelíka v roce 1595. ZK, XVIII/1935–1936, s. 4–6. (S fotografií zazděného průčelního kříže s letopočtem MDLXXXV.)

– Stará a Nová střelnice v Hranicích. ZMHLT, leden 1983, s. 4–6.

Nebylo již otištěno moje pojednání o zániku třetího typického hranického předměstí, nazvané Konec Horní ulice v Hranicích, pojednávající o historii tohoto předměstí od spálení za třicetileté války a pozdější stavební obnově a stavbách domů do poloviny 20. století až po její úplnou stavební přestavbu v 60. a 70. letech tohoto století. Byly v něm popsány všechny objekty kol Pražákova náměstí na počátku tzv. Nádražní ulice (Horní ulice) až po vrchnostenský Horní dvůr na konci Horní ulice, objekty bývalé knížecí fajánsové manufaktury v přilehlé Světlíkové ulici i učiněn popis čtyř posledních vrchnostenských selských dvorů v Horní ulici, vykoupených a likvidovaných výstavbou bloků činžovních městských domů, Předměstí bylo pak rozpůlené ještě mostem podjezdu silniční dálnice, objížďky města Hranic od Drahotuš na Bělotín.

d) Židovská samostatná obec Hranice (Reinic) po zrušení a sloučení s městem roku 1920, pak židovská náboženská obec v Hranicích

První domy pozdější samostatné židovské obce Hranické propadlé křesťanským majitelům domů v dluhu židovským věřitelům (z Lipníka), nesměly být zapsány židovským majitelům až do roku 1638 do gruntovních knih města Hranic. Olomoucký biskup kardinál Dietrichštejn, majitel panství, v obnoveném zřízení městském daném Hranicím roku 1629 stanovil, aby tyto domy byly židovským držitelům ponechány, byli však povinni odvádět městu náhradu za nekonání hlídek na hradbách a domovní sbírky. Jeho nástupce kníže Maxmilián privilegiem z roku 1637 potvrdil hranickým Židům držbu městských domů, synagogy, školy a vlastního hřbitova na předměstí. Po tažení Švédů roku 1642 na Moravu, dobytí Olomouce a města Lipníka nad Bečvou roku 1643, kde bylo větší množství Židů povražďeno švédským vojskem při hledání ukrytých peněz, opustili z obav o život všichni hraničtí Židé své domy, které po dobytí města Hranic roku

1645 byly pobořeny a zničeny. Po válce si kníže vyhradil právo přijímat do židovské obce hranické za měšťany jen majetné Židy z Vídně a odjinud. V čele židovské obce stál rychtář, dva přísední a čtyři přísedící, kteří podléhali přímo vrchnostenské správě hranického panství.

Za vojenské konstrikce domů v roce 1771 a později 1804 byly domy židovské obce označeny římskými čísly I–XVIII. V roce 1780 bylo vrchnostenským úřadem nařizeno, že všichni Židé musí přijmout německé příjmení a užívat je ve všech písemnostech, buď podle původu (Leipziger, Wiener, Schlesinger aj.), jinak jim příjmení stanovila vrchnost sama např. podle vzhledu (Klein, Schön aj.), nebo vybrala nezvyklá, křesťany neužívaná jména (Rosenbaum, Rosenduft aj). Také dosavadní knihy kupů a prodeje židovských domů bylo nařizeno vést německy. Opis poslední židovské gruntovní knihy psané hebrejsky byl přeložen do němčiny a veden pak dále též u vrchnostenského úřadu panství v Hranicích.

Po zrušení poddanství roku 1848 a zrovnoprávnění Židů s křesťany mohli Židé kupovat též křesťanské domy, ve městě pronajímat obchody v křesťanských domech, zakládat továrny atd. V čele obce stál volený starosta, dva radní a šestičlenný výbor. Duplikáty židovských gruntovních knih byly odevzdány vrchnosti nově zřízenému okresnímu hejtmanství a po zrušení samostatné židovské obce v roce 1920 a spojení s městem byla politická židovská obec nově ustavena jako židovská náboženská obec a domy židovské obce označeny popisnými čísly 728–738 a dále navazujícími na poslední tehdejší popisná čísla domů křesťanské obce města Hranic.

Pořadí domů bylo však ponecháno, jak bylo zavedeno v židovské obci, tj. od budovy synagogy opačným směrem vzhůru k zámku – čp. 728 synagoga s obytnou budovou bývalé radnice s dvěma oblouky nízkého podloubí bývalých židovských domů této ulice, čp. 729 dům Chevra Kadiša, pohřebního židovského spolku, zbořen roku 1942 při úpravě sousední budovy synagogy na městské muzeum, čp. 730 Wlczek Jindřich a Berta, čp. 731 Izraelská náboženská obec, čp. 732 Vogel Mořic a Štěpánka, čp. 733 bývalá německo–hebrejská škola (později městská hudební škola Janáčkova), čp. 734 Baronová Josefina, čp. 735 Widderová Karolina, čp. 736 Adler Eduard a Anna, čp. 737 Schlesinger Adolf a Felis (dům na Zámeckém náměstí), čp. 740 Vogel David, pak Morgenstern Jakob (Židovská ulice, druhá strana), čp. 741 Hoffenreichová Rosa, čp. 744 Bachrach Samuel (Nádražní ulice), čp. 745 Bachrachová Ragina, čp. 746 Rossmanith–Kudielka, čp. 747 Bachrachová Regina, čp. 748 Baronová Emma, čp. 749 Bachrachová Regina, čp. 753 Izraelská náboženská obec (Židovská ulice), čp. 754 Bachrachová Pepi a Regina (Teplická ulice, čp. 756 Cyrusová Anna (Dílňa), čp. 757 Baronová Pepi a Regina (Dílňa), čp. 758 Janský Alois (Dílňa).

Židovská obec delegovala do městského zastupitelstva svého voleného zástupce až do roku 1939. Pak bylo představenstvo přeměněno na Místní úřadovnu Židovské rady starších v Praze. Na podzim roku 1940 byl zakázán výkon bohoslužeb v synagoze, synagoga používána jako skladiště nábytku (do roku 1942). Veškerý židovský majetek byl zabaven – celkem 60 realit – a odevzdán německému „Treuhändu“. Byl zakázán výkon svobodných povolání (advokacie, lékařství), muži převedeni k silničním stavbám, ženy do zemědělství. V květnu 1942 byla provedena registrace všech

hranicických Židů a nařízena deportace, mimo osoby žijící ve smíšeném manželství. Dne 22. června 1942 nastoupilo na místním nádraží 202 osob a byly dopraveny do záchytného tábora do Olomouce a dále do Terezína. V letech 1943–1944 pak následovaly postupně transporty hranicických Židů do Osvětimi a Birkenau. Do deportace v roce 1942 zemřelo v Hranicích 9 osob a byly pochovány na místním hřbitově. Z deportovaných hranicických Židů zahynulo 216 osob, přežilo pouze 14 osob židovského vyznání.

Deportovaní a zahynulí:

Adler Eduard (1880), obchodník kůžemi, manželka Kateřina (1895), dcera Ruth (1924), matka E. Adlera Anna (1857), vdova po B. Adlerovi, starostovi náboženské obce

Altenstein Ludvík (1868), obchodník dřívím, manželka Bedřiška, syn Theodor (1916), právník

Aufricht Julius (1866), továrna na likéry v Novém Jičíně, manželka Etelka (1873)

Baar Mořic (1874), velkoobchodník sukrem, manželka Stella (1892), děti Zdeněk (1911), Alexandr (1915), Lea (1924), švagrová Růžena (1888)

Babšová Irma (1908)

Bachrachová Františka (1891)

Baronová Ema (1875), vdova po obchodníku dobyt看em, syn Leopold (1898) obchod s konfekcí, Regina (1864), Selma (1902)

Benischová Henrieta (1869), Herta (1895), Bruno (1906), obchodník s kůžemi

Becková Antonie (1859)

Berková Kamila (1895)

Biederová Žofie (1904) Nový Jičín, syn Petr (1935)

Biro Serena (1913) – Blau Adela (1880) – Bloch (1917) Kelč

Braun (1874), obchodník střížním zbožím, manželka Marie (1876)

Buchsbaum Tobias (1851), policajt židovské obce, šames v templu

Donenbaumová Laura (1875)

Fichtner Mořic (1872), obchodník v Kelči, manželka Františka (1869)

Fischerová Jenni (1862) vdova po továrníku

Fischerová Marie (1884), syn Josef (1915)

Fried Julius (1888), úředník ve Fulneku, manželka Luisa (1903)

Fried Egon (1897) Odry, majitel továrny na likéry a pivovaru, matka Františka (1872)

Fuchsová Alice (1887) Opava, děti Gertruda (1918), Kurt (1922)

Fuchs Rudolf (1916), krejčí (přežil Terezín), Fuchs Max (1917), čalouník, manželka Ritta (1918)

Gänsler Hugo, JUDr. (1883) Odry, manželka Eliška (1896), syn Arnošt (1925)

Gelb Jindřich (1900) řezník, manželka Irena (1907), syn Arnošt (1931)

Gelb Hynek (1895), Nový Jičín, řezník, manželka Tereza (1897)

Gelb Max (1899), Nový Jičín, řezník, manželka Žofie (1900), děti Edita (1929), Tomáš (1935), matka Maxe Tereza (1873)

Gessler Max (1878), obchodník střížním zbožím, manželka Tereza (1884), děti Ilse (1918), Lída (1922), dcery se vrátily z Bergen–Belsenu.

Gewürz Josef (1873), obchod papírem a novinami, manželka Arnoštka (1880) Otto, Teodor (1913), Jindřich (1919)
 Glück Artur, MUDr., manželka Valerie (1903), děti Jiří (1938), dcera Renata (1928), přežila
 Grohs Edmund (1889), zasilatel, manželka Irma (1896), syn Arnošt (1923), dcera Edita (1931)
 Goldstein Josef, Ing. (1900) – Grosser Zikmund (1868), Ostrava, manželka Hedvika (1871), –Grossmanová Arnoštka (1891), farmaceutka.
 Grünbaum Max (1882) Opava, manželka Gizela (1886), děti Kurt (1920), Alice (1924).
 Hechtová Ida (1881), syn Klemenst (1911), právník
 Hein Alfred (1881), manželka Marta (1885), syn Egon (1915), medik
 Hermanová Alžběta (1886), Frýdlant v Čechách, Herz David (1877) Ostrava
 Hindls Bedřich (1890), obchodník dobyt看em, manželka Františka (1886)
 Hlavicová Sidonie (1900), Kelč, – Hoffenreichová Štěpánka (1893) Liberec
 Hradilová Rosa (1871) Kelč
 Jellinek Hanuš (1901) továrník Ostrava, manželka Jana (1904), její matka Korvínová Růžena (1879)
 Kaufmanová Malvina (1886) Opava, její sestra Steinerová Marie (1881), syn Bohumír (1926).
 Kavalková Julie (1909), Klein Konrad (1883), správce hřbitova, manželka Helena (1895), syn Jiří (1925), sestry Kleinová Jana (1901), Hedvika (1909).
 Kohn Josef (1892) Drahotuše, obchodník střížním zbožím, manželka Růžena (1895), dcery Eliška (1926), Blanka (1928).
 Langer Zikmund (1908) Bludovice u Těšína, pekař, manželka Gizela (1913) její rodiče Morgensternová Regina (1884), Morgenstern Jakob (1883).
 Leschner Josef (1889) Přívoz, inspektor státních drah, manželka Růžena (1898)
 Liebl Berthold (1907), obchodní zástupce (přežil), jeho matka Jenni (1883)
 Liebermannová Berta (1896), syn Karel (1924), Mandl Isidor (1880)
 Markus Ludvík (1869) Bílovec, výrobce likérů, manželka Selma (1879), syn Arnošt (1900), manželka Ilse (1907), dcera Brigita (1931)
 Neumannová Marie (1898)
 Pless Otto (1881), manželka Ida (1887), dcera Herta (1912), syn Walter (1913)
 Pollach Felix (1880), manželka Markéta (1879), syn Artut (1918), dcera Karolina (1922) –přežila
 Pollach Julius Ing. (1882), manželka Štěpánka, MUDr., sestra Pollachová Berta (1879)
 Pollak Fritz (1907)
 Ries Josef (1899), manželka Anna (1898), dcera Fantiška (1929)
 Riesenfeldová Mel (1889), Eugenie (1893), Kamila (1887), Olga (1899)
 Rosenbaum David (1888), manželka Margaret (1894), Rosenfeld Rudolf (1893)

Rosenzweig Rudolf (1878) úředník z Nového Jičína, manželka Henrieta (1880)

Schlesinger Albert (1876), vrchní kantor, poslední učitel náboženství, manželka Jana (1885), bratr Vilém Schlesinger (1885)

Schlesinger Bedřich (1900), pekař, manželka Edita (1907), švagrová Malvina (1879), dcera Greta (1932)

Schönbeck Johann, MUDr. (1868), manželka Olga (1885)

Schneider Otto (1909), manželka Gertruda (1912), syn Harry (1935)

Schönfeld Bernard (1855), z Opavy – Schreierová Regina (1866)

Seidlerová Anna (1892), – Singerová Antonie (1871), její dcera Weilerová Gerta (1902), dcery Eva (1931), Edita (1932) – Signerová Regina (1861), vdova po obchodníkovi, – Spitzová Gizela (1885) z Bílovice

Steiner Alois (1874), obchodník s galanterií, manželka Berta (1884)

Suchařípa Ludvík (1883), přišel z Opavy, obchodník s galanterií, manželka Malvina (1891), dcera Lilli (1918)

Talský Leo (1896), bydlel v Drahotuších

Taussik Karel (1851), obchodník koloniálním zbožím, syn Adolf (1875)

Thorschová Alžběta (1867), vdova po řediteli židovské školy

Voglová Arnoštka (1864) obchodnice střížním zbožím, dcera Marie (1891)

Voglová Stefanie (1901)

Vogel Max (1873), manželka Henrietta (1894)

Weintraubová Charlotta (1882), dcera Berta (1908), Irma (1912)

Weisbrod Oskar MUDr. (1905), manželka Helma (1915), syn Tomáš (1937), dcera Jana Lea (1942)

Wieder Louis (1873), obchodník dobyt看em

Wlczek Emanuel (1900) pocházel z Kelče, zastřelen na útěku, manželka Irma (1898), synové Otakar (1928), Zdeněk (1931), Jindřich (1932), Ing. Wlczek Rudolf (1901), Klodilda (1870), syn Hugo (1897)

Židé, jmény uvedení v seznamech deportovaných z Hranic v roce 1942, se nevrátili a zahynuli. Byli členy židovské náboženské obce v Hranicích, kde také bydleli. K nim bylo třeba počítat dvě rodiny, bydlící už za republiky trvale v Drahotuších a Kelči, které však patřily k náboženské židovské obci v Hranicích. Židé bydlící v Hranicích se tu narodili, nebo se přistěhovali do Hranic ke svým příbuzným (z Opavy, Nového Jičína) ze slezského a moravského pohraničí roku 1939 po jeho připojení k Německu. Z deportovaných hranických Židů se roku 1945 vrátili z Terezína jen starší manželé Weissbrodovi (dříve nájemce hostince bývalého zámeckého pivovaru v Zámecké ulici), kteří měli doklady, že jsou zapsáni v katolické matrice v Uherském Brodě, jejichž židovský původ byl gestapu nejasný, proto byli ponecháni v Terezíně. Do transportu hranických Židů v roce 1942 nebyli zařazeni hraničtí Židé, kteří byli ženatí s křesťankami a byli proto zařazeni jen na nucené práce a v roce 1945 se vrátili do Hranic. Byli to okresní soudce ve Frýdku JUDr. Karel Rosenbaum (manželka Češka), Ing. Josef Goldstein (manželka Češka), JUDr. Otto Benisch (manželka Němka) a Waltr Hein (manželka Češka). Rosenbaumovi byl vrácen dům jeho rodičů na Horním podloubí a byl ustanoven židovskou náboženskou obcí v Ostravě za důvěrníka pro Hranice, po reorganizaci krajů roku 1960 a při-

pojení okresu Hranice k okresu Přerov a kraji Olomouc, byl členem náboženské židovské obce v Olomouci.

Protože starý židovský hřbitov v Hranicích, zrušený nacisty, byl městským národním výborem likvidován a upravován na park, byl Rosenbaum pohřben roku 1972 v Olomouci. Po návratu roku 1945 se Karel Rosenbaum (1892–1972) zabýval osudy židovské náboženské obce v Hranicích za okupace i po osvobození, historií a majetkoprávními záležitostmi a sepsal také citovaný seznam Židů náboženské obce hranické deportovaných roku 1942 a zahynulých, také jména a osudy vrátivších se Židů v letech 1945–1960. Zapůjčil mi k opsání také zpracovaný přehled odvozu zavazadel deportovaných Židů do Olomouce, zpracovaný gestapem, opatřený registračními čísly deportovaných Židů.

Uchoval také organizační plán přípravy odvozu povolených zavazadel členů hranické židovské náboženské obce z Hranic do sběrného tábora v Olomouci, provedeného dvěma nákladními auty, vypravenými do Hranic gestapem v Olomouci. Povolené zavazadlo muselo být opatřeno nalepeným registračním číslem deportovaného, přiděleným mu při registraci roku 1941 v Olomouci. Odběr zavazadla pro odvoz byl kontrolován při nakládání do auta se jménem a číslem deportovaného a jeho bydliště v Hranicích. Seznam obsahuje deportační číslo, celé jméno a rok narození deportovaného a přesnou adresu bydliště. Odběr zavazadel byl organizován pro hladké přejímání zavazadel podle stanoveného pořadí ulic a náměstí v seznamu. Odvoz byl proveden nepochybně jeden resp. dva dny před stanoveným nástupem odjezdu hranických Židů vlakem z hranického nádraží do Olomouce dne 22. června 1942.

Pro zpracování historie a historické topografie bývalé samostatné židovské obce Hranice se dochovaly v archivu Velkostatek Hranice (panství):

– Kniha domů židovské obce v Hranicích (1780–1792), překlad do němčiny židovské hebrejsky psané knihy domů, pořízený ve vrchnostenském úřadě hranického panství v Hranicích

– Kniha domů židovské obce, německy vedené v letech 1792–1885 s indexem

– Kniha držebních změn židovských domů 1792–1827

– sedm záznamných knih ke knize domů 1792–1861

– Kniha sedadel v synagoze 1806–1874 (vedená na zámku)

– Kniha převodů sedadel v synagoze 1806–1860

– dvě záznamní knihy ke knize sedadel v synagoze 1792–1861

Zcela dosud nevyužitým pramenem pro dějiny samosprávné židovské obce hranické a rodopis 120 familiantských rodin, poddaných hranické vrchnosti, povolených pro židovskou obec v Hranicích, jsou dochované německé matriky židovské obce hranické, založené roku 1784 a vedené vrchnostenským úřadem na hranickém zámku, a to: matrika narození, se zápisy od roku 1760 do roku 1846, matrika sňatků, se zápisy od roku 1789 do roku 1846, a matrika zemřelých od roku 1784 do roku 1846. Matriky jsou dnes uloženy ve Státním ústředním archivu v Praze ve fondu Židovské matriky měst a obcí v českých zemích pod inv. č. 526, 527 a 528. Kromě nich je tu uložena pod sign. 529 také matrika židovské náboženské obce založená v roce 1918 po vzniku Československé republiky, rozdělená do tří

částí se zápisy narozených, oddaných a zemřelých od roku 1918 do roku 1939, s několika dodatky připsanými po roce 1945–1946. Matrika obsahuje životopisné údaje židovských rodin, žijících v Hranicích za 1. Československé republiky po zrušení samostatné židovské politické obce hranické a jejím sloučení s městem Hranicemi v roce 1920, až do nacistické okupace republiky roku 1939, násilné likvidace hranické židovské náboženské obce a transportu hranických Židů roku 1943 do Terezína a nacistických táborů smrti.

Otištěné dílčí práce k historii židovské obce v Hranicích

– Židé v Hranicích. ZK, XIV/1931–1932, s. 111–114. (Výpisy z register prvních křesťanských domů pozdější Židovské obce zastavených jejich majiteli v prvních letech třicetileté války židovským věřitelům, které nesměly být však zapsány do městských register do roku 1638.)

– Rvačka v židovské škole hranické r. 1793 o rajscké jablko (citron). ZK, XIX/1936–1937, s. 96.

– Židovská ulice v Hranicích. ZMHLT, březen 1985, s. 5–9. (S plánem židovských domů v ulici roku 1765 a fotografií dvou židovských domů na počátku 20. století.)

– Bývalá židovská radnice – obecní dům čp. 738 v Janáčkově ulici. ZMHLT, leden 1986, s. 4–9. (S fotografií domu a jeho podloubí.)

– Židovská obec v Hranicích do roku 1939. VL, 1989, č. 2, s. 18–22. (S plánkem domů č. I–XVIII z roku 1745, fotografiemi dvou židovských domů v roce 1906, židovské radnice, synagogy, židovského hřbitova s náhrobky a pečeti hranické židovské politické obce.)

– Okupace republiky v roce 1939 a hraničtí Židé. ZMHLT, září 1989, s. 4–8, říjen, s. 13. (S fotografií Baronova obchodního domu z roku 1939 a výlohami olepenými tištěnými plakáty „Jüdisches Geschäft – Židovský obchod“.)

– Židovská náboženská obec v Hranicích za okupace republiky a její násilná likvidace nacisty v roce 1942. VL, 1990, č. 1, s. 15–17. (S fotografií Baronova obchodu s plakáty „Jüdisches Geschäft–Židovský obchod“.)

– Poslední hranický židovský rabín PhDr. Jakub Rabinowicz a jeho literární dílo. ZMHLT, březen 1979, s. 5–6. (Odešel roku 1937 do Palestiny.)

Dějiny hranických Židů a židovské obce v Hranicích v 19. a 20. století sepsal a otiskl roku 1929 Prof. Dr. J. Rabinowicz pod názvem „Geschichte der Juden in Mährisch Weisskirchen“ na stranách 381–386 v knize Hugo Golda „Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart. Ein Sammelwerk“, vyd. Brno 1929. Zde také otištěny fotografie domů ve staré Židovské ulici, templu, hřbitova, interiéru templu, židovské hebrejské obecní pečeti z roku 1730, dvou starostů obce, devíti rabínů a předních členů obce a posledního ředitele německo–hebrejské školy hranické Bertholda Thorsche.

e) Lázně Teplice nad Bečvou

Léčivé minerální prameny v údolí Bečvy na hranickém předměstí, nazývané hranická teplice, byly známé hranickým měšťanům a nájemcům hra-

nické městské lázně už na počátku 16. století. Vodu používali k léčení zvláště revmatických bolestí.

V roce 1520 přijel do Hranic a pobýval ve svém domě na náměstí Vilém z Pernštejna, majitel hranického panství a rodových pernštejnských statků v Čechách a na Moravě, trápený bolestmi těžké dny v nohou a léčil se tu čtyři měsíce teplickou uhličitou vodou.

V polovině 16. století dal nový majitel města a panství Jan Kropáč z Nevědomi, který pátral na panství po železné rudě, prokopat svah země v Teplicích u řeky, z něhož vytékaly železité vodní prameny. Kopáním uvolněné prameny minerálních vod dal svést v místech za pozdější lázeňskou budovou do kameny vydlážděné jámy. Minerální prameny byly pak využívány v dřevěné boudě vystavěné nad prameny lazebníkem hranického městské lázně k léčebným sedacím koupelím pacientů apod.

Za třicetileté války byla dřevěná chalupa stojící nad prameny poničena včetně pramenů, k léčebným účelům bylo vše obnoveno a zprovozněno až v 18. století. Pro snadnější přístup k pramenům a lázeňské boudě na levém břehu řeky Bečvy, zejména pacientů bydlících v Hranicích, dala vrchnostenská správa panství postavit ze silnice na pravém břehu Bečvy na druhý břeh řeky vysokou dřevěnou lávku, podepřenou silnými dřevěnými vzpěrami, vedoucí přímo k budově hospody na levém břehu řeky, čepující zámecké hranické pivo. Umožněno tak cestujícím do města a zejména vracějícím se z městských trhů v Hranicích do přilehlých vesnic navštívit hostinec.

V roce 1775 dal majitel panství kníže Karel z Dietrichštejna postavit vedle pramenů a lázeňské budovy zděnou barokní kapli, dosud stojící, zasvěcenou sv. Peregrinovi, patronu cestujících a poutníků, s oltářem ke sloužení mší i pro modlitby pacientů. Oltář zdobí oltářní obraz představující sedícího světce, vzývajícího pomoc Boží, jehož zraněnou obnaženou nohu ošetřuje a obvazuje andílek. Kaple měla nepochybně zvýšit význam lázní a posilovat víru pacientů v uzdravení.

První zděnou jednopatrovou lázeňskou budovu v Teplicích pro ubytování a léčení koupelemi pacientů dal zbudovat podle vzoru lázní v Trenčanských Teplicích na Slovensku na místě starého shromaždiště minerálních pramenů a dřevěné budovy v sousedství barokní kaple sv. Peregrina v roce 1815 kníže František z Dietrichštejna, majitel hranického a dalších dietrichštejnských panství na Moravě a v Čechách. Nová lázeňská budova, zachycená roku 1825 na obraze brněnského malíře Františka Richtera, měla v přízemí 24 lázeňských koupelen a v prvním patře deset pokojů pro ubytování hostů. Zvýšená návštěvnost teplických lázní vedla ke značnému opotřebování a v roce 1864 bylo užíváno již jen 14 koupelen, ostatní byly sešlé a nepoužitelné. Lázně Teplice zdědila při dělení dietrichštejnských panství v roce 1862 spolu s panstvím Lipník nad Bečvou a Hranice hraběnka Gabriela z Hatzfeldu, rozená z Dietrichštejna. Sama zjistila zchátralý stav lázeňské budovy v Teplicích, dala ji zbořit a na jejím místě nechala vystavět novou dvoupatrovou lázeňskou budovu s rovnou střechou v italském stylu a v nedalekém sousedství druhou jednopatrovou lázeňskou budovu ve švýcarském slohu s dřevěnými balkóny apod. V první lázeňské budově bylo v přízemí 17 koupelen kromě strojovny na rozvod

vody, v prvním patře 12 vkusně vybavených pokojů, v druhém patře 13 pokojů pro lázeňské hosty. V druhé švýcarské budově byl v přízemí velký společenský salon a restaurace, v prvním poschodí 10 pokojů pro lázeňské hosty. Obě lázeňské budovy byly brzy nato spojeny dřevěnou krytou spojovací chodbou, postavenou pro usnadnění společenského styku s jinými návštěvníky lázní a lázeňské restaurace, zejména o nedělích apod. Hraběnka Gabriela z Hatzfeldu měla sama pro sebe oddělenou koupelnu v lázeňské budově, ale už v roce 1871 pronajala lázně Teplice nad Bečvou lékaři dr. G. Hadingerovi z Vídně, později byly pronajímány dalším nájemcům, o nichž podrobněji viz v otištěných dílčích pojednáních v závěru této práce. Obě lázeňské budovy v Teplicích, vystavěné roku 1865 Gabrielou z Hatzfeldu, byly využívány nájemci až do roku 1931.

V roce 1931 byla stará dvoupatrová lázeňská budova přestavěna a zvýšená na čtyřpatrovou budovu. Přízemí, první a druhé patro byly vybaveny moderními vanovými koupelnami, ve třetím a čtvrtém poschodí bylo zařízeno 36 pokojů pro ubytování lázeňských hostů. Pro ubytování bylo postupně vybudováno několik dalších pensionů, v roce 1936 byla postavena na místě staré nová restaurační budova. Obě lázeňské budovy s menšími zlepšeními slouží podnes.

Poštovní styk lázeňských hostů a návštěvníků teplických lázní v době lázeňské sezóny (květen–září) zajišťovala od 80. let 19. století pošta v Hranicích zřízením své poštovny v lázních, která tu trvala i za první republiky. Poštovní posel poštovního úřadu v Hranicích dopravil v lázeňské sezóně denně listovní poštu, došlou pro Teplice do Hranic správě lázní k dalšímu doručení a odnášel listovní korespondenci, vloženou do poštovní schránky, umístěné na budově lázní opatřenou obdélníkovým razítkem teplické poštovny. Zásilky dopravil na poštu do Hranic, kde po orazítkování poštovních známek denním razítkem hranické pošty byla zařízená jejich další doprava. Obdélníkové razítko poštovny za Rakouska mělo dvouřádkové německo–české označení „Teplice (Hranice)“ za první republiky „Teplice n. B. (Hranice)“. Samostatný poštovní úřad Teplice nad Bečvou byl v Teplicích zřízen a otevřen v nové budově poblíž lázeňské restaurace lázní Teplice nad Bečvou 1. července 1932 a na železniční trati Hranice–Valašské Meziříčí zřízena a postavena železniční stanice Teplice nad Bečvou místo staré dřevěné boudy železniční zastávky proti lázeňské budově. Tímto spojením byla posílena prestiž lázní celostátního významu.

Staré pohledy na lázně Teplice nad Bečvou a první informační německé lékařské brožury, doporučující léčbu v Teplicích a její výsledky.

– Pohled na novou jednopatrovou lázeňskou budovu v Teplicích za řekou Bečvou pod lesnatým kopcem, v sousedství staré barokní kaple sv. Peregriana, patrona poutníků. Aquarelový obraz, malovaný roku 1825 brněnským malířem Františkem Richtrem (1774–1860), nyní ve sbírkách Moravské galerie v Brně. Označen „Bad Teplitz bei Mährisch Weisskirchen an der Betschwa“.

– Pohled na lázeňskou budovu s kaplí a dřevěným mostem přes řeku Bečvou, vedoucí z pravého břehu a silnice do Hranic na levý břeh. Kresba z roku 1835 od Jana Erazima Wocela, uložená v Okresním vlastivědném muzeu v Kutné Hoře v pozůstalosti Wocelově, rkp. K 21.

– Pohled na novou dvoupatrovou lázeňskou budovu v Teplicích nad Bečvou dostavěnou v roce 1865, stojící vedle staré barokní kaple sv. Peregrina, kresba tužkou Thadeuse Milliana, kreslíře a spisovatele v Hranicích, z roku 1866, pořízená jím jako ilustrace k jeho německému pojednání, propagujícímu léčbu v Teplicích a jeho krásné okolí, které zaslal majitelce lázní a panství Lipníka a Hranice hraběnce Gabriele Hatzfeldové do Vídně. Brožura však nebyla vydána a zůstala v rukopise v archivu velkostatku Lipník nad Bečvou. Kresba zachycuje dvoupatrovou budovu lázní s rovnou střechou z boční strany vstupu do lázeňské budovy od kaple formátu 18,5 x 12 cm, kresba je součástí Millianova rukopisu.

– Druhý pohled na lázeňské budovy v Teplicích, kreslený tužkou Tadeášem Millianem roku 1866 pro jeho propagační brožuru o lázních Teplicích nad Bečvou, jím signovaný, formátu 12 x 15 cm, zachycuje budovu kaple, vlastní lázeňské budovy a restaurační budovu, dřevěnou lávku přes řeku Bečvu. Lázeňská budova má přízemí, dvě patra a plochou střechu se zábradlím dokola. Kresba z archivu velkostatku Lipník nad Bečvou byla zapůjčena roku 1935 nájemci lázní Teplíc nad Bečvou L. Říhovskému pro malou historickou expozici v budově lázní.

– Celkový pohled na lázně Teplice z roku 1867 zachycuje zděnou dvoupatrovou budovu a okolní objekty s lesnatým pozadím, formát kresby 14,5 x 8,5 cm, sig. L. Hahn, Vídeň. Kresba reprodukována jako obrazová příloha tiskem vydané brožury o lázních Teplicích L. Gottlieba Krause, vydanou ve Vídni v roce 1867 hraběnkou Gabrielou Hatzfeldovou, majitelkou lázní.

První novodobá chemická analýza minerálních pramenů v Teplicích a jejich vyhodnocení pro léčebné využití byla předložena a otištěna 22. března 1866 v 53. sv. Zpráv o zasedání císařské akademie věd ve Vídni pod názvem Beiträge zur Kenntnis der Mineralquellen im Kaisertum Österreich von S. Streit und W. Holeček. 1) Chemische Analyse der Mineralquelle „Teplitz“ bei Weisskirchen in Mähren, nově zpracovanou a otištěnou současně s pojednáním 2) o chemické analýze minerálního pramene „Someraubad“ u Nového Jičína.

Zvláštní otisk obou analýz ze zpráv sezení císařské akademie věd ve Vídni o 24 stranách (o Teplicích s. 1–13, o pramenech u Nového Jičína s. 14–24). V závěru obou pojednání děkují oba autoři hraběnce z Hatzfeldu (majitelce hranického panství) a ostatním pánům, kteří pomáhali při provedení podniku.

– Das Mineralbad bei Weisskirchen von Thadeus Millian, německý rkp. o 17 stranách popisující prameny, jejich chemickou analýzu a léčivé účinky uhličitých vod, nádherné okolí obou stran řeky Bečvy, proslulou pro past a jiné přírodní krásy.

Millian v dopise datovaném 4. března 1867 adresovaném správci panství Lipník nad Bečvou – Hranice v Lipníku, jemuž rukopis zaslal, uvádí, že brožura by obsáhla 5 archů tisku nejmenšího 80 formátu, s dřevorytným pohledem na lázně. Podle vyjádření knihtiskaře Procházky v Těšíně by jedna brožura stála při tisku aspoň 1000 výtisků 20 až 24 krejcarů.

Rukopis Millianovy brožury o lázních Teplicích zasláný správcem velkostatku Lipník nad Bečvou – Hranice majitelce obou statků hraběnce

Gabriele Hatzfeldové do Vídně, jí však nebyl schválen k vydání tiskem, protože mezitím byla v roce 1867 vydána brožura vídeňského Dr. Med. Gottlieba Krause. Proto vrátila rukopis Millianova pojednání o lázních Teplice nad Bečvou až v roce 1871 svému správci do Lipníka dopisem datovaným v Schönsteínu 2. listopadu 1871 s vysvětlením a uznáním Millianova vyprávěcího umění, jímž nadšeně popisuje přírodní krásy okolí lázní. Práce však postrádá více věcných informací o lázeňské léčbě a léčebných výsledcích. Millianův německý rukopis popisující lázně Teplice a krásy okolní přírody zasluhoval by vydání v českém překladu. Millian vydal tiskem už v roce 1855 německou informační knížku propagující pití mléka a přírodní léčbu prostřednictvím pobytu ve venkovské přírodě v okolí Rožnova pod Radhoštěm, přírodní krásy výstižně líčí jako malíř. Knížka vyšla nákladem knihtiskaře Procházky v Těšíně.

– „Der Curort Mährisch Teplitz“ vom medizinischen Standpunkte geschildert von L. Gottlieb Kraus, Doctor der Medicin und Chirurgie (s dřevorytným pohledem na lázně Teplice sign. L. HAHN jako přílohou), v úvodu věnování hraběnce Gabriele z Hatzfeld–Weisweiler rozené hraběnce z Dietrichsteínu–Proskau–Leslie, majitelce a budovatelce nových lázní Teplic nad Bečvou. Brožura vydána ve Vídni 1867.

Brožura o 28 stranách textu pojednává v 8 kapitolách o podnebí, klimatických poměrech lázní, minerální vodě, chemické analýze, o pramenech, léčebných prostředcích a lokálních poměrech, propasti, cenovém tarifu lázní a domácím řádu.

– V roce 1880 byla ve Vídni vydána nová informační brožura kapesního formátu, propagující uhličité koupele, nazvaná „Curort Teplitz bei Mährisch Weisskirchen“, sepsaná Dr. Med. G. Hadingerem, o 36 stranách textu, s úvodním věnováním autora dr. Franzi Schneiderovi, který provedl chemickou analýzu. V 7 kapitolách pojednává o historii, poloze a klimatu lázní, geologických poměrech teplického údolí a okolí, fyzikálních vlastnostech a chemickém složení teplické minerální vody, léčebných účincích, prostředcích, zábavách, promenádách, železničním a poštovním spojení. V závěru je připojen domácí řád lázní a tarify cen.

Otištěné dílčí práce k dějinám lázní Teplic nad Bečvou

– Hranická obecní lázeň a Teplice. ZK, XVI/1932–1933, s. 64. (Držel je hranický lázebník.)

– Neznámý pohled na lázně Teplice n. B. z roku 1835. ZMHLT, červen 1983, s. 6–9. (S reprodukcí kresby J. E. Wocela.)

– Novostavba lázeňské a restaurační budovy v lázních Teplicích n. B. roku 1865 a první nájemci lázní. ZMHLT, červenec–srpen 1983, s. 2–6. (S pohledem na lázeňskou budovu z roku 1867.)

– Lázně Teplice n. B. v letech 1880–1930. ZMHLT, červenec–srpen 1985, s. 3–6. (S fotografií lázeňské zahradní restaurace.)

– Lázně Teplice n. B. za posledních majitelů a nájemců v letech 1930–1948. ZMHLT, září 1985, s. 4–6. (S fotografií staré lázeňské a restaurační budovy.)

– Barokní kamenná socha svatojánská na skále u Teplic n. B. ZMHLT, červenec–srpen 1986, s. 6–8. (S fotografií sochy na skále.)

– Hledání pokladu křišťálovým kamenem „Viza“ na hradisku nedaleko Teplic n. B. a jeho dobývání v roce 1773. VL, XIV/1988, č. 2, s. 35–38. (Se situačním plánkem hradiště.)

Příloha

Připojuji popisy tří právozárečných velkoměšťanských domů čp. 87, 88 a 13 na náměstí, jejichž historii jsem zpracoval pro Zpravodaj města Hranic v roce 1989, pro zastavení jeho vydávání počátkem roku 1990 nebyly však už otištěny.

DŮM VILÍMOVSKÝ čp. 87 NA VÝCHODNÍ STRANĚ NÁMĚSTÍ,

bývalý renesanční dům purkmistra Jana Poláčka, odsouzeného ke stě-
tí mečem pro odboj města v roce 1627.

Dvoupatrový řadový městský dům čp. 87 na náměstí dostal svou dneš-
ní střízlivou podobu po velkém požáru, který vyšel 1. července 1921 z cuk-
rářské dílny M. Maudrové v domě čp. 90 a rozšířil se na sousední domy čp.
91 a 89 až 87. Shořelý starý jednopatrový měšťanský dům s půdním pat-
rem byl v letech 1922–1923 zcela nově přestavěn na dvoupatrový dům
a opatřen moderní užitkovou fasádou s dvěma trojitými okny v obou pat-
rech domu, v přízemí s dvěma vstupy do domu a do obchodu s výlohou.

Starý zbořený velkoměšťanský dům, který stál na parcele dnešního
domu, má bohatou historii. Jeho majitelé a obyvatelé hráli v historii mě-
sta často významnou úlohu. Už v 50. letech 16. století patřil tento právo-
zárečný šenkovní dům přednímu měšťanu, soukenickému mistru Pavlovi
Solnickému, který jej měl při založení nových purkrechtních kniha mě-
stských domů v roce 1583 již zcela zaplacený. Solnický byl od sedmdesátých
let městským konšelem, roku 1577 městským rychtářem, 1575 a 1579
mladším (tj. druhým) purkmistrem města a v letech 1581 a 1583 stál v čele
města Hranic jako starší (tj. první) purkmistr. Solnický dům renesančně
přestavěl. Po smrti své ženy se znovu oženil s Annou Bílou, dcerou před-
ního přerovského měšťana, zemřel však již roku 1587.

Dům se všemi rolemi, lukami, zahradami patřícími k tomu domu i se
všemi svršky a ostatním domovním příslušenstvím koupila od městského
úřadu vdova Anna Solnická za 2000 zl. Zavdala hned 400 zl., ročně měla
dům splácet po 50 zl, z nichž si vyhradila polovinu, druhá polovina patři-
la Jakobovi Solnickému, synu zemřelého Pavla Solnického z prvního man-
želství.

V roce 1599 se vdova Anna Solnická znovu provdala za soukenického
mistra Matesa Melče. O bohatství vdovy Anny svědčí tzv. výminka ve sva-
tebních smlouvách s Melčem, již si vyhradila 1000 zl, které má při obci
přerovské, odkud pocházela, 3 pouzdra stříbrných lžic, 3 pozlacené stříbr-
né pásy aj. Melč však zemřel již roku 1602 a jeho vdova Anna roku 1604.
Kamenné náhrobky obou manželů s jejich vytesanou postavou v tehdej-
ším městském oblečení, s dlouhými českými nápisy, byly po zrušení sta-
rého farního kostela a hřbitova u fary zazděny do ohradní zdi nového hřbi-
tova sloužícího dodnes. Byly tu ještě ve 20. letech 19. století, kdy si je
obkreslil a nápisy věrně opsal hranický měšťan a spolupracovník J. H. A.

Gallaše, obchodník Antonín Dvořák. Jejich popis a texty nápisů obou náhrobků jsem otiskl ve ZMHLT, červen/1977.

Protože vdova Anna Solnická dům na náměstí se vším příslušenstvím sama po manželovi roku 1587 koupila a do roku 1604 jej ročně splácela, prodali její dědicové rytíř Florián Telecký z Eybenstálu, měšťan v Tovačově, a Václav Ambrož, měšťan a purkmistr v Přerově, s povolením hranické vrchnosti Zdeňka Žampacha z Potenštejna dům po ní pozůstalý se dvěma zahradami na Farářství a stodolou, též s jednou zahradou, ležící za mosty v Drahotuchu, s rolí „u chodníka, kudy se ke Kostelíku jde“, vedle role Jíry Bašty, i s loukou v Oboře a druhou, ležící nad obecním stavem, a jiným domovním příslušenstvím za 2100 zl. Jakubovi Solnickému, synu zemřelého Pavla Solnického. Ten prodal proto svůj dům Horáckovský, který si koupil roku 1597 za 1500 zl (čp. 89, viz ZMHLT, leden/1988) a převzal otcovský dům po zemřelé maceše.

Jakub Solnický, soukenický mistr a obchodník se sukny ve velkém, byl rovněž městským konšelem. V letech 1601, 1612 a 1613 byl městským rychtářem, roku 1616 mladším purkmistrem města. Svou dceru Annu prodal již roku 1617 za obchodníka Jiříka Pustiměřského z Blanska, obyvatel městačka Židlochovic, který po smrti Solnického prodal jeho dům na hranickém náměstí roku 1642 se vším příslušenstvím za 2100 zl Janu Poláčkovi, který byl toho roku starším purkmistrem města Hranic. Poláček měl v té době vlastní měšťanský dům na náměstí a druhým sňatkem získal další městský dům na Horním podloubí (viz ZMHLT, květen/1988 a listopad/1989). Oba tyto domy prodal a nastěhoval se s rodinou do domu Solnických na náměstí.

Po konfiskaci a darování hranického a lipnického panství císařem Ferdinandem II. roku 1622 olomouckému biskupovi – kardinálu Dietrichštejnovi, „vzpíral se Poláček podle svědectví J. A. Komenského jako člen jednoty bratrské přestoupit na naléhání jezuitů, kteří prováděli rekatolizaci měšťanů obou panství, na katolickou víru, klekl na kolena a ruce vzpínal, aby mu raději hlavu vzali a nečinili násilí jeho svědomí“. Potom však jako jiní měšťané přestoupil, aby mohl provozovat řemeslo a obchod, šenk piva a vína na domě.

Když se však válečné události obrátily v neprospěch císaře Ferdinanda II. a k Hranicím na podzim roku 1626 přitáhla luterská vojska dánského krále s vojskem Mansfeldovým, v němž byl též oddíl moravských emigrantů, vedený bývalým hranickým panským úředníkem Václavem Molem z Modřelic, rytířem Alexandrem Holubem z Nadějova, držitelem svobodného mlýna v Hranicích, a město Hranice oblehli a vyzvali ke vzdání, otevřeli jim měšťané na příkaz staršího purkmistra Adama Burkeše městské brány. Burkeš jim vydal i slabou císařskou posádku na zámku s jejím velitelem. Měšťané a také Poláček se zcela zapojili do boje proti císaři a hranické vrchnosti, olomouckému biskupovi Dietrichštejnovi. Dánská vojska osvobodila a obsadila toho roku velkou část Slezska a severovýchodní Moravy až po město Lipník nad Bečvou, střezžený silnou císařskou posádkou na hradě Helfštýně. Poláček se zřekl katolické víry, přísahal s měšťany věrnost dánskému králi, přednášel přísahu věrnosti vesničanům ve všech vesnicích hranického panství aj.

Když pak se v létě 1627 válečná situace obrátila a k Hranicím se opět přiblížila vojska císařská a oblehla město, vyzýval Poláček jako zvolený první purkmistr toho roku velitele malé dánské posádky na zámku, aby nedovolil vojákům složit zbraně, aby bojovali, že měšťané budou také bojovat a bránit město. Po dobytí města byl Poláček sesazen z úřadu a spolu se starším purkmistrem Adamem Burkešem, který vydal roku 1626 město nepříteli, a jinými provinilými měšťany zatčen a v železech vsazen do vězení na zámku. Městu byla konfiskována a zrušena všechna privilegia i hrdelní právo. Po vyšetření viny každého provinilého vyšetřovací komisi byla řada měšťanů odsouzena k trestu smrti stětím, vesničtí vůdci odboje k trestu smrti oběšením na šibenici, postavené před Horní bránou městskou. Jiní provinilci byli odsouzeni k dlouhému vězení a vysokým peněžním pokutám. Hrdelní exekuci nesměl vykonat hranický kat, ale kat města Lipníka, které neotevřelo brány nepříteli, jehož primátor byl proto také ustanoven Dietrichštejnem za člena vyšetřovací a exekuční komise. Poprava staršího purkmistra Adama Burkeše a hlavního pobočníka zahynulého vojenského velitele obrany města na zámku Lukáše Kremze a dalších odsouzců byla provedena dne 16. října 1627 na náměstí u městského pranýře. Také odsouzený sesazený první purkmistr města roku 1627 Jan Poláček a konšel Křenek klečeli již u pranýře s odhalenými hrdly a čekali, kdy budou katem vzati a popraveni. Poláček dostal v poslední chvíli před popravou milost, byl však odsouzen k vysoké peněžní pokutě 200 dukátů, do jejichž zaplacení však vsazen opět v železech do vězení na zámku. Zrušená městská privilegia byla městu zčásti vrácena teprve v roce 1629, když všichni měšťané po nové přísaze poddanské věrnosti přestoupili opět na katolickou víru. Právováreční měšťané ztratili však právo šenku vína, které si присvojila a vyhradila vrchnost. Také Poláček přestoupil a stal se horlivým katolíkem. Aby prokázal věrnost a oddanost vrchnosti, pověřil jej Dietrichštejn už v roce 1629 opět úřadem prvního purkmistra města a později znovu v letech 1631 a 1633. Když potom 19. března 1641 zemřel ve věku „okolo 70 let“, jak uvádí farní matrika, byl pochován jako vážený přední měšťan ve farním kostele.

Jeho vdova Kateřina Poláčková přežila na domě bědná poslední léta třicetileté války, dobytí a zplundrování domu a celého města švédskou armádou Königsmarkovou v roce 1645 a zemřela ve svém domě roku 1655 ve věku 82 let. Podle soupisu majetku měšťanů z jara 1644 měla Kateřina Poláčková ještě kromě městského domu dvůr na předměstí, dvě krávy a na zimu vysetého 11 měřic. V zápisech o ročních splátkách na domě, které platila do roku 1654, je velmi cenná zmínka, že splátku 10 zl. v roce 1651 platil její zeť Pavel Řehula, který si vzal roku 1633 jako tehdy bohatý kupec za ženu Poláčkovu dceru Kateřinu. Poláčkovský dům byl za drancování městských domů švédskými vojáky po dobytí Hranic roku 1645 ve špatném stavu a po celou dobu války nebyl opravován. Bídu hranických měšťanů po válce dokazuje zápis, že zchudlý Řehula musel při převzetí domu postavit 10 měšťanů jako rukojmí, kteří se za něho zaručili, že bude roční domovní splátky řádně platit a dům opravovat. Jeho syn Jan Řehula vyměnil dům tzv. frejmarkem roku 1691 měšťanu Pavlu Fendrychovi za jeho dům. Ale už roku 1696 koupil ten dům zčásti opravený holešovský měšťan

Jan Burků a od roku 1725 patřil jeho vdově, po níž byl roku 1737 připsán její dceři Anně Königové a roku 1761 Františkovi Königovi, oceněný jen na 600 zl.

Po Königově smrti roku 1771 koupil dům ve veřejné licitaci za 1256 zl. rýnských Antonín Dernický, hranický „předměšťan na Dlážce“. Tak se od konce 16. století nazývala část dnešní ulice Komenského od mostku z města přes potok Ludinu až po Hřbitovní ulici, která byla zčásti vydlážděná, aby pohřební průvody z města na bratrský hřbitov (později nový městský hřbitov) se nebrodily blátem předměstské ulice. Po smrti Dernického byl dům oceněný na 1200 zl. připsán jeho synovi Leopoldu Dernickému, soukenickému mistru a obchodníku sukny. K domu patřila též paseka za 150 zl, zahrada na Farářství za 150 zl a stodola u hřbitova za 50 zl.

Leopold Dernický šenkovní dům na náměstí barokně přestavěl a v roce 1791 si jej dal soudně odhadnout. Byl ošacován přísežnými znalci na 3000 zl. rýnských. Už příštího roku byl zapsán podle testamentu Dernického jeho vdově Viktorii, která po sňatku s bankálním kontrolorem Franzem Brankem prodala roku 1800 právovárečný dům s příslušenstvím za 6300 zl. měšťanu Josefu Watzlawikovi. Zaplatil hned 1300 zl., 1000 zl. měl složit do konce října, zbytek 3000 zl. do tří let kromě 5% úroku. Paseky se stromy, všechny polnosti oceněny na 1200 zl., stodola se zahradou na 100 zl. Watzlawikovi patřil dům do roku 1818, kdy jej prodal své sestře Thekle, ovdovělé Petschnerové, pro jejího nezletilého syna Ignáce Petschnera za 8000 zl. vídeňské měny, ale už roku 1820 koupil dům soukenický mistr Josef Heinrich za 3200 zl. konvenční měny a ten jej měl až do své smrti. V roce 1836 po stavebních úpravách byl dům oceněn na 4124 zl. konvenční měny. Po Heinrichově smrti roku 1874 byl dům zapsán jeho vdově Františce Hořínové z Hranic v ceně 5000 zl. rakouské měny, prodala jej však už příštího roku manželům Josefu a Anně Niessnerovým, kteří jí zaplatili za dům 1000 zl. rakouské měny a ještě povolili Heinrichové a jejímu synu, barvíři Josefovi užívat zadní byt v domě do konce života. Byl to spekulační kup, když význam města Hranic, jako sídla vojenských škol narůstal, i boj o jeho ovládnutí Němci. Už po dvou letech Niessner dům opět prodal za tutéž cenu 10 000 zl manželům Sigmundovi a Rosálii Krausovým. Těm patřil dům s obchodem v přízemí do 1. desetiletí 20. století., kdy jej koupil sklenářský mistr František Vilím, který měl do té doby sklenářský obchod v domě čp. 91 na náměstí.

Když dům v r. 1921 při velkém požáru městských domů východní strany náměstí zcela vyhořel, dal jej Vilím zbořit a postavil na jeho místě nový dvoupatrový dům se sklenářským obchodem v přízemí. Bylo to pak až do okupace jediné velké sklenářství ve městě, které provádělo nejen všechny sklenářské práce stavební a odborné práce sklenářské, rámování obrazů, zrcadel apod., ale i prodej ozdobného skla a veškerého druhu porcelánu, kameniny aj. Později patřil dům s obchodem jeho synu a vdově, koncem 30. let byl připsán Zdeně Vilímové, provdané Juřicové.

Po zrušení sklenářství byla přízemní prodejna v posledních letech upravena pro umístění prodejny „Oděvy“. Kromě moderní výlohy byly upraveny nově také samostatné schody do prodejny a do zadních přízemních prostor a bytů v 1. a 2. poschodí. Památkový průzkum základů zbořeného

starého měšťanského renesančního domu, zejména sklepních prostor nebyl dosud proveden.

Dům vystavěný na původní středověké domovní parcele je nedílnou součástí historického jádra města, jeho náměstí a dokumentuje užitkovou přestavbu historických center našich měst ve 20. letech našeho století.

Prameny: Purkrechtní, pozemkové a městské knihy a farní matriky města Hranic.

DŮM REICHOVSKÝ čp. 88 S POSLEDNÍM OTEVŘENÝM DOMOVNÍM PODLOUBÍM NA NÁMĚSTÍ

Až do přestavby a renovace provedené v letech 1987–1988 měl tento jednopatrový řadový městský dům s nadstavěným půdním patrem na východní straně náměstí v přízemí domovní podloubí, otevřené velkým obloukem loubí na náměstí. Byl to poslední tzv. velkoměšťanský dům na náměstí se zachovalým nezazděným podloubím, které vedlo ještě v polovině minulého století pod všemi domy na náměstí a v ulicích vybíhajících z náměstí. Podloubí ostatních domů na náměstí byla v 2. polovině 19. století vesměs zazděna a upravena na obchodní prodejní místnosti, některé domy na náměstí byly však tehdy zcela zbořeny a od základů nově postaveny.

Přestavěný dům čp. 88 stojí na domovní parcele vyměřené mu při plánovitě výstavbě náměstí a jednotlivých právovárečných domů ve městě za Viléma a Jana z Pernštejna na konci 15. a na počátku 16. století, kdy bylo město také opevněno kamennými hradbami, věžemi a branami. Starý jednoduchý gotický dům byl koncem 16. století renesančně upraven. V roce 1921 byly střecha domu a půdní patro zcela zničeny požárem a dům byl pak jen nouzově opraven.

Z nejstarších částí domu se podnes dochovaly hloubkové sklepy pod domem, z nichž větší sklep, situovaný pod bývalým domovním podloubím, zaklenutý příčnou kamennou klenbou mírně lomeného oblouku, je spojen úzkou přístupovou chodbičkou s druhým zadním menším příčným sklepem pod budovou. Obdobně jsou situovány hloubkové sklepy i jiných měšťanských domů, pokud se dochovaly v původním stavu. Menší sklep je vždy na více ohrožené straně domu k městské hradební zdi. Z doby renesančních stavebních úprav domu se dochoval v přízemí za bývalým domovním podloubím vstupní prostor mázhauzového typu s půlkruhovou valenou klenbou, porušený pozdější vestavbou kvelbu s výšečovou klenbou. Zadní prostory přízemí a místnosti 1. poschodí měly již před nynější přestavbou domu rovné stropy pozdně barokních úprav. Z přízemí vedlo schodiště do 1. patra, odtud opět do zvýšeného půdního patra domu se třemi slepými půdními okny, z nichž prostřední bylo v 19. století prolomeno a opatřeno oknem.

Nejstaršími městskými knihami doloženým držitelem tohoto starého právovárečného domu (nyní čp. 88) byl v polovině 16. století měšťan Martin Doška, který zemřel jako bezdětný vdovec roku 1572. Městská rada prodala proto roku 1573 dům se zahradou v Drahotuchu za 550 zl. měšťanu Štěpánovi Bublovi. Složil hned 60 zl., ročně měl dům splácet 14 zlatými. Po jeho smrti roku 1585 připadl dědickým právem jeho bratrovi Jiříku Bublovi jinak Skřečkovu, který jej však ještě téhož roku prodal i se

zahradou Johanesovi Herbeliovi Kyjovskému, mladšímu radnímu písaři města Hranic, za 650 zl. Kyjovský měl ve městě již dříve měšťanský dům na rohu náměstí (dnešní lékárna čp. 5, viz ZMHLT, květen/1984), který získal sňatkem s dcerou Martina Jiříkového, musel jej však roku 1584 prodat na přání vrchnosti úředníku (správci) hranického panství rytíři Stanislavu Czzyrnovi z Runsperka za 1100 zl. Herbelius byl mladším radním písařem města Hranic do smrti staršího radního písaře Václava Aujezdeckého roku 1595, kdy se stal jeho nástupcem. Byl pak starším radním písařem města Hranic až do své smrti roku 1600. V roce 1588 se Herbelius znovu oženil s Kateřinou, vdovou po knězi Šimonu Brodském, správci (faráři) církve podobojí (luterské) v Hranicích, která si vymínila ve svaatebních smlouvách „50 zlatých, jedno lůže šatů a toho statku, který má po rodičích v Ostroze“ (Uherském Ostrohu), odkud pocházela. Také Herbelius si vymínil 50 zl. ze statku, který měl v Kyjově a v Morkovicích, odkud pocházeli jeho rodiče. Herbelius se pak oženil ještě potřetí, roku 1600 však zemřel. Městský úřad prodal na místě nápadníků a přípovědníků pozůstalý dům se dvěma zahradami za 700 zl. obchodníku sukny Matěji Makovičkovi Prostějovskému, který si vzal mladou Herbeliovu vdovu Ludmilu za ženu. Z městských knih se dovídáme také o osudu Herbeliova sirotka z prvního manželství, Jana Kyjovského, který byl dán na učení krejčovskému řemeslu k Šebestiánu Chládkovi, jemuž bylo zapláceno toho roku za učení chlapce 4 zlaté ze sirotčích peněz, uložených na radnici, též vydáno 7 1/2 grošů sirotku na střevíce aj.

Makovička dům dlouho nedržel. Koupil si jiný větší dům a dům po Herbeliovi prodal již roku 1605 soukeníku Vavřincovi Lazyckému. Ten přikoupil k domu zahradu u městské Mlýnské brány (Černotínské brány), brzy však zemřel. Jeho vdovu Oršulu si vzal roku 1610 za ženu měšťan Jan Nebesák a převzal od ní i dům k dalšímu placení.

V roce 1627 po opětném dobytí města Hranic císařskou armádou prodal Nebesák svůj dům soukenickému mistru Václavu Vysockému za 700 zl. Ani ten dům dlouho nedržel a roku 1635 jej prodal řeznickému mistru Janu Masalíkovi za 700 zl. a sám si koupil větší měšťanský dům na Dolním podloubí proti radnici (čp. 21, viz ZMHLT, duben/1988) za 1200 zl., ale přepočítal se. Když byl dům v roce 1645 při dobývání města švédskou armádou Königsmarkovou dělostřeleckou palbou z předměstí Motošín silně poškozen a vyhořel, opustil Vysocký spálený dům a zběhl z města.

Masalík si dům na náměstí do roku 1641 zcela zaplatil, když mu roku 1639 Vysocký prodal celou svou tzv. spravedlnost na tom domě 595 zl. (tj. peníze, které mu měly být placeny z tohoto domu v ročních splátkách) za hotově složených 100 zlatých. Podle daňového soupisu majitelů domů ve městě z jara 1644 se Masalík živil řemeslem řeznickým a měl dvě krávy. Jako majetnější měšťan v bedných letech třicetileté války byl od roku 1631 do roku 1641 každoročně volen měšťany a potvrzován vrchností za mladšího purkmistra města, od roku 1645 do roku 1652 byl starším (prvním) purkmistrem města Hranic.

Po jeho smrti byl šenkovní dům se zahrádkou a pasekou, ležící v Drahotuchu, prodán roku 1662 za 760 zl. bez závdanku řeznickému mistru Jiříkovi Reichovi, protože dům byl zcela zaplacený. Reich jej zdědil po smr-

ti Masalíkovy vdovy. V držení rodiny Reichů zůstal tento právozářný dům pak 150 let až do roku 1810. Jiří Reich jako přední měšťan, majitel právozářného domu ve městě a předměstského dvora, byl od roku 1684 do roku 1695 nepřetržitě mladším purkmistrem města Hranic, od roku 1696 až do své smrti stál v čele města jako starší purkmistr. Zemřel roku 1707 ve věku 75 let. Svůj dům na náměstí zcela zaplacený pustil a daroval již roku 1704 svému synu Karlu Reichovi s podmínkou, že se po otcově smrti vyrovná s ostatními sourozenci. Karel Reich prodal však dům roku 1711 svému bratrovi Jiříku Rudolfovi Reichovi, který měl za manželku Rozálii, dceru zámeckého sládka Jana Studničky, za 600 zl. rýnských hotově hned zaplacených. Po něm byl dům zapsán roku 1762 jako zcela zaplacený jeho synu Jiříku Antonínu Reichovi mladšímu. Také oba tito Reichové, starší Jiří v letech 1720–1732, jeho syn v letech 1761–1766, byli purkmistry města Hranic. Po Jiříku Antonínu Reichovi převzal dům oceněný za 1500 zl. roku 1790 jeho syn, soukenický mistr Theodor Reich. Otec si však vyhradil v domě do konce života menší pokoj s oknem do podloubí, menší sklep a čtvrtinu půdy pro úschovu sena aj.

Theodor Reich dům zčásti přestavěl a v březnu 1810 dal jednopatrový šenkovní dům „vystavěný z kamene, se 4 světnicemi, 2 sklepy, 1 kvelbem, s jednou měřicí pole“ vydražit licitací za 10 100 zl. v bankocetlích, sám jej koupil a hned zase prodal za 10 500 zl. v bankocetlích neboli za 3172 zl. 28 a 3/5 krejcarů vídeňské měny soukenickému mistru Valentinu Riedlovi z Lipníka nad Bečvou. Riedl zaplatil hned hotově polovinu kupní sumy, druhou polovinu měl zaplatit do šesti roků v ročních splátkách. Reich si však vyhradil k obývání přední světnici proti podloubí, komoru ležící proti ní, menší sklep pod kuchyní a místo na dvoře pro pět sáhů palivového dříví na topení. Vyhradil si také právo vyšenkovat ještě jednu příští várku piva, která přijde na dům. Riedl si dům do roku 1817 zcela zaplatil.

V roce 1851 prodal soukenický mistr Riedl dům za 4000 zl. konvenční měny hodinářskému mistru Karlu Markusovi a jeho ženě Aloisii. Hned zaplatil 1000 zl. konvenční měny. Po smrti ženy byla Markusovi připsána její polovina domu. V roce 1872 prodal hodinář Markus dům za 4800 zl. rakouské měny obchodníku smíšeným zbožím Janu Winklerovi. Winklerovu dceru Adolfinu měl za manželku zámečník Ludvík Skřehota, bydlicí s rodinou v domě, který si na dvoře zřídil zámečnickou dílnu.

Koncem 90. let koupil dům po Winklerovi židovský obchodník–kramář Karel Goldstein, který měl pak v přízemním kvelbu na podloubí krám až do konce 1. republiky.

Dne 1. července 1921 za velkého požáru městských domů východní strany náměstí vyhořel dům čp. 90 a od něho sousední domy čp. 91, část střechy domu čp. 92 a na druhé straně domy čp. 89, 88, 87. Zároveň shořela střecha a celé půdní patro a silně bylo poškozeno i 1. patro Goldsteinova domu. Byl pak nově vybudován jen krov a pořízena nová střecha domu. Ohořelé domovní průčelí bylo hladce omítnuto, nadokenní římsy a okenní šambrány byly odstraněny.

Po otci zdědil dům syn ing. Josef Goldstein (nar. 1900), který byl ženatý s nežidovkou, a proto nebyl v roce 1942 deportován transportem hranických Židů do vyhlazovacího tábora v Osvětimi, ale přidělen na nucené

práce do nacistických pracovních zařízení v Čechách. Na jaře 1945 byl dopraven do Terezína, kde se dočkal osvobození. Po návratu do Hranic převzal zachátralý otcovský dům, žádné opravy domu však neprovedl. Pracoval pak v Přerově a bydlel ve svém domě v Hranicích až do konce 60. let. Byl jedním z posledních příslušníků nacisty vyvražděné židovské obce hranické a lpěl až do konce života na přísném dodržování židovských náboženských tradic.

Zchátralý a později pustý neobydlený dům byl koncem 70. let přidělen JZD v Loučce, v 80. letech JZD v Jezernici, které provedlo v letech 1987–1988 generální opravu domu. Po osazení hliníkových dveří z podloubí do domu a bývalého kvelbu a provedení vnitřních stavebních renovačních prací v přízemí a v 1. patře domu byl uzavřen venkovní otevřený oblouk domovního podloubí prosklenými dveřmi s výkladem a prostor upraven na obchodní místnosti. Na zpevněné zdivo prvního patra domu nadstavěno 2. zděné patro s obytnými místnostmi a třemi okny, dům byl opatřen novou střechou.

Historicky významný řadový měšťanský dům, tvořící nedílnou součást náměstí, byl provedenou generální opravou zachráněn od hrozící celkové zkázy, přičemž byl zachován jeho starý vzhled i s obloukem bývalého domovního podloubí, otevřeným na náměstí.

Prameny:

Purkrechtní, pozemkové a městské knihy a matriky města Hranic. Evidence nemovitých kulturních památek města Hranic Památkovým ústavem v Ostravě.

DŮM VOJTĚCHA KOZELSKÉHO čp. 13 NA ZÁPADNÍ STRANĚ NÁMĚSTÍ, později měšťana Lukáše Kremze, popraveného na náměstí v roce 1627.

Jednopatrový řadový dům čp. 13 uprostřed západní dlouhé strany náměstí, bývalý právovárečný a velkoměšťanský dům, si uchoval dodnes přes pozdější stavební úpravy v 18. a 19. století, zejména zazdění domovního podloubí a užitkovou zednickou úpravu fasády domovního průčelí ve 20. století, svou původní dispozicí renesančního měšťanského domu a je nedílnou součástí historického jádra města.

Za zazděným bývalým loubím domu, upraveným na obchodní místnost, je v přízemí velký prostor někdejšího mázhauzu, zaklenutý renesanční klenbou, rozdělen později vestavěnou stěnou, za ním na dvorní straně domu je dvorní trakt s nízkým průchodem. Zadní komora s vysokou valenou klenbou, zvedající se přímo od podlahy, sloužila patrně pro uskladnění piva a vína, pro vedlejší hospodářské potřeby kuchyně apod. Dvoutraktovou dispozici má také 1. poschodí, místnosti jsou však barokně zaklenuté, pouze komora vlevo má renesanční klenbu, pokoje nad podloubím jsou plochostropé. Z podloubí domu vede na dvůr k hospodářským budovám (chlévům) tunelová chodba zaklenutá valenou klenbou, z níž vedou dřevěné schody do 1. patra domu. Také klenba domovního podloubí byla klasicistně upravena. Dispozice sklepů pod domem (obdobné jako sklepy sousedních domů) má dva přední sklepy, sahající až pod bývalé domovní podloubí a zadní sklep. Zajímavý je prostor spodního patra skle-

pa, zaklenutý výrazně lomenou kamennou klenbou starého gotického domu.

V nejstarších dochovaných městských knihách kupů a prodeje městských domů, tzv. Třetích purkrechtních knihách, založených v 70. letech 16. století (starší městské knihy tzv. První a Druhé knihy se zápisy od poloviny 15. do druhé poloviny 16. století se nedochovaly), je zapsán jako majitel tohoto právozářného měšťanského domu měšťan Václav Helma. Pocházel z Lipníka nad Bečvou a do Hranic přišel počátkem 60. let 16. století a koupil postupně dva předměstské domy, který výhodně zase prodal, potom koupil tento městský dům na náměstí, ani ten však dlouho nepodržel. Byl kupcem a obchodníkem s vínem ve velkém, které dovážel pod obručí (tj. v sudech) z jižní Moravy formanskými povozy fojtů okolních vesnic do města pro měšťanské domy s právem šenku piva a vína i do dalších měst severovýchodní Moravy a Slezska. V roce 1585 vyženil Václav Helma městský dům na Horním podloubí (nyní čp. 104, viz o tom ZMHLT, červen/1988), který držel až do své smrti roku 1588.

Svůj dům na náměstí (nyní čp. 13) prodal Václav Helma roku 1574 se vším příslušenstvím za 750 zl. měšťanu, soukeníku Mikuláši Keleckému, který mu hotově zaplatil tzv. závdanek kupní sumy 132 zlatých, zbytek peněz měl platit v ročních peněžních splátkách 16 zl. na radnici. Do roku 1585 splatil 180 zlatých, k placení zbylo ještě 440 zl. Zaplacené roční splátky vyplácel městský úřad dřívějším majitelům domu, resp. jejich dědicům v částkách tzv. spravedlnosti, kterou sami zaplatili na domě za dobu držby tohoto domu. V roce 1586 si vzal vdovu Mikuláše Keleckého za ženu měšťan, soukenický mistr Vojtěch Kozelský a pokračoval v placení zbylé peněžní částky až do roku 1593, kdy měl celý dům zaplacený, jak poznamenal městský písař. Kozelský byl dobrým hospodářem, přikoupil na předměstí k hospodářství další pozemky a byl váženým měšťanem, v roce 1597 byl rychtářem. Starý měšťanský gotický dům v 80. letech renesančně přestavěl v pohodlnější a větší dům na základech starého gotického domu, jak se v podstatě dochoval podnes. Dům držel až do své smrti roku 1610. Tehož roku prodal městský úřad dům po něm pozůstalý i s pozemky na předměstí na místě přípovědníků a nezletilých sirotků Jana, Václava a Martina jeho druhé ženě, vdově Evě Kozelské za 1500 zl. Ta složila hned závdanek 250 zl. a ročně měla splácet po 30 zl. Zavázala se chovat tři sirotky, syny Kozelského do zletilosti, nejstarší dcera Kateřina z prvního manželství Kozelského byla již provdána za luterského faráře v Drahotuších kněze Vincence Čelku, který ze závdanku vzal hned pátý díl. K domu na náměstí patřil na předměstí grunt se dvorem Pražákovským, zaplacený, zahrada a stodola v Drahotuchu, ležící za mostem s barevní a rámy na napínání suken, druhá zahrada u valchy, jeden hon role ležící na Farářství slove Helmova role, louka u Velké a jiné příslušenství. Eva Kozelská odevzdala dům svému novému manželovi, soukeníku Mikuláši Pichoňovi, který splácel dům ještě roku 1617, kdy byl mladším purkmistrem města. Jako horlivý luterán byl roku 1622 zvolen za prvního purkmistra, ale po darování města a panství olomouckému biskupovi kardinálu Františkovi Dietrichštejnovi, který byl císařem ustanoven za gubernátora Moravy, byl Pichoň z úřadu sesazen a nahrazen Václavem Banovským. Pichoň byl vyšetřován za vzdání

města nepřátelskému vojsku a zemřel roku 1624. V té době byl znovu ženatý se Zuzanou, kterou si jako vdovu Pichoňovu vzal roku 1625 za ženu panský kuchař na hranickém zámku Lukáš Krems, rovněž tvrdý luterán. Krems, původem z Nového Města, byl už roku 1612 ve službách hranické vrchnosti Václava Mola z Modřelic, a toho roku se v Hranicích též oženil se Sabinou, vdovou po kamenickém mistru Janu Minikátorovi, který pracoval na zámku na přestavbě nádvoří a arkádových chodeb za bývalé vrchnosti Adama Žampacha z Potenštejna a roku 1602 si vzal Sabinu, služebnici pana Žampacha za ženu.

Krems po sňatku se Zuzanou, vdovou po Mikuláši Pichoňovi, přistoupil na ten dům a zaplatil roku 1626 roční gruntovní peníze za rok 1625, z původní částky 1500 zl. zůstalo k placení ještě 1020 zl. Při sňatku roku 1612 se Sabinou, vdovou po Janu Minikátorovi, se Krems zavázal vychovat dva sirotky, syna Bernarta dát na literní umění a do škol, dceru do zletilosti. Při sňatku se Zuzanou Pichoňovou potvrdil svůj slib školního vzdělání Bernarta Minikátora, bude-li se k němu synovsky chovat, vyplatit mu 50 zl a dědictví po jeho strýci Egidovi ve městě Wedu v Horní Falci v Německu.

Jako jiní měšťané Hranic přestoupil Krems na nátlak nové vrchnosti kardinála Dietrichštejna a olomouckých jezuitů z hospodářských důvodů na katolickou víru, když se však na podzim roku 1626 objevila před městem evangelická vojska dánská s Mansfeldem a jeden oddíl domácích emigrantů (v čele s hranickým majitelem mlýna rytířem Alexandrem Holubem z Nadějova) a vyzvala město ke vzdání, otevřeli jim Hraničtí městské brány, holdovali dánskému králi, přidali se k nepřátelům císaře a přestoupili opět na luterskou neb bratrskou víru. Město složilo Mansfeldovi vysokou peněžní částku na jeho podporu, ve městě zanechali jen malou posádku dánských vojáků na hranickém zámku. Velení nad obranou města a dánského oddílu převzal po dohodě s velitelem dánských vojsk v Opavě bývalý císařský důstojník, někdejší vrchnostenský správce hranické vrchnosti Václava Mola na Hranicích, nyní majitel svobodného dvora a fojt na dědině Bělotíně Jan Brustman. Ten ustanovil za svého zástupce velitele měšťanské obrany Lukáše Kremse a radil se s ním o všech věcech obrany města, když mansfeldská vojska odtáhla a byl očekáván příchod císařského vojska k městu a jeho dobývání. Už v prosinci roku 1626 spálila dánská posádka všechny domy na předměstí Motošíně, aby neposkytovaly útočiště císařskému vojsku při útoku a dobývání Dolní (Drahotušské) brány městské. Obrana města proti početnějšímu císařskému vojsku a jeho dělostřelbě byla marná, slíbená vojenská posila z Opavy nepřišla a císařská vojska dobyla i jiná města. Bělotínský fojt Brustman zahynul v boji. Přední měšťané byli zadrženi a uvězněni na zámku a odsouzeni k trestu smrti stětím mečem neb oběšením. Kromě starého purkmistra Adama Burkeše byl k trestu smrti odsouzen také zástupce velitele obrany města Jan Brustman, který byl stát na náměstí u pranýřového kamene po stětí Adama Burkeše. Oba byli zahrabáni nedaleko pranýře (nyní místo označeno před vchodem do kostela v dlažbě). Kremsův nevlastní syn Bernart Minikátor byl už roku 1626 na císařské straně, oženil se později s dcerou hejt-

mana hranického panství Tobiáše Dukáta a stal se panským úředníkem na biskupském statku Kelči aj.

Vdova Kremsova Zuzana podržela dům na náměstí a splácela roční gruntovní peníze do roku 1634. V roce 1635 prodala svůj dům na náměstí s rolí ležící u Kostelíka slove Skočovskou, se zahradou u velké valchy na Bělidlách slove Trubačovskou měšťanu Jiříkovi Nevišovi, jinak Fulneckému, ševci příslému z Fulneka, svému zeti za 1700 zl. Ševcovský mistr Jiřík Neviš (původně Meviš, Möwisch) byl jako majetnější měšťan, znalý též němčiny, zvolen a potvrzen vrchností od roku 1650 do roku 1666 častěji za druhého purkmistra města Hranic. Za bědných let třicetileté války byl v daňovém soupise majetku hranických měšťanů a předměšťanů, pořízeném v březnu roku 1644, zapsán na domě ve městě jako „Jiřík Fulnecký, řemesla ševcovského, kterým se živí, má na předměstí chalupu, obsetého nemá nic, má 2 krávy“.

Jako jiní majitelé městských domů skupoval Neviš za nižší částky hotově vyplacených peněz tzv. spravedlnosti dřívějších držitelů domu, které na domě zaplatili, jež jim měly být vypláceny z ročních domovních splátek, kteří však nechtěli čekat, až na ně přijde pořadí. Podle poznamenání městského písaře prodal tak celý svůj dědičný podíl na domě Jiřík Čelka, obyvatel města Žiliny, který měl po matce Kateřině, dcery zemřelého měšťana Vojtěcha Kozelského dne 18. dubna 1646 za 22 zlatých hotově od Neviše přijatých a vystavil na to revers, a roku 1651 29. března vyplatil Neviš také na revers podíl jeho bratra Timoteuse Celariusu (Čelky), obyvatele města Ružomberka na Slovensku, syna Kateřiny Kozelské, manželky zemřelého někdejšího luterského faráře v Drahotuších Vincence Čelky, který odešel roku 1622 s rodinou do emigrace na Slovensko. Jejich peněžní podíly připadly ve prospěch Neviše. Koncem roku 1667 prodal městský úřad na místě sirotků dům po zemřelém Jiřím Mevišovi (!) za 1700 zl. moravských Martinu Šromovi a po jeho smrti prodán tento dům roku 1695 jeho zeti Jakubovi Hájkovi, manželu nejstarší Šromovy dcery Mariany opět za 1700 zl. moravských. Po Nevišovi zůstala vdova Zuzana a sirotci Franc, Mariana, Kateřina, Barbora, Wencel a Jan. Roku 1733 postoupila vdova Jakuba Hájka se dvěma zeti a syny Karlem a Leopoldem dům i s rolí u Boží muky synu Karlu Hájkovi s podmínkou, že zaplatí podíly ostatních i matky. Ten oddal dům roku 1755 v ceně 1035 zl. Jiříku Hájkovi, od něhož jej roku 1769 koupil za 1400 zl. rýnských měšťan Jan Vymětálek. Ten dům prodal roku 1802 za 4000 zl. v bankocetlích (ve vídeňské měně 3174 zl. 36 kr.) soukenickému mistru Janu Schlosárkovi, ale ten ještě téhož roku za tutéž cenu dům prodal soukenickému mistru Theodorovi Wimetalkovi, který dům prodal roku 1824 ve veřejné licitační dražbě za 7205 zl. vídeňské měny Janu Schlosárkovi. V roce 1837 kupní smlouvou za 4000 zl. konvenční měny získala dům Josefa Petschnerová, odstupní smlouvou získal dům v roce 1843 Josef Petschner, podle svatební smlouvy s Ernestinou Morgensternovou. V roce 1875 prodán dům vdově po Josefu Petschnerovi Ernestině, provdané Schneiderové v ceně 5123 zl.

V roce 1876 koupili dům Anton a Františka Andersovi. Anders dal 1876 zazdít domovní loubí a zřídil v něm obchodní místnost s výlohou přístupnou z náměstí. Před rokem 1905 koupil dům obchodník Eduard Geyer,

jemuž patřily i jiné domy ve městě (např. čp. 21 na Dolním podloubí) a tento mu patřil ještě v roce 1920. Od Geyera převzala dům spřízněná rodina Teiflerova, která držela dům do konce okupace republiky. V roce 1936 provedl Adolf Teifler úpravu interiéru domu a dům dostal novou jednoduchou průčelní fasádu s profilovanou horní římsou.

Po osvobození republiky v roce 1945 převzal konfiskovaný dům Podnik bytového hospodářství města Hranic, který provedl v roce 1955 rekonstrukci bytových jednotek domu a v roce 1960 generální rekonstrukci spojením přízemních prostor domu a jejich propojením s prostorami bývalého podloubí sousedního domu čp. 14, někdejší Lowakovy cukrárny, a jejich přeměnu v prodejnu mléčných výrobků „Mléčné jídelny“ fungující tu ještě v roce 1989.

Prameny:

Purkrechtní, městské a pozemkové knihy města Hranic.

Matriky římskokatolické fary v Hranicích.

Evidenční karta domu Památkového ústavu v Ostravě.

Indra, B.: Hranický měšťan Lukáš Kreams, popravený v r. 1627. ZK, XX/1937–1938, s. 80–82.

Použité zkratky časopisů:

VL – Vlastivědné listy Sm kraje (Opava)

ZK – Záhorská kronika, vlastivědný časopis Záhoří a Pobečví

ZMHLT – Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc

Václav Bednář

Robert Musil a Hranice

Robert Musil (6. 11. 1880–15. 4. 1942) rakouský romanopisec, dramatik a esejista, jehož životním dílem je román „Muž bez vlastností“, je počátkem své tvorby úzce spjat s městem Hranice. Prvotinou autora je románová novela „Die Verwirrungen des Zöglings Törless“ (Zmatky chovance Törlesse), napsaná v letech 1902–1903 a vydaná současně ve Vídni a Lipsku nakladatelstvím Wiener Verlag v roce 1906. Česky vyšla teprve v roce 1967, v nakladatelství Mladá fronta, v překladu J. Bodlákové.

I když dílo není přísně autobiografické, přece jen reflektuje zkušenosti bývalého chovance rakousko-uherských vojenských gymnázií v Eisenstadtu a Hranicích, budoucího spisovatele, Roberta Musila.

Současná literární kritika doceňuje zprvu spíše provokativní román mladého, neznámého autora jako „*snad nejjasnozřivější knihu, která byla napsána před první světovou válkou*“,¹ neboť „*Musil píše, aniž by o tom věděl, prehistorii diktatur XX. století. Osvětluje psychologické napětí a sexuální agrese výrostka v ústraní vojenské školy a nachází v něm kompletní areál surovosti, která později tvoří dějiny. Kůra měšťácké slušnosti puká, v trávě praská, tajná dlouho potlačovaná touha po ponížení a zničení racionální sebejistoty epochy slaví své první triumfy. Pod povrchem obvyklých žákovských pošetilostí a internátních psychóz propuká barbarství. V mladistvé krutosti se odkrývá metodika koncentračního tábora. A institut, ve kterém se toto vše odehrává, je slavný a exkluzivní. Zřízen na půdě zbožné nadace ve venkovské osamělosti, má chránit právě dorůstající mládež předních rodin země před zhoubnými vlivy doby, které jsou vidět ve velkoměstech, a připravovat ji na životní dráhu ve státní službě. Být vychován v tomto konviktu platí ve vybrané společnosti za zvláštní doporučení. Mínil se tím c. k. vojenskovochovné a vzdělávací zařízení v moravských Hranicích, do kterého Musil vstoupil roku 1894 po dvou letech v Eisenstadtu. Ve skutečnosti ovšem není ospalým, vznešeným institutem, nýbrž spartánským kázeňským zařízením. Výchova není feudální, nýbrž poddůstojnická. Chovanci jsou tu drženi jako trestanci. Umývárny, toalety a všemu popisu se vzpírající školní uniformy nahánějí Musilovi hrůzu ještě po čtyřiceti letech. Potom nazývá Hranice s drsností, které je jinak sotva kdy schopen, prdelí ďábla a uvažuje, zda jeho přehnaná čistotnost není stále ještě kompenzací tehdejšího zážitku.*“²

Robert Musil si při zpracování novely výjimečnost látky neuvědomoval. Dokonce námět nabídl dvěma naturalistickým autorům, se kterými se přátelil. Pronikavost a prorocký duch mohl být pochopen mnohem později, teprve po děsivých zkušenostech nacistických a komunistických totalitních systémů. Před rokem 1914 román zcela vybočil z dobového chápání skutečnosti. „*Byl to zlatý věk jistoty. Zdálo se, že v naší tisícileté monarchii*

Robert Musil v uniformě chovance Vyšší vojenské reálky v Hranicích, Vánoce 1893.

je všechno trvalé a že stát je nejlepší zárukou stálosti. Práva občanů byla zakotvena v zákonech a parlament určoval každou povinnost. Naši měnou, rakouskou korunou, byly zlaté mince a ty zaručovaly její stabilitu. Každý věděl, co vlastní a co mu patří, co je dovolené a co je zakázané. Všechno mělo svou normu, určenou míru a váhu. Tento pocit dovedly ocenit miliony, byl to jejich společný životní ideál.⁴³

1. Pobyt Roberta Musila v Hranicích.

Podle Výnosu č. 2444, čl. 6 z roku 1894 Nižší vojenské reální školy v Eisenstadtu, nastoupil Robert Musil do Vyšší vojenské reálky v Hranicích dnem 1. září 1894.⁴

Pobyt v hranické vojenské škole dokončil podle Výnosu Vyšší vojenské reálné školy dnem 1. září 1897, kdy byl převelen do Vojenské technické akademie ve Vídni.⁵

Zmíněná klasifikační listina podává vcelku podrobný popis fyzických, duševních i volních vlastností a projevů budoucího literáta, jeho schopností a motorických dovedností a pečlivě informuje o jeho studijních výsledcích. Potvrzuje, že Robert Musil se narodil 6. listopadu 1880 v Klagenfurtu, že je římsko-katolického vyznání, domovskou příslušnost má v Brně, na Mora-

vě. Otec, Ing. Alfred Musil, v té době zastával místo profesora na Vysoké škole technické v Brně.

Před vstupem do Vyšší vojenské reálky v Hranicích Robert Musil navštěvoval čtyři roky obecné školy v hornorakouském Steyeru. V tomto měs-
tě ukončil rovněž 1. ročník reálného gymnázia. Podle životopisu Roberta Musila⁶ jeho otec, Ing. Alfred Musil, pracoval v letech 1882–1890 v Steyeru jako ředitel státní odborné školy a výzkumného ústavu pro metalurgii. Druhý ročník gymnaziálních studií prodělal Robert Musil již v Brně, kam byl otec v roce 1890 přeložen na post vysokoškolského pedagoga. 3. a 4. rok studií na gymnáziu strávil Robert Musil už v erárním ústavu, v Nižší vojenské reálce v Eisenstadtu. V Hranicích tedy dokončil 5., 6. a 7. ročník.

Vzhledem k tomu, že kopii klasifikační listiny v celém rozsahu přikládám, nepovažuji za potřebné ji dále rozebírat. Pokud bychom však porovnali studijní výsledky chovance Roberta Musila s románovým Törlessem, ověříme si, že mladý literární hrdina není věrnou kopií autora. Robert Musil sice opravdu patřil k dobrým studentům. V průběhu celého tříletého období se umísťoval v první čtvrtině hodnocených. Rozhodně však nepředstavoval intelektuální elitu ústavu, jak by bylo možné přetlumočit posuzování duševní převahy „náčelníka štábu“ spiklenecké skupiny z místnosti na půdě vojenského internátu. K nejlepším žákům patřil pouze v prvním roce hranického pobytu (školní rok 1894/1895), kdy se umístil v závěrečném hodnocení na 5. místě ze 48 posuzovaných. I v tomto období však nebyl klasickým premiantem. Trvalou slabinou Roberta Musila byl „výtvarný projev“ – Freihandzeichen, kde byl pouze dostatečný, teprve v třetím ročníku docílil alespoň dobré hodnocení. Stejně nelichotivé hodnocení měl ve „zpěvu a hudbě“. Vzhledem k zájmům Törlesse o matematické problémy by se dal očekávat výtečný výsledek v matematice. Ve skutečnosti Robert Musil byl po celou dobu studia v aritmetice a algebře, stejně jako v geometrii a deskriptivní geometrii jen průměrný. V deskriptivní geometrii byl dokonce v pololetí závěrečného ročníku hodnocen známkou dostatečná.

Celkovým hodnocením však patřil, jak jsem již uvedl, k dobrým studentům. V obou pololetích 5. ročníku byl celkově vyhodnocen jako „velmi dobrý“, v šestém ročníku vždy „dobrý“, v závěrečném ročníku v prvním pololetí „dobrý“, ve druhém „velmi dobrý“. Při hodnocení druhého pololetí ročníku 1896/97, to je III. a třídy Vyšší vojenské reálky (7. ročník reálného gymnázia) se zařadil na 9. místo ze 44 studentů, kteří byli klasifikováni.

Zachovala se fotografie „chovance“ Musila z Vánoc roku 1894, to je z doby, kdy absolvoval první ročník hranické školy. Budoucí spisovatel má moudrý, poněkud zasmušilý výraz. Fotografie odpovídá popisu fyzických daností chovance Musila z klasifikační listiny: „vážný a ctižádostivý“, „velmi čistotný“, „silný a zdravý“ a „usilovný“, „pořádný“.⁷ Podle výsledkové listiny byl Musil výtečný plavec a velmi dobrý tanečník, v posledním ročníku byl hodnocen výtečnou známkou i z tělesné přípravy, zato šermíř byl jen průměrný.

Z klasifikační listiny, bohužel, nevyplývá, zda se Musil v Hranicích podvolil maturitní zkoušce. V životopisu R. Musila⁸ se v časové tabulce uvádí, že v roce 1904 „Musil dohání maturitní zkoušku na Státním německém

Classifications-Liste

des Zöglings

Robert Musil

Vojenský historický archiv
kopie matricní listiny

Eingetreten in die Militär-Oberrealschule		am 1. September 1896 (Erlass, Abth. G, Nr. 2974 von 1896)		in Wien (Erlaß, Abth. G, Nr. 2671 vom 1897)			
Ausgetreten aus der Militär-Oberrealschule		am 1. September 1897		in Wien (Erlaß, Abth. G, Nr. 2671 vom 1897)			
Ist betheilt mit einem		Zugl. Platz					
Geburts-	Ort und Land	Klagenfurt, Döbendorf					
	Datum	6. November 1880					
Religion		römisch-katholisch					
Heimats-Zuständigkeit		D. Trium. Mähren					
Name, Stand und Wohnort des Vaters (der Mutter oder des Vormundes)		Anton, Alfred, Professor, aus der kaiserlichen Hofkapelle in Trium.					
Privat-Verhältnisse		ohne Anwesenheit d. H. Honorar-Zögling					
Früher absolvierte Schulen		1. Stefan-Hofkapelle in Trium 2. Hof-Hofkapelle in Trium 3. 2. u. 4. Klasse der Militär-Oberrealschule in Wienstadt zu allg. Elementarschule in d. Kaiserlichen					
Ist in einer Militär-Erziehungs- und Bildungs-Anstalt, einen Jahrgang weiter, in welchem		/					
Etwaiges Beförderungs-Verbot		/					
Verpflichtung zum Nachdiene	Dienste-Verpflichtung	Militär-Unterrealschule in Wienstadt	Zugl. Zögling	2	Schuljahre zugebracht und hierfür	Jahre über die gesetzliche dreijährige Liniendienstpflicht präsent nachzudienen.	
		Militär-Oberrealschule		3			
Persons-Beschreibung	Häare		Augen	Augenbrauen	Nase	Mund	
	braun		grün	braun	gerade	gerade	
	Kinn		Besondere Merkmale				
Physischer Zustand	1894/95		1895/96		1896/97		18.....
	Körpermaß		Körpermaß		Körpermaß		
	in Metern		in Metern		in Metern		
	Brustumfang		Brustumfang		Brustumfang		
Körpergewicht in Kilogramm		Körpergewicht in Kilogramm		Körpergewicht in Kilogramm			
Schärfte (eventuell nach Correction mit concav)	R. A. V. =	R. A. V. =		R. A. V. =			
	L. A. V. =	L. A. V. =		L. A. V. =			
Sichtbarkeit	R. A.	R. A.		R. A.			
	L. A.	L. A.		L. A.			

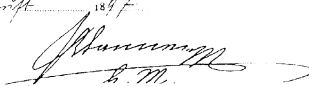
Kopie klasifikační listiny Roberta Musila. VHA Praha. První strana.

Schuljahr:		1894/95	
Classification-Abschluss		Weihnachts-Abschluss	Jahres-Abschluss
Jahrgang/Grund Classe		2. J. U.	
Candutte		sg	sg
Fleiss		sg	sg
Fähigkeiten		auffmerksamer, gut, Ehrf.	
Güthetheschaffenheit		müthl., aufmerks.	
Benahmen		aufmerksam	
Adjustirung		aufmerksam	
A. Theoretische und graphische Unterrichts-Gegenstände	Religionslehre	sg	sg
	Deutsche Sprache	sg	sg
	Ungarische Sprache		
	Böhmische Sprache	sg	sg
	Polnische Sprache		
	Französische Sprache	v	v
	Geographie	sg	sg
	Geschichte	sg	sg
	Naturgeschichte	sg	sg
	Physik		
	Chemie	sg	sg
	Arithmetik und Algebra	g	g
	Geometrie	sg	g
	Geometrischen <i>Prof. H. L. G.</i>	g	g
	Freihandzeichnen	g	g
Situationszeichnen			
Schönschreiben	g	g	
Stenographie			
B. Militärische Geschicklichkeiten und Übungen	Exerciren <i>Reparantgründen</i>	gv	g
	Gewehrweesen und Scharbenschützen <i>Repariren</i>	gv	g
	Turnen	sg	sg
	Fechten	g	g
C. Besondere Kenntnisse und Geschicklichkeiten	Steinstreuschriften und Anstandslehre <i>Repariren</i>	v	v
	Schwimmen <i>Reparantgründen</i>	v	g
	Gesang und Musik	gv	g
Tanzen	sg	sg	
Sprachkenntnisse u. s. w.			
Einheitszahl		49.	51
Gesamterfolg		sg	sg
Classenrang		6. unter 446	5. unter 180
Anzeichnung		Supplicien	Supplicien
Sonstige Folgen der Classification			auffmerks.
Anmerkung			
Unterschrift des	Classenvorstandes	<i>Kandl. G. H. H.</i>	<i>Kandl. G. H. H.</i>
	Schul-Commandanten	<i>M. H. H.</i>	<i>M. H. H.</i>

Abgeschlossen am

Kopie klasifikační listiny Roberta Musila. VHA Praha. Druhá strana.

18. 9. 1900				18. 9. 1907				18	
Weihnachts-Abschluss		Jahres-Abschluss		Weihnachts-Abschluss		Jahres-Abschluss		Weihnachts-Abschluss	Jahres-Abschluss
I a		I a		I a		I a			
sg		sg		g		sg			
g		g				sg			
aufgeführt				aufgeführt					
aufgeführt				aufgeführt					
aufgeführt				aufgeführt					
aufgeführt				aufgeführt					
sg	4	sg	4	v	5	v	5		
sg	4	sg	4	sg	4	v	5		
.		
sg	4	sg	4	v	5	v	5		
.		
sg	4	v	5	sg	4	sg	4		14
g	3	gd	2	g	3	sg	3		3
sg	4	sg	4	sg	4	sg	4		14
sg	4	g	3	g	3	sg	3		3
sg	4	sg	4	sg	4	sg	4		4
sg	4	sg	4	sg	4	sg	4		4
g	3	g	3	g	3	g	3		3
sg	3	g	3	g	3	g	3		3
sg	3	g	3	gd	2	g	3		3
gd	2	gd	2	g	3	g	3		3
.
g	3	g	3	g	3	g	3		3
.
g	.	g	.	g	.	g	.		.
gd	.	gd	.	sg	.	sg	.		.
sg	.	sg	.	v	.	v	.		.
g	.	g	.	g	.	g	.		.
sg	.	sg	.	v	.	v	.		.
gd	.	gd	.	g	.	gd	.		.
sg	.	sg	.	sg	.	sg	.		.
49		48		50		50			
g		g		g		sg			
11 unter 44		12 unter 44		12 unter 44		9 unter 44			
aufgeführt		aufgeführt		aufgeführt		aufgeführt			
		aufgeführt				ausgegeben			
						Dr. Kerschbaum			
						Klein			
Mand. system		Mand. system		Mand. system		Mand. system			

St. Vorp. 1897

 R. M.

Kopie klasifikační listiny Roberta Musila. VHA Praha. Třetí strana.

gymnáziu v Brně“. Tato informace je překvapivá, neboť podle téhož zdroje v červenci roku 1901 vykonal Musil v Brně inženýrskou státní zkoušku a autor později sám, v esejí „Objevování rodiny“, uvedl: „*Bylo mi 22 let (tedy v roce 1902), přes své mládí jsem byl inženýrem...*“.⁹ Ačkoliv jsem schematismus rakouského vojenského školství prostudoval, přesné návaznosti přechodu z Vyšší vojenské reálky na vysoké školy mně nejsou jasné. Přesto uvádím určitou hypotézu, potřebující ověření.

2. Schematismus rakousko-uhersko vojenského školství.

Schematismus vojenského školství habsburské monarchie v posledním období existence je popsán ve studii polního podmaršála Karla Glückmanna, která vyšla ve Vídni v roce 1907.¹⁰

Podle zmíněné studie existovala pevná struktura vojenského školství v rakousko-uherské armádě od let 1875–1878. Prvky této soustavy byly: vojenské sirotčí ústavy, nižší a vyšší vojenské reálné školy, vojenské kadetky, vojenské akademie a vojenské vysoké školy.

Vojenské sirotčí instituty poskytovaly vzdělání podle učebních osnov dolnorakouské obecné čtyřleté školy pro syny, kteří byli sirotky důstojníků a vojenských úředníků domobrany. Cílem institutu bylo připravit chovance, kterým se nedostávalo finančních prostředků cestou rodičovské péče pro přijetí do nižších vojenských reálék, případně do učňovských škol. Počet míst v institutu byl 100. Chovanci se školili do 10 let fyzického věku. Náklady na pobyt chovanců nesl z části erární rozpočet, z části zemský rozpočet vysílajícího teritoria. Chovanci nebyli vybaveni stejnokrojem, pohybovali se v občanských oděvech, nakoupených z erárních prostředků. V roce 1907 činil roční příspěvek na pobyt chovance 600 korun, vojenský sirotčí ústav byl tehdy umístěn v Hirtenbergu, v Dolním Rakousku. Součástí ústavu byla také mateřská škola pro 20 chlapců předškolního věku.

Úspěšní žáci sirotčích institutů, dále také zájemci o studium z civilního sektoru se ve věku 10–12 let, po absolvenci obecné školy, mohli ucházet o vstup do nižších vojenských reálék. Nižší vojenské reálky, stejně jako vyšší vojenské reálky se řídily učebními osnovami civilních reálných gymnázií. V roce 1907 bylo v nižších reálkách celkem 980 chovanců. Reálky tehdy existovaly ve Fischau u Vídeňského Nového Města, v Günsu, což je dnešní maďarský Kőszég, v Kismárton (?), v hlavním městě dnešního Dolního Rakouska St. Pölten a v Strabu (?). V devadesátých letech existovala nižší vojenská reálka také v Eisenstadtu. Právě tuto vojenskou školu Robert Musil navštěvoval před příchodem do Hranic, v letech 1892–1894.

V roce 1907 bylo v nižších vojenských reálkách celkem 980 míst.

Ve vojenských reálkách byli chovanci rozděleni podle prostředí, které hradilo výdaje. Tak zvaní „státní chovanci“ byli vydržováni z podpory eráru, případně z rozpočtu vysílajících zemských úřadů nebo mecenášů.

Druhou skupinu studentů tvořili samoplátcí, kterým veškeré výdaje na studium a východu platila rodina. Robert Musil patřil ke skupině samoplátců. V letech 1892–1897 činil roční poplatek 500 korun, v roce 1907 stoupl na 800 korun.

Ze skutečnosti, že nižší vojenská reálka zahrnovala čtyři ročníky a vyšší reálka tři ročníky, vyplývá podle mého názoru vysvětlení, proč Robert

Militär-Unter-Realschule Eisenstadt

(Errichtet 1879)

Commandant Handschuh Adolf Major Armeestand
Adjutant Chrostels Friedrich Hptm. 2. Cl. Armeestand
Ökonomie-Officier Agricola Theodor MVK. (KD) & & Hptm. 1. Cl. Ruhestand
Lieut.-Rechnungsführer Köhler Michael

Lehr- und Erziehungs-Personale

Loncher Ferdinand Hptm. 1. Cl. Armeestand	Hahne Rudolf Obrtl. IR. 29
Burgel Joseph Hptm. 1. Cl. IR. 46	Fuglewicz Carl Obrtl. IR. 57
Petersburg Eugen Hptm. 1. Cl. IR. 16	Dolhof Heinrich Obrtl. IR. 99
Steindler Edmund Rittm. 1. Cl. Train-Reg. 2	Swiętochowski Victor Obrtl. IR. 91
Legat Joseph Hptm. 2. Cl. Armeestand	Auer Eugen Dr. der Theologie geistl. Professor 2. Cl.
Bala Julius Hptm. 2. Cl. IR. 61	Marwann Adolf Dr. Reg.-Arzt 1. Cl.
Sofer Leo Hptm. 2. Cl. IR. 97	Laxenberger Heinrich Mil.-Lehrer 1. Cl.
Zólyomi Árpád Obrtl. IR. 98	
Schles Carl Obrtl. FJB. 11	

Lehrer aspirant

Radt Hermann Hptm. 1. Cl. IR. 92

Externer Lehrer

Steffek Moriz vom Civilstande

Militär-Unter-Realschule Kaschau

(Errichtet 1881)

Commandant Bauer Franz & Obstlt. Armeestand
Adjutant Herrmann Alfred Obrtl. Div.-Art.-Reg. 27
Ökonomie-Officier Piporger Joseph Hptm. 1. Cl. Ruhestand

Lehr- und Erziehungs-Personale

Melzer Edl. v. Tapferheim Leonhard & Major Armeestand	Beller Ignaz Obrtl. IR. 25
Navrátil Franz & Hptm. 1. Cl. IR. 65	Müller Edl. v. Wandau August Obrtl. IR. 80
Rustler Michael Hptm. 1. Cl. IR. 73	Vidovich Adalbert Lieut. IR. 37 Res.
Schreiber v. Csik-Szentmihály Leopold Hptm. 1. Cl. IR. 65	Gálffy Franz Consistorial-Assessor der Diöcese. Szatmár geistl. Professor 1. Cl.
Till Anton Hptm. 2. Cl. Div.-Art.-Reg. 13	Bahányi de Bagantz Eugen Dr. Reg.-Arzt 1. Cl.
Drasenovich v. Posertve Rudolf Obrtl. IR. 85	

Lehrer aspirant

Kappa Edmund Lieut. IR. 65

Externe Lehrer

Csako Johann evang. Pfarrer (A. C.) vom Civilstande
 Weber Carl vom Civilstande

Musil po absolvování VŠT v Brně, se získaným inženýrským titulem, dokončil v roce 1904 maturitní studium.

Rakouská reálná gymnázia byla osmiletá. Absolventi vojenských vyšších vojenských reálek tedy měli po jejich skončení tři možnosti:

1. dokončit si středoškolské vzdělání vojenskou cestou v kadetních školách
2. dokončit si středoškolské vzdělání vojenskou cestou ve vojenských akademích
3. dokončit si toto vzdělání na civilním reálném gymnáziu. V době vojenského středoškolského studia Roberta Musila už byla zcela ustálená forma kadetních škol, které jinak v pohybu pokusů o schematicismus vojenského školství v RU monarchii zaznamenaly nejvíce proměn.

V roce 1907 existovalo celkem 16 kadetních škol pro pěchotu, v nichž se v Praze a Budapešti školili rovněž kadeti zdravotní služby, 2 kadetní ško-

Militär-Ober-Realschule Mährisch-Weißkirchen

(Errichtet 1875)

Commandant **Königsbrunn** Arthur Freih. v. MVK. GK.
 Adjutant **Katrněčka** Carl Rittm. 1. Cl. Armeestand
 Ökonomie-Officiere { **Sakschan** Elias Hptm. 1. Cl. Ruhestand
 { **Ovitaš** Wilhelm Hptm. 1. Cl. Ruhestand
 Obrtl.-Rechnungsführer **Jarek** Johann

Lehr- und Erziehungs-Personale

Stankiewicz de Mogila Arthur Ritt. MVK. Major Armeestand	Ehrenberger Joseph Hptm. 1. Cl. IR. 78
Raschendorfer Joseph Major Armeestand	Rozek Wenzel Hptm. 1. Cl. Corps-Art.-Reg. 13
Pichler Heinrich Major Armeestand	Braunn Gustav Hptm. 2. Cl. IR. 68
Penecke Hugo Major Armeestand	Mitschanek Adolf Hptm. 2. Cl. IR. 66
Aschenbrand Albert Major Armeestand	Tollich Carl Hptm. 2. Cl. IR. 31
Borský Franz Hptm. 1. Cl. IR. 75	Jung Carl Obrtl. IR. 9
Krebs Gotthold Hptm. 1. Cl. IR. 23	Laue Boguslav Obrtl. IR. 74
Schröter Franz Hptm. 1. Cl. IR. 23	Hoppa Julius Obrtl. IR. 98
Zsilvan v. Melencze Alexander Hptm. 1. Cl. P.Z.D.	Stainer Heinrich Obrtl. IR. 39
Mandl Albert Hptm. 1. Cl. IR. 45	Hrsa Jaroslav Obrtl. IR. 29
Partl Ottokar Hptm. 1. Cl. IR. 75	Pauschek Rudolf Obrtl. FJB. 5
Bretschneider Moriz Hptm. 1. Cl. Armeestand	Kabelka Mathias geistl. Professor 1. Cl.
Kreuth Wilhelm Rittm. 1. Cl. Hus.-Reg. 12	KOMPASS Eduard Dr. Stabsarzt
	Hoffbauer Ludwig Dr. Reg.-Arzt 1. Cl.

Lehrerasspiranten

Stratimirovič de Kupča Milan Obrtl. IR. 2	Waldbauer Heinrich Obrtl. k. u. Landw.-Hus. Reg. 3
Holynský Carl v. Obrtl. IR. 95	Fejár Julius Obrtl. k. u. Landw.-IR. 20
Schwarz Géza Hptm. 1. Cl. k. u. Landw.-IR. 4	Szokol August Hptm. 2. Cl. k. u. Landw.-IR. 11

Kopie organizační struktury Vyšší vojenské reálky v Hranicích v roce 1897. VHA Praha.

ly pro dělostřelectvo, jedna pro průzkumníky a jedna pro jezdeckto v Hranicích. Tato kadetka působila v Hranicích i v letech Musilova pobytu na Vyšší vojenské reálce. Na rozdíl od vyšší vojenské reálky měly všechny vojenské kadetky 4 ročníky a jejich učební cíle zahrnovaly dosažení znalostí srovnatelných s civilními reálnými gymnázii a navíc nezbytné profesionální a pedagogicko-didaktické znalosti a dovednosti pro funkci kadeta, to je důstojnického zástupce. Absolvent kadetky měl tedy právoplatnou maturitní zkoušku a mohl dále (podle studijních výsledků určených pořadím) studovat buď na vojenských či civilních vysokých školách, nebo na vojenských akademích, kde končil s hodností poručíka.

V konkrétním Musilově případě odešel v roce 1897 po úspěšném dokončení Vyšší vojenské reálky v Hranicích na Vojenskou technickou akademii do Vídně, tu však ještě před skončením prvního ročníku přerušil a s přímluvou otce „vynecháním“ maturitní zkoušky vystudoval v letech 1898–1901 strojírenství na Vysoké škole technické v Brně, v letech 1901–1902 vykonal jako jednoroční dobrovolník povinnou vojenskou službu u c. a k. pěšího pluku č. 49 barona von Hesse v Brně, v letech 1902–1903 pracoval jako dobrovolný (neplacený) asistent na Vysoké škole technické ve Stuttgartu a teprve v roce 1904, kdy již studoval filozofii a psychologii na berlínské univerzitě, si dokončil i střední školu složením maturitní zkoušky.

Životopis Roberta Musila odhaluje příčiny pozoruhodného faktu, že spisovatelovi, ačkoliv byl jediným přeživším dítětem ing. Alfreda Musila a Hermine Musilové, rozené Bergauerové, bylo souzeno, aby obtížné období puberty prožil v odcizeném a krutém kasárenském prostředí. Považují za potřebné tato fakta, doplněná o mé další poznatky, uvést.

„*Můj otec byl velmi zřetelný, matka podivně zmatená. Jako přeželelé vlny na hezkém obličejí. Chci splnit její přání a neříkat o ní nic špatného.*“¹¹ Konkrétní příčinou podivné věty z eseje „Objevování rodiny“ jsou v pruderní době končícího XIX. století překvapující vztahy mezi rodiči autora. Hermine Bergauerová se vdala ve dvaceti letech. Podle různých popisů byla vznětlivou, až cholericickou bytostí se sklony k hysterii, kterou vlastní, střízlivý a naprosto neautoritativní manžel, klasický byrokratický pedagog habsburského typu, nedokázal trvale citově připoutat. Navíc v časově náročné pracovní aktivitě manžela nenalezla prostor po sebeuplatnění. Tak se stalo, že v roce 1881, po sedmi letech manželství, se sblížila s přítelem manžela Heinrichem Reiterem, který se od této chvíle, až do její smrti v roce 1924, stal členem domácnosti Musilových. Když dorůstající Robert začal klást dospěle trojici nepříjemné otázky, byl v dvanácti letech umístěn do vojenského internátu. Nedostatek mateřské lásky a zklamání z odvržení v nejcitlivějším období dospívání se odrazilo nejen v Musilově tvorbě (negativní předobraz matky ztvárnil zejména v novele Tonka), ale především v neschopnosti i přes absolvování dvou vysokých škol dosáhnout trvalého hmotného zajištění v praktickém životě.

Poznámky

1. Berghahn, Wilfried: Robert Musil. Votobia 1996, s. 40.
2. Tamtéž, s. 35.
3. Citát St. Zweige podle knihy J. Galandauera a M. Honzíkova: „Osud trůnu habsburského“. Praha 1983, s. 11.
4. Kopie klasifikační listiny Roberta Musila z K. u. K. M. – Oberrealschule Weiskirchen, s. 329, pořízená ve Vojenském historickém archivu v Praze (dále jen VHA).
5. Tamtéž – výnos vyšší vojenské reálné školy č. 2671, čl. 6/1897.
6. Berghahn, W.: cit. dílo, s. 8.
7. Viz kopie klasifikační listiny Roberta Musila.
8. Berghahn, W.: cit. dílo, s. 196.
9. Tamtéž, s. 40.
10. Feldmarchalleutnant Karl Glückmann: Das Heerwesen. Vídeň 1907.
11. Berghahn, W.: cit. dílo, s. 25.

Irena Kubešová

Tvrz a hrad v Potštátě

K nejvýznamnějším stavebním památkám městečka Potštátu patří bezesporu zámek – stavba, situovaná na konci ostrohu, kde se již od 14. století soustředila zástavba rozvíjejícího se centra potštátského panství. Již zběžná prohlídka zámecké budovy na první pohled napoví, že se nejedná až o stavbu renesanční, ale že dnešní čtyřkřídlý zámek musel projít mnohem delším stavebním vývojem a má bohatou historii.

K potštátskému zámku a panství byly v minulosti publikovány větší práce, zabývající se historií a také posloupností držitelů, kterou lze poměrně dobře sestavit díky častým zápisům v zemských deskách i dalším pramenům. Část statí se věnovala také otázce tzv. Pustého zámku či Puchartu – zřícenině hradu u Boňkova, považované většinou za předchůdce potštátské tvrze. Vlastní stavební historii jsou většinou věnovány jen stručné zmínky. Stavebně historický průzkum z roku 1982 byl v terénu proveden zřejmě jen zběžně, neboť nezaznamenal několik skutečností, významných pro rekonstrukci nejstaršího stavebního vývoje objektu. Nové světlo do bádání o původní podobě tvrze přinesl také náhodný odkryv jednoho z původních suterénních prostorů na nádvoří dnešního zámku při výkopových pracích v roce 1994.

Gregor Wolny uvádí mj. následující údaje o držitelích Potštátu:¹ k roku 1330 je podle něj jmenován Zaviš z Potštátu, 1359 Půta z Potštátu, 1377 Boček z Kunštátu řečený z Poděbrad, který toho roku zapsal všechny své potštátské statky s městem jako věno své ženě Elišce a který roku 1408 prodal městys Potštát s patronátem, tak zvané hradiště s dvorem a příslušné vsi Tasovi z Prusinovic. Následovníkem Tasa, který přijal přidomek Podstatský, byl Jan Podstatský s bratrem Ignácem. Z rodu Podstatských z Prusinovic drželi Potštát k roku 1464 Prokop, 1492 Jetřich, 1536 jeho syn Prokop, patrně společně s bratry Mladotou a Václavem st. – Václav roku 1538 koupil oddíl po otci Jetřichovi na panství od Mladoty a 1541 také od Prokopa. V roce 1546 pak koupil podíl od bratra Zibřida Václav ml., v roce 1547 podíl od bratra Albrechta Mladota. Roku 1555 prodal Václav st. pro sirotky po zemřelém Mladotovi třetinu hradu s příslušenstvím zemskému hejtmanu Václavu z Ludanic, ale hned totéž zboží od zmíněného hejtmana koupil pro sebe. Roku 1573 se na Potštátě jmenuje podle G. Wolného Alex, 1588 Jetřich ml., 1611 jeho syn Bernard a po něm Jan Šťastný. K údajům z listin je ve Wolného publikaci uváděn v roce 1538 mj. Potštát s příhrádkem a městečkem, 1547 se hovoří o hradě, příhrádku, dvoře a městečku, ale také pustém hradě Zyghartě s pustou vsí a předhradím, 1555 o hradě Potštátě a předhradí. Ještě roku 1573 je podle autora Potštát uváděn jako hrad. Wolný také hovoří o městské pamětní knize, která shořela roku 1787, v níž se údajně uváděla existence hradeb – městských

Celkový pohled na vnější průčelí od jihovýchodu.
Foto Markéta Ondrušková.

zdí v roce 1235 s tím, že tyto byly vystavěny dvě stě let před tímto datem a nechránily město před zničením za mongolských nájezdů. Dále autor uvádí data významných požárů a přehled tehdy dochovaných listin (dle Wolného z let 1388, 1399, 1556, 1582, 1615 a 1657).²

Vlastivěda moravská, jmenovitě díl věnovaný hranickému okresu z roku 1909, pak oproti Wolnému navíc zmiňuje údajný dřívější název města – Weissenstadt, které mělo být založeno jako středisko německé kolonizace již v 11. století a v „kterési válce (od Tatarů?) úplně zničeno“, noví osadníci pak měli město nazvat Bodenstadt. Autor tohoto dílu vlastivědy, Vojtěch Bartovský, datuje první listinu, v níž je poprvé zmiňován držitel „Podštátu“ Záviš, do roku 1322. Roku 1359 se kromě Půty údajně připomíná také Vilém – oba podle autora z rodu Kunštátů. Část, týkající se potštátského zboží v textu listiny z roku 1377, interpretuje autor jako „tvrz, město s pevností řečené Podštát...“, v roce 1408 šlo o „městečko Podštát s kostelním podacím také jmenovaný Hradiště – Podštát se dvorem...“ V roce 1394 pak byl za válek mezi markrabaty Joštem a Prokopem podle údajů vlastivědy Potštát přepaden Prokopem, jelikož tehdejší majitel – Boček z Kunštátu a Poděbrad byl hlavním podporovatelem snah markraběte Jošta. Prokop potvrdil potštátským výsady a udělil jim v témže roce výsadu užívat městské právo, kterým se řídila Olomouc. Po smrti Prokopově se pak panství vrátilo do rukou Bočka z Kunštátu. K majitelům (oproti Wolnému) vlastivěda uvádí navíc roku 1453 spoluvlastnictví vdovy po Janovi Podstatském Anny a Janova bratra Hynka, 1480 je uváděn Hynek, podílčníky

Celkový pohled na východní vnější průčelí. Foto Markéta Ondrušková.

Václava ml. a Zibřida jmenuje Bartovský na Potštátě roku 1545 (Wolny 1546), v roce 1573 pak kromě Alexe ještě Diviše a Jetřicha.³

Pokus o sestavení rozrodu Podstatských z Prusinovic v době, kdy drželi Potštát (1408–1623) byl poměrně podrobně, ovšem s několika nepřesnostmi (Václava staršího, údajně + 1593, i Václava mladšího považuje za syny Jetřicha, + 1535, apod.) zpracován v díle Josefa Pilnáčka.⁴

Jednotlivou událost – totiž předpokládaný nájezd polských vojsk v listopadu 1438 (bojujících za bratra polského krále – Kazimíra, podpořeného sněmem českých pánů a měst proti králi Albrechtovi) na Moravu do Fulneku, Potštátu a Starého Jičína, zmínil ve své stati Florian Zapletal. Předpokládal, že šlo asi o nájezd na statky straníků krále Albrechta a podotýká, že Potštát s panstvím drželi roku 1437 bratři Jan a Hynek z Prusinovic a Potštátu, jejichž bratrem byl Mladota z Prusinovic. Tento Mladota byl roku 1423 v protihusitském šiku olomouckého biskupa, jeho pečeť byla přivěšena k landfridu z roku 1434 a s bratrem Janem byli uvedeni v landfridu z roku 1440. Podle Zapletalových závěrů se stali Podstatští z Prusinovic na svém panství pro svou politickou orientaci koncem října a začátkem listopadu roku 1438 předmětem nájezdu polské jízdy z Opavska.⁵

S otázkou doby vzniku tvrze v Potštátě je často spojována otázka existence a doby zániku hradu Zighartu, zvaného též Puchart, Puchard, Burghard nebo Pustý zámek. Zříceniny tohoto hradu jsou situovány nedaleko silnice spojující Hranice s Potštátem. Svatopluk Pazdera uvádí, že tento hrad chránil potštátské zboží a nedochovaly se o něm přímé zprávy.⁶ Florian Zapletal jej mylně ztotožňuje s hradem Potštátem, k němuž se vzta-

Kamenné pozdně gotické články (většinou fragmenty ostění s okosením ukončeným šikmou trojúhelníkovou ploškou), použité druhotně jako armování jihovýchodního nároží. Foto Markéta Ondrušková.

hují listiny z let 1377 a 1408. Místo situování tohoto „Pustého hradu“ na vrchu chráněném valem u Boňkova uvádí autor jako místo vhodné pro zamezení vstupu na půdu potštátského panství a tudíž hrad také považuje za stavbu, zbudovanou na ochranu Potštátu a panství, která byla vystavěna pány z Kunštátu, držiteli potštátského panství, a která zanikla před rokem 1408 za válek mezi Joštem a Prokopem a nebyla již obnovena.⁷ F. Kubitza zase uvádí, že nynější Potštát byl vystavěn pány z Pustého hradu, zde zvaného „Sudetenschlosse“ po mongolských nájezdech.⁸ Další z autorů, který dochovanou zříceninu považuje za původní centrum potštátského panství, je Zdeněk Gardavský,⁹ „odedávným strážcem Potštátu“ hrad Puchart nazývá František Gajdica.¹⁰ Zapletalovo mylné ztotožnění Pustého hradu se stavbou, k níž se vztahují listiny z let 1377 a 1408, vyvrátil Ivan Krška.¹¹ Zapletalův omyl vznikl podle něj nesprávnou interpretací zápisu v zemských deskách k roku 1377. V edici došlo k chybě – u č. 302

Detail kamenného pozdně gotického ostění v jihovýchodním nároží objektu. Foto Markéta Ondrušková.

v ZDO byl text: „Boczo de Cunstat dictus de Podyebrad Elzce uxori sue omnia bona potstatensia municionem *civitate* cum murata dicta Potstat cum villis adiacentibus...“ Text originálu je však jiný: „Boczo de Cunstat dictus de Podyebrad Elzce uxori sue omnia bona potstatensia municionem *civitate* cum murata dicta Potstat cum villis adiacentibus...“ Šlo tedy o tvrz s hrazeným městem. „Puchart“ musel být podle autora v troskách již v době, kdy v důsledku kolonizačního ruchu vzniklo město Potštát s okolními vesnicemi, protože jinak by musel být v zápisech ZDO vzpomenuť, ale zápis z roku 1377 jej již neuvádí. Tím je podle Kršky prokázána oprávněnost tvrzení, že hrad u Boňkova představoval původní jádro potštátského panství.

Vladimír Nekuda s Josefem Ungrem zase předpokládali existenci původní vrze, která se uvádí roku 1377 v místech dnešního kostela a fary (bez bližšího vysvětlení).¹² Podle Františka Spurného starý hrad u Boňkova zanikl za blíže neznámých okolností někdy počátkem 15. století, letopočet 1322 vztahuje k existenci městečka.¹³

Jen velmi stručně se o potštátském zámku zmiňuje A. V. Musiol v souvislosti se zde uloženými sbírkami.¹⁴

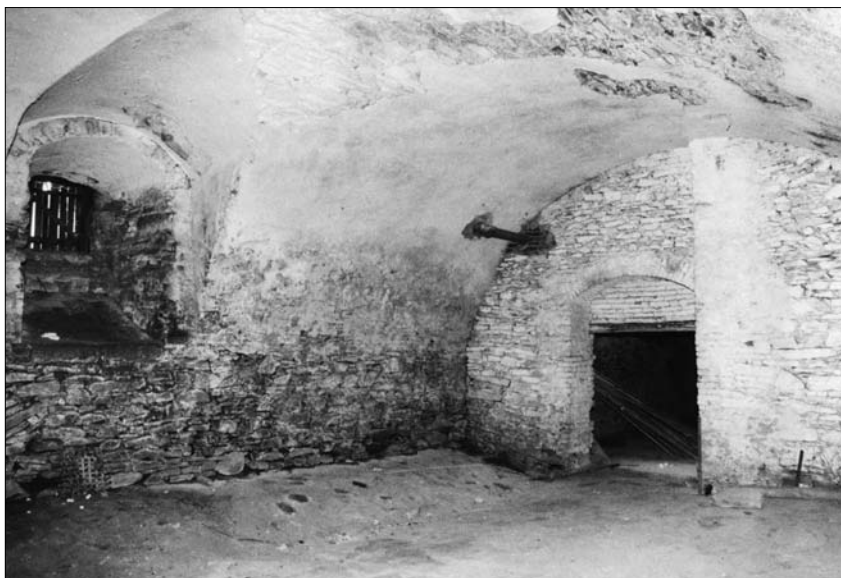
K historii Potštátu jsou v literatuře mezi jinými uváděny informace o existenci předměstí městečka Potštátu roku 1417, darování pivovaru obci

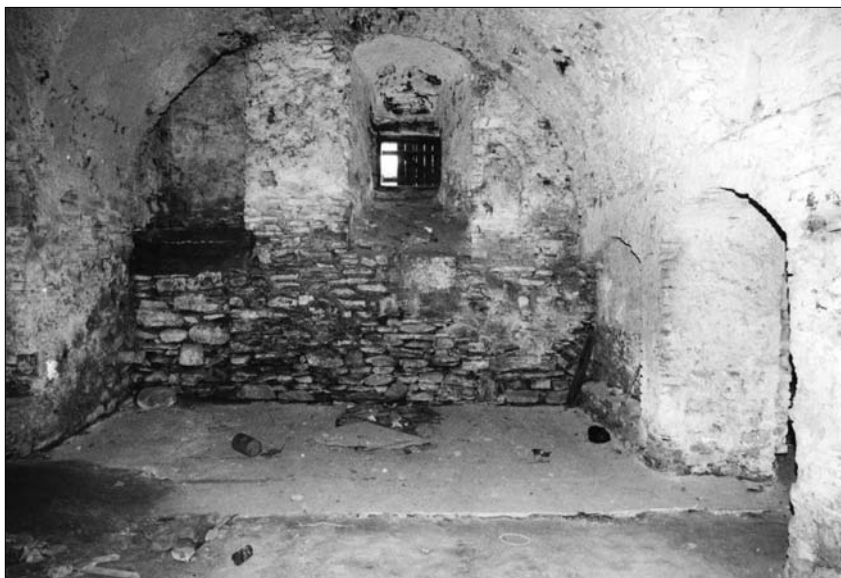
Zazděný otvor původní střílny tvrze ze 14. století v jižní obvodové zdi jižního křídla v prostoru druhého sklepa (ve směru od západu), otvor je zčásti překryt renesanční příčnou zdí. Foto Markéta Ondrušková.

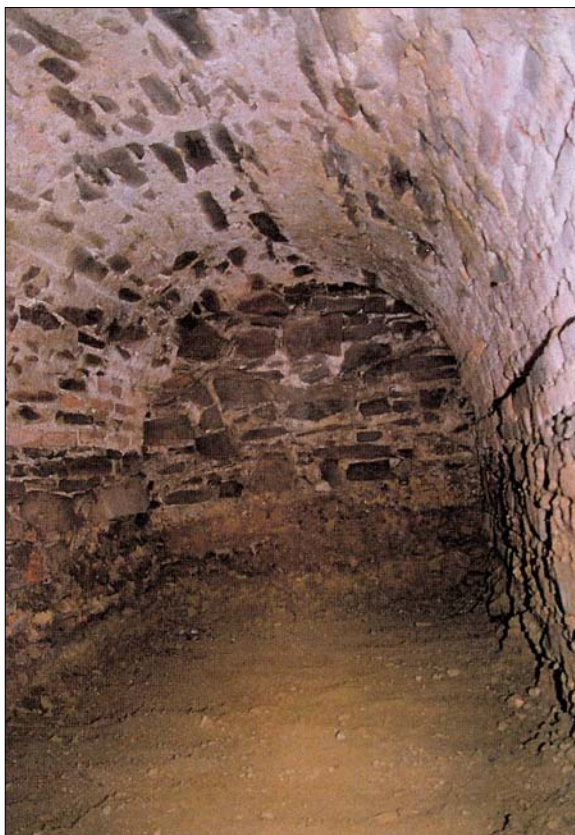
Pohled na valenou klenbu čtvrtého sklepa pod jižním křídlem (ve směru od západu) a severní obvodovou zeď s klenutým otvorem, snad původním vstupem do renesančních sklepů pod jižním křídlem, za nímž je zásyp s destruovaným lomovým zdivem. Foto Markéta Ondrušková.

Zdivo a valená klenba severní části pozdně gotického sálového prostoru, předěleného mladší příčkou, v suterénu východního křídla.
Foto Markéta Ondrušková.

Druhá suterénní místnost (ve směru od jihu) pod východním křídlem, pohled na renesanční klenbu a pozdně gotickou vnější obvodovou zeď.
Foto Markéta Ondrušková.

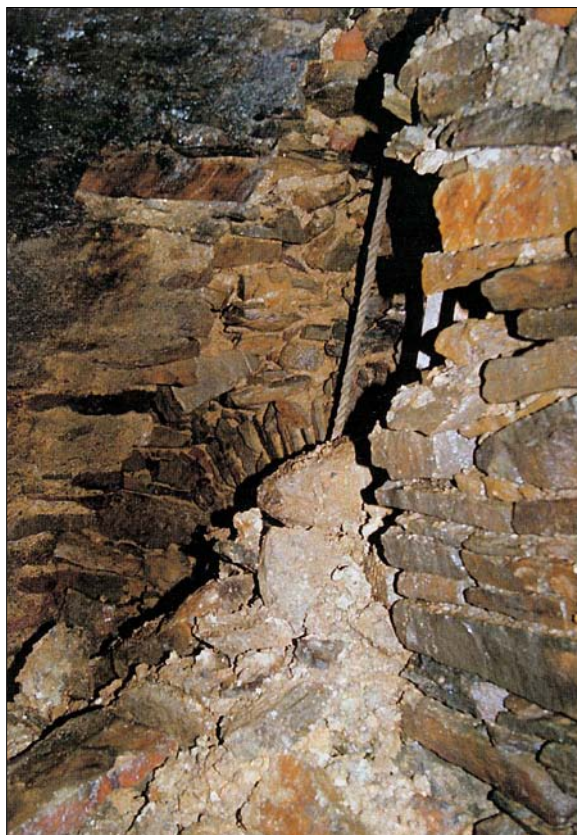

První suterénní prostor západně od průjezdu v severním křídle, v pozadí je patrný šikmý průběh zdi tvrze ze 14. století, k němuž bylo renesanční zdívo sklepa přistavěno. Foto autorka článku.

Bočkem z Kunštátu roku 1388, potvrzení výsad městu roku 1394 listinou, v níž Potštát nazývá svým městem markrabě Prokop,¹⁵ a dále například existuje předpoklad o smíšené německé i české hornické kolonizaci, přičemž roku 1394 byl Potštát významným městem dle množství vsí v jeho obvodu již k tomuto datu.¹⁶

Práce Bohumír Indry obsahuje konkrétní jména vlašských stavitelů, kteří v druhé polovině 16. a na počátku 17. století s největší pravděpodobností působili v Potštátě při přestavbě hradu (Bohumír Indra hovoří o tvrzi) na zámek.¹⁷

Seznam nemovitých památek okresu Přerov objekt mylně uvádí jako renesanční zámek ze 16. století.¹⁸ Celkově nejúplněji zpracovává dějiny Potštátu ve svých pracích Ivan Krška, a to včetně údajů o majitelích panství, požárech i pramenných dokumentech.¹⁹ Podle Ivan Kršky vznikl Potštát za kolonizace na rozhraní 13. a 14. století a je prvně zmiňován v blí-

Destruované zdivo v místě „propadu“ do suterénního prostoru v nádvoří.
Foto autorka článku.

že nedatované listině z doby mezi lety 1318–1322. Z požárů, které se mohly dotknout zámku nebo přímo zasáhly jeho budovu, lze uvést požáry z let 1690, 1787, 1813 a 1866.

Roku 1982 byl zpracován stavebně historický průzkum zámku.²⁰ Díky nepřesnostem zaměření objektu, které bylo použito pro průzkum, ale zřejmě také díky pouze zběžnému terénnímu průzkumu, je dnes nutno některé jeho závěry opravit. Průzkum předpokládá původní „pevnostní“ gotickou tvrz ve tvaru písmene „L“. Rohový prostor v podzemí jižního křídla, považovaný za věž, jižní zeď téhož křídla a zdivo suterénu pod východním křídlem jsou zde řazeny k nejstarší stavební etapě – tvrzi dokumentované nepřímo roku 1322, 1355 a jednoznačně 1377. Podle autorky stavebně historického průzkumu měla tvrz obě ramena stejně dlouhá, tvar východního ramene se v půdorysu zachoval, v jižní byly gotické konstrukce nahrazeny renesančními.²¹ Na jiném místě textu je uvedeno, že pozůstatkem gotické tvrže je jižní a západní část zámku, v renesanci bylo vystavěno nej-

Pohled do jihovýchodního nároží nádvoří, trám se spuštěným provazem v místě propadu“ do suterénního prostoru. Foto autorka článku.

dříve jižní a severní křídlo s portálky v suterénu, jejichž tvarosloví je považováno za jasně renesanční, bezprostředně pak měla následovat výstavba západního křídla a v poslední etapě arkádová chodba s ochozem v patře.²²

Souborná práce, věnovaná hradům a zámčkům severní Moravy z roku 1983 opakuje víceméně pasáže ze starších prací,²³ stejně je tomu v případě o čtyři roky později vydaného přehledu moravských hradů a zámků.²⁴

V přehledu literatury nelze opominout ani práce z novější doby – jedna z nich je věnována „Puchartu“, který je řazen k hradům 14. století s obytnou věží,²⁵ druhá – nejnovější encyklopedické zpracování moravských hradů a zámků – předpokládá pozdně gotickou přestavbu tvrze na hrad a uvádí údaj o náhodně odkrytém prostoru v suterénu při výkopech na nádvoří.²⁶

Na základě poznatků z literatury, pramenů a podrobnějšího terénního průzkumu lze nejnověji shrnout nejstarší dějiny a stavební vývoj tvrze, pozdějšího hradu a zámku v Potštátě následujícím způsobem.

Přesné datum vzniku tvrze neznáme a podle dochovaných částí bez jediného významnějšího architektonického detailu jej ani není možné stanovit. Pravděpodobně však vznikla souběžně s městečkem, jak lze soudit z polohy dnešního zámku, a to v rámci vytvoření nového kolonizačního centra. Nejstarší zmínka o držiteli Potštátu je kladena do let 1318–1322,²⁷ tehdy již tvrz pravděpodobně stála. Podle nejnovějších analýz však pocházel hrad „Puchart“, považovaný za starší středisko potštátského panství, ze 14. století²⁸ – zřejmě tedy po určitou dobu existoval jak hrad, tak i tvrz paralelně. O majitelích „Puchartu“ či o jeho osudech ale nemáme téměř žádné dokumenty.

Tvrz se poprvé připomíná roku 1377, kdy byla v držení Bočka z Kunštátu a Poděbrad,²⁹ v devadesátých letech 14. století byla za bojů markrabat Prokopa a Jošta přechodně v Prokopově držení.³⁰ Zřejmě však utrpěla újmu, neboť při prodeji panství Tasovi z Prusinovic v roce 1408 se uvádí pouze jako hradiště.³¹

Poznatky, získané terénním průzkumem v suterénu, nasvědčují tomu, že původní tvrz měla půdorys nepravidelného čtyřúhelníka a její rozloha byla menší. Nasvědčuje tomu zejména šikmá zeď, vedoucí přibližně ve směru severovýchod – jihozápad, v jednom ze sklepů severního křídla dnešního čtyřkřídleho jednopatrového zámeckého objektu. K této zdi jsou přiloženy podélné hraniční zdi mladšího, renesančního sklepa s valenou klenbou z vnější (severní) strany. Stavebně historický průzkum bohužel tuto skutečnost nezaznamenal a považoval celý sklep za renesanční.³² Nejstarší tvrzi ze 14. století patří také větší část jižní obvodové zdi v suterénu a přízemí a také čtvercová prostora v jihozápadním nároží, zachovaná patrně ve všech podlažích, o níž lze uvažovat jako o věži původní tvrze. V dnešním suterénu v jižní zdi (a také v západní zdi útvaru v jihozápadním nároží) byly střílny, z nichž se téměř neporušená dochovala pouze jediná. Tato skutečnost nasvědčuje tomu, že dnešní terén je oproti původnímu poměrně značně navýšen a že na tomto místě – při jižní zdi, zřejmě nebyla situována obytná část tvrze. Tu lze předpokládat spíše v místech dnešního nádvoří, kde byl v roce 1994 náhodně odkryt při výkopových pracích otvor, vedoucí do suterénního, valeně klenutého prostoru z lomového zdiva. Vrcholnice klenby tohoto prostoru je orientována přibližně ve směru severozápad – jihovýchod, v severozápadní zdi pak byl situován nyní zasypaný průchod do další prostory. Místnost byla ovšem z větší části zalita betonem, který se sem dostal při předchozí injektáži základů zámku. Byla fotograficky zdokumentována a poté byl přístup do ní opět zasypan. Existence tohoto prostoru i jeho orientace potvrzuje nepravidelnost půdorysu staré tvrze i možnost existence obytné části při tehdejší obvodové zdi na severovýchodě.

Větev rodu z Prusinovic, která tvrz získala roku 1408 a která následně vlastnila potštátské panství až do pobělohorské konfiskace, ji pak v několika stavebních etapách upravovala. Osud centra potštátského panství byl totiž i nadále etahován. V privilegiu synů Tasa z Boskovic, datovaném rokem 1426 je mj. uvedena i okolnost, že se uděluje proto, aby se město mohlo vzpamatovat z následků války, která před léty začala a stále trvá. Podle záznamu německé obecní kroniky z Boňkova se ještě před rokem

Suterénní prostor v nádvoří, zásyp otvoru (patrně průchodu) v severozápadní obvodové zdi. Při čelním pohledu se vlevo od otvoru nacházela destrukce zdiva a místo „propadu“. Foto autorka článku.

1938 našel v potštátském archivu dokument, který svědčil o přítomnosti husitských vojsk v Potštátě.³³ V listopadu 1438 se Potštát stal jedním z cílů nájezdu polské jízdy na statky straníků krále Albrechta, k nimž patřili i tehdejší držitelé panství Mladota, Jan a Hynek Podstatští z Prusinovic.³⁴ Nemáme sice přímé doklady o tom, že byl tehdejší objekt tvrze těmito událostmi dotčen, nicméně také sám fakt, že Potštát byl prakticky po celé 15. století i následně v první polovině 16. století v rukou několika spoluvlastníků, pišících se „z Potštátu“, svědčí o tom, že stará tvrz ze 14. století nutně musela být rozšířena a přestavěna. Roku 1538 se v prameňech již uvádí „zámek s přihrádkem“.³⁵

V pozdní gotice bylo přistavěno jednotraktové východní křídlo s velkou sálovou prostorem s valenou půlkruhovou klenbou, dodnes zachovanou v dnešním suterénu. Tím doznal objekt výrazné změny v půdoryse, i když tento byl stále ještě nepravidelný, a to alespoň vzhledem k průběhu tehdejší severní obvodové zdi.

Ještě před polovinou 16. století byl hrad zřejmě dále rozšířen a přestavěn. Sklepy jižního křídla s valenými lunetovými klenbami jsou evidentně starší, než pozdně renesanční. V severní obvodové zdi suterénu jižního křídla se dosud zachoval otvor, za nímž je patrně destruované zdivo patřící patrně starší části tehdejšího hradu. Tuto skutečnost dosud literatura nezaznamenala. V jihovýchodním a jihozápadním nároží jsou také dosud druhotně zazděny pozdně gotické kamenné články použité jako armování.

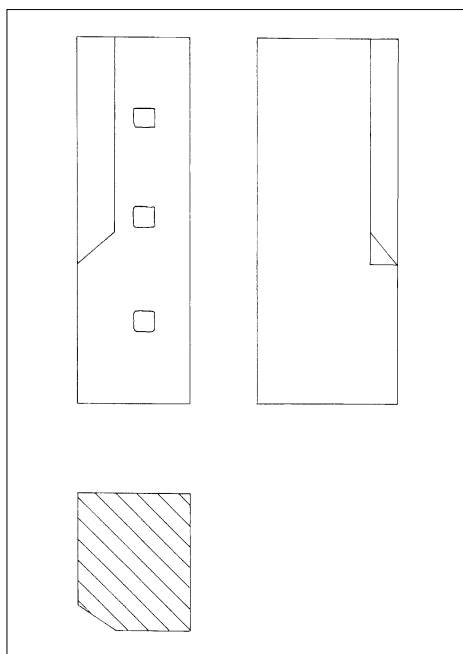

Suterénní prostor v nádvoří, celkový pohled od jihovýchodu, vlevo destrukce v místě „propadu“, dole betonová vrstva, která prostor zčásti zaplnila v době, kdy se o jeho existenci nevědělo, při injektáži.

Foto autorka článku.

Suterénní prostor v nádvoří, pohled na klenbu a jihovýchodní obvodovou zeď, vpravo mladší podezdívka klenby. Foto autorka článku.

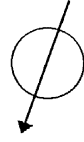

Část kamenného ostění, použitá v armování vnějšího jihozápadního nároží, nárys, bokorys, profil, 1 : 13, Z. Otruba, 1998.

Definitivní pravidelnou podobu dostal objekt až v průběhu pozdně renesančních úprav v poslední čtvrtině 16. století a na počátku století sedmáctého. Při těchto přestavbách byla doplněna chybějící křídla, vystavěna arkádová chodba a nad průjezdem hranolová věž.

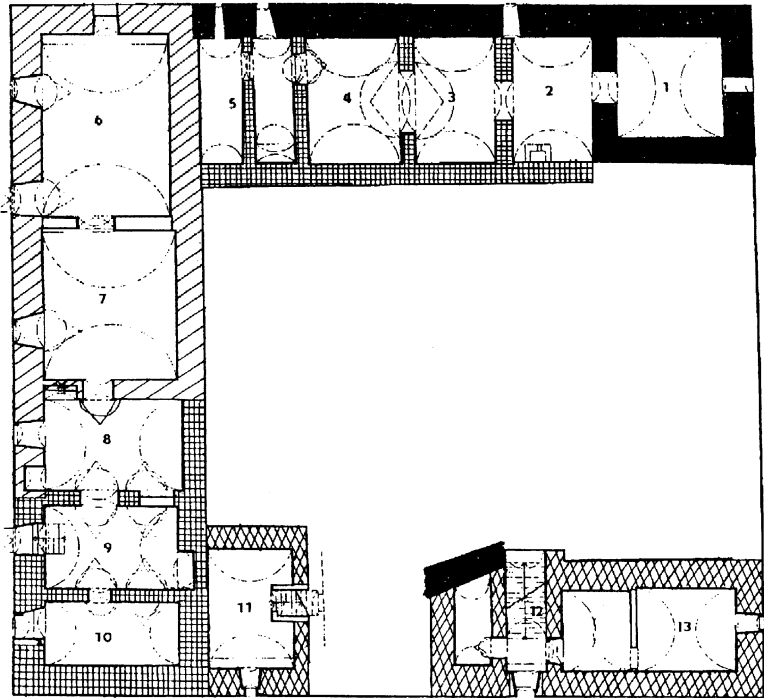
Poznámky

- 1 Wolny, G.: Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert, I. Band. Brünn 1835, s. 82–86.
- 2 Wolny, G.: Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert, I. Band. Brünn 1835, s. 91–92.
- 3 Bartovský, V.: Vlastivěda moravská. Hranický okres. Brno 1909, s. 257–260.
- 4 Pilnáček, J.: Staromoravští rodové. Vídeň 1930, s. 275–276; k historii pánů Podstatských týž autor: Z historie pánů Podstatských z Prusinovic. Záhorská kronika, roč. 19 (1936/37), s. 60–61, 102.
- 5 Zapletal, F.: Zkáza Přerova r. 1438 smyšlenkou. (Z přerovských dějin před 500 roky.) Přerov 1933, s. 26–31, 36–39.
- 6 Pazdera, S.: Pověsti o hradu Burghardu. Záhorská kronika 17, 1934–1935, č. 3, s. 90.
- 7 Zapletal, F.: Hrad Potštát z 2. poloviny XIV. věku. Záhorská kronika 19, 1936/37, s. 4–45.
- 8 Kubitzka, F.: Burgengeographie Nordmährens und Sudetenschles. Deutschmähr. – Schles. Heimat 24, 1938, s.202.
- 9 Gardavský, Z.: Hrady a zámky severozápadní Moravy. Ostrava 1962, nestr.
- 10 Gajdica, F.: Potštát, Přerov 1965, nestr.

POTŠTÁT - ZÁMEK

1.P.P.

- POZDĚ GOTICKÉ ZDIVO
 - STARŠÍ RENESANČNÍ FÁZE
 - MLADŠÍ RENESANČNÍ FÁZE
 - MLADŠÍ ZDIVO (POZDĚJŠÍ ÚPRAVY)
- ZDIVO PŮVODNÍ TVRZE (14. STOL.)

Půdorys 1. P. P. s vyznačením stavebních etap (úpravy podkladu - zaměření - provedl Z. Otruba, 1998).

- 11 Krška, I.: K otázce „Puchartu“ a k prvním zmínkám o Potštátu. Zprávy VMO, 1968, č. 139, s. 16–19; Krška, I.: Kde stával pustý zámek Zighart a ves Předhradí. Oderské vrchy 6, 1991, s. 50–53 – zde autor uvádí také domněnku, že vrchnost hrad opustila, když při kolonizačním procesu vzniklo nové centrum v Potštátě a na zániku hradu se podle něj podepsaly také války mezi markrabaty Joštem a Prokopem.
- 12 Nekuda, V. – Unger, J.: Hrádky a tvrze na Moravě. Brno 1981, s. 243.
- 13 Spurný, F. a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Severní Morava. Praha 1983, s. 186.
- 14 Musiol, A. V.: Hranický soudní okres. Hranice 1936, s. 231.
- 15 Zapletal, F.: Hrad Potštát z 2. poloviny XIV. věku. Záhorská kronika 19, 1936/37, s. 43.
- 16 Hosák, L.: Středověká kolonisace v oblasti Jeseníků. Časopis společnosti přátel starožitností LXVIII, 1955, s. 78.
- 17 Indra, B.: K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě. Pramenné zprávy o vlášských a domácích stavitelích a kamenících do 30leté války. ČSIM 15, série B, 1966, s. 143–145.
- 18 Dostál, J.: Seznam nemovitých státem chráněných kulturních památek v okrese Přerov. Přerov 1973, s. 65.
- 19 Krška, I.: K otázce „Puchartu“ a k prvním zmínkám o Potštátu. ZVMO, 1968, č. 139, s. 16–19; Krška, I.: Potštát. Stručný nástin dějin města a okolí. Oderské vrchy 1, 1968, s. 3–8; Krška, I.: Z nejstarších dějin Potštátska. Zpravodaj vojenských lesů a statků v Lipníku, 1985, č. 3–6, s. 7; 9; 9; 7; Krška, I.: Kde stával pustý zámek Zighart a ves Předhradí. Oderské vrchy 6, 1991, s. 47–54.
- 20 Kašpárková, S.: Potštát, zámek. Stavebně – historický průzkum. SÚRPMO Olomouc 1982; pro potřeby této studie o stavební historii někdejší tvrze a hradu muselo být zkorigováno alespoň zaměření suterénu.
- 21 Kašpárková, S.: Potštát, zámek. Stavebně-historický průzkum. SÚRPMO Olomouc 1982, s. 21.
- 22 Kašpárková, S.: Potštát, zámek. Stavebně-historický průzkum. SÚRPMO Olomouc 1982, s. 22–23.
- 23 Spurný, F. a kol.: Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Severní Morava. Praha 1983, s. 186.
- 24 Hrad, zámky na Moravě. Praha 1987, s. 158.
- 25 Měřínský, Z. – Plaček, M.: Nástin vývoje hradní architektury vrcholného středověku na Moravě a ve Slezsku do období husitských válek. Archaeologia historica 13, 1988, s. 239–240.
- 26 Plaček, M.: Hrad, zámky na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996, s. 284–285.
- 27 Krška, I.: Potštát. Stručný nástin dějin města a okolí. Oderské vrchy 1, 1968, s. 3.
- 28 Měřínský, Z. – Plaček, M.: Nástin vývoje hradní architektury vrcholného středověku na Moravě a ve Slezsku do období husitských válek. Archaeologia historica 13, 1988, s. 239–240.
- 29 Wolny, G.: Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert, I. Band. Brünn 1835, s. 83.
- 30 Bartovský, V.: Vlastivěda moravská. Hranický okres. Brno 1909, s. 259.
- 31 Zapletal, F.: Hrad Potštát z 2. poloviny XIV. věku. Záhorská kronika 19, 1936/37, s. 42.
- 32 Kašpárková, S.: Potštát, zámek. Stavebně-historický průzkum. SÚRPMO Olomouc 1982, s. 13.
- 33 Krška, I.: Z nejstarších dějin Potštátska, část I. Zpravodaj vojenských lesů a statků v Lipníku, 1985, č. 3, s. 7.
- 34 Zapletal, F.: Zkáza Přerova r. 1438 smyšlenkou. (Z přerovských dějin před 500 roky.) Přerov 1933, s. 31, 36–39.
- 35 Např. Wolny, G.: Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert, I. Band. Brünn 1835, s. 84.

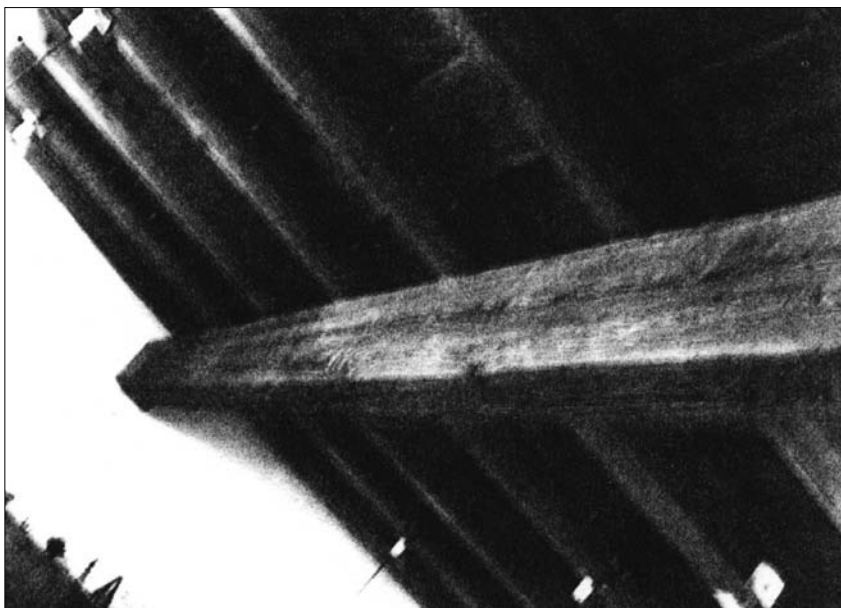
Ivan Krška

Z minulosti potštátského školství

I když s existencí školy v Potštátě je nutno počítat již od doby vzniku města a duchovní správy, nejstarší doklad o její existenci pochází z roku 1582, kdy se v privilegii Jetřicha Podstatského z Prusinovic z 23. dubna 1582 objevuje zmínka o školní louce, výslovně o louce školného, tj. školního rektora.¹ Německý překlad této listiny, vzniklý kolem roku 1693, pak uvádí termín školní louka.² V roce 1987 ve Spolkové republice Německo vydaná publikace operuje sice s údajnou starší zmínkou o školním rektoru, který se stravuje v zámku, ale časové zařazení této zmínky je nejisté.³ Lze právem usoudit, že v době vydání privilegia z roku 1582 byla potštátská škola luterská, podobně jako celé tehdejší potštátské panství a potštátská farnost.⁴ K pokatoličtění této školy dochází v roce 1628, kdy potštátská vrchnost, Karolina d Austria–Contecroy provádí na potštátském panství rekatolizaci a obsazuje faru katolickým farářem.⁵ Z této doby také pochází nejstarší potštátská matrika. Tam se také nachází zmínka o prvním známém potštátském rektorovi Michlovi Gasnerovi v souvislosti s úmrtím jeho dcery Evy v r. 1640.⁶

Tento údaj přináší již zmíněná publikace. Zda školní rektor Gasner působil v Potštátě ještě před rekatolizací, či se v potštátské škole objevil až v souvislosti s ní, nelze ze současných dochovaných pramenů zjistit. Jisté však je, že díky dochovaným matrikám se od roku 1628 můžeme seznámit se jmény dalších potštátských učitelů.⁷

Do dějin potštátské školy se trvale zapsal regent výše uvedené potštátské vrchnosti, Martin Desmarez, působící v Potštátě v letech 1651–1661.⁸ S působením této osobnosti je spjata nejen poválečná rekonstrukce potštátského panství,⁹ výstavba a rozšíření potštátského mariánského „horního“ kostela,¹⁰ kde Desmarez našel své poslední spočinutí,¹¹ ale též privilegium z 16. července 1651,¹² kdy s vědomím své vrchnosti věnoval městu od tří let pustý dům se dvorem i pozemky na vydržování varhaníka při potštátském farním kostele. Desmarez si totiž po svém příchodu do Potštátu záhy povšimnul, že farní kostel sv. Bartoloměje postrádá varhany. Ze své iniciativy pořídil tudíž pro tento kostel varhany (pozitiv) a ustanovil, že k vydržování varhaníka má, kromě toho, co dostává za školní službu, být témuž obci města Potštátu ročně odváděno 14 zl. K tomu účelu věnoval městu pustý dům Tomáše Mitschkese se dvorem a pozemky. Ty si měli potštátsští měšťané rozdělit, vrchností neměly být k jinému účelu nikdy odčizeny a z nich se mělo varhaníkovi ročně zmíněných 14 zl. odvádět. Vrchnost měla tento obnos dostat pouze v tom případě, kdyby varhany zašly a varhaník při kostele nebyl nadále vydržován. Kdyby zmíněných 14 zl. spolu s tím, co dostává za školní službu nestačilo, mělo mu být ostatní vypláceno z kostelních peněz. Varhaník měl být jak dosavadním, tak i příš-

Školní budova z roku 1826 (dnes budova ZUŠ) s původním trámovým stropem v hlavní učebně.

tím vrchnostem k dispozici, kdykoliv by se v zámku konala hudba nebo v případě, že se tato rozhodla poslat chlapce do školy. Obojí se však mělo dít bez zanedbávání služby.¹³ Desmarezovo privilegium, leckdy tak opomíjené,¹⁴ nám přináší tudíž doklady jak pro dějiny duchovní správy, školství, hudby, tak i k povšechným dějinám Potštátu po třicetileté válce, jejíž závěr Potštát i celé panství těžce postihl.¹⁵

Když první známý potštátský kronikář Karel Schubert, jenž se z pekařského tovaryše vypracoval na zámožného měšťana a představeného města, zaznamenával po roce 1818 do své kroniky zkrácený text Desmarezova privilegia, připojil k tomu i historku o tom, co jeho vydání předcházelo. Snad pisatel těchto řádků neučiní chybu, když ji uvede v plném znění.

Dodatek. Dům, který Martin Desmarez podle 8. privilegia ze 16. července¹⁶ daroval na příkaz své vrchnosti, byl svobodný dvůr se 160 měřicemi pozemků. Měl také právo šenkovat víno, pivo a pálenku. Stál blízko města, a proto byl týž právovárečnému měšťanstvu trnem v oku.¹⁷) Tohle Martin Desmarez věděl velice přesně, proto si uděl žert a den předtím, když si k sobě 15. července 1651 zavolal potštátskou městskou radu, pravil v přítomnosti pana faráře Abrahama Kresse:¹⁸ *„Mojí milí měšťané, mi je velice dobře známo, že vás šenkovní dům naproti velice zlobí a ukázal rukou z okna ven na tento dvůr, jenž stál u kříže na Kolbově poli. Chci vás nadále takové mrzutosti ušetřit. Jděte tam, odkliďte tento svobodný dvůr! Když zítra ráno vyjde slunce a nebude z něho vidět žádný kámen, dám vám za vaši práci všechny příslušné pozemky pro vznik dobré věci.“* Městská rada pravila: *„Milostivý pane, vy nás máte jen za blázny, to by pro město bylo velké štěstí, a proto nemůžeme vaše slova chápat. Běříme je jen jako žert, protože vaše milost je dnes dobře naložena!“* Pan Desmarez odpověděl: *„To není žádný žert, ale zcela vážné, sedí tu pan farář, kterého jsem poprosil jako svědka. Podívejte se, slunce se sklání, ačkoliv dům je z největší části ze dřeva, máte přece dost práce, aby z domu při východu slunce nebylo nic vidět. Kdyby ale ráno byl viděn jediný kámen, tak byste mi dům dost draho zaplatili. A teď sbohem (adje)!“* Městská rada poděkovala a vzdálila se se slovy: *„Pan farář přece všechno slyšel! Ano, pravil pan farář, vydám Vám rádné svědectví!“*

Teď je možno si představit, jak rychle byly učiněny přípravy k odstranění tohoto domu. Stavební dřevo se zchátralou střechou bylo z největší části spáleno v malých ohních, aby nemohla vzniknout žádná velká světla a kameny byly odváženy do tak zvané křovinaté pastviny.¹⁹ Časně ráno, ve čtyři hodiny, vstal pan administrátor Desmarez, podíval se z okna a k svému údivu uviděl, jak svobodný dvůr zmizel. Chtěl se přesvědčit, jak je možné takovou práci ukončit v několika málo hodinách, vyšel ven a místo svobodného dvora našel množství pracovníků, kteří se zabývali zavlačováním planiny, kterou již oseli. Purkmistr ho přivítal a podal mu láhev vína, přičemž všichni zdvihli do výšky své sklenky a pili na jeho zdraví. Při odchodu pozval k sobě celou radu na odpoledne ve dvě hodiny a předal jim zmíněné privilegium se slovy: *„Musili jste se udělat hodnými tohoto dobrodíni až vaší pílí.“*

I když Schubertův zápis je vzhledem k Desmarezovu privilegiu pozdní, není důvodu, abychom jeho údajům nevěřili. Dobře ilustruje poměry v pod-

danském městě, které se jen zvolna zotavovalo z následků třicetileté války a v němž o všem rozhodovala pravá ruka nové, pobělohorské vrchnosti navíc patřící, byť nelegitimně, k vládnoucí dynastii. Neboť v případě Karoliny d' Austria-Contecroy šlo, jak známo, o nemanželskou dceru Rudolfa II.²⁰ Nicméně regentovo privilegium zlepšilo zásluhou této typické barokní osobnosti²¹ nejen estetickou úroveň bohoslužeb, ale i postavení učitele, obohatilo měšťany získanými pozemky a zbavilo je možnosti zásahu vrchnosti do městských privilegií ve věci šenku. Na potvrzení těchto předbělohorských privilegií si ovšem město musilo počkat až do roku 1693, kdy potštátské panství bylo již třicet let v rukách nové vrchnosti – Walderodů.²²

Lasslerovo panorama Potštátu v „horním“ kostele nám umožňuje učinit si představu o tom, jak asi vypadala školní budova v letech 1742–1743, kdy J. M. Lassler prováděl výzdobu tohoto kostela, zasvěceného Nanebevzetí P. Marie.²³ Šlo o přízemní domek v blízkosti farní budovy, jenž od sklonku 18. století nesl popisné číslo 36.²⁴ S údaji pro toto století k potštátskému školství nás mimo jiné seznamují děkanské matriky z let 1764 a 1771. Jestliže v roce 1764 je uváděn v Potštátě toliko jeden varhaník–učitel, v roce 1771 jsou varhaníci–učitelé uváděni dva, tj. zřejmě školní rektor a pomocník. Oba bydlí ve škole, která je udržována farníky a farností. Ke škole v roce 1771 patřily 4 měřice pole u přední Harty, část luk u týchž polí a část luk poblíž Heřmánek. Z luk vycházel vůz sena a sousedé z Heřmánek byli povinni učitelé seno přivézt. Kromě zmíněných již 14 zl. za varhanictví dostával učitel školní plat od města, dále pak z Rudoltovic, Milovan, Zigartic (Mastníku), Kyžlířova, Kovářova, Padesáti Lánů a Boškova. Školní plat činil největší částku u Potštátu (6 zl. 12 kr.), nejmenší u Padesáti Lánů (12 kr.). Kromě školy v Potštátě uvádí děkanská matrika na celém panství a v celé farnosti již jen školu v Luboměři pod Strážnou (Liptáni, Libtáni), kterou mají mimo Luboměře p. Str. vydržovat též Barnov (Olověná) a Lindava (Lipná). U Desmarezova privilegia se uvádí, že originál je uchováván městem, jinak je opsáno v potštátské matrice. Co dostává rektorův pomocník, uvedeno není.²⁵

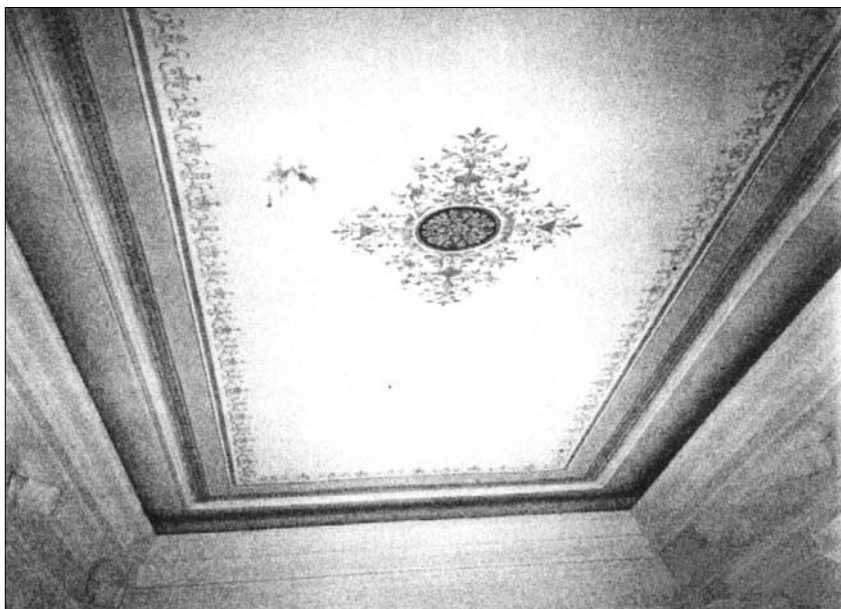
Tereziánské reformy v oboru školství měly pochopitelně dopad i na vývoj školství na Potštátsku. Pozvolna dochází k dalšímu zřizování škol v dnešních místních částech Potštátu (tehdejších vsích), jak například ukazují školní archiválie z Boškova, kde k počátku tamní školy dochází již v šedesátých letech 18. století.²⁶ V následujícím josefinském období je škola spolu s farou udržována náboženským fondem.²⁷ Síť škol se v průběhu doby na celém potštátském panství zahustila natolik, že v polovině třicátých let 19. století mají školu všechny vsi panství s výjimkou Padesáti Lánů, přiškolených do Potštátu.²⁸ Mají ji tudíž, kromě již vzpomenutého Boškova, též i dnešní místní části Kovářov, Kyžlířov a Lipná, kde počátky školy sahají do josefinské doby.²⁹

Pres všechny reformy v oboru školství není postavení učitele zejména za napoleonských válek právě skvělé. Tak potštátský školní rektor Axmann (Wachsmann) si své postavení zlepšoval tím, že mimo školní a varhanickou službu zastával též funkci zvoníka a kostelníka. Nakonec se, podobně jako potštátský farář Bergmann, stal roku 1805 obětí epidemie, kterou

zavlekli do Potštátu ranění ruští vojáci, kteří, po bitvě u Slavkova, byli umístěni v zámku a ve dvou šenkovních domech na náměstí. Za jeho působení měla škola pouze jednu učebnu a vyučování bylo polodenní. Druhá třída byla zřízena v roce 1810 a v ní vyučoval školní pomocník.³⁰ Pro potštátskou školu se stal osudným 3. červen roku 1813. Škola tehdy padla za oběť pustošivému požáru spolu s 93 domy a chalupami, farním kostelem, farou, zámkem, palírnou, sladovnou, pivovarem, radnicí, hodinovou věží a dalšími objekty. Požár vzbudil pozornost v širokém okolí, hašení se účastnili též obyvatelé z Hranic a stal se dokonce předmětem pamětního zápisu drahotušského kronikáře.³¹ Až do roku 1826 se učilo v domech na náměstí, německá publikace uvádí dům č. 29. Teprve v roce 1826 byla postavena nová školní budova o jednom poschodí ve které se kromě učeben nalézal též byt učitele.³² Šlo o stavbu v klasicistním stylu, která téměř nezměnila v průběhu let svou podobu a představuje nám jediný dochovaný typ předbřeznové školy na přerovském okrese, jenž od doby svého vzniku slouží nepřetržitě potřebám školství (od r. 1975 ovšem jako budova ZUŠ).³³ Spatřit ji můžeme i na soudobém pohledu na Potštát (tzv. veduta na pracovním osvědčení tovaryše z roku 1826), jehož autorem je jinak málo známý J. Reychnon.³⁴ V přízemí budovy je možno shlédnout původní trámové stropy, které podnes, zejména v hlavní učebně, vzbuzují zaslouženou pozornost návštěvníků. Není proto divu, že byla v roce 1991 prohlášena za kulturní památku i když před rokem 1989 měla padnout za oběť demolici jako údajná komunikační závada. Ke stavbě školy přispěl náboženský fond částkou 680 zl., vrchnost částkou 165 zl. 12 kr. a od potštátských obyvatel se vybrala částka 204 zl.³⁵ Poslednímu zhoznému požáru Potštátu a Kovářova 28. srpna 1866 školní budova naštěstí ušla.³⁶

Školské zákony z let 1868 a 1869 mají i na Potštátsku pozitivní dopad na vývoj školství. Na místo tereziánské školní soustavy se též potštátská škola mění na školu obecnou a z dosavadní dvoutrídky na školu čtyřtrídni, kde mimo nadučitele působí též učitel a dva podučitelé.³⁷ Z potštátských nadučitelů zasluhuje největší pozornost Alois Jung, který potštátskou školu řídil 17 let a snažil se o zlepšení její úrovně. Podnikl studijní cesty po školách v Německu a Švýcarsku, aby se seznámil s nejnovějšími poznatky z oboru pedagogiky. Výsledky jeho studijních cest byly zveřejněny v úředním Moravském školním listu z roku 1876. Působil též na poli osvěty, roku 1874 konal v Potštátě přednášky o nově zavedených měřácích a vahách, které byly velmi četně navštěvovány. Nelze se proto divit, že záhy začal zastávat též funkci okresního školního inspektora pro německé školy hranického okresu. V roce 1886 byl přeložen do Hranic, kde se stal ředitelem tehdy nově zřízené měšťanské školy a při této příležitosti byl za své zásluhy jmenován čestným občanem Potštátu.³⁸ V dnešních místních částech Potštátu vznikají malotřídky, které vedou školní správcové (řídící učitelé). Po r. 1869 jsou tu rovněž postaveny nové školní budovy a to nejdříve v Boškově roku 1872.³⁹ Přechodným útvarem je tzv. školní expositura ve Skelné huti u Heřmáněk, podřízená vedení obecné školy v Boškově. Zastavením sklářské výroby v roce 1908 ukončila svou existenci.⁴⁰ Od počátku devadesátých let, kdy na čtyřtrídni potštátské škole působil nadučitel Joh. Heger s učitelem K. Zubkowitzem a podučiteli Joh. Hand-

Školní budova z roku 1902, strop, pamětní deska a nápis ve vestibulu. Stav po renovaci v roce 2000, provedené PhDr. Lubomírem Dvořákem, restaurátorem z Olomouce. Budova slouží účelům ZDŠ a v roce 1975 byla rozšířena přístavbou.

lem a Joh. Bröcknerem, a kdy tuto školu v roce 1899 navštěvovalo 287 dětí, se stávala stále palčivějším problémem otázka výstavby nové školní budovy.⁴¹ Pro učebny bylo nutno opět najímat místnosti v domech na náměstí, podobně jako po požáru v roce 1813 a když se na přelomu století škola změnila na pětitřídní, bylo třeba přikročit k bezodkladnému řešení.

V roce 1901 se řešení tohoto problému ujal nadlesní a ředitel potštátského velkostatku Ant. Schreiber, který byl v této době zvolen předsedou místní rady. Z jeho iniciativy byl zakoupen dům se zahradou pod hřbitovem od občanky Schwirtlichové-Buržakové pro stavební místo a po schválení plánů školními úřady se postavila nová dvouposchodová budova, kterou současníci hodnotili jako ozdobu města. Pozoruhodné je, že budovu v novorenesančním stylu postavila v převážně německém Potštátě a pro účely německé obecné školy česká stavební firma Zeman z Bystřice pod Hostýnem, přičemž tento stavitel, jenž k ní navrhoval i plány, si vymohl též účast českých dělníků a českých povozníků se stavebním materiálem na této stavbě. Celá stavba si vyžádala více jak 30 000 tehdejších rakouských korun a po odečtení příspěvků spláceli zbytek této částky daňoví poplatníci za pomoci potravní přírážky. Budova byla slavnostně otevřena 7. prosince 1902 a za přítomnosti okresního školního inspektora pro německé školy hranického okresu, E. Přichystala, a starosty, Ignáce Gliera, ji slavnostně posvětil potštátský farář Ant. Morawetz v přítomnosti obou

kooperátorů a farářů z Milovan a Čermné. Slavnost doprovázel pěvecký sbor, vedený už zmíněným nadučitelem Hegerem. Vestibul školní budovy byl ozdoben mramorovou deskou s pamětním nápisem a protilehlým, částečně veršovaným textem s parafrází Ježíšova výroku v Markově evangeliu. Tělocvična byla ke škole přistavěna až v roce 1906. Úspěch se stavbou nové školní budovy přivedl již zmíněného Ant. Schreibera k realizaci další myšlenky, tj. ke zřízení měšťanské školy pro Potštát a okolní obce. Škola byla zřízena ve staré školní budově z roku 1826 a byla slavnostně otevřena bohoslužbou 21. září 1903 za přítomnosti obecního zastupitelstva, okresního školního inspektora, učitelstva z místa i okolí, mnoha rodičů a přátel školy. Jejím prvním ředitelem se stal Theodor Röhrich, dosavadní učitel měšťanské školy v Hranicích, který kdysi vyučoval v Kyžlířově. Do prvního ročníku se přihlásilo 40 žáků, protože šlo o školu původně zcela chlapeckou.⁴² Teprve v roce 1910 ji bylo dovoleno navštěvovat i dívkám, ovšem jako tzv. hospitantkám. Od roku 1904 se na ní učilo i nepovinné češtině s jejímž vyučováním začal učitel Fr. Wlk. Od roku 1907 byla škola spojena se školou obecnou pod společným ředitelem. Smíšenou měšťanskou školou se stala až za předmnichovské republiky po roce 1920. V roce 1928 došlo v Potštátě též ke zřízení mateřské školy, která byla umístěna v nové školní budově a svou činnost započala s 32 dětmi.⁴³

Se vznikem samostatného československého státu souvisí i historie českého menšinového školství v Potštátě. Z iniciativy státních orgánů i Národní jednoty pro východní Moravu se sídlem v Olomouci došlo v roce 1928 ke zřízení české obecné školy, umístěné v zakoupené usedlosti č. 22 v Padesáti Lánech, kde v přístavku byla umístěna i škola mateřská. Prvním řídícím učitelem byl jmenován Augustin Mužný, jenž na škole působil v letech 1928–1932, na mateřské škole působila učitelka Svatoslava Balharová. Mužný, jehož život skončil roku 1942 v koncentračním táboře, vyvinul mezi českou menšinou též bohatou činnost kulturní.

16. března 1930 došlo v Potštátě k prvnímu českému divadelnímu představení, 29. května 1932 se pak konala první zahradní slavnost. V kulturní činnosti pokračoval i jeho nástupce, Jan Prokop († 1987 v Náměšti n. H.), jemuž vděčíme za cenné vzpomínky s fotodokumentací. Jen část těchto vzpomínek byla svého času publikována v Oderských vrších.⁴⁴ Jan Prokop však již dříve seznámil veřejnost s Potštátem a problémy české menšiny tamtéž v příspěvku, publikovaném ve sborníku A. V. Musiola pro soudní okres Hranice z roku 1936.⁴⁵ V roce 1935 byla zřízena česká obecná škola i v tehdejší Lindavě (Lipné). Do jejího školního obvodu byla přiškolená blízká osada Heltinov a prvním učitelem se tu stal Josef Hrdina z Čech, vystřídaný Janem Tylichem z Dolního Újezda. Škola byla umístěna v zakoupeném domku č. 19. Rostoucí počet dětí na obou školách vyvolal myšlenku zřídit v Potštátě též českou školu měšťanskou. K realizaci došlo v roce 1937, kdy pro školu byla zakoupena budova č. 198, která patřila místnímu veterináři. Prvním ředitelem této školy byl jmenován St. Lakota, odbornou učitelkou A. Schneidrová–Sýkorová. Do školního obvodu mimo obce Potštátska byly přiškoleny též české obce Partutovice a Radíkov. U většiny německého obyvatelstva byl vznik a růst českého menšinového školství přijat s nevolí, která od Hitlerova nástupu k moci

v Německu a vzniku Henleinovy SDP přešla k projevům násilí a provokací.

Jestliže bylo vzpomenu publikáční činnosti Jana Prokopa, nelze opomenout ani publikační činnost německých pedagogů, kteří v této době působili na Potštátsku. V prvé řadě je třeba uvést ředitele spojené obecné a měšťanské školy Karla Raaba, který své příspěvky, věnované dějinám Potštátska, publikoval v německém historickém periodiku, vydávaném v Brně, a v německém vlastivědném periodiku, které bylo vydáváno v Olomouci.⁴⁶ V roce 1936 v souvislosti se 70. výročím posledního velkého požáru města, vydal práci o Potštátu v roce 1866.⁴⁷ Dokladem jeho zájmu o dějiny města ve kterém působil, je dvousvazková rukopisná práce s bohatými výpisy z archivních materiálů a to nejen z archivů města a velkostatku, ale též moravského zemského archivu v Brně a městského archivu v Olomouci.⁴⁸ Raab převzal po svém předchůdci na škole, R. Mannsbartovi, vedení potštátské obecní kroniky⁴⁹ a založil též obecní kroniku pro Padesát Lánů.⁵⁰ Obě kroniky obohatil výpisy z archivních materiálů. Publikačně činný byl i řídicí učitel německé obecné školy v Boškově Fr. Götz, jenž v roce 1932 vydal práci věnovanou pověstem, které nasbíral na teritoriu někdejšího hranického politického okresu.⁵¹ Podobně jako Raab vedl obecní kroniku pro Boškov, kterou založil a též obohatil výpisy z archiválií.⁵² Práce Joh. Spundové, odborné učitelky měšťanské školy, získaná sběrem materiálů pro vlastivědu východní části Oderských vrchů, zůstala v rukopise a je dnes součástí fondu Archiv města Potštátu.⁵³ Nelze pominout též mlčením i tu skutečnost, že spojená německá obecná a měšťanská škola v Potštátě byla ve školním roce 1926/1927 též působištěm komunistického učitele Ludwiga Hahna. Jeho značná politická aktivita mezi školní mládeží, dělnictvem v Potštátě a Odrách i vojáky v Hranicích, vedla nakonec k jeho přeložení z Potštátu do Velkých Dyjákovic, takže jeho působení v Potštátě zůstalo epizodní. Poslední léta svého života strávil Ludwig Hahn v Praze, kde se 17. března 1939 před příchodem gestapa, které ho přicházelo zatknout, zastřelil.⁵⁴

Od nástupu Hitlera k moci v Německu však, jako jinde v pohraničí, podléhalo německé učitelstvo Potštátska stále více vlivu nacistické ideologie, reprezentované Henleinovou SDP. Na obecné a měšťanské škole se to projevovalo například okázalou neúctou ke státním svátkům ČSR, když se na shromážděních žactva hovořilo na naprosto jiná témata, než byla jejich oslava.⁵⁵ Jiný doklad v tomto směru poskytuje německá obecní kronika z Kyžlířova, vedená tamním správcem školy, která doslova dýchá henleinovským a hitlerovským nacismem, spojeným s nenávisť vůči všemu českému.⁵⁶ Přijetí mnichovského diktátu znamenalo na Potštátsku ve svých důsledcích likvidaci veškerého českého školství. Stavba české měšťanské školy zůstala nedokončena a později byla přestavbou změněna na obytný dům, který tomuto účelu slouží podnes. Měšťanská škola našla útočiště ve Stríteži nad Ludinou a tam již zůstala natrvalo.⁵⁷ Německé školství na Potštátsku bylo po Mnichovu zcela ovládáno nacistickými školními předpisy a osnovami. Do těchto škol byly nuceny vstupovat děti ze smíšených manželství a tato skutečnost byla poznamenávána do školních katalogů. V pedagogickém sboru vládla atmosféra obav jedněch vůči druhým, tj. vůči

Česká menšinová škola v Potštátě. reprodukce z publikace A. V. Musio-la, Soudní okres hranický z roku 1936.

organizovaným nacistům, kterým ti „jedni“ byli málo nacionální a málo oddaní hitlerovskému režimu. Protože obvod působnosti měšťanské školy se tehdy rozšířil i o velmi vzdálené obce (Slavkov, Kozlov aj.), došlo k velkému přílivu žactva. Stará školní budova z roku 1826 už nestačila a tak začala opět sloužit účelům obecné školy. Ročníky školy měšťanské, přejmenované na školu hlavní, byly naproti tomu umístěny ve školní budově z roku 1902. Pro školu mateřskou, která z výše uvedených důvodů nemohla být v této budově nadále umístěna, byl postaven na rozcestí do Kovářova montovaný domek.⁵⁸ Co uvést závěrem příspěvku? Snad jen tento detail. Syn posledního ředitele měšťanské školy, Rudolfa Gürtlera, byl shodou okolností první z potštátských občanů německé národnosti, který položil svůj život v nesmyslné válce, vyprovokované maniakem, snícím o tisícileté říši.⁵⁹ Osvobozením Potštátu a Potštátska 8. května 1945 začíná nová kapitola v dějinách jeho školství. Zánikem německých škol a budováním ryze českého školství tu dochází ke změně zásadní povahy, takže o dalším vývoji je nutno pojednat ve zvláštním příspěvku. To je však již úkol pro jiného autora, nejlépe pro současného potštátského pedagoga. Tento příspěvek je věnován blížícímu se stému výročí stavby školy v roce 1902.⁶⁰

Poznámky

- 1 Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKA Přerov), Archiv města Potštát, inv. č. 6, dále jen AM Potštát.
- 2 SOKA Přerov, AM Potštát, inv. č. 14.
- 3 Heimatbuch, Kreis Bärn, Marburg 1987, Bodensstadt–Schulgeschichte, s. 260, dále jen Heimatbuch, Kreis Bärn.
- 4 Indra, B.: Luterské fary v horním Poodří. Opava 1946, s. 15–16.
- 5 SOKA Přerov, Archiv fary Potštát, inv. č. 1 (kniha bohoslužeb od r. 1716 spojená se záznamy o desátcích, s poslušností farářů aj. Dále viz Raab, K.: Eine Kaiser-

- tochter als Herrschaftsbesitzerin der Güter Bodenstadt–Liebenthal. Zeitschrift des Deutschen Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens 1942.
- 6 Heimatbuch, Kr. Bärn, str. 260, matrika pochází z let 1628–1666 a je součástí sbírky matrik pracoviště Zemského archivu Opava (dále jen ZA Opava), pracoviště v Olomouci, kde je vedena pod poř. č. 7131.
 - 7 Nejstarší svazky potštátských matrik byly postoupeny výše uvedenému pracovišti až na počátku šedesátých let, kdy je ve farním archivu našel autor příspěvku.
 - 8 ZA Opava, pracoviště Janovice u Rýmařova. Fond Velkostatek Potštát zpracovaly jako inventář v r. 1963 K. Haubertová a L. Syřínková. Podle jejich údajů v úvodu inventáře fondu mělo Desmarezovo působení ve funkci regenta panství Potštát–Luboměř p. Strážnou spadat do let 1653–1661, avšak existence privilegia z r. 1651 svědčí o nástupu do této funkce nejméně od tohoto roku.
 - 9 ZA Opava, pracoviště Janovice u Rýmařova, Vs Potštát, inv. č. 428 (poz. kniha Boškov).
 - 10 ZA Opava, prac. Olomouc, ACO Olomouc, G 1, karton 4546 (ve spisech přiložen též plán rozšíření kostela). Dále příloha farní kroniky z Potštátu (pamětní záznam o svěcení tohoto kostela Nanebevzetí P. Marie svčícím biskupem Gobbarem 8. září 1658).
 - 11 Podle nejstarší potštátské matriky Desmarez zemřel 5. září 1661 ráno mezi osmou a devátou hodinou. Pochován byl v noci 7. září kolem devíti hodin v horním kostele za obvyklých obřadů. Slavné rekvie bylo odslouženo 9. září. Desmarez se tudíž ještě dočkal svěcení farního kostela sv. Bartoloměje, který musil být renovován po požáru v r. 1659. Svěcení provedl opět biskup Jan Gobbar 14. srpna 1661 (příloha farní kroniky – pamětní záznam, k požáru viz AM Brno–Hofferiana Potštát, fotokopie v SOKA Přerov).
 - 12 ZA Opava, pracoviště Olomouc, řím. katol. matrika Potštát, poř. č. 7132. V intitulaci tohoto v němčině psaného privilegia se Desmarez, kromě funkce regenta obou panství a mandatáře Karoliny d' Austria-Contecroy, honosí též funkcí notáře španělského vyslanectví v Německu a sekretáře válečné pokladny.
 - 13 To vše uvádí obsáhlá narace privilegia, jehož originál se nedochoval, takže plný text je uveden pouze v opise ve výše uvedené matrice poř. č. 7132. Viz též Raab, K.: Die Besoldung des Bodenstädter Schulmeisters. HOSO 1933–1934, s. 151–152.
 - 14 Privilegium není uváděno v potštátských kopiářích (SOKA Přerov, AM Potštát, inv. č. 14 a 15), snad proto, že šlo o privilegium, jehož platnost nemohla být zpochybněna jako u ostatních potštátských privilegií, vydaných v předbělohorské době. Privilegia si povšiml až nejstarší kronikář Potštátu K. Schubert, který privilegium ve zkrácené formě opsal do své kroniky a opatřil vysvětlujícím dodatkem (SOKA Přerov, AM Potštát, inv. č. 16). Privilegium bylo známo Wolnému i Bartovskému i když s mylnou datací 1657 (Bartovský, V.: Vlastivěda Moravská, hranický okres. Brno 1909, s. 263), ve starším i mladším vydání Hosákova Místopisu z r. 1938 a 1967 uvedeno není.
 - 15 K utrpení města i panství zejména za posledních osm let třicetileté války viz relaci purkmistra a rady von Hofferovi z 15. ledna 1728 (AM Brno – Hofferiana Potštát, fotokopie v SOKA Přerov). Město i panství vydalo mimo toho, co Švédové uloupili, částku 53.297 zl.
 - 16 Schubert zařadil do své kroniky Desmarezovo privilegium pod č. 8, protože pomínil privilegium Mladoty Podstatského z Prusinovic z 28. září 1551 na pole a louky v Kyzlířově (SOKA Přerov, AM Potštát, inv. č. 4). Viz též Krška, I.: Listina Mladoty Podstatského z Prusinovic z roku 1551. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. 26, s. 5–8.
 - 17 Tato skutečnost čelila dosavadním městským privilegiím a to jak várečnému právu města, udělenému markrabětem Prokopem (SOKA Přerov, AM Potštát, inv. č. 2) 30. listopadu 1394, tak privilegium Jetřicha Podstatského z Prusinovic z 23. dubna 1582 (SOKA Přerov, AM Potštát, inv. č. 6), jimž si město udrželo, kromě Potštátu, výhradně šenkování svého piva pro Kovářov a Padesát Lánů. Čelila konečně též privilegium Jana Šťastného z Prusinovic ze 7. listopadu 1615 (SOKA Přerov,

- AM Potštát, inv. č. 8), kde se vrchnost mj. zavázala, že nebude šenkovat vlastní víno ve městě i na předměstí, nezvýší počet šenkovních domů, žádný takový si nekoupí a ani nedovolí, aby si ho koupila osoba rytířského stavu. Nežrídí si ani nový, nebo krému pro šenkování vína nebo piva v Potštátě, Kovářově a Padesáti Lánech, protože by to odporovalo privilegiím města. V r. 1651 bylo ovšem potvrzení takových privilegií novou vrchností v nedohlednu.
- 18 Abraham Kress nastoupil do funkce potštátského faráře po svém bratru Kašparu Kressovi v r. 1641. Kašpar Kress je, podle potštátské farní kroniky, pokládán za prvního katolického faráře po provedené protireformaci, protože Kryštof Eckard působil ve farnosti jen krátkodobě. Farnost řídil v r. 1628–1641. Zemřel 28. června a funkci potštátského faráře převzal jeho výše uvedený bratr. Abraham Kress žil s Desmarezem v přátelských vztazích. V roce 1653 společně věnovali hornímu kostelu zvon, ulitý v Opavě v dílně Kryštofa Camperena (ZA Opava, prac. Olomouc, inv. č. 207, 208 – matriky děkanátu Odry). V koroboraci Desmarezova privilegia se uvádí, že Kress toto spolupečetil a Desmarezem byl požádán, aby zajistil jeho vklad do kostelní a městské knihy. Desmarez Kresse přežil, neboť týž zemřel již 21. ledna 1657 (farní kronika Potštát, str. 105, dále viz pozn. č. 12 a 13).
 - 19 Trať vpravo od města (dnes střediskové obce), která končí zalesněným pahorkem (hleděno ze zámecké budovy).
 - 20 Viz již citovanou práci Raabovu u pozn. č. 5. Těž Kořán, J. J., in Česko–Moravská kronika IV, Praha 1881, s. 955.
 - 21 Desmarez založil též fundaci z níž se ročně celebroido 12 mší, ACO, inv. č. 208 (matrika oderského děkanátu).
 - 22 Veškerá předbělohorská privilegia města potvrdil teprve Jan Jiří Walderode 29. září 1693 (SOkA Přerov, AM Potštát, inv. č. 9).
 - 23 Krška, I.: Kostel P. Marie Nanebevzaté v Potštátě. In: Oderské vrchy 7, č. 3–4, s. 56–58. Dále jen OV.
 - 24 SOkA Přerov, AM Potštát, inv. č. 58 (příznávací kniha josefinského katastru).
 - 25 K děkanským matrikám pro děkanát Odry viz pozn. č. 18.
 - 26 Heimatbuch, Kr. Bärn, str. 291 (podle zpracování Fr. Götze).
 - 27 Tamtéž str. 261. Fara náležela tomuto fondu ještě po r. 1945, patřila k němu od r. 1789 (farní kronika Potštát, str. 1).
 - 28 SOkA Přerov, AM Potštát, inv. č. 17 (výpis z Wolného Topografie).
 - 29 Heimatbuch, Kr. Bärn, str. 279.
 - 30 Tamtéž, s. 260. K úmrtí učitele viz AM Potštát, inv. č. 18 (obecní kronika), též Krška, I.: Z minulosti zdravotnictví v Potštátě. In: OV 15, č. 1–2, s. 29.
 - 31 Podle tohoto pamětního záznamu padla tomuto požáru za obět kromě školy, též fara, farní kostel, zámek a palírna. Oheň dále zničil 93 domů a chalup. Kronikář neopomněl uvést, že sousedé z Hranic zachránili svou obecní stříkačkou zvony na věži farního kostela (Indra–Turek: Paměti drahotušských kronikářů. Olomouc 1947, str. 96). Pokud jde o zvony nutno poznamenat, že byly zachráněny zvony, pořízené po požáru r. 1787. Předchozí zvony z let 1661, 1744, 1753 s umíráčkem a mešním zvonkem ve věžičce, padly za obět požáru z výše uvedeného roku (ACO, inv. č. 207, 208, inventář farního úřadu z r. 1806). Zvony horního kostela (v tom i Kressův a Desmarezův z r. 1653) se staly obětí požáru z 28. srpna 1866. Viz Raab, K.: Bodenstadt im Jahre 1866. Potštát 1936, str. 15. K požáru z r. 1813 viz též Vs Potštát, inv. č. 805.
 - 32 SOkA Přerov, Německá obecná a měšťanská škola v Potštátě, inv. č. 2 (kronika).
 - 33 Kozubíková, J.: Základní umělecká škola. In: Potštát, černobílý květ severovýchodu přerovského okresu. Redigoval a k tisku připravil Mgr. Gajdůšek. Potštát 1996, s. 36.
 - 34 Indra, B.: Neznámé veduty severomoravských měst. Vlastivědné listy 9/1983, č. 1., s. 13.
 - 35 Heimatbuch, Kr. Bärn, s. 261.
 - 36 Raab, K.: Bodenstadt, s. 15.

- 37 Pamětní spis z makovice báně hodinové věže v Potštátě, též Krška, I.: Potštát v r. 1891. In: OV 5 č. 4, s. 77–80.
- 38 Krška, I.: Potštát v r. 1891. Bartovský, V.: Hranice. Hranice 1905, s. 124. Heimatbuch. Kr. Bärn, s. 261. SOKA Přerov, NOŠ a NMŠ Potštát, inv. č. 2.
- 39 Heimatbuch, Kr. Bärn, s. 291 (autor Fr. Götze).
- 40 Podle údajů Fr. Götze (SOKA Přerov, AO Boškov, inv. č. 1 (obecní kronika), došlo k zastavení výroby v r. 1908 a expozitura zanikla 22. května 1909. Zbývá dva chlapci a dvě děvčata byli přikázáni ke škole v Boškově. Viz Krška, I.: Z minulosti Skelné huti v Boškově. In: OV 10, 3–4, s. 71–72.
- 41 Krška, I.: Potštát v r. 1891. Heimatbuch, Kr. Bärn, str. 261.
- 42 Farní kronika Potštát, s. 2–3 (t. č. uložena u ŘKFÚ Hranice). K výzdobě vestibulu odkazují na fotografickou přílohu.
- 43 Heimatbuch, Kr. Bärn, str. 261, též Krška, I.: Potštát – stručný nástin dějin města a okolí. In: OV 1, č. 1–2, s. 3–8.
- 44 Prokop, J.: Založení prvních českých škol na Potštátsku. In: OV 5, č. 1–3, s. 48–53.
- 45 Týž, Potštát, s. 230–233. In: Soudní okres hranický. Hranice 1936. Vzpomínky J. Prokopa jsou uloženy v SOKA Přerov. Tamtéž i údaje k postoji německého obyvatelstva k českému menšinovému školství na Potštátsku. Viz též novinový článek v Obzoru z r. 1938 (Provokace henleinovců v Potštátě).
- 46 Šlo o historický časopis Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens (viz pozn. č. 5). Raab tu publikoval kromě již uvedeného příspěvku o Karolině d' Ausria-Contecroy též příspěvek k problematice znaku města Potštátu a k dopadu tereziánského robotního patentu pro panství Potštát (viz Historický místopis Moravy a Slezska 1848–1960. Úv. svazek z pera L. Hosáka. Ostrava 1967, s. 320–321). V případě vlastivědného periodika šlo o Heimatblätter für die Olmützer Sprachinsel und das Odergebirge (viz pozn. č. 13).
- 47 Viz pozn. č. 31–32.
- 48 SOKA Přerov, AM Potštát, inv. č. 19. Výpisy byly dlouho nezvěstné a k jejich nálezu došlo v sedmdesátých letech v domově důchodců v Partutovicích.
- 49 SOKA Přerov, AM Potštát, inv. č. 18.
- 50 SOKA Přerov, AO Padesát Lánů, inv. č. 1.
- 51 Sagen des Bezirkes Mähr. Weisskirchen. Lipník 1932.
- 52 Viz pozn. č. 40.
- 53 Lisická, H.: Pohádky a pověsti z Moravské brány. Praha 1968, doslov R. Smetany, s. 213.
- 54 Vožda, G.: Ludvík Hahn učitel – komunista. Přerov 1982. Týž, Ludwig Hahn. In: Nebylo bezejmenných hrdinů II. Přerov 1988, s. 11–13.
- 55 SOKA Přerov, vzpomínky J. Prokopa a poznatky z jeho přednášek, které konal v r. 1978 v Potštátě při příležitosti 50. výročí vzniku české obecní menšinové školy tamtéž.
- 56 SOKA Přerov, AO Kyzlířov, inv. č. 1. K charakteristice této kroniky dospěl starousedlík JUDr. Eduard Till (+1993), vnuk správce německé obecní školy v Boškově (předchůdce Fr. Götze).
- 57 Viz pozn. č. 44.
- 58 Údaje čerpal autor příspěvku od starousedlíků (bývalých žáků školy). Pokud jde o vztahy v pedagogickém sboru, získal tento poznatek při rozhovorech s bývalými potštátskými občany, kteří žijí v SRN.
- 59 SOKA Přerov, AM Potštát, inv. č. 18. Stránky této kroniky uvádějí jména padlých dokonce ještě pro rok 1945. Poslední záznam této obecní kroniky pochází z 9. května 1945 a týká se převzetí správy města zmocněnci ONV v Hranicích.
- 60 Autor příspěvku pokládá za svou povinnost poděkovat archiváři pracoviště ZA Opa-va pracoviště v Olomouci, dr. Stanislavu Lapčikovi, za veškerou pomoc při vyhledávání archiválií a pořizování jejich xerokopíí.

Ladislav Valenta

K vývoji zemědělského družstevnictví na Hranicku před rokem 1948

(Památce Dr. Tomáše Čepa)

Zrušení poddanství v roce 1848 přijali sedláci s velkou radostí. Do svobodných poměrů však vstupovali nepřipraveni, špatně vybaveni a bez kapitálu. Scházelo jim často i základní vzdělání. Do roku 1878, kdy byl příznivý vývoj cen zemědělských výrobků, se sedlákům dařilo. Pak nastal vlivem světové konkurence pokles cen obilí, které bylo tehdy nosnou částí výroby. Docházelo k úpadkům gruntů zvláště tam, kde se hospodáři nebyli schopni srovnat s novou situací. Pro chod výroby i její reorganizaci bylo v zemědělství, stejně jako v jiných odvětvích, potřeba dostatek kapitálu. V té době nebylo ještě rozvinuto peněžnictví, lidé byli zvyklí uchovávat peníze doma. K vzájemnému půjčování nebyl vždy dostatek důvěry a obracet se na soukromé bankéře a půjčovat na směnku nebo lichvářský úrok se nevyplácelo.

V té době vystoupili v zahraničí i u nás někteří buditelé s návrhem sdružovat síly a pomoci tak rozvoji výroby a životní úrovně venkova. Z nich je třeba jmenovat lékaře Dr. Františka Cyrila Kampelíka (1805–1872), působícího na Královéhradecku, který pod heslem „Co jednomu nemožno, to všem dohromady snadno“ navrhoval zřizování spořitelen, které by shromažďovaly drobný kapitál a půjčovaly ho podnikajícím za rozumný úrok. Stejně tak navrhoval zakládat pojišťovny, které by pomáhaly při živelních pohromách, požáru nebo pádu dobytka. Na Moravě působil profesor Dr. Jan Rudolf Demel (1833–1905). Zaměřil se s úspěchem na rozvoj záložen. Vydával v Olomouci noviny POZOR a HOSPODÁŘ MORAVSKÝ a podporoval družstevnictví též přednáškami. Vyvrcholením tohoto úsilí bylo založení Českomoravského spolku selského pro Moravu v roce 1883.

Do konce 19. století se myšlenka vzájemné pomoci ujala a úspěšně pomáhala rozvoji venkova. Svými družstvy, spolky a záložnami zajišťovala služby, odbyt, spotřebu i peněžní prostředky pro vesnici. Sdružování bylo součástí společenského vývoje té doby. Dotklo se v prvé řadě myšlení lidí, jejich politických postojů, chápání společenské zodpovědnosti, potřeby vzdělání. Byla to doba, která posunula vesnici z poddanství do svobodného podnikání.

Smyslem družstev bylo pomáhat členům jako doplňující a pomocná organizace. Družstvo se nezakládalo pro vlastní zisk, členské platby měly krýt jen režie organizace. Družstva též přejímala řadu veřejných funkcí a úkolů v místě, které by měl jinak zajišťovat stát. Ten však bezprostřední problémy společnosti nikdy řešit nedovedl.

Sociologové představovali osobnost družstevníka jako člověka vzdělaného, myslícího a mravně vyspělého. Ekonomové při pohledu na družstvo a jeho členy vycházeli z funkcí, které má družstvo zastávat ve službách svým členům. Družstvo mělo navazovat na vesnické společenství a zajišťovat jeho blahobyt. Svým postavením mělo být důležitým článkem národní společnosti. Konečným cílem družstevnictví byla družstevní vesnice, využívající všechny služby, které jí mohly poskytnout družstevní organizace.

Družstevnictví se u nás úspěšně rozvíjelo. V roce 1937 bylo v českých zemích 11 512 zemědělských družstev. V úvěrních družstvech bylo koncem roku 1936 uloženo osm miliard sto sedmdesát sedm milionů korun. Předválečné družstevnictví bylo tedy důležitým článkem naší společnosti i našeho národního hospodářství.

Myšlenka sdružování drobných výrobců se brzy uplatnila v Černotíně. Skupina sedláků, vedených Janem Šnejdrou (34), se rozhodla konkurovat ve výrobě vápna majiteli černotínských vápenek Josefu Schindlerovi. Dnes, po více než sto letech, se o podstatě tohoto podnikání ani neví. V kronice se odbývá neprávem jako „trucpodnik“. Ze záznamů v Pamětní knize černotínské fary vyplývá, že majitelé pozemků Na skalce, na nichž vystupovala skála na povrch, už před rokem 1880 lámali vápenec a prodávali ho. Kámen vozili vlastními potahy na Severní nádraží do Hranic, kde společně kladli vagónové zásilky odběratelům. Z hlediska tehdejší potřeby to byly cukrovary, železárny i stavebnictví. Tento způsob podnikání byl pro sedláky jistě výhodný.

Na využívání skalek se podíleli tito sedláci: Antonín Kajnárek (33), Jan Šnejdrla (34), František Mojžíšek (37), Antonín Kubeša (38), Jan Mastil (39), Karel Humplík (40), Karel Humplík (41). Mimo území Skalky lámal vápenec na svém pozemku Antonín Palička (32). Ten však svůj grunt v roce 1880 rozprodal a jeho skalku koupil František Tomečka (31), který se však na další těžbě nepodílel. Později se tomuto lomu říkalo, podle posledního majitele, Zapletalova skalka. Zbytky lomu jsou ještě dnes viditelné.

V roce 1880 postavil na zahradě čísla 32 dům s výčepem František Zapařka. U něho se scházeli gruntovníci, kteří stáli v opozici proti Schindlerovi. Zde četli objednávané časopisy, mezi nimiž byl i Demlův POZOR. Jejich schůzky vedly k založení čtenářského spolku PŘEMYSL a později ke zřízení spolkové místnosti – BESEDY – v čísle 34. Seznámili se s myšlenkou družstevnictví a rozhodli se založit družstvo, postavit vápennou pec a samostatně podnikat. Sdružili své lomy, vložili do podniku značný kapitál a založili Družstvo k vyrábění vápna v Černotíně.

Jak bylo družstvo organizováno a kdo byl ve vedení, dnes už nevíme. Ze zápisu Josefa Vodičky v Kronice obce Černotína, v němž se zabýval vápenkami, víme, že v roce 1883 postavil Na skalce „Zapařka a kolektiv“ konkurenční vápenku, která po šesti letech ukončila provoz. Z toho lze soudit, že František Zapařka patřil k vedení družstva. Je možné, že do podniku vložil dosti prostředků a při ztrátovém provozu o ně přišel. Podle Pozemkové knihy není už v roce 1890 majitelem čísla 77. Podle ústního podání byl účetním družstva Jan Mojžíšek (26). Jak bylo vedeno účetnictví a jakou mělo úroveň, dnes nezjistíme. Lze pochybovat i o účinné kontrole finanč-

ního hospodaření. Úroveň tehdejšího vzdělání byla nízká, někteří členové družstva neznali číst a psát. Hodně záleželo na vzájemné důvěře.

Práci v lomu i při peci vykonávali najatí dělníci. Rozvoz vápna prováděli svými potahy členové družstva. Peníze formani sami inkasovali a po příjezdu vyúčtovali. V té době se v okolí stavělo a o vápno byl zájem. Družstevníci je vozili na příklad do Krásna a také až do Rožnova. Ve vzpomínkách jednoho z družstevníků byla formanka na Hostýn, kde skládal vápno v bazilice před oltářem.

Když si představíme vzdálenosti, které pro denní jízdu činily kolem padesáti kilometrů i více, nebyl tento způsob podnikání pro grunty výhodný. Byli však i družstevníci, kteří záměrně volili dlouhé fůry, aby mohli přenocovat v oblíbené zájezdní hospodě. Unavení koně i vozka po takové cestě obtížně zvládali práci v gruntě. Též neúčast hospodáře se musela projevit v hospodaření gruntu. Výsledkem byl úpadek družstva. Josef Schindler koupil majetek družstva v roce 1891, jeho konečná likvidace je zaznamenána v roce 1895.

Tak skončilo první družstvo v Černotíně a snad i první výrobní družstvo v širokém okolí. Ztráta vložených finančních prostředků byla značná. V záznamech z té doby však nenacházíme úpadek žádného z gruntů, které se na tomto družstevním podnikání podílely. Přesto odsoudit Družstvo k vyrábění vápna a hodnotit je pouze jako „trucpodnik“, je jednostranné. Řešení konkurenčních vztahů založením družstva bylo na svoji dobu neobvyklým jevem. Byl to zajímavý počín, i když jeho naděje na úspěch bez zkušeností, odborného vedení a dostatku kapitálu byla malá.

Na Hranicku byly po roce 1848 založeny kontribuční záložny, spravující fondy, vzniklé od poloviny 18. století prodejem obilí, které byli poddaní povinni odvádět do osivových fondů v obvodech dřívějších panství. Takové záložny byly v Hranicích, Hustopočích nad Bečvou a v Rakově. Není však o nich známo, snad mimo hranickou záložnu, že by svým kapitálem působily na rozvoj regionu.

První spořitelní spolky a záložny na Hranicku vznikly převážně v 80. a 90. letech 19. století. Uvádějí se záložny v Drahotuších (1869), Černotíně (1888), Jindřichově (1895) a Hustopečích nad Bečvou (1899). Jejich finanční aktivita byla na malé poměry, v nichž existovaly, značná. Financovaly řadu investic družstevních, obecních i soukromých.

K úspěšným institucím patřila rolnická záložna v Černotíně, zapsané společenstvo s ručením omezeným, založená v roce 1888. Rolnická záložna vznikla v posledním desetiletí starostenské činnosti Josefa Schindlera. V prvním roce vykazovala 25 členů, 5 517 rakouských zlatých vkladů, půjčila 4 790 zlatých. Na podílech vykazovala 1 850 zlatých.

Podle školních kronik hned od prvních let podporovala peněžními dary černotínskou školu. Dary byly určeny k nákupu školních pomůcek, knih, k podpoře chudých žáků nebo k umožnění školních výletů. V roce 1930 věnovala záložna každému žákovi vkladní knížku se základním vkladem 5 Kč.

O činnosti Rolnické záložny před první světovou válkou nemáme podstatné informace. Její úspěšný rozvoj však potvrzuje zápis o hospodaření za rok 1927, uvedený v Kronice obce Černotína. Uvádí 346 členů, 2 719

podílů v hodnotě 54 380 Kč. Vklady dosáhly 3,103 693 Kč a půjčky 1,902 082 Kč.

V roce 1928, po elektrifikaci obce, záložna zakoupila 36“ mlátičku s lisem za 38 700 Kč a elektromotor za 7 338 Kč. Souprava, obsluhovaná stálým strojníkem, sloužila k mlácení obilí členům i nečlenům záložny. Členové platili za půjčení soupravy podle spotřeby elektrické energie, za spotřebovanou kilowathodinu 1,50 Kč. Mlátičí souprava vykonávala úspěšně výmlat po celé vesnici bez ohledu na velikost zemědělského závodu a zastávala funkci strojního družstva.

Do roku 1935 se finanční situace záložny dále upevnila. Počet členů vzrostl na 434, vklady na 3,640 645 Kč, půjčila 3,339 661 Kč. Podíly činily 106 640 Kč, rezervní fond 273 165 Kč. Od roku 1930 věnovala záložna k různým účelům 21 420 Kč. V roce 1928 byla záložna vykradena a utrpěla ztrátu 23 000 Kč na hotovosti.

Úvěrováním umožnila záložna od roku 1925 odvodňování pozemků v Černotíně, Hluzově, Skaličce, Miloticích nad Bečvou a v Milenově. Úvěrovala elektrifikaci Černotína, Hluzova, Skaličky, Milotic nad Bečvou a Ústí. Svými aktivitami i počtem členů patřila Rolnická záložna v Černotíně k předním peněžním ústavům v okrese Hranice.

Mezi světovými válkami ovládala záložnu republikánská – agrární strana. V roce 1927 byl ředitelem záložny Karel Jemelka (45). V roce 1935 jsou v představenstvu zaznamenáni Karel Jemelka (45), František Hrubec (30), Karel Mojžíšek (26) a František Kelar (29). V dozorčí radě zasedali Jan Humplík (40), Karel Kelar (48), Karel Šnejdrla (49), Karel Volek (48), Josef Vodička (92), Alfons Kubeša (8) a Jan Čermák (68).

Rolnická záložna byla umístěna v přízemí výměnku čísla 45. Nastávající mezinárodní nejistota koncem třicátých let a snad i ohlas na vykradení záložny způsobil rozhodnutí využít volných finančních prostředků ke stavbě vlastní budovy. Při parcelaci pozemku gruntu č. 40 pro výstavbu rodinných domků zakoupila záložna stavební parcelu. V roce 1939 byla budova zapsána do pozemkové knihy pod číslem 108. V domě byla též umístěna pošta a dvě bytové jednotky.

V roce 1948 byla Rolnická záložna v Černotíně převzata Československou spořitelnou a po roce 1950 zrušena. Mlátičí souprava byla vykoupěna státem a převedena na Strojní traktorovou stanici Lipník nad Bečvou. Po roce 1989 převedla spořitelna budovu 108 Obecnímu úřadu v Černotíně.

V posledních dvou desetiletích 19. století, v době bojů o odpovídající postavení Čechů v politickém životě, se projevovalo toto hnutí i na Hranicku. Těžiště tohoto úsilí se projevovalo především v Hranicích, kde německá menšina rozhodovala ve vedení města. Politickou podporu získávala česká strana také v Černotíně od starosty Schindlera. V roce 1885 byla založena Národní jednota v Hranicích a v Černotíně. V dalších letech se rozšířila i do jiných obcí. Výsledkem tohoto úsilí bylo zvolení českého starosty v Hranicích dr. Františka Šromoty v roce 1903.

Rozvoj se projevil i v oblasti hospodářské. V roce 1891 byl v Hranicích založen Český hospodářský spolek Hranicko-lipnický, který se v roce 1897 rozdělil na hranický a lipnický. Hospodářský spolek působil na rozvoj

zemědělství jak osvětou, tak organizační a materiální pomocí. V roce 1898 byla založena v Hranicích Hospodářská škola. Ředitelem byl jmenován Jaroslav Bureš, který se stal v dalších letech předním propagátorem moderního zemědělství a vedoucím členem spolků a institucí. Byl zvolen zemským poslancem. Od roku 1908 redigoval Zprávy hospodářské.

V roce 1899 bylo zřízeno Rolnické družstvo, které pomáhalo zemědělcům distribucí krmiv, hnojiv a jiných hospodářských potřeb. V roce 1918 bylo přejmenováno na Hospodářské družstvo. V roce 1912 mělo 112 členů. Aby své služby přiblížilo zemědělcům, zřídilo v okrese pět filiálních skladů a prodejen. V roce 1936 otevřelo Hospodářské družstvo nové skladiště a správní budovu u hranických viaduktů.

Rolnická mlékárna v Hranicích byla založena v roce 1904. Po počátečních potížích s nákupem a dovozem mléka se vyvinula ve významnou hospodářskou instituci, sloužící zemědělcům i veřejnosti.

Od roku 1900 pracovalo Okresní družstvo pro chov hovězího dobytka s plemennou knihou v Hranicích. Organizovalo plemenitbu skotu na Hranicku. Kontrolovalo jeho kvalitu v členských obcích, pořádalo výstavy dobytka a zavádělo plemenitbu podle tehdy nově přijatého zákona. V roce 1920 ukončilo svoji činnost. V roce 1907 se konalo v Černotíně a v Miloticích měření dobytka a v roce 1910 provedlo vedení družstva revizi černoťínského spolku. V témže roce se vedení družstva rozhodlo, aby si další měření v Černotíně a v Miloticích zajistily oba spolky vlastními silami. Zavádění nového zákona o plemenitbě (1910), který vyžadoval chovat v obci více plemeníků, se nesetkalo s porozuměním, protože se tím zdražoval chov. V průběhu světové války činnost spolku vážla. V roce 1920 se valná hromada okresního družstva usnesla organizaci rozpustit. Družstvům v Hustopečích n. B., Miloticích n. B. a v Černotíně vyplatit podíly a zbylé peníze převést Okresnímu hospodářskému spolku.

Rozvoj družstevnictví na Hranicku potvrzuje statistika z roku 1933. Okresní hospodářský spolek měl 773 členů. V roce 1935 vykazovalo Hospodářské družstvo 478 členů, kteří vlastnili 2 768 podílů. Rolnická mlékárna měla 335 členů s 518 podíly. Na rozvoj družstevního hnutí měla značný vliv Zimní hospodářská škola. Do roku 1933 ji absolvovalo 543 žáků. Pod vedením školy prováděli zemědělci polní pokusy. Škola také pořádala v obcích odborné přednášky.

Generace, která v Černotíně nastupovala do vedení obce v devadesátých letech devatenáctého století, vyrostla při Josefovi Schindlerovi. Projevovала sebevědomí a chuť vládnout v obci. Vedoucí postavení pokládala za osobní a rodovou čest. Scházela jí však Schindlerova velkorysost a rozhled. Jejím význačným dílem bylo založení Sboru dobrovolných hasičů v roce 1892. V témže roce založili hasičský sbor i v Hluzově.

V té době začali rolníci nakupovat akcie nového Rolnického akciového cukrovaru v Prosenicích. V podstatě každý rolník byl majitelem akcií. Je to období začátku pěstování cukrovky v Černotíně, které přispělo ke zvýšení úrodnosti půdy, k novému zdroji krmiva pro skot i vyšším tržbám. Zimní krmení cukrovaryskými řízky zajišťovalo vysokou celoroční užitkovost dojníc. Přicházela melasa, v době krize denaturovaný cukr a cukrovarské kaly. V době hospodářské krize zajišťoval cukrovar rolníkům odběr

cukrovky 150 q na jednu akcii. Tak získávali rolníci jistý příjem, který tehdy nebyl největší. V Hluzově se pěstování cukrovky rozšířilo ve dvacátých letech, ale krize je v dalším desetiletí omezila.

Vlivem Českého hospodářského spolku se rozšiřovala síť družstev v obcích okresu. Na přelomu století vznikla chovatelská družstva v Miloticích nad Bečvou (1899), v Černotíně (1900), v Hustopečích nad Bečvou (1900) a řada hospodářských družstev: ve Spálově (1896), v Hustopečích (1901), v Rouském (1909), ve Stříteži nad Ludinou (1911), ve Skaličce (1912), v Kelči (1917). S chovatelskými družstvy vznikaly pojišťovny dobytka: Černotín (1900), Mlotice (1911), Rakov (1911), Jindřichov (1920, 1931). Mlékárenská družstva vznikla v Milenově (1902) a v Černotíně (1919). V Kelči založili v roce 1906 družstvo lnářské. Velký rozsah zaznamenala družstva vodní: Černotín 1900, Rakov 1904, Hrabůvka 1906, Opatovice a Slavíč 1912, Luboměř a Paršovice 1914. Řada družstev vznikla po roce 1918. I když na odvodňování byly poskytovány subvence, v mnoha místech se rolníci na odvodňování nedohodli, někde nebyly meliorace dokončeny do začátku 2. světové války. Německé obce se od českých družstevních organizací distancovaly. K předním zemědělským obcím patřil Bělotín.

Odvodňování půdy v Černotíně bylo velmi potřebné, zvláště v polní trati Jezera, která měla místy bažinatý charakter po dávném slepém rameni Bečvy. S odvodněním se započalo v roce 1902. Odvodňovací systém byl pak rekonstruován v roce 1926. Vztah k odvodňování neměli občané jednoznačný, jak vyplývá z komisionálního řízení o odvodňování Záhumení, Újezdů a Hané v roce 1904. Několik rolníků odmítlo odvodnit své pozemky, ležící uprostřed odvodňovacího systému. Byli však úředně upozorněni, že jsou povinni stát se členy Vodního družstva ze zákona a nemohou omezovat většinu. Družstvo bylo uvědoměno o možnosti požádat o subvenci na stavbu. Z účastníků řízení vyslovil souhlas se stavbou zástupce lipnického velkostatku. Ke služebnosti vyústění drenáží na své pozemky si však vymínil roční poplatek dvacet haléřů.

Zajímavý pohled dává využívání založeného hospodářského družstva a Rolnické mlékárny rolníky. Ze zápisů hospodáře z gruntu č. 37 z let 1910–1915 vidíme, že rolníci v družstvě nakupovali hnojiva, jadrná krmiva, krmnou sůl i jiné zboží. Vztahy k družstevním institucím však nebyly u všech rolníků příznivé. V roce 1910 odvolává František Pavelka z Černotína (39) a Josef Řehák z Hluzova (8) ve Zprávách hospodářských své tvrzení, že se při prodeji krmiv chová družstvo zjištně. František Pavelka si při svém hospodářství přivydělával zprostředkováním dodávky krmiv, hnojiv i jiného zboží sousedům. Družstvo mu odvádělo zákazníky, a tak reagoval po svém. U Josefa Řeháka se projevoval odpor k republikánské straně, která ovládala hranické družstevnictví. Jednatelům předsednictva Hospodářského družstva byl od roku 1919 černotínský starosta František Hrubec, od roku 1920 byl jeho předsedou.

Prodej mléka Rolnické mlékárně se rozvíjel pomalu, protože nebyla zavedena doprava do mlékárny. Denní donášení mléka stálým zákazníkům a prodej másla, tvarohu, vajec a drůbeže na trhu v Hranicích v úterý a v pátek dožíval velmi dlouho. Hluzov začal dovážet mléko do mlékárny až v roce 1935, kdy se k odvozu spojila asi čtvrtina rolníků. Podporu

stavbě mlékárny dali svými zárukami mimo jiné rolníci František Hrubec (30), Karel Šnejdrla (49), který byl od roku 1924 členem ředitelství mlékárny, a Karel Volek (48) z Černotína.

Po vzniku Vojenské akademie v Hranicích (1920) získali černotínští rolníci dodávku mléka této instituci. Vznikl Mlékařský spolek, jehož členy byli rolníci vlastníci koňské potahy. Ti se střídali denně při dopravě mléka. Mléko z Černotína při tom nakupovali také drobní obchodníci, mlékaři i jednotlivci. Přebytky mléka odebírala mlékárna. Tento obchod s mlékem zajišťoval členům spolku pravidelný příjem. Dodávka mléka akademii skončila v roce 1939 okupací republiky.

Generace občanů, která nastupovala do veřejného života v Černotíně kolem první světové války, byla ovlivněna nedávno vzniklými politickými stranami, lidovou a republikánskou – agrární. Rolníci už byli vesměs absolventy hospodářské školy, svá hospodářství se snažili vést racionálně, mnohdy i s účetní kontrolou. Jejich úsilím bylo vytvořit co nejvyšší zisk, který byl i měřítkem jejich veřejné práce. Základní zřetel kladli na to, aby se nezvyšovaly obecní přírážky k daním a tím i obecní investice. Nahospodařili značné prostředky, ale optimální rozvoj obce zanedbávali. Věnovali se politickému soutěžení v obci o moc, které nebylo vždy průhledné. Jejich životní ambice ukončila druhá světová válka. Ke kladům jejich působení patří uskutečnění elektrifikace obcí, kterou provedli po zřetelném zaváhání v Černotíně v roce 1928 a v Hluzově v roce 1931.

V roce 1922 byly ministerstvem zemědělství vytvořeny předpoklady pro zavádění kontroly užitečnosti dědičnosti hospodářských zvířat. Na Moravě působil na její zavedení profesor Vysoké školy veterinární v Brně Dr. Josef Taufer. V roce 1924 začal v Černotíně pracovat Spolek pro kontrolu užitečnosti a dědičnosti skotu s plemennou knihou v Černotíně. Předsedou spolku byl zvolen František Hrubec, prvním kontrolním asistentem byl Jan Svozil. V roce 1930 byl spolek zařazen do chovatelského obvodu místeckého.

V roce 1924 byli členy spolku chovatelé z Černotína, Milotic n. B., Špiček, Ústí a Zemský statek Kamenec. Zapojilo se 57 chovatelů, kteří chovali 176 krav. V roce 1925 přistoupilo patnáct chovatelů z Hluzova a Hustopečí n. B. Ke kontrole přibylo 39 krav. V roce 1927 vstoupili do spolku chovatelé z Jezernice, 14 členů chovalo 29 kontrolovaných krav. V roce 1928 se stalo členy spolku 25 rolníků z Býškovic. Kontrolovalo se tu 45 krav.

Do roku 1934 se prováděly negativní výběry krav. Počet kontrolovaných dojnic klesl na 103. Chovatelů zůstalo 48. Na snížení kontrolovaných krav měla vliv i probíhající hospodářská krize. Kvalita kontrolovaných krav se zvýšila. Černotínský kontrolní spolek se tím dostal mezi přední moravské obvody. Chovatelé zásobovali široké okolí kvalitním plemenným materiálem.

Profesor Taufer uvádí ve své studii o kontrole užitečnosti a dědičnosti skotu z roku 1936 výsledky užitečnosti dojnic v černotínském kontrolním spolku z let 1925 až 1928:

rok	obec	počet krav	kg mléka	proc. tuku	živá váha v kg
1925	Černotín	35	3096	3.83	551
	spolek celkem	129	2742	3.87	534
1926	Černotín	33	3396	3.92	548
	Hluzov	8	2284	3.98	565
	spolek celkem	173	2950	3.89	545
1927	Černotín	39	3120	3.89	534
	Hluzov	5	2752	3.83	571
	spolek celkem	166	2804	3.78	532
1928	Černotín	33	3010	3.94	528
	Hluzov	6	3225	3.89	553
	spolek celkem	155	3022	3.83	530

Nezastupitelné postavení v kontrole užítkovosti a dědičnosti zvířat měl kontrolní asistent, kterému připadla místní přezdívka „mlíkotoč“. Kontrolu ve stájích prováděl ve dvacetiosmidenních intervalech při ranním, poledním a večerním dojení. Zajišťoval nádoj v kg, odebíral vzorky ke stanovení tučnosti a kontroloval čistotu mléka. Evidoval narozená telata od kontrolovaných plemenic a vybraná telata k chovu tetoval. Posuzoval krmné dávky a navrhoval chovatelům opatření ke zvýšení užítkovosti dojnic. Černotínský obvod byl rozlehlý, což mu ztěžovalo práci.

V černotínském obvodu se choval skot červenostrakatý, bernsko-hanácký. V té době se mezi chovateli dodržoval přísné požadavek, aby barva dobytčete byla tmavá, ucelená, hlava bílá bez skvrn na mulci nebo bez skvrny kolem oka, jak říkali chovatelé „s brýlou“. Rozložení barvy u býčka vybraného k dalšímu chovu bylo hned zakresleno do jeho evidenční karty.

Snahou obcí bylo chovat býky z kontrolovaných chovů, aby se tak zvýšila hodnota odchovávaného dobytka. V Černotíně se chovali zpravidla tři plemenici v čísle 11. Licencovaní býci působili na zvyšování užítkovosti skotu v celé vesnici. Řada chovatelů, tak zvaných „býčkařů“, připravovala chovné býčky pro aukční trhy. Věnovali jim zvláštní péči. Chovali je ve výběžích a před aukcí, když byl býčkovi vložen do nosu vodící kroužek, učili je předváděcí chůzi a zvykali je na venkovní ruch. Podle zprávy z roku 1929 prodali chovatelé černotínského spolku v předchozím roce 33 býčků v ceně 2300 až 5000 Kč.

Dne 29. června 1926 se zúčastnili členové spolku Obvodové výstavy hospodářského zvířectva v Hranicích. Vystavované krávy a zvláště jalovice byly komisí hodnoceny jako dobré až velmi dobré. Černotínští chovatelé získali řadu cen. K prezentaci činnosti spolku i k propagaci zemědělství byly v Černotíně uspořádány dvě výstavy dobytka. V roce 1929 byla výstava zaměřena na výsledky plemenářské práce spolku, v roce 1934 to byla obvodová výstava veškerého domácího zvířectva. Svě nejlepší dojnice i jejich potomstva vystavovali členové spolku ze všech vesnic kontrolního obvodu černotínského. Obě výstavy byly dobře hodnoceny odborníky i chovateli, kteří obě výstavy hojně navštívili.

Chov plemenných býčků patřil k prestiži rolníků a přinášel jim také vyšší příjmy. Rozšíření kontrolních obvodů na Moravě zvýšilo konkurenci na aukčních trzích a spolu s krizí třicátých let chov býčků omezilo. V Černotíně se věnovala v menším nebo větším rozsahu chovu mladých plemenůků většina členů spolku. Mezi úspěšné chovatele patřil Karel Humplík (42), Karel Volek (48), Josef Pavlík (39), Josef Podepřel (16) i jiní.

Činnost spolku ovlivňovala společenské prostředí vesnice. Funkcionáři byli pod veřejným dohledem a zneužívání funkcí bylo tvrdě kritizováno. Spolek pro kontrolu užítkovosti a dědičnosti skotu byl zrušen v roce 1942 rozhodnutím protektorátních úřadů. Po skončení války v roce 1945 svoji činnost neobnovil. Někteří chovatelé býků pokračovali v chovatelské práci za změněné organizace kontroly užítkovosti a dědičnosti. Počátkem padesátých let, po zavedení inseminace skotu, se pak snížila potřeba plemenůků. Poslední chovný býk odešel ze stáje Karla Humplíka v roce 1958. Jako úspěšný zlepšovatel chovů působil ještě ve druhé polovině šedesátých let na inseminační stanici v Kuníně.

Při založení zemědělského družstva se delegovaní řečníci zavazovali pomáhat černotínskému družstvu v plemenářské práci, vědomi si, že genofond stáda, které družstvo zdědilo, má vysokou úroveň. Ve všední praxi však k pomoci nedošlo. Chovné stádo se rozplynulo, když se v rámci státního plánu věnovala pozornost užítkové plemenitbě bez ohledu na uchování cenných vlastností původního skotu. Špičkovým dojnicím také scházela individuální péče. Užítkovost dojníc se nakonec dostala do tehdy obvyklých průměrů. Tím se pionýrská práce černotínských chovatelů uzavřela.

Družstevnictví se stalo důležitým článkem života vesnice. Přispělo k vytvoření občanské společnosti, zvýšilo úroveň zemědělství i života vesnice. Rozvoj zemědělského družstevnictví pokračoval až do 2. světové války. Zastavením činnosti republikánské strany v roce 1945 se jeho další rozvoj zastavil. Družstevní vedení bylo totiž převážně v rukou funkcionářů této strany. Politický i hospodářský vývoj pak rychle směřoval k řešení, které otevřel únor 1948.

Prameny a literatura

(Práce vychází z kronikářských hodnocení družstevních iniciativ v obci Černotín u Hranic do roku 1948.)

Čep, Tomáš: Filosofické základy zemědělského družstevnictví. Z pozůstalosti.

Čep, Tomáš: Vývojové problémy české vesnice z hlediska sociologického. Česká zemědělská ekonomika, její vývoj a naléhavé úkoly. Praha 1940.

Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. VI. Ostrava 1978.

Chov hospodářských zvířat. Roč. 1926/27. Zemský výzkumný ústav zootechnický v Brně.

Chyský, Václav – Štěpán, Josef: Zpráva o kontrolních obvodech na Moravě za rok 1922 až 1930. Brno 1931.

Kniha zápisů Okresního družstva pro chov hovězího dobytka s plemennou knihou v Hranicích 1900–1920.

Krofta, Kamil: Dějiny selského stavu. Praha 1949.

Kronika obce Černotína od roku 1918.

Pamětní kniha fary v Černotíně od roku 1885.

Pamětní kniha obce Hluzova od roku 1918.

- Kříženecký, Jaroslav: Meze formalismu při oceňování a výběru plemenných zvířat. Československý zemědělec, č. 10/1936.
- Kutnar, František: Cesta selského lidu k svobodě. Praha 1948.
- Lom, František: Zemědělství v českých zemích od roku 1848. Brno 1939.
- Musiol, A. V.: Soudní okres hranický. Hranice 1936.
- Pozemková kniha Černotína.
- Pozůstalost po Karlu Humplíkovi (41).
- Skládal, Vladimír: Vyučování družstevnictví na zemědělských školách v Čechách a na Moravě. In: Česká zemědělská ekonomika, její vývoj a naléhavé úkoly. Praha 1940. Spisy Kampelíkovy. Praha 1922.
- Svozil, Jan: Kontrola užítkovosti a dědičnosti hospodářských zvířat na Hranicku. Záhorská kronika XII, 1929/30.
- Taufer, Josef: Výsledky kontroly užítkovosti a dědičnosti skotu na Moravě za léta 1923–28. II. Brno 1936.
- Vlček, Karel: Družstevní vesnice. Brno 1943.
- Výroční zpráva rolnické záložny v Černotíně za rok 1935.
- Vzpomínky občanů.
- Wenzel, František: J. R. Demel, zakladatel čs. družstevnictví. Českosl. zemědělec č. 28/1936.
- Zápis komisionálního jednání o odvodňování pozemků v Černotíně z 23. 6. 1904.
- Zápisník příjmů Františka Cagaše v letech 1910 až 1915.

Zdeněk Fišer

Vzpomínky na ing. Bohuslava Závadu, rodáka z Býškovic, brigádního generála in memoriam

Dočte-li čtenář předkládaného sborníku až k této stránce, jméno uvedené v nadpisu článku mu patrně nic neřekne. Nesetká se s ním v regionální literatuře, nezná je ani nejnovější Bibliografie okresu Přerov z roku 1993. I v rodné obci dotyčného, v Býškovících, tamní obyvatelé neposkytnou případnému zvědavci žádnou informaci, a snad pouze někteří si uvědomí, že na budově základní školy je od roku 1945 umístěna masivní deska z černého mramoru (rozměrů 50 x 100 cm) s poněkud objasňujícím textem: „V TĚTO ŠKOLE SE NARODIL 17. LEDNA 1890 RUSKÝ LEGIONÁŘ PLUKOVNÍK ING. BOHUSLAV ZÁVADA. ZA SVOU ČINNOST V ODBOJI PROTI NĚMECKÝM OKUPANTUM BYL VĚZNĚN A 26. SRPNA 1942 V BERLÍNĚ POPRAVEN. NEZAPOMENEME.“

Nezapomeneme? Skutečnost, zdá se, svědčí o něčem jiném. Snad byl dosavadní nezáměr způsoben tím, že Bohuslav Závada prožil v rodném kraji pouze mládí a pak jej osud zavál na jiná místa, kde v různých hodnostech a funkcích působil v československé armádě. Po pravdě řečeno, pozornosti historiků unikal i tam, přestože jeho životní osudy nepostrádají dramatickosti a prolínají se s významnými okamžiky našich moderních dějin – platí to o jeho působení v čs. legiích v Rusku, o době, kdy velel 30. pěšímu pluku „Aloise Jiráka“ ve Vysokém Mýtě, i o okamžicích, kdy jej odbojová činnost proti nacistickému režimu přivedla až na popraviště.

Následující stránky tedy chtějí připomenout člověka, který víře ve svobodu a demokracii přinesl oběť nejvyšší. Nejde ještě o ucelenou studii či dokonce Zavadovu biografii; k tomu máme dosud skutečně málo podkladových materiálů. Čtenáři předkládáme především soubor vzpomínek rodinných příslušníků a přátel. Svou faktickou výpověď jistě zaujmou a stanou se pro zájemce o historii vojenství a odboje za 2. světové války prvotním zdrojem informací, které dalším výzkumem sami nepochybně rozšíří.

První ukázkou jsou výpisy z rodinné kroniky, vedené Josefem Zavadou, otcem Bohuslava Závady. Zachycují pobyt rodiny v Býškovících v letech 1888–1900, kde byl Josef Závada jmenován řídícím učitelem na tamní jednotřídní škole, a evokují především prostředí, v němž se Bohuslav Závada narodil a prožil první léta svého života. Jejich druhá část je vzpomínkou otce na synovu vojenskou kariéru i hořký konec, včetně jeho posledního dopisu z vězení krátce před opravou.

Také další přílohy pocházejí od rodinných příslušníků: Na otce vzpomíná dcera Miloslava Zavadová, provdaná Skálová a jeden z příbuzných,

Manželé Závadovi se syny Bohuslavem a Vojtěchem. Foto z Býškovic (cca 1894).

Bohumil Hrnčířik. Nechybí ani výpovědi Závadových přátel a spolubojovníků: zástupce velitele 30. pěšího pluku plk. Karla Janoucha a mjr. Bohumila Tesárka, příslušníka štábu téhož vojenského útvaru, který byl vězněn souběžně se svým velitelem.

Vzpomínky pamětníků jsou doplněny dvěma básněmi Bohuslava Závady, vzniklými za jeho věznění. Závada měl totiž úzký vztah ke kultuře, miloval knihy a hledal v nich inspiraci. Právě z jeho podnětu byl 30. pěší pluk ve Vysokém Mýtě pojmenován „plukem Aloise Jiráska“; byl to vlastně jediný vojenský útvar tehdejší čs. armády, pojmenovaný po žijící osobnosti. O jeho vztazích s milovaným spisovatelem nakonec vypovídá i dochovaná korespondence, dnes uložená v Okresním muzeu v Náchodě.

Závada sám pak nebyl bez jistého literárního nadání, jemuž však dal zaznít teprve v nejkřutějším období svého života. Ukázky z jeho básnické

tvorby dokládají silnou citovou vazbu k rodině i ke kraji pod Hostýnem, kde se narodil a prožil mládí a s nímž jej spojovaly ty nejkrásnější chvíle.

I poslední publikovaný text je poetickým dílkem, tentokrát z ruky Ilji Barta (1910–1973), vlastním jménem Julia Bartoška, českého básníka, překladatele a novináře, dočasného Závadova „spolubydlícího“ za jejich věznění v nacistické káznici v Lipsku od září 1940 do konce ledna 1941. Báseň „Verlegung Závadas“ přesvědčivě vypovídá o kouzle a síle Závadovy osobnosti.

Rád bych při této příležitosti poděkoval panu JUDr. Františku Vaškovi z Brna, že mě na polozapomenutou postavu ing. Bohuslava Závady upozornil a především že mě seznámil s jeho dcerou, paní Miloslavou Skálovou, žijící rovněž v Brně. Jí jsem zavázán za možnost nahlédnutí do písemných materiálů, týkajících se osudů jejího otce a rodiny vůbec, dále za souhlas se zveřejněním několika vzpomínek i za sepsání vzpomínky vlastní, jež je jistě tou výpovědí nejcitovější. Snad i jejich prostřednictvím se tak pro region Přerovska naplní alespoň částečně obsah posledního slova, uvedeného na Závadově pamětní desce v Býškovcích.

Životopis ing. Bohuslava Závady

(Sestaven dle údajů dcery Miloslavy Závadové–Skálové a dle údajů Kmenového listu, uloženého ve Vojenském historickém ústavu v Praze.)

Bohuslav Závada se narodil dne 17. ledna 1890 v Býškovcích (dnes okres Přerov). Jeho otec Josef Závada byl od roku 1888 v místě učitelem jednotřídní školy. Matka, Josefa Koutná, pocházela z Libosvár u Bystrice pod Hostýnem. Bohuslav, jejich nejstarší dítě, měl postupně ještě pět sourozenců – bratry Vojtěcha (* 1893), Jaromíra (* 1894), Stanislava (* 1898), Miloslava (* 1900), a dceru Miloslavu (* 1901).

V září 1900 se rodina přestěhovala do Dobrotic na Holešovsku. Důvodem byla především blízkost reálného gymnázia v Holešově, jež Bohuslav Závada a všichni další sourozenci skutečně absolvovali. Po maturitě studoval od roku 1907 v Brně, na české technice, obor stavební inženýrství. Po dokončení studia nastoupil v roce 1913 na jednoroční vojenský výcvik v tehdejší zeměbranceckém pluku č. 14 v Brně.

Krátce po vypuknutí 1. světové války byl poslán na ruskou frontu a již v listopadu 1914 byl zraněn. Po vyléčení hladkého průstřelu nohy byl poslán opět na ruskou frontu, kde na jaře 1915 přeběhl do ruského zajetí.

Již 17. června 1916 vstoupil do tehdy se formujícího 1. čs. střeleckého pluku československých legií (záložní rota v Kijevě). S legiemi absolvoval celou jejich anabázi. Do vlasti se vrátil teprve v létě 1920 na lodi Generál Grant přes Vladivostok, Singapur a Suezský průplav. Během služby v legiích působil u různých složek. Po jistou dobu pracoval rovněž v ústředí ruské pobočky Československé národní rady, vedené T. G. Masarykem. V červenci 1919 obdržel řád „Sokola“ a postupoval také ve vojenských hodnostech – 12. května 1920 byl povýšen na podplukovníka.

Po návratu působil zprvu na ministerstvu národní obrany v Praze, v kanceláři čs. legií. V roce 1926 byl převelen k posádce do Břeclavi a v roce 1928 (29. února) byl jmenován zástupcem velitele 30. pěšího pluku ve Vysočém Mýtě. Velmi se přičinil o to, aby byl útvar pojmenován „plukem Alois-

se Jiráska“, jehož byl velkým obdivovatelem. K 30. prosinci 1929 byl jmenován plukovníkem pěchoty a 15. října 1931 se stal velitelem zmíněného pluku.

V druhé polovině 30. let, v souvislosti se zvyšujícím se nacistickým nebezpečím, spolupracoval plukovník Závada na projektech hraničních opevnění východních Čech, zvláště obranného pásma v Orlických horách, kde byly budovány největší pevnostní tvrže (Hanička, Adam, Dobrošov).

Mnichov prožíval s hořkostí. Po okupaci okleštěné republiky Německem odešel z vojenské služby. Přijal místo profesora na Průmyslové škole v Hradci Králové, kam se také s rodinou přestěhoval. V té době se zapojil do ilegální činnosti v odbojové skupině „Obrana národa“.

Dne 8. února 1940 byl zatčen gestapem a obviněn z velezrady na německém národě. Postupně byl vězněn a vyslýchán v nacistických věznicích v Pardubicích, Drážďanech, Lipsku a Gollnově. Spolu s majorem jezdeckta Bohuslavem Kohoutem byl 7. ledna 1942 v Berlíně odsouzen k trestu smrti. Oba byli popraveni stětím ve stejný den – 26. srpna 1942 – v berlínské věznici Plötzensee.

Po osvobození byl ing. Bohuslav Závada výnosem ministerstva národní obrany z 26. října 1946 č. 101 povýšen na brigádního generála in memoriam. Také jeho alma mater, česká technika v Brně, mu 17. listopadu 1949 udělila čestný doktorát technických věd in memoriam. Bohuslav Závada byl nositelem celkem 9 vyznamenání, z nichž některá obdržel posmrtně.

Ing. Bohuslav Závada byl ženat s Boženou Kopřivovou, pocházející z Tučap u Holešova. V manželství se narodilo celkem pět dětí.

Jeho oběť vedle pamětní desky v Býškovcích připomíná další pamětní deska ve Vysokém Mýtě. Tam je po něm pojmenována rovněž jedna z ulic. Další memoriální památky na plk. Závadu se nacházejí v Hradci Králové. Jedná se o pamětní desky v budově dřívější Státní průmyslové školy stavební a na základní škole v Šimkově ulici. Konečně je jeho jméno vzpomenueno na pomníku obětem 1. a 2. světové války.

Záznamy z rodinné kroniky, sepsané retrospektivně (1943 a 1952) Josefem Zavadou

Ze zkušeností životních

První žádost o místo podal jsem do Drahotuš na Hranicku. Tamní hejtman mi však hned řekl, že místa v okrese se zadají především tamním rodákům a tím pro Drahotuše byl Ant. Zdráhala z Černotína.

Druhou podal jsem o Loukov na Holešovsku v září 1882.

Otec se mi podívoval slovy: „Ty chceš mezi ty handlíře do Holešova?!“ To však nezviklalo mé odhodlání, líbilo se mi, že Loukov je poblíž Hostýna.

Okresní školní rada tehdejší za předsednictví hejtmana Flaschara, Němce, úřadovala německy, proto jsem dostal první dekret německý. Ku přísaře jsem se dostavil v čamaře, čímž jsem si hejtmana Flaschara hned v počátcích proti sobě popudil. Když jsem pak po 3 letech, byv ustanoven v Dobroticích, ku přísaře opět v čamaře se dostavil, vytýkal Flaschar řídicímu učiteli Kulhajovi, proč mne nenapomene, abych tak provokativně nechodil.

Bohuslav Závada na studiích v Brně.

Při kompetenci mé o Býškovice v r. 1887 byl rozhodně proti mně, avšak vlivem inspektora Rosypálka a evangelických farářů, členů okresní školní rady, dostalo se mi stanovení na tamní zánovní jednotřídní škole.

Při přísaze pravil mi hejtman Flaschar: „Vy Safato, nedělejte mi v těch Býškovicích žádnou slovanskou propagandu!“

Jeho otcovského napomenutí jsem však neuposlechl, dělal jsem slovanskou propagandu a to mi mělo být osudným.

Po nastoupení služby v Býškovicích seznal jsem, že jsem v zaostalé obci, kam nepřicházely noviny, mimo jedině klerikálního Hlasu, který všechovský farář dával bratru své kuchařky. Snažil jsem se tedy stýkati s odrostlými mladíky, budit v nich zájem o národní věci, o čtení knih a novin a navrhl jsem založení čtenářského spolku s názvem tehdy nejvíce obvyklým – Beseda.

Založení spolku nešlo hladce. Rakouské úřady věřily v tom činnost státu nebezpečnou, stanovy ne a ne schválit. Než i my jsme byli houževnatí a předkládali vytrvale, až konečně byly schváleny.

Účastníci 2. plenárního zasedání odbočky Československé národní rady v Kyjevě v prosinci 1917.

Sedící zleva: praporčík Špaček, neznámý, T. G. Masaryk, Jiří Klecanda, major Chalupa. Prostřední řada: třetí zleva Bohdan Pavlů, čtvrtý Josef David. Nahoře zleva: Dr. Eisenberger, Dr. Josef Kudela, Bohuslav Závada, Dr. Jan Jesenský; ostatní jménem neznámí.

Po ustavení spolku octlo se předsednictvo u okresního soudu na žalobu okresního hejtmana Wachy pro nedodržení přesné 3 denní lhůty ku předložení zápisu o ustavující valné hromadě.

Okresní soudce v Bystřici pod Hostýnem (žid Jakob) podivoval se tomu, že si okresní hejtman se žalobou tak přispíšil a vyměřil předsednictvu mírnou pokutu 2 zl., ač i to, jak bylo patrné, nerad dělal s ohledem na žalobce.

Spolkovou místnost jsme si pořídili ve výměně rolníka Vaňka. Tam jsme se scházeli ve středu a v neděli pravidelně a vedle toho dle potřeby i jindy. Založili jsme si slušnou knihovničku a předplatili časopisy: Selské listy, Moravskou Orlici a Milotického hospodáře. Ve spolkové místnosti čítali noviny členové střídavě nahlas a o přečteném se debatovalo. Vedle čtení knih a časopisů pěstovali jsme zpěv a cvičili divadelní hry. Jevišťe jsme měli velmi primitivní, bez kulis, oponu ozdobenou výšivkami opatřila má žena.

Tato spolková činnost nebyla po chuti všechovskému četníku, kaplanu a býškovskému starostovi.

O okresní konferenci v r. 1890 vyhledal mne tajemník z hejtmanství, jehož jsem neznal, ten mne důtklivě varoval, abych zanechal veškeré mimoškolní činnosti, že se jedná o mou suspendaci. To mi řekl večer v hotelu „Nový svět“, kam jsme vzdálení byli sjeti.

Té noci jsem nespal. Ráno jsem došel k inspektorovi Rosypálkovi s dotazem, oč se jedná. Ten se podivil, že jsem ničeho netušil, přečetl mi tedy udání založené na těchto bodech:

1. Svádí mládež a popuzuje proti rodičům. 2. Zavádí v obci protivládní noviny. 3. Je protivládní. 4. Protidynastický. 5. Protináboženský vůbec. 6. Protikatolický zvlášť. Jediný z těch bodů stačil za Rakouska k suspendaci učitele.

Inspektor se po přečtení deliktů bystře podíval a tázal se, jak se hodlám bránit. Odpověděl jsem: „Nehodlám se hájit, poněvadž mi to nic neprospěje, mému tvrzení nebude uvěřeno, ale žádám, aby se mnou bylo zavedeno disciplinární řízení a vymíňuji si jedině, aby nebyl dotazován četník Maňák, kaplan Matěj a starosta, jež pokládám za udavače. Vysloví-li se proti mně polovina občanstva, podrobím se každému trestu.“

Inspektor se spokojeně usmál a pravil: „Troufáte si obstát?“ Já sebevědomě: „Ano“. Nato on: „Běžte k hejtmanovi a řekněte mu to tak, jak jste to řekl mě.“

Hejtman Wacha nechtěl se mnou vůbec jednat a odkázal mne na inspektora, který prý mi řekne, na čem se usnesli. Vrátil jsem se tedy k inspektorovi se zprávou, jak jsem pochodil.

Inspektor mne vyzval, abych šel s ním k hejtmanovi. On vstoupil napřed sám do hejtmanovy kanceláře, pak poslal mne. Hejtman nebyl již tak nevlídný, opakoval jsem totéž, co jsem řekl inspektorovi, že žádám o disciplinární řízení.

Hejtman: „No, na základě anonymního udání nehodlám zavádět disciplinární řízení.“ Já: „To mi nepomůže, poněvadž to předpojetí proti mně zůstane a toho se chci zprostit.“ Hejtman: „Konejte svou povinnost a ničeho se neobávejte. Pokud se té hymny týká, měli jsme ji na programu při slavnostním zahájení spolkové činnosti besední, vím, že máte jinou hymnu než rakouskou!“ Dalších následků to pro mne nemělo.

Činnost Besedy v Býškovících vyvíjela se započatým směrem, členů přibývalo, když se pak sešlo první divadlo, naklonila si Beseda i mnohé lhostejné k její činnosti a postupem doby nabyla takového vlivu, že se Býškovice staly jednou z nejpokrokovějších obcí na okrese a Záhoří.

V r. 1900 nastoupil jsem službu v Dobroticích, byv tu ustanoven před vypsáním konkurzu a po jeho uplynutí byl jsem definitivně potvrzen. Tím bylo splněno mé nejlepší přání, tím umožněno bylo mým hochům navštěvovati střední školu v Holešově z domu.

Vzpomínky na syna Bohuše

Když se schylovalo k 1. světové válce r. 1913, byl povolán k vojsku jako jednoroční dobrovolník a v r. 1914 odeslán na frontu na ruské bojiště, odkudž na podzim přijel s prostřelenou nohou. Po vyléčení poslán opět na bojiště a počátkem r. 1915 octl se v ruském zajetí a odeslán do Sergače, kde trávil dny zajetí dosti příjemně, zabýváje se porízením plánů na školu a obecní park.

V r. 1916 přičiňoval se o založení čsl. legií a v r. 1917 dosáhl povolení k náboru dobrovolců. To prováděl s vášní svému vlasteneckému cítění rovnou, jezdě koňmo po továrnách a dolech na Urale a na širé Rusi.

V r. 1918 pracoval již v ústředí Národní Rady vedené prof. T. G. Masarykem.

Po mnohých jednáních a průtazích o návrat čsl. legií do vlasti vrátil se jako podplukovník i s bratrem Jaromírem, který byl poručíkem horského dělostřelectva, r. 1920.

Po prodlení jisté doby v ministerstvu války v Praze byl jmenován velitelem pěšího praporu v Břeclavě.

Po roce byl přidělen ku 30. pluku Aloise Jiráska ve Vysokém Mýtě; po odchodu plukovníka Salzmana stal se jeho velitelem a velitelem posádky vysokomýtské.

Za okupace naší vlasti Němci v r. 1939 měl uloženo ilegální Národní radou pečovatí o zachování lásky a věrnosti lidu jihovýchodních Čech republiky a jejímu prezidentu Eduardu Benešovi, což vykonával s horlivostí své lásce k vlasti rovnou.

Za tuto vlasteneckou práci žalářován byl Němci od r. 1940 v Lipsku, Drážďanech, Gollnově a Berlíně, kde byl odsouzen ku trestu stětí hlavy.

To bylo vykonáno 26. 8. 1942.

Za dobu žalářování dopisoval nám a my jemu jednou za měsíc, jak bylo dovoleno.

Boženka za ním dojela dvakrát, jednou i s Božičkou, a přinesla nám od něho dopisy.

Do poslední chvíle doufal, že se navrátí.

Dopisy jeho jsou plny horoucí lásky k rodině i k nám rodičům a sourozencům. Poslední z nich psaný nemohu přechísti bez hlubokého pohnutí a slz...

„Ing. Bohuš Závada. Berlín–Plötzensee 25. VIII. 1942.

Drahý tatínku a maminko,

píšu Vám nejtěžší řádky ve svém životě, protože vím, jak bolestnou ránu Vám působím, Vaší lásce.

Odpusťte mi to!

Prál jsem si z hlubokého srdce, abych se s Vámi shledal, mohl Vám poděkovat i pokud možno odměnit se ještě za všechno, co jste mi dali, za lásku, za Vaše oběti, pokud by Bůh ještě dal.

Kolikrát jsem v mysli prošel celé své mládí od dětství v Byškovcích přes Dobrotice, svá studia, válku až do přítomnosti a vzpomínal vděčně Vás i nebožky maminky. Nebyl jsem ve svém mládí vždy dost uznalý a vděčný, odpusťte mi to!

Milý tatínku!

Prál jsem si ukončit život tak plodný jako Váš, podzimem stejně slunným. Prozřetelnost velí jinak. Skláním se. Přijměte i Vy můj odchod tak, jak jej přijímám já sám, jako vyšší nutnost.

Věřím, že se nahoře shledáme. Přijměte jej, jak jste žil celý svůj silný, statečný a krásný život.

Děkuji Vám za to, čím jsem, čím jste mne udělal příkladem a obětmi.

Budte podporou mým milým, dokud vám Bůh dopřeje. Budte dlouho zdraví! Pozdravte za mne mamiččin a Miláčkův hrob.“

Rodina Závadových v roce 1920. Stojící zleva synové Bohuslav, Vojtěch a Jaroslav, sedící zleva dcera Miloslava, 2. manželka Marie, roz. Pospěchová, Josef Závada, nejmladší syn Stanislav.

Vzpomínky Miloslavy Závadové, provdané Skálové, na otce, z roku 1999

Mládí

V malebné vesnici Býškovice u Bystřice pod Hostýnem byl v r. 1888 ustanoven do jednotřídní školy mladý učitel Josef Závada. V témže roce uzavřel manželství s milovanou ženou Josefou Koutnou z Libosvár. Zůstal zde i jako řídící učitel do roku 1900.

Bylo to šťastná léta mladých manželů, neboť se jim tam narodilo pět synů. Nejstarší z nich, Bohuslav, přišel na svět 17. 1. 1890 a byl přijat s nesmírnou láskou a něžností obou rodičů. Pětici synů – z nichž však jeden jako dítě zemřel – doplnila jako poslední dítě dcera. Všechny děti byly nadané, vnímavé a láska rodičů z nich vychovala lidi nesobecké, citlivé a obětavé. Tyto vlastnosti se později projevily u všech v různých životních situacích, nejvíce však u nejstaršího Bohuslava, mého otce.

Od roku 1900 žila celá rodina v Dobroticích u Holešova, kde otec Josef Závada byl opět řídícím učitelem. O novém místě rozhodla hlavně okolnost, že v Holešově bylo reálné gymnázium, kam mohli chlapi pěšky docházet. Postupně tam chodili všichni. Bohuslav vstoupil do gymnázia již v roce 1900 a studoval s výborným prospěchem. Na tato školní léta vzpo-

Pplk. ing. Bohuš Závada, velitel pěšího praporu v Břeclavi, rok 1926–1927.

míval tak rád, že přivezl gymnáziu sbírku motýlů, kterou zakoupil v Singapuru při návratu z legii.

V roce 1905 stihla rodinu těžká ztráta, neboť na těžkou bronchitidu a následný zápal plic umřela matka. Zhroucený otec přivedl dětem po nějakém čase ze svého rodiště u Starého Jičína druhou matku, aby osiřelým dětem nahradila mateřskou lásku. Nejstarší syn Bohuslav si uvědomoval velkou oběť, kterou rodině dala druhá matka a i v poslední hodině před popravou jí děkoval, že se jich ujala.

Všichni synové vystudovali nejen gymnázium v Holešově, ale i vysoké školy, jak poznamenává s otcovskou pýchou dědeček Josef Závada ve své kronice. Bohuslav si vybral obor stavitelský na České technice v Brně. Přivydělával si kondicemi a přijal také místo druhého tajemníka v Kaunicevých kolejích, aby nezatížil příliš rodinný rozpočet. Z mnohého odříkání v dětství, kdy museli pomáhat na poli a v zahradě, mohl překonat i svízele mimo domov.

Studium na České technice v Brně ukončil v roce 1913 s výborným prospěchem. Je to doloženo skutečností, že mu Vysoké učení technické v Brně udělilo v roce 1949 in memoriam doktorát technických věd.

I. světová válka 1914–1918

Z kroniky dědečka Josefa Závady čteme: „Bohuš byl povolán k vojsku roku 1913 jako jednoroční dobrovolník a v roce 1914 odcházel jako kadet aspirant na ruskou frontu. Nebylo mi možno rozloučit se s ním, tím toužebněji jsme očekávali jeho první zprávy z pole. Netrvalo však dlouho a přišel sám s prostřeleným chodidlem. K ošetřování byl přidělen do sokolovny v Holešově, odkud se mohl občas podívat i domů. Po brzkém uzdravení byl poslán zpět na ruskou frontu a počátkem roku 1915 se dostal do zajetí, pamětliv otcovské rady: „Jakmile budeš moci, hleď se dostat k báťuškoví.“

Začátkem zajetí byl odeslán do Sergače, kde trávil dny tím, že zhotovil plány pro místní školu a obecní park. Od r. 1916 se přičiňoval o založení čs. legií a v r. 1917 dosáhl povolení k náboru dobrovolníků do legií. Jezdil na koni po Urale a „širé Rusi“, kde byly továrny a doly, v nichž pracovali zajatci. Svou horlivostí získal mnohé vojáky do řad legionářů. Na počátku roku 1918 pracoval již v ústředí Národní rady, vedené T. G. Masarykem, s jehož idejemi plně souhlasil.

Po mnohých jednáních a průtazích o návrat čsl. legií do vlasti se v roce 1920 vrátil jako podplukovník. I na tuto svízelnou cestu přes celé Rusko až do Vladivostoku vzpomínal často. Nejčastěji se s obdivem zmiňoval o nádheře Bajkalu a stepích, ale i o krutých bojích s rudoarmějci a o umučených „bratřech“, jak si legionáři říkali. Cesta do Československa vedla pro ně přes Singapur a jižní moře kolem Asie. Po návratu domů zůstal v Praze na ministerstvu války, aby pomáhal legionářům najít civilní zaměstnání, do kterého se sám také chtěl vrátit. V té době se také oženil s Boženou Kopřivovou, dcerou řídícího učitele v Tučapech u Holešova. Na žádost ministerstva v čs. armádě zůstal, aby pomáhal formovat armádu nové republiky. V roce 1926 byl převelen jako velitel k pěšímu praporu do Břeclavi a v roce 1928 do Vysokého Mýta.

Život u 30. pěšího pluku Aloise Jiráska

Ačkoliv se můj otec narodil na Moravě – Valašsku, jak hrdě a s úsměvem říkal – Vysoké Mýto se mu stalo velmi blízkým. Bylo to nejen proto, že mohl utvářet nejdříve jako zástupce velitele a potom jako velitel pluku charakter československé armády, ale také proto, že Vysoké Mýto leželo v blízkosti Hronova, kde žil spisovatel Alois Jirásek. Otec byl velký milovník literatury, měl od studií styky se spisovateli a umělci a sledoval jejich činnost. Mezi jeho největší radosti patřila návštěva knihkupectví (kde měl otevřený účet) a výstavních síní na Vysokomýtsku a v Praze. Ihned po návratu k 30. pluku založil vojenské „Zátiší“ s knihovnou, kinem, bufetem i čítárnou se šachovými stolky. Staral se nejen o výcvik vojska k boji, avšak považoval za důležité, aby vojáci byli vzděláváni rovněž duševně. Sám konal přednášky a projevy na celém Vysokomýtsku.

S mistrem A. Jiráskem vešel velmi záhy do osobního styku. Věděl, co jeho knihy znamenaly pro čsl. legie, jak utužovaly lásku k národu a jeho svobodě, jak otvíraly velkou minulost a statečnost bojovníků za pravdu proti otroctví. Mistr Jirásek byl nesmírně skromný člověk, plný vzácné úcty k těm, kteří jeho spisovatelskou snahu pochopili a jeho vědecko-historickou činnost přijali. S otcovým návrhem, aby 30. pěší pluk byl pojmenován jeho jménem, nakonec souhlasil. Svědčí o tom vzájemná korespondence. V listu „Co má vědět každý třicátník“, vydaný pro zátiší pěšího pluku 30 A. Jiráska, zdůvodňuje se pojmenování pluku takto: „Za světové války postavil se Alois Jirásek neohroženě v čelo národního zápasu ve vlasti o osvobození a první podepsal slavný manifest československých spisovatelů. Byl za své zásluhy vyznamenán revoluční medailí.“

Velkou událostí pro Vysoké Mýto byla návštěva prezidenta T. G. Masaryka 9. 7. 1929 k 10. výročí bojů 30. pěšího pluku na Slovensku; současně útvar pojmenoval plukem Aloise Jiráska na památku toho, že „pluk slavně bojoval ve stopách Jiráskových bratrstev u Lučence i Košic.“

Mistr Alois Jirásek navštívil svůj pluk 4. 11. 1929 v průvodu tehdejšího velitele 4. divize gen. L. Krejčího a svůj projev ukončil krásnými slovy: „Přeji Vám, aby služba naší republiky, která na Vaši oddanost spoléhá a může spoléhati, byla Vám vždy milá.“ Zemřel 12. 3. 1930 ve věku 80 let. Jeho rodina – syn, snacha, dcera – byla s otcem a plukem ve styku do roku 1939.

Druhou velkou činností pro obranyschopnost republiky byla pro otce, jako stavebního inženýra, stavba východočeského opevnění od Dobrošova po Haničku. Stal se vrchním velitelem tohoto úseku a znal ho do největších podrobností a mohl přispět i odbornou radou. I když v současné době by byla forma válečného konfliktu pravděpodobně jiná, zůstáváme s úctou a obdivem stát před důmyslným a precizním opevněním. Snad si ani nedovedeme představit, s jakou bolestí odevzdával opevnění do rukou německého velitele po mnichovské zradě v říjnu 1938. To byla první velká rána pro armádu, která žila velkými vlasteneckými ideály a znala svoji sílu a připravenost, i když ne úplně dokončenou.

Druhá velká rána postihla 30. pluk A. Jiráska 15. 3. 1939, kdy došlo k okupaci celé Československé republiky a kdy se odtrhlo Slovensko a vznikl protektorát Čechy a Morava – Böhmen und Mähren. Bojovníci z I. světové války, ale i mladí a nejmladší slíbili věrnost republice a vytvořili síť ilegální činnosti Obrana národa. Plukovník ing. B. Závada se vzdal možnosti odejít za hranice a přepustil své místo svému zástupci plukovníku Janouchovi, který odešel do Velké Británie a tím se zachránil. Otec přijal místo profesora na stavební průmyslovce v Hradci Králové, kam se s rodinou odstěhoval. Odtud řídil s majorem Kohoutem ilegální činnost.

Všechny neblahé události snášel s vojenskou kázní, i když s mnohými rozkazy jistě nesouhlasil a jeho moudré a statečné srdce vědělo, že musí bránit podruhé svobodu a samostatnost své vlasti.

Odboj za II. světové války v letech 1939–1945

Skupina Obrana národa byla záhy německým gestapem odhalena a postupně zlikvidována. Soustředili se samozřejmě na armádu, o níž vědě-

Alois Jirásek v doprovodu velitele divize gen. Krejčího a okresního hejtmána JUDr. Karla Žaluda vykonal 4. 11. 1929 přehlídku pluku. Muž s buřinkou za A. Jiráskem je starosta města Rudolf Ostadál, zcela vlevo Jiráskův syn.

Fotoarchiv Okresního muzea ve Vysokém Mýtě.

li, že se chtěla bránit a nepoddá se, a také na vlastenecké složky jako byl Sokol, Spolek spisovatelů a umělců aj.

Plk. ing. Bohuslav Závada byl zatčen 8. 2. 1940 v nedělních ranních hodinách ve svém bytě v Hradci Králové za účasti celé rodiny, v přítomnosti manželky a čtyř dětí. Jeho odchod byl po láskyplném rozloučení klidný a důstojný. Stejně tak se choval i ve vězení, jak o tom svědčí spoluvězení i jeho dopisy. Trpěl statečně a neztrácel naději. Do své malé bible, která mu byla povolena, si napsal: „Dum spiro, spero.“ Neztrácel naději, že bude pokračovat ve svém díle po osvobození. Teprve dopisy na rozloučenou svědčí o pokorném přijetí konce života.

První vězení otcovo bylo v Pardubicích, kde začaly kruté výslechy. Překonával vše s duševní statečností. Když nemohl chodit, kreslil maminkou

Alois Jirásek se chystá k přehlídce „svého“ pluku. Vpravo velitel 4. divize generál Ludvík Krejčí, zcela vlevo velící důstojník (muž s helmou) plk. ing. Bohuslav Závada. Fotoarchiv Okresního muzea ve Vysokém Mýtě.

propašované kvítko nebo spoluvězně a vydal i sešitek „Bodláčí“ o vězeňském životě. Dozorci byli ještě Češi a přes naše příbuzné z Pardubic přece něco málo byli ochotni přinést tam i zpět. Tak se kresbičky dostaly k nám a byly nám připomínkou, že se otec nevzdává a bojuje tím, co měl nejraději: literaturou a uměním.

V Pardubicích byl poprvé obviněn z velezrady a úschovy zbraní – několika pušek v legionářském muzeu – a protiněmeckého vlivu na čs. armádu v odboji Obrany národa. Pak následovala vězení v Drážďanech, Lipsku, Berlíně a v Gollnově. Obvinění z velezrady proti Německu a vlivu na čs. armádu rozhodlo o soudu, který pak vyřkl ortel nejvyšší.

Ve věznicích strávil otec dva a půl roku. Ačkoliv tělesně nesmírně strádal hladem, nemocemi, ztrátou zubů a revmatismem a jeho vysoká postava se zhroutila, jeho dopisy a jeho písmo byly klidné a pevné a projevoval více starostí o nás, než o sebe. Jeho myšlenky směřovaly ke starému otci, domovu a valašskému kraji. V jednom lepším období v Lipsku mu byla povolena tužka, kterou si pak důmyslně schovával pro soukromé psaní. Tak se nám dostaly při matčiných návštěvách jeho básně a vzpomínky, které byly později tištěny vedle jeho fotografií v novinách vysokomýtských a holešovských. Jeden z jeho spoluvězňů, básník Ilja Bart, složil na otec báseň, kterou přepsal na kapesník a tak ji poslal domů.

O životě ve vězení jsme po válce dostali vzácné zprávy od škpt. Bohumila Tesárka, který byl zatčen o jeden den později ve Vysokém Mýtě spolu s dalšími důstojníky pěšího a jezdeckého pluku, zapojených do Obrany

národa. Škpt. Tesárek prošel celou anabází jako otec, setkávali se při vycházkách na vězeňském dvoře, občas si mohli podstrčit moták a jednou dokonce omylem byli dáni do jedné cely. Jeho vzpomínky na plk. Závadu jsou plné úcty jak pro organizování odboje, tak i pro jeho chování v celách různých věznic. Hluboce se mu vryla věta, kterou otec napsal zbytkem vzácné tužky do stěny: „Co v srdcích chováme jako zář svých zřítelnic, to nám bude jednou soudcem a nikdo víc!“ Dále cituji ze vzpomínek škpt. Bohumila Tesárka: „Jeho autorita, rozvážné a povzbuzující jednání působí blahodárně na ostatní druhy a stává se rádcem, přítelem a druhem všech bez rozdílu a povolání. Pro každého má vždy něco, čím uklidní roztěkanou mysl, čekající nepříjemný zvuk klíčů a zarachocení zámku a pak následující výslech. Ve vhodnou chvíli a milými slovy přeruší mrtvé ticho, padnuvši pozdě večer do cely s druhem, vyčerpaným výslechem. Zde a i jinde zaznívají verše Nerudovy, Vrchlického, Bezruče, Hory, Palackého, Jiráska a jiných i antických autorů.“

Začátkem února 1941 odjela celá skupina s velkým transportem přes Berlín a Štětín do káznice v Gollnově. Zde vládl tvrdou pruskou kázní mjr. v záloze Junker. Přesto se vězňům daří předávat si motáky na klozetovém papíře. Otec si je snažil ukrýt pod podšívku kabátu, ale byl dozorcem průzorem ve dveřích spatřen a vše mu bylo zabaveno. Přesto znovu pokračoval v psaní, protože duševní činnost jej udržovala při životě i v hladu, nemocech a brutálním zacházení.

Dne 7. ledna 1942 časně ráno odvážel krytý vůz všechny předvolané k soudu v budově Bellevuestrasse. Před zahájením procesu byli uzavřeni jednotlivě do cel, kde stěny byly pokryty nápisy v němčině, holandštině, ruštině, polštině, angličtině, francouzštině, ale nejvíce v češtině. Např. „Češi, byli jsme a budem! Ano, ještě nikdy nebylo, aby nějak nebylo. Jaroslav Hašek 1941. Vlasti zdar, Němcům zmar!“ Byly tam napsány i vlastenecké básně. Často poslední slova odsouzených, kteří pak v poutech a na samotkách čekali na opravu.

Škpt. Bohumil Tesárek popisuje soud takto:

„Žalobce dokončuje řeč, dozorce se zdvíhá, bere pouta a přibližuje se k naší skupině. Slyším: pro Závadu a Kohouta trest smrti (oba dostávají pouta), dále 12, 10 a 8 let káznice. Vojáci stojí v nerovné bitvě. Stojí zpříma, vyrovnaně přijímají rány nepřitele. Těsnější stisk zubů, ruce v pěst, touha po zbrani. Jsme odváděni do cel.“

Cestou po chodbě do vozu předávají nám pozdravy svým milým a Závada dodává: „Nezapomínejte a ať nezapomínají ani Třicátníci. Čeká na vás ještě mnoho. Vydržte!“ Slibujeme, i to, že se pomstíme.

Na chodbě v Moabitu poslední políbení, stisk na zádech spoutaných rukou a poslední pohled do očí...“

Dvěstětřicet nekonečně dlouhých dní a nocí spoután čeká otec na svou smrt.

Dne 25. 8. 1942 bylo otci ohlášeno, že bude následujícího dne popraven. Je mu povoleno napsat dopisy na rozloučenou. Píše jich 11: ženě, každému dítěti zvlášť, otci a matce, bratrům a sestře, tchýni a švagrovým. Je to rukopis pevný, rozechvělý láskou, nikoliv strachem.

Z červených plakátů na reklamních plochách a z novinové zprávy se rodina nejdříve dozvěděla, že jejich otec byl 26. 8. 1942 popraven jako velezrádce v Berlíně v Plötzensee. Pak následovala oficiální zpráva o vykonané exekuci.

Život statečného a čestného muže byl uzavřen. Nezanikl však v našich srdcích, kterým zanechal odkaz pravého lidství i úkol pokračovat v díle víry, naděje a lásky.

Chtěla bych krátce připomenout i maminku, která po otcově zatčení zůstala se čtyřmi dětmi sama v cizím městě. V Hradci Králové jsme do otcova zatčení byli teprve půl roku a nikoho jsme tam neznali. Příbuzní na Moravě – v Holešově, kde žila babička a maminičina matka, v Dobroticích dědeček, tatínkův otec, s manželkou, bylo z Hradce Králové dosti daleko. Krátce po zatčení otce dostávala jen polovinu jeho profesorského platu a po odsouzení k smrti byl zastaven plat úplně, protože otec ztratil všechna občanská práva. Maminka, ač nesmírně zdrcená, neklesala na mysl i snažila se pro nás, děti od 4–16 let, získat dostatek výživy ke zdravému růstu. Založila v naší vilce malé hospodářství a po finanční stránce nám, zvláště později, přispívali příbuzní; babička, bratr tatínkův a bratr maminičin. Uprostřed velké bolesti jsme byli hrdi na svého otce, na zjevný odpor vůči fašismu, a to nám dodávalo síly a pevnosti. Myslím, že jsme se nikdy nelitovali, jen jsme se báli o otce. Různé návštěvy gestapa pomalu ustávaly, a tak jsme mohli žít v poměrném klidu, i když každé projíždění auta kolem domu nám tajilo dech.

Maminka několikrát do roka žádala o návštěvu k otci na hradeckém gestapu, což bylo spojeno s obavami, zda se vůbec vrátí, protože musela žádat osobně. Byla však statečná a občas povolení k návštěvě dostala, dokonce i do Berlína ve dnech soudu. Její přítomnost vnesla vždy otci do duše sílu a naději, protože mu nikdy nedala najevo své trápení.

Vzpomínka plk. Karla Janoucha, zástupce velitele 30. pěšího pluku ve Vysokém Mýtě, z dubna 1946

Bude tomu 26. srpna 1946 čtyři roky, co byl v Berlíně popraven plukovník ing. Bohuš Závada, poslední velitel 30. pěšího pluku „Aloise Jiráka“. V ten den, více než kdy jindy, bude vzpomínat nejen jeho vážená rodina na svého starostlivého manžela a tatínka, ale i velmi široký kruh jeho upřímných přátel. Budou vzpomínat na Bohuše jeho spolužáci, stárnoucí generace z Dobrotic a s nimi spolužáci z Holešova a vysokoškoláci z techniky v Brně. Vzpomínají a nikdy nezapomenou bratři z legií a hlavně „Bratrstvo Třicátníků“ spolu s příslušníky někdejšího 30. pluku „Aloise Jiráka“, jemuž Závada stál v čele jako velitel bezmála 9 roků. A s těmi všemi vzpomenu poctivého Závady bratři ze Sokola a občané vysokomýtečtí.

Jako příslušník pluku a jeho zástupce po řadu let poznal jsem plukovníka Závadu velmi dobře a i jeho snahy a krásné podněty dokonale. Závada pluku velel, ale byl také příkladem a vzorem. Kolik polních cvičebních tažení jsme s ním prodělali a nikdy jsme nepoznali u něho únavy, nerozhodnosti nebo malomyslnosti. Dovedl vésti své chlapce „třicátníky“ při výcviku, ale dovedl je také v nadšení v pohnutých dobách let 1938–1939 k obraně ohrožené vlasti a jeho lidu na hranice. Kdyby nebylo poradné-

Smuteční průvod při posledním rozloučení s Aloisem Jiráskem před příslušníky nastoupeného 30. pěšího pluku ve Vysokém Mýtě. Fotoarchiv Okresního muzea ve Vysokém Mýtě.

ho Mnichova, pevně věřím, že 30. pluk „Aloise Jiráska“, ten pluk, který měl tolik bohaté bojové tradice, obstál by za velení plk. Závady v nerovném boji čestně, jako obstál v minulosti v nesčetných bojích na Slovensku v letech 1918–1919, u Košic, Margecan, Obyšovců, Košické Belé atd. Z jeho posledních krásných projevů k pluku v nejistých dnech roku 1938 jasně vycítili příslušníci pluku, že jednou bude slavně zakončena tragédie prožitá národem, který byl vehnán na cestu, po které si nikdy nepřál jíti.

Závada jednal rychle a včasné. Vzpomínám i jeho přezdívky „Rychlík“, kterou příslušníci pluku odvodili nejen od jeho rychlé chůze, ale i jeho rychlého myšlení a rozhodování. „Rychlík v chůzi, rychlík v myšlení, ale i rychlík v činu.“ Byl pevným, sebevědomým vojákem a velitelem, ale také člověk opravdového demokratického smýšlení, který stál nesmlouvavě za krásnými ideály Masarykovými. Věřil ve vítězství práva, spravedlnosti a pravdy pevně a neoblomně. Tyto vlastnosti měly mocný ohlas a dobývaly srdce nás všech. Kolikrát volal do řad pluku – vychovávejte charakter, neboť byl vždy pamětliv, že ctnosti vojenské předpokládají řádný základ charakterový. On sám byl nezlomný, pevný a ryzí charakter. Ten spočíval na přímosti a na hlubokém mravním základě a tím i jeho výchovný vliv byl jedinečný.

Vyrostl z kořenů moravského Záhoří. Přesto, že politicky se v té době držel stranou, byl politicky uvědomělý a měl vyspělý názor na život. Proto věděl, co je odpovědnost a jako velitel pluku byl na ni vždy připraven. Dovedl pohleděti vojákovi přímo a chlapsky do očí a tak získával sympatie svých podřízených. Každým slovem vychovával, povzbuzoval a jeho slo-

Plk. ing. Bohuslav Závada velitelem posádky ve Vysokém Mýtě
v roce 1934.

vo pochvaly i pokárání bylo posílením sebedůvěry nebo poučením. Měl jen jedinou ctižádost, sloužiti dobře vojsku a tím národu a státu. Vzpomínám na jeho každoroční vánoční projevy, když obcházel jednotlivé zbytky rot, tj. vojáky, kterým nebylo dopřáno, aby vánoce strávili ve středu svých drahých doma. Dovedl vytvořiti milé vánoční vojenské prostředí pro své „třicátníky“ a dovedl jim říci, proč musí zůstatí u pluku na stráži. Uměl býti vesel ve středu svých důstojníků i vojáků, uměl zazpívat, ba i výsknout při družné zábavě. Pamatuji se, jak rád měl slovácké rázovité písně a když zanotoval „Cesta zarubaná“, kterou z nich měl nejraději, spontánně jsme se připojili a notovali další sloky se zanícením s sebou.

Závada byl nad obyčej vzdělán ve zbrani i všeobecně, proto byl výborným učitelem a vychovatelem. Jeho pohotovost v odpovědi byla příslovecná a vyvěrala právě z jeho všestranné vzdělanosti a sčtetlosti. Vzpomínám na jeden rozhovor dvou vyšších velitelů, kdy jeden z nich se dotazoval na obsah knihy, která právě vyšla. „Zeptej se Závady,“ opáčil druhý, „ten zná obsah každé knihy, která se dává do tisku.“ Byla to pravda. Závada rád

četl a kolikrát jsem jej doprovázel do Kuncova knihkupectví ve Vysokém Mýtě, abychom shlédli nově vyšlé knihy. Sám vlastnil skutečně obsáhlou knihovnu vybraných spisovatelů. Stejně tak bohatá byla knihovna vojenského zátiší pluku, kterou také on pečlivě vytvořil.

Již za první světové války věděl, kde je jeho místo a zapojil se ihned po svém zajetí do řad slavných čs. legií na Rusi, kde vykonal značný kus cenné práce jako věrný a poctivý Čech. Již tenkrát ukázal se býti jedním z poctivých strážců našich vysokých a čistých hodnot národa, nedovedl zakolísat, byl věřící a statečný.

Byl velkým ctitelem mistra Aloise Jiráska a byl původcem toho, aby pluk byl pojmenován po tomto buditeli českého národa na „Pěší pluk 30 Aloise Jiráska“. Jméno to skutečně pluku přiléhalo: tradice pluku byla spjata se slavným jménem Jiráskovým, neboť první stránky bojových dějin 30. pluku jsou vytvářeny v kraji „Bratrstva“. Pěkně o tom píše sám Závada v plukovní kronice.

Všichni třicátníci se dobře pamatují, jak za cenné pomoci města Vysokého Mýty vybudoval skutečně krásné, vším pohodlím a již zmíněnou obsáhlou knihovnou vybavené plukovní vojenské zátiší a v něm důstojně umístil památkovou místnost Mistra Aloise Jiráska. Závadovo hlavní pracoviště bylo vedle velitelství pluku právě vojenské zátiší a tím snad nejlépe vyjádřil touhu vojáka „třicátníka“ nejen po vojenském, ale i všeobecném vzdělání.

V roce 1939, v době veliké nejistoty a tíživé nálady, chápe se Závada iniciativně organizace odbojného hnutí v řadě měst ve východních Čechách. Setkávám se s ním i s jeho jménem všude, kde se jedná o krajně důležité poslání organizovaného odboje. A opět je to týž Závada, rychlý v myšlení a činech. Byl veden jediným cílem, vedle veliké lásky k rodině, pomoci své drahé vlasti k znovudobytí její samostatnosti. Žil jak v minulosti, tak i v této době ve víře, že panství Německa se zhroutí a že zdatný náš národ nemůže zahynouti, nemůže padnout, stejně jako nepadl v minulosti. Měl odpor proti nejpodlejšímu odpůrci, jaký vyvstal v dějinách lidstva, tj. nacistickému Německu. Svým skutečným hrdinným postojem stál za ideály a činy našeho domácího i zahraničního odboje. Vzpomínám, s jakým nesmírně těžkým srdcem přijal dne 15. března 1939 rozkaz, aby vydal svůj slavný pluk a posádku německým okupantům. Kolik sebezapírání bylo k tomu třeba. Tehdy při loučení s plukem kladl třicátníkům na srdce, aby, věrni slavné tradici pluku Jiráskovu, stáli na stráži národa. Řekl: „Rozcházejte se. Ale nadále zůstáváme svým srdcem a svým přesvědčením bratry třicátníky, spojení společnou ideou, touhou a vůlí. Nesmíme nikdy zklamat! Šílení Němců jednou přestane a my se zde zase sejdem.“

Měl odejít za hranice, ale volí cestu trnitější, plnou nástrah a utrpení, aby ji učinil schůdnější pro ty, kteří přijdou po něm a po které budou kráčet příští generace. V létě 1939 přijímá místo jako profesor na průmyslové škole v Hradci Králové. I zde pokračuje usilovně v odbojové činnosti a je s vedoucími činiteli stále ve styku. Ve své choti nalézá bezpečnou oporu, neboť ona dobře ví, že co Bohuš koná, dobře činí. Přichází únor 1940, kdy ve vedení odboje v Praze byla zjištěna tajnou německou službou organizační souvislost Závadova odbojového úseku. V této souvislosti byl zatčen

a s ním řada jeho věrných spolupracovníků. Vyšetřování je vedeno proti všem s krajní gestapáckou brutalitou, spojenou s velkým týráním a mučením. Povaha plk. Závada nemohla snést nelidské surovosti a ohradil se při jednom takovém výslechu těmito svědecky dokázanými slovy: „Byl jsem velitelem pluku, ale považoval jsem vždy za sebe ne důstojné a sebeponižující, kdybych udeřil vojáka, i když se provinil.“ To byl sebevědomý plk. Závada a zůstal hrdým a čestným, i když gestapácká zvůle se stupňovala. Spoluvězně, kteří s ním trpěli, vedl svým neochvějným postojem k odvaze a k sebezapírání. Projevil jej zejména výrokem: „Milí hoši, národ potřebuje oběti, bez nich není svobody.“ Čím více Bohuš ve vězení trpěl, s tím větší láskou mluvil o své drahé vlasti a národu. Vzpomínal na svou četnou milou rodinu a jen o ně se strachoval, aby nebyli zataženi do zašpiněných a krví zbrocených spárů německých dravců. Existují záznamy a památky v rukou spoluvězňů, zejména různé karikatury, které v době oddechu ve vězení kreslil. Z toho všeho všichni čerpali posilu, aby unesli hrozná muka, a tím zesílil u nich krunýř statečnosti a odhodlanosti. Týráním mnohdy hraničilo s ubitím, ale vydrželi, vytrvali, nikoho nezdali. Svým tvrdým odporem zachránil Závada mnoho svých pomocníků a spolupracovníků od vězení a tím i před smrtí. Jeho velká mravní síla musí být při všech příležitostech vyzdvížena tam, kam národ v úctě povznesl ty nejhrdinnější z hrdinů našeho odboje.

Zachycené doklady tajnou německou službou usvědčily plk. Závadu ze snah odtržení našich zemí od říše velkoněmecké a v důsledku toho byl postaven před lidový německý soud. Po čtyřech měsících vyšetřování v Pardubicích byl v červnu 1940 převezen přes Pankrác k soudnímu řízení do Drážďan. Když se spoluvězni přejížděl hranice, stáli u okna a pohnutí odříkávali si v duchu naši hymnu a slzeli, tisknouce si vzájemně ruce. Když pak jeli dále Německem podél Labe, řekl plk. Závada: „Dobře se dívejme, podle této řeky půjdeme jednou pěšky domů.“ Vyjádřil tak touhu a víru všech. Všichni věřili, že se konce války dočkají, že se vrátí k rodinám a že jim za všechna prožitá muka bude dopřáno té výsady, aby co nejvíce mohli pro svůj národ, lid a vlast pracovat. Národ a vlast byla jejich stálou a poslední myšlenkou. Z Drážďan byl plk. Závada převezen do Berlína, kde po mnohaměsíčním vězení byl odsouzen k smrti s odkladem tří měsíců. I v tomto odkladu je zřejmá surovost německé justice, neboť prodloužení života znamenalo zvýšené utrpení vedle marných nadějí. Když se plk. Závada vracel od lidového soudu spoután v železech s ortelem smrti, vzkázal svému pluku poslední pozdrav a výzvu, aby zůstali dobrými třicátníky, u kterých heslo „Vytrvat a nikdy se nevzdát“ zůstane žít na věky.

V době, kdy plk. Závada ve vězení očekává výkon smrti, navštěvuje jej jeho statečná choť. Nechce se vzdát svého milovaného manžela a starostlivého otce dětí. Nechci poznovu rozjitřovat její choré srdce, ale musím vyzdvihnout její velkou odvahu spojenou s nadějí. Dostává se k svému manželovi přes několiknásobné závory železné i osobní a přináší mu útěchu. Slyšel jsem ji vyprávěti o této velmi pohnuté chvíli a o Bohušově statečnosti. Zlomena v srdci i ona zůstala statečnou, i když viděla manžellovo utrpení. Zůstávají jen vzpomínky. Nezapomene ona ani její a jeho dcery: Božička, Slávka, Radka a nejmenší Alenka. Nezapomene na starostlivé-

Bohuslav Závada s manželkou ve Vysokém Mýtě v roce 1934.

ho statečného tatínka, jako nezapomenou věrného druha jeho „Třicátníci“ a celý ten široký okruh jeho přátel. Padl 26. srpna 1942 v Berlíně. Věrní zůstaneme odkazu a vzoru plk. ing. Bohuše Závady.

Bratře plukovníku Závado, píší tyto řádky těsně před 1. květnem 1946, Svátkem práce. Svátek vzkříšení, svobodný, vítězný 1. máj. Hromadí se při tom mnoho vzpomínek na události před rokem. Dnes jako před rokem vzpomínky se prolínají s živými dojmy velikých dnů vzkříšení naší samostatnosti ve vši její slávě a velikosti. Tvá vlast nese na sobě ještě hluboké jizvy. Český národ ztratil mnoho lidí, statečných poctivých mužů, žen i dětí v bojích v cizině i na své rodné hroudě, mnoho velkých vlastenců zahynulo v koncentračních táborech, ve vězeních a na popravištích. Ty velký, statečný, pevný, nezdolný, poctivý a čestný jsi byl mezi nimi. Vám všem, a také Tobě, jako umučenému veliteli 30. pěšího pluku „Aloise Jiráska“ patří právem nejvyšší plukovní pocta. Lituji a se mnou všichni Tvoji a Jiráskovi třicátníci, že musí pouze smeknouti klobouk nebo vzdáti čest Tvé světlé památce před pomníkem padlých „Třicátníků“ ve Vysokém Mýtě, neboť již není Jiráskova a Tvého pluku. Žijeme však ve víře a v naději, že dostane se Tobě i nám zadostiučinění, že zvítězí slavná tradice pluku nad jinými přechodnými okolnostmi, že pluk Jiráskův ožije a pak v den Tvého pádu i vítězství zazní opět důstojný povel: „Pěší pluk 30 Aloise Jiráska, plukovníku Bohuši Závadovi – poctě zbraň!“.

Padl se srdcem čistým, hrdina
bez pýchy, v krvi prosyceném ovzduší,
statečný a s ním i jeho rodina,
Třicátníci nezradí, náš milý Bohuši.

Plk. Karel Janouch

Kasárna ve Vysokém Mýtě.

Vzpomínka mjr. Bohumila Tesárka, příslušníka štábu 30. pěšího pluku ve Vysokém Mýtě, ze srpna 1946

Pojmenování 30. pěšího pluku ve Vysokém Mýtě jménem Mistra Aloise Jiráska bylo provedeno po náležitě úvaze a šťastné rozhodnutí bylo výsledkem ocenění bohaté tradice a hrdinných bojů jednotek tohoto pluku za osvobození Slovenska po první světové válce.

Vedeni osudem, kráčeli a bojovali vojáci tohoto pluku po stopách Jiráskova Bratrstva a na všech místech jako dříve Bratřiči, tak i oni šířili slávu českých bojovníků a ukládali mrtvé hrdiny do půdy bratrského Slovenska.

Košice – Obyšovce – Košická Belá – Lučenec.

Když skončily boje, předali staří bojovníci zbraně a prapory mladším druhům a dříve než odešli od pluku, založili Bratrstvo Třicátníků, které se stalo poutem, spojujícím všechny Třicátníky, nové i staré.

Tím však nebyl vývoj v pěstování tradice ukončen. Rozhodujícím pro pěší pluk 30 Aloise Jiráska bylo, když velitelem tohoto pluku byl ustanoven plk. Bohuslav Závada, nadšený ctitel a dokonalý znalec Mistrova díla.

Spojuje v jedné osobě vlastnosti vojáka a sběratele památek po Mistrovi, velitele a učitele, představeného a vychovatele, dovedl vhodnými způsoby a prostředky upozorňovati na vzory vykreslené Jiráskem a zaujal všechny příslušníky pluku bez rozdílu hodností.

Tyto jeho vlastnosti znali nejen všichni Třicátníci, ale i občané Vysokého Mýta, Litomyšle, Hronova, Náchoda, Dobrušky, Nového Města na Moravě, České Skalice aj.

Nebylo též náhodou, že v osudném roce 1938 obdržel pluk rozkaz obsadit a bránit pohraniční úsek Orlických hor s hřebenovou cestou nazvanou „Cestou Aloise Jiráska“.

Vychováni svým velitelem v plukovní tradici, vojáci v činné službě i záložníci ukázali v květnu tohoto roku, že neposkvrní památku padlých

trícátníků a v září a v říjnu za žádnou cenu nechtěli ustoupiti z území, které jim bylo svěřeno k obraně. Uposlechli teprve, když zástupcům vojáků, přinášejícím písemnou žádost, aby mohli setrvat na místě do posledního muže, velitel pluku plk. ing. B. Závada rozechvén a zarosenýma očima s bolestí, která byla nekonečně větší než ta, kterou prožíval při ztrátě jediného synka, vojensky a lidsky vysvětlil nutnost rozhodnutí, které musel on jako velitel a oni jako podřízení uposlechnouti a provést.

Pro plk. Závadu a jeho vojáky to byl den v životě nejčernější.

S energií jemu vlastní, bez únavy, organizuje dále za změněných poměrů pluk. Vidí však v této činnosti pouze přechodná opatření a jako jiní s obavami čeká na rozuzlení. Tuší, že organický celek pluku se blíží ke konci a když březnové události v roce 1939 přinesly jasno, povzbuzuje odcházející mužstvo, klade každému na srdce přísahu, složenou na stuhami Jiráskových měst bohatě zdobený prapor.

V řadách důstojníků a rotmistřů zasévá víru v šťastný obrat. Ukládá památky a trofeje plukovního památníku, zvláště pak četné dopisy Aloise Jiráska a díla Mistrem podepsaná.

Se zástupcem velitele pluku plk. Karlem Janouchem organizuje odchod mladých důstojníků specialistů do zahraničí a po odchodu plk. Janoucha do Varšavy zůstává zatím ve Vysokém Mýtě, aby obeznámen s místními poměry v širokém okolí připravoval půdu pro očekávané události. Na schůzce s plk. gšt. Taclem z Pardubic, sjednané mj. jez. Bohuslavem Kohoutem, projednává další postup v činnosti organizace Obrana národa („ON“) pro podúsek východní Čechy.

Odjíždí na nové působiště do Hradce Králové a předává pevně zakotvenou síť spolupracovníků, rozprostírající se v okresech Vysoké Mýto, Litomyšl a Polička, opět mj. B. Kohoutovi, se slibem okamžitého návratu, jakmile nadejde kýžená chvíle.

Nešťastná náhoda způsobila, že na podzim v roce 1939 zatýká gestapo na Moravě důstojníky „ON“ seskupené kolem gen. Všetičky. Na pokyn z Prahy je v listopadu přerušena činnost v Čechách a v prosinci, když jsou již zatýkáni důstojníci a političtí vedoucí v Praze, jest zastavena činnost v úseku východní Čechy. Mezi členy je uvažováno o ztížených podmínkách odchodu do zahraničí a stanovena jednotná, omezená a neutrální výpověď pro případ zatčení.

Známa relace londýnského rozhlasu zbystřila činnost německých orgánů. Přechod přes hranice byl vyloučen, a tak 6. února 1940 po zatčení důstojnictva v Praze je zatčen plk. gšt. Tacl v Pardubicích se svými důstojníky, dne 7. 2. mj. jez. Bohuslav Kohout ve Vysokém Mýtě, dne 8. 2. plk. ing. Bohuslav Závada v Hradci Králové, dne 9. 2. škpt. pěch. Bohumil Tesárek, škpt. jez. Bedřich Šnyrl ve Vysokém Mýtě, škpt. jez. Pavel Šprync v Chocni, mj. pěch. Felix Vlach v Litomyšli a prof. npor. m. sl. J. Bayer v Poličce.

Všichni odvezeni gestapem do Pardubic, procházejí postupně různými stupni výsledků, ale jejich souhlasná výpověď a mlčení uzavírají okruh. Dále se gestapo nedostalo.

Nyní se potvrdila rozvaha a znalost povah plk. ing. Bohuslava Závady. Než odešel z Vysokého Mýta do Hradce Králové, říká na jedné ze schůzek:

„Udělal jsem si přehlídku pluku a posádky a došel jsem k závěru, že k této věci je zapotřebí celých lidí. Vytvoříme triumvirát Závada – Kohout – Tesárek s nejnmutnějším štábem a další štít zapustíme do řad záložních důstojníků a občanských pracovníků ve městě a na venkově. V rozhodující chvíli ke kádrům určíme aktivní důstojníky, až bude bezpečně známo, kdo z nich v našem prostoru svým zaměstnáním pevně zakotví. Já sám z Hradce přijedu ihned. Velitelem jako dříve je Kohout.“

Po probdělé noci v malé cele ve společnosti kpt. gšt. Karla Zadiny a Danička, restaurátéra nádražní restaurace v Pardubicích, (aniž by jeden od druhého zvěděli, že patří k jedné a téže organizaci), jest přemístěn kpt. Bohumil Tesárek jako dvanáctý do cely, v níž se setkává se svým velitelem plk. Zavadou.

Tam dostává od svého velitele přesné pokyny jak vypovídati a je utvrzen ve správnosti počínání, když plk. Závada pevnou rukou píše zbytkem jemu tak drahé tužky na stěnu větu: „Co v srdcích svých chováme jako zář svých zřítelnic, to nám bude jednou soudcem a nikdo víc!“

Jeho autorita, rozvážné a povzbuzující jednání působí blahodárně na ostatní druhy a stává se rádcem, přítelem a druhem všem bez rozdílu stran a povolání. Pro každého má vždy něco, čím uklidní roztěkanou mysl čekající na nepříjemný zvuk klíčů a zarachocení zámku a pak následující výslech. Ve vhodnou chvíli a milými slovy přeruší mrtvé ticho, padnuvší pozdě večer do cely s druhem vyčerpaným výslechem.

Sám trýzněn myšlenkami na rodinu a druhy stává se kapitánem a zároveň kormidelníkem na lodi zmítající se v bouři. Využívá světlých chviliek v podobě zpráv prolnuvších do věznice a cely, aby se rozhovořil o budoucnosti. S přesvědčivým klidem utlumí poznání orgánů gestapa, že do jeho cely omylem přišel spolupracovník téže protistátní organizace škpt. B. Tesárek a podezření, že oba se domluvili. Tesárek je odveden a večer po celodenním výslechu ukládá se na slavník položený na zemi v rohu jiné cely.

Výsledky nespočetných výslechů poskytl gestapu rekonstrukci zcela nenápadných a náhodných setkání a schůzek, které však, aby gestapo mělo „případ“, jak si takový přál Berlín, měly být podloženy skladištěm zbraní nebo alespoň nějakou zbraní.

Jednoho dne porušili gestapáci zásadu separace členů téže organizace. Nejdříve vyzvali zatčené důstojníky, aby přiznali ukryté zbraně a pohrozili zastřelením plk. gšt. Taclovi a plk. ing. B. Zavadovi jako nejstarším vedoucím.

První úder na strunu svědomí byl přemožen vědomím zrady a porušení přísahy.

Druhý úder směřoval na vytrvalost a hledal slabosti těchto tzv. „politických dětí“. Narychlo vyklizena jedna cela a do ní stísněni důstojníci, aby celou noc mohli přemítat a dohovoreti se. Následující ráno mělo přinést buď zbraně anebo smrt plk. Tacla a Závady.

Mlčení. Za to je odvážen plk. Závada do Chotěboře a na posádkovou střelnici ve Vysokém Mýtě, aby blíže objasnil likvidaci mírových skladů zbraní a střeliva na těchto místech.

Zklamání výsledkem, považují dvě vojenské pušky uložené jako muzeální kusy plk. Zavadou v městském muzeu ve Vysokém Mýtě za úlovek

Vánoční svátky v kasárnách v roce 1933,
uprostřed sedící Bohuslav Závada.

hodný jejich vysokého školení. Místo uložení a počet pušek bylo sděleno po zralém uvážení celkové situace a pod slibem, že proti správci muzea a ostatnímu personálu nebude nijak zakročeno.

Nastává doba nejistoty, celý se plní a dne 6. března 1940 jest odvezena větší část z této skupiny do krajské věznice v Chrudimi.

Do tváří si opět všichni pohlédli dne 12. června 1940, když do Chrudimi přivezl autobus pardubické druhy a celá skupina odjízďela do trestnice na Pankráci.

Na společné průchodní cele jsou rychle předávány zprávy o událostech na severu Evropy a ve Francii.

Dne 13. června odjízďí celá skupina z Masarykova nádraží do Drážďan. Rozdělení do oddělení, seznamují se s mnoha jinými, kteří nastoupili cestu odboje doma, věrnými občany, jimž hlas prezidenta dr. E. Beneše byl pobídkou a rozkazem.

Hlásí se dr. Ladislav Rašín, Kratochvíl a členové různých organizací. Poslední pohled na Říp, Bezděz, několik pevnůstek při Labi a poslední Sbohem vlasti! V nákladním autu při jízdě z drážďanského nádraží do věznice Matyldy, upozorněn na osobnosti naší skupiny, staříčkový, výsledky zesláblý, se zamlženýma očima a velmi slabě slyšící kancléř Šámal pokyvuje hlavou a pronáší: „Inu východní Čechy, vždycky první v boji!“ a žádá, abychom mu ukázali plk. Závadu.

Drážďany – věznice Matylda.

Rozsekané zeleninové listí, černé, vyklíčené brambory ve slupce – hlad – a využití vyšetřovanců jako pracovních sil. Dlouho vzpomínal plk. Závada na otláčené palce, kterými musel splnit daný úkol, aby si zasloužil skro-

Bohuslav Závada při setkání s důstojníky německého vojska po jejich příjezdu do Vysokého Mýta 16. 3. 1939.

vnou, sotva život udržující dávku jídla. Spínání tzv. patentek na kartony nebyla práce fyzicky těžká, ale až příliš nudná a působila zmrtnění citu v palcích. Zde opět sám v cele přemýšlel o životě, o budoucnosti; z událostí ve Francii vyvozuje další prodloužení války a vrací se opět ke skutečnosti, aby při denní procházce na dvoře našel malá dřívka a vyrobil si tlačítko, které přejímá úlohu palců již znečitlivělých.

Větší možnost lidsky si pohovořit skýtá vyšetřující soudce dr. Riese. Má úkol sestavit z výsledků protokoly o vině a upravit je po stránce právníkové do vzoru a obsahu přijatelného lidovým soudem.

Je slušný, vidí před sebou vzdělaného muže a vysokého důstojníka. Zapřadá hovor o poměrech v bývalé republice a z doby před 15. březnem a pokyvováním hlavy projevuje souhlas s informacemi plk. Závady, který se v řeči rozehrívá a přesvědčuje se, že vyšetřující soudce ví mnoho z pravdy a také ze záměrné propagandy. Avšak více než člověkem je právníkem, a to právníkem vzestup věstícího režimu. I když v nitru je přesvědčen o právu obviněného, přece jen musí vzít za podklad do protokolu to, co bylo napsáno u gestapa v Pardubicích a za potu, bolesti a krve podepsáno.

Po třech měsících je skončen výslech celé skupiny a z ní vybráno 11 vedoucích osobností, nesoucích plnou odpovědnost za činnost spáchanou proti říši, aby nacpáni do pojiždné železniční věznice projeli trestnici Kassberg v Chemitz do věznice v Lipsku na Beethovenstrasse. Jsou to: plk. ing. Bohuslav Závada, plk. gšt. Zadina, škpt. K. Jansa, mjr. Bohuslav Kohout, škpt. Bohumil Tesárek, škpt. František Příbyl, škpt. Bedřich Šnyrl, škpt. Pavel Šprinc, s krycími jmény: Závada – Říša, Tacl – Otecko, Kohout –

Boha, Vlach – Bača, Tvrz – Duamont (Dua), Zadina – Karel, Jansa – Jasan, Tesárek – Boda, Příbyl – Šerif, Šnyrl – Beđa, Šprinc – Pavel.

Na tomto transportu, přitahováni k sobě, dostávají se do cely určené pro jednoho vězně, tři: plk. Závada, mjr. Vlach a škt. Tesárek. O místo na sedadle se střídají, neboť dva z nich musí státi. Kola vagonů narážejí v pravidelném rytmu na konce kolejnic, ve stěně pod stropem zamřížovaný otvor se střídavě osvětlí nebo zatemní – obloha, les. V „kukani“ nebo též v „Hagenbeckově voze“ plyne rychlý hovor, rychle – rychle – dokud je čas. Budeme zítra zase spolu?...

Tam otevírají jeden druhému srdce. Nejsou vyšší ani nižší, představený a podrízený, ale bratři. Každý vypráví o sobě.

Slyšíš vyprávět o dětství v kraji pod Hostýnem, o studentských létech v Holešově, o zážitcích ze světové války, o otci, když v této válce byl cenzorem ruských dopisů, o životě v ruské legii, o Masarykovi a mnoho událostí z doby poválečné.

Lipsko – Beethovenstrasse

V září 1940.

Rozdělení do cel po jednom, rozchází se jedenáct druhů do různých pater zamřížované budovy a plk. ing. Závada je umístěn do tzv. bývalého ženského oddělení. – Touha po knize a uznalý vězeňský knihovník „Oberlehrer“ umožňuje mu čísti knihy a dosahuje toho, že se stává cenzorem českých knih věnovaných věznicí paní Budínovou z Prahy, jejíž manžel dr. Budín s bratrem byli též v této věznicí – aby po jeho návrhu byly půjčovány českým vězňům. Tam ukládá na papír ve verších své vzpomínky a pečlivě je uschovává do podšívky kabátu, aby se jednou dostaly do rukou svých milých. Setkává se příležitostně při procházce na „osmě“ se svými druhy a šeptem nebo jen očima se dorozumívají o novinkách, zvláště pak září jeho oči při návštěvě a odchodu Molotova s početnou delegací z Berlína.

Přemístěn na jinou celu, poznává dr. Bartošku, kteréžto setkání inspiroje Bartoška k básni „Verlegungskamerad“.

Společné žití přineslo oběma v zimních měsících r. 1940 mnoho vnitřního tepla a uklidnění. Po rozpravě o vojenských a politických událostech hostí ve svém kruhu vzácné postavy našeho národního života, Masaryka, Jiráska, Nerudu, Beneše, Palackého, Horu, Bezruč.

Plánují nový život, nový společenský řád. Doplňují se svými názory a zkušenostmi.

V ideální shodě, při vzájemné úctě a uznávání osobních vlastností prožívají krátké dny a dlouhé noci.

Gollnov...

Začátkem února r. 1941 po prvním roce vazby odjíždí celá skupina s velkým transportem přes Berlín, Štětín do káznice v Gollnově.

V káznici, ve které panuje policejní rada – mjr. v záloze Junker – poznávají tuhou a drsnou pruskou kázeň. Opět rozdělení po jednom do cel, v abecedním pořádku, mohou se dorozumívat jen krátce při vycházce nebo večer s pomocí „rozhlasu“. Tam se objevují známé tváře: generál Hering, staříčkový Sokol Truhlář, rada Schmoranz, dr. Svoboda, plk. gšt. Kohoutek, mjr. gšt. Talášek, dr. Nebeský a jiní, kteří byli už také v Drážďanech nebo na Pankráci.

Nastává leštění parket v cele, hlazení plechových součástek skrovné výbavy cihlovou moučkou a denní dávka práce.

I tak dovedou vyšetřit čas a každý den píše si navzájem „motáky“, pak celé dopisy, obsahující různé politické úvahy a vojenské rozbory situace.

Pro případ přistižení si každý stanoví nové krycí jméno na oběžníku. Plk. Závada ví, že jsme ho nazývali „Rychlík“ a plk. Janoucha „Šedý vlk“, a pozměňuje Rychlíka na Říšu.

A pod jménem Říša posílá mi vlastní básně, opisuje jiné z paměti a stále žádá, abychom mu dodávali a opatrovali politické úvahy od jiných a naše rozmnožovali.

Praha dodává nové vyšetřovance a nezbývá než do cel umístit dva muže. Dostávám do cely mjr. Kohouta – Bohu. Pilně píšeme psaníčka Říšovi, neboť při podělování přírůstků byl vynechán a nás to velmi mrzí, že je sám. Za to nás mile překvapuje denně doručovanými klozetovými papíry a na nich tak, jak je z paměti sestavil, celé Nerudovy Zpěvy páteční. Bylo to pro nás překvapení.

Stalo se totiž několik dní předtím, že nám předal silný balíček klozetových papírů. Nedočkávě jsme čekali, až zaklapne za námi zámek a ihned jsme se vrhli na obsah. Byly to úryvky z různých básní, krátké verše, bez udání autora. Druhý den jsme mu psaníčkem blahopřáli k jednomu verši, který se nám zvláště líbil. Jaké však bylo naše překvapení, když následující den jsme četli od něho jen lístek: „Chlapci, neseďte pořád jen v ruštině a španělštině. Vždyť je to náš Neruda a tak vysoko já nestačím.“ K tomu na lístku Cyrano z Bergeracu „Zpěv o hladu“. A proto potom přišly Zpěvy páteční.

V dalších dopisech si potom stěžuje na otékání nohou, na špatnou vyhlídku z přístavního okénka. V nestřežených okamžicích stoupá na stoličku, „vidí pouze dvůr“ – stěnu protějšího křídla a pravidelnou šachovnici zamřížovaných oken.

V útěchu za to posílám mu dlouhý panoramatický náčrt naší vyhlídky na trať a silnici z Gollnova do Kohlbergu.

Při vycházce si vyžádá, aby nemusel chodit v „oddílu“, ale na „kruhu“, kde chodili volným krokem nemocní. Nemohl rychle chodit a nechtěl též na povel vzdávat „poctu“ duševně omezeným dozorcům.

Neustává v psaní, skrývačky v cele se mu plní psaníčky, výstřižky z novin. Píše nám, že některé dopisy od Bohy a Bodi si zašívá do ramenou kabátu pod podšívku.

Jednou ho pozoruje průzorem ve dveřích dozorce–tlumočník (jinak pivovarský dělník z Litoměřic), jak ukládá pod podšívku kabátu psaníčko. Následuje prohlídka kabátu a cely. Byla toho pěkná hromádka na záchodě. Za krátký čas zase prohlídka a opět bohatý nález. Tentokrát již nesmí dostávat žádné noviny ani brožury. Musí vydat i tužku. Druhou však má schovanou. Potřetí to hrozí raportem, ale na naši přimluvu u dozorce–tlumočníka je případ zamlčen.

Ustáváme v písemném styku, neboť jsme sledováni od okamžiku, jak otevřou cely k vycházce, takže není možno se přiblížit a předávat. Ale Říša dostává přírůstek, staničního pokladníka, bratra legionáře. Má tedy náhradu.

V Hronově 18. června 1929.

Tane podplukovníku!

Trčím Vám v upřímné radosti nad velkým,
významným významem, kterého se mi
dostalo rozhodnutím pana prezidenta republiky, a
prosim, abyste laskavě přijal i mé díky za
laskavý a milý projev, kterým jste mne poctil.
Výsoké mi vážím toho, že stal jsem se členem slavného
pluku, který má dlouhý a slavný a slavný
slabý zasloužil o naši republiku, a který je mi
blízký svým původem a kraje mi políci milého.
Děkuji Vám velmi, pane podplukovníku, za
Váš, právo důstojný a vřadů pluk a přeji mi
slabě žaru.

Váš v upřímné úctě nejvyšší

Alois Jirásek

Tanu pplk. Zavadovi,
velitel. p. pluku 30
ve Vys. Mlýně.

Alois Jirásek, jmenovaný rozhodnutím prezidenta republiky čestným příslušníkem 30. pěšího pluku, děkuje Bohuslavu Zavadovi za tuto poctu.

Vyhlášené stanné právo v Čechách má vliv i na vyšetřovance organizací „ON“, Obranu národa, tisková skupina rady Schmoranze, Červený kříž a jiných, kteří již rok a déle čekali na rozhodnutí.

„Přijel jsem rád do města Otakarova, ale také do města statečného třicátého pluku. Vaši hodní hoši se statečně bili a řada z nich položila život na obranu republiky“.

Pěší pluk 30 Aloise Jiráska.

Vysoké Mýto, 14. září 1937.

Denní rozkaz č. 208/1.

Důstojníci, rotmistři, poddůstojníci a vojáci.

Dnes zemřel T. G. Masaryk, President-Osvoboditel.

Hluboký smutek naplnil srdce všech vojáků i občanů československé republiky i všech přátel naší země.

Odešel velký vůdce československého národa v boji za osvobození, tvůrce a první vůdce československé republiky, otec legií a zakladatel i první vrchní velitel československé branné moci.

Odešel velký muž, který ve kmetském věku neznal pro sebe klidu a oddechu a byl nám všem příkladem pevné víry v právo a spravedlnost i příkladem statečné vůle pro ně pracovati a bojovati.

Pěší pluk 30 musí vzpomenouti v této chvíli s hlubokou vděčností vzácného významání, kterého se mu dostalo návštěvou Presidenta-Osvoboditele dne 9. července 1929, při níž k naší trvalé hrdosti ocenil statečnost třicátého pluku. A musí vzpomenouti, že z jeho rozhodnutí dostalo se pluku za zásluhy v první válce republiky vysoké pocty udělením jména pluku Aloise Jiráska.

Odešel, ale zůstalo jeho dílo, zůstaly myšlenky, kterými je naplnil.

Nám zůstavil odpovědný, ale krásný úkol: Zachovati, vésti k rozkvětu a — bude-li třeba — brániti a ubrániti dílo jeho moudrého, šlechetného a statečného života, svobodnou československou republiku.

Pěší pluk 30 Aloise Jiráska tomuto úkolu vždy dostojí!

Velitel pluku:
plk. Ing. B. Závada.

Kulturní kámen Jar. Boška ve Vysokém Mýtu.

V listopadu 1941 dostáváme obžalovací spis. Je tajný, označen evidenčním číslem a má 37 stran. V poznámce: „při hlavním přelíčení odevzdat“.

Další přípis nám určuje německé obhájce ex offu. Všichni jsou organizováni ve straně. A pak dostáváme termín k lidovému soudu do Berlína – 7. leden 1942, první den po vánočních svátcích.

Boha zatím je odsunut do Norimberka. Píšeme a odesíláme námítky, které potom v přelíčení vůbec přečteny a přeneseny.

Dne 23. prosince 1941 je souzeno pardubické velitelství a ještě před naším odjezdem z Gollnova se dovídáme výsledek od přírůstků: plk. gšt. Tacl a škpt. Tvrz trest smrti, ostatní 8– 12 let.

Dne 26. prosince 1941 odjíždí naše část z Vysokého Mýta a v transportu jsou mimo jiných skupiny též skupina Schmoranzova, tzv. „tiskaři“, Červený kříž s generálem Heringem a Sokolem Truhlářem.

Ve Štětíně jsme odvezeni do věznice. Musíme čekat na vlak do Berlína. Stlačeni do 2 velkých cel, dostali se opět k sobě staří známí a mohou volně hovořit. Na žádném není znát stísněnost, neboť každý se snaží něčím přispět k povzbuzení nálady.

A nálada je, vždyť i táta Truhlář si zakouřil. Ríša zarecitoval několik básní, pak i zazpíval: „Hej, bolo nás jedenášť, už je nás len desať, všeci ľudia vravia, že nás budú vešať ...“. Skutečně bylo nás jedenáct a popravili jich pět!

Ještě v Berlíně v Moabit navštěvuje Ríšu jeho milená choť a je to naposledy.

Dne 7. ledna 1942 časně ráno odváží nás krytý vůz do soudní budovy v Bellevuestrasse. Před zahájením přelíčení jsme uzavřeni jednotlivě do cel. Na stěnách čteme nápisy německé, ruské, polské, anglické, francouzské, holandské, ale nejvíce je českých.

Po přivedení do zasedací síně zjišťuje zapisovatel jména a ostatní data, odnímá nám obžalovací spis a diktuje pořadí a rozsazení. Do první řady zprava: Závada, Kohout, Tesárek. Do druhé řady: Vlach, Šprinc, Šnyrl, Vlach mladší. Byl to bratr mjr. Felixe Vlacha, nevoják.

Začíná první jednání divadelní hry. Červené taláry, po jednom zástupci, vyšším důstojníkovi od SA, SS a Wehrmacht. Následuje výslech vedle pořadí a ohnivá řeč vrchního státního žalobce v úvodu glosuje výseky z nebojácné reportáže Franty Kocourka ze dne 15. března 1939; označuje nás a české důstojníky vůbec za „politische Kinder“ a chrlí na nás vinu za vinou.

Po přestávce strávené v celách uhodí do očí dvoje pouta ležící na židli vedle jednoho z pomocných dozorců, sedícího v poslední řadě sedadel vyhrazených pro diváky, dnes však prázdných.

Je mi jasno. Tedy dva smrt. Vím už kteří, však přisedící, bývalý čs. soudce, prudce útočí lámanou češtinou na Ríšu a Bohu. Upozorňují oba, Ríša i Boha, kývají hlavou a Ríša mi předává papír: „Snad to doneseš domů“. Jsou to nápisy a verše, které ještě rychle v přestávce opsal ze stěn v cele.

Žalobce dokončuje, dozorce se zdvíhá, běře pouta a přibližuje se k naší skupině. Slyším pro Závadu a Kohouta trest smrti a oba dostávají pouta; dále 12, 10 a 8 let káznice.

Vojáci stojí v nerovné bitvě. Stojí zpřímá, vyrovnaně přijímají rány nepřitele. Těsnější stisk zubů, ruce v pěst, touha po zbraních.

Přestávka. Porada. Jsme odváděni do cel.

K večeru vynesou rozsudek. U prvních dvou zůstává nezměněn, dále 10 a 8 let káznice.

Cestou po chodbě do vozu předávají nám pozdravy svým milým a Říša dodává: „Nezapomínejte a ať nezapomínají ani Třicátníci. Čeká na vás ještě mnoho. Vydržte!“

Slibujeme i to, že je pomstíme.

Na chodbě ve věznici v Moabitech poslední políbení, stisk na zádech spoutaných rukou a poslední pohled do očí.

Dvěstětřicetdva nekonečně dlouhých dní a nocí, spoután, čeká na smrt.

Dne 26. srpna 1942 padá v boji hrdina, první voják pěšího pluku 30 Aloise Jiráska.

„Třicátníci“ nezapomenou.

Vzpomínka Bohumila Hrnčířika

(Prvně zveřejněna v roce 1969 v publikaci „70. let střední školy v Holešově 1899–1969“. Holešov 1969, s. 67.)

Mezi jmény obětí německého teroru druhé světové války, jak jsou uvedena na pamětních deskách v budově holešovského gymnázia, najdeme také jméno ing. Bohuslava Závady, plukovníka Jiráskova 30. pěšího pluku ve Vysokém Mýtě. Bohuslav Závada maturoval na holešovské vyšší reálce v r. 1907 a patřil by dnes, kdyby žil, mezi nejstarší absolventy. Narodil se v Býškovcích u Bystřice pod Hostýnem, stěhuje se jako chlapec s rodiči a čtyřmi sourozenci do Dobrotic u Holešova, když tam byl jeho otec ustanoven řídícím učitelem. Odtud potom denně chodí do reálky a na tato léta studentská vzpomíná v almanachu, který byl vydán při oslavách 25letého trvání holešovské střední školy (nyní gymnázia) v roce 1924 v článku „Letmé vzpomínky“. Ba i při návratu z anabáze ruských legií přes Sibiř kolem Asie do „nejkrásnější země na světě“ vzpomíná při zastávce na ostrově Ceylonu na milou školu a jak píše v uvedeném článku, „je třeba připočísti k její cti, že dala takto vzpomenouti.“ Po návratu do vlasti rozhoduje se zůstatí u vojska, aby se zúčastnil budování československé brané moci. Pracuje nejdřív v ministerstvu národní obrany, odtud odchází nakrátko do Břec-lavě, aby se potom stal nejdříve zástupcem a pak velitelem 30. pěšího pluku ve Vysokém Mýtě. 30. pluk se stává středem jeho životní práce. Přičiněním Zavadovým dostává pluk jméno A. Jiráska a staříčkový spisovatel nedlouho před smrtí přijíždí do Vysokého Mýta pozdravit svůj pluk. Tenkrát plukovník Závada cítí uspokojení, že velkému rapsódu naší národní historie mohl 30. pluk projevit svoji lásku a úctu. Řekl to také při pohřbu Jiráskově v Hronově 19. března 1930 u jeho hrobu: „Jsme vaším plukem. Neseme do daleké budoucnosti národa vaše jméno, na znamení úcty, vděčnosti a lásky celého československého vojska.“ A proto nemohl zklamat pluk ani v dobách poroby. Celá řada jeho příslušníků byla pronásledována za doby okupace a mnozí z nich našli smrt na popravišti. Mezi nimi i plukovník ing. Bohuslav Závada, popravený dne 26. srpna 1942 v Berlíně, když předtím prošel peklem německých žalářů. O jeho práci píše bývalý důstojník 30. pěšího pluku podplukovník v. v. Jan Čermák z Vysokého Mýta a jeho vzpomínku dovoluji si uveřejnit.

Nazev:	Kavala	
Vorname:	Bohuslav	
Beruf:	Oberst	
geboren:	am 17. 1. 1890 in Platzensee ; Bellig. ...	
Wohnort:	Königsgraben	
Strafort:	Friedensgefängnis zum "Königsgraben" in Platzensee	
Erkennendes Gericht:	Friedensgericht Berlin	{ Tag des Urteils: 17. 1. 1918 Eingang des Urteils: 25. 1. Exekution: 27. 1. 1918
Zeichnung des Sicht:	Friedensgericht zum "Königsgraben" in Platzensee	
Mitverurteilte:	Nikola, Bohuslav	

Mordregister:
 Buchstabe *2* Nr. 243

Záznam o Bohuslavu Závadovi v registru popravených berlínské věznice Plötzensee.

„Ing. Bohuše Závadu jsem poznal už v r. 1917 na Ukrajině v československém dobrovolckém vojsku. Zajížděl k nám do Berezaně k 7. Tatranskému pluku s různými rozkazy a vzkazy od odbočky Národní rady, jejíž byl členem. V těch rušných dobách, za doby velkého ruského převratu na podzim 1917, kdy jsme byli v onom ukrajinském hnízdě jako odříznuti od světa, byly nám jeho návštěvy zvláště milé. Byl takový srdečný, upřímný, veselý. Všichni jsme ho měli rázem rádi. Jeho bodrý moravský vtip, jeho

stále živý optimismus, jeho pevná víra v dobrou budoucnost našeho národa a ve vítězství naší spravedlivé věci dovedly narovnat shrbená těla a vlít novou víru a sílu slábnoucím duchům. Svým upřímným smíchem naplnil vždy naši plukovní jídelnu, s každým si hned porozuměl, každému dovedl poraditi i pomoci. Rád si vzpomínám na ty zašlé, velké doby, které jsme jako jejich současníci ani nechápali.

Potom jsem se s bratrem Závadou sešel u pěšího pluku ve Vysokém Mýtě, kam byl přemístěn někdy v r. 1928 jako zástupce velitele, a po odchodu posledního velitele Němce se stal posledním velitelem tohoto pluku v 1. republice.

Pěší pluk, to byla ta nejlepší půda, kde mohl plukovník Závada plně rozvinouti své vynikající schopnosti. V krátkém čase vytvořil z pluku svérázné těleso, pyšné na svou tradici a historii. Jeho dílem bylo, že byl pluk vyznamenán tím, že mu bylo dovoleno nosit ve svém štítě jméno Jiráskovo. A bylo to nejen jméno, nýbrž i duch Jiráskův, kterým dovedl Závada prodchnout všechny příslušníky pluku, aktivní i záložní. Vždy jsme se divili, kde na to všechno bere Závada čas. Ve službě byl neúnavný, ve všech odvětvích různorodé plukovní organizace dokonale zasněžený, pln energie, iniciativy a píce. Skrz naskrz poctivec. Před nikým nic neskrýval, každému řekl pravdu do očí, třebaže bolela někdy i jeho. Kromě služby a rodiny, kterou měl upřímně rád, našel i čas pro literární kroužky, zpěv, Sokol a jiné veřejné kulturní snahy. Měli jsme ho rádi nejen my, vojáci, nýbrž i celé naše město.

A pak přišla okupace. Jak těžko nesl Závada naši národní katastrofu! Jak se snažil zachránit před okupanty, co se dalo! Bohužel v této snaze nepamatoval na to nejdůležitější, tj. utajení. Byl příliš znám, příliš nápadný, stále sledován, aniž si toho snad byl vědom. Snad si nepomyslel, že by se Němci mohli tak zvrhnouti, že by drasticky trestali to, co bylo hrdinstvím, národní povinností a ne zločinem. Než v tom se plukovník Závada zklamal. Němci byli takoví, byli i daleko horší!

Po svém přestěhování do Hradce Králové mne ve Vysokém Mýtě několikrát navštívil a při poslední návštěvě, krátce před svým zatčením, vyslovil obavu, že po něm Němci pasou, že jim neunikne. Pak už jsem o něm dostával občas pouhé zprávy, rázu většinou neveselého a nakonec mne zamrazil červený plakát, oznamující jeho skon spolu s několika jinými bratry. Bylo to jako rána hromová. Lidé chodili mlčky okolo sebe a sdělovali si navzájem onu smutnou, nitro drásající zvěst. – Dal život za svobodu vlasti, vytrval a nedal se zlomit, svou mlčenlivostí zachránil životy mnoha svých spolupracovníků. Budeme na něj vždy s láskou a úctou vzpomínat a naše město dalo výraz k uctění jeho památky tím, že ulici, vedoucí ke kasárnám pěšího pluku Aloise Jiráska, nazvalo ulicí generála ing. Bohuslava Závady.“

Verše Bohuslava Závady

Domov

Vzpomínek kouzlo! Jak bych šel domů:

Lysina zdraví nad Bořím

Die vom Volksgerichtshof wegen Vorbereitung zum Hochverrat und Feindbegünstigung zum Tode und zum dauernden Verlust der bürgerlichen Ehrenrechte verurteilten Bohuslav Závada aus Königgrätz und Bohuslav Kohout aus Hohenmauth sind heute hingerichtet worden.

Berlin, den 26. August 1942.

Dnes byli popraveni Bohuslav Závada z Hradce Králové a Bohuslav Kohout z Vysokého Mýta, jež odsoudil Volksgerichtshof pro přípravu k velezradě a nadržování nepříteli k trestu smrti a k trvalé ztrátě občanských čestných práv.

Berlin, dne 26. srpna 1942.

Der Oberreichsanwalt
beim Volksgerichtshof.

Vyhláška o popravě Bohuslava Závady a Bohuslava Kohouta.

a za ní Hostýn s korunou chrámu,
má stráž nad rodným Záhořím.
Chlebové lány vlní se v slunci,
louky už kvetou pod kosu,
vzduch jedna píseň, zem dýchá horce,
sekáči čekají na rosu.

Červené střechy na bílých statcích
modrým kouřem mávají,
dědino naše v zeleni zahrad
s chaloupkou milou na kraji!
Už vidím náves. Uprostřed škola,
naproti stará zvonice,
nezní to píseň hostýnských poutnic,
nezáří pestré suknice?

Rusava hučí, Hradisko zve mne
pod staré hrušky mocný stín.
A zdravím Želkov, cestičku v polích,
kudy jsem chodil za štěstím ...
Kraji můj rodný! Dědino mládí!
Lysino šumná nad Bořím!
Kvetoucí meze! Kdy se zas volný
do vašich vůní ponořím?
(Psáno ve vězení v Gollnowě v Německu)

IN MEMORIAM.

Svaz československého důstojnictva

udělil panu brig. generálu Bohuslavu Z á v a d o v i
podle jednomyslného usnesení mimořádné valné hromady, konané
dne 27. září 1945

Štefánikův pamětní odznak I. stupně

v uznání jeho zásluh o Svaz československého důstojnictva.

Ministerstvo národní obrany povolilo výnosem čj. 27012 - 1/8.
odděl. z 30/1 1946 nositi Štefánikův pamětní odznak na vojenském
stejnokrojů za všemi dosud zavedenými čs. vyznamenáními.

V Praze dne 31. prosince 1945.

Gen. just. sl. JUDr. LADISLAV RUTAR

gen. j. L. Rutar

Škpt. žen. v zář. VLADIMÍR PACÁŘ

V. Pacár

Pplk. pých. JOSEF MARTIN KRISTIN

J. Martin Kristin

Evid. č. dekrety 26-

Návštěva

Noc je tak dlouhá. Sen prchá z víček.
V cele je temno – měsíc zhas.
Kolem mne známé tváře se řadí.
Tož vítám, rodné, k besedě Vás!

Otcova drahá hlava mi kyne,
v očích má stále svůj svěží jas

důvěry klidné. Nad knihou dřímá
matčina hlava, má bílý vlas.

Pod druhou střechou ženy tvář milá,
kolem ní čtverý dětí zní hlas:
„Kdy přijde tati? Léto už přešlo,
podzim se sklání, blíží se mráz.“

Zdravím Vás všechny i zemi naši,
než ve Váš kruh se navrátím zas.
Přeletí doba vichřice a hněvu,
věřte jen pevně! Dozraje čas!

Báseň „Verlegung Závadas“ od Ilji Barta

Drahému spoluvězni a druhu
v upomínku na hodiny krásné i zlé ...

1. Byla to chvíle divuplná, ta prosincová sobota.
Já seděl v cele, Fatu klna, v žalárních bílých kalhotách
a mrkev s vodou žbluňkala mi v břicho po „štědré“ menáži,
ač obletován vzpomínkami – jež v trávení snad překáží,
jsem stržen velkolepou, čarovnou a duchaplnou hrou:
Já pytlíky na kávu lepím – a v tom se dvěře otevrou ...
2. Oh, kdo to do mé cely vplul, jak Sirénami zmámen?
Binokl na očích, v ruce hůl, s tváří nehybnou jak kámen.
Vskutku tvář temná, ponurá tak, jak kafe bez cikorky
a v cele jeho figura – nu – učiněný Maxim Gorkij.
Škatuli strašnou mě polekal a marně hledal ve zdi skobu,
na kterou by rozvěsil svou kouzelnickou garderobu.
Leč už při vstupu tento pán se pokryl nesmrtelnou slávou:
Pokličku vložil na můj džbán a na dveře připíchl lavor.
3. Hlas hluboký a vážný v moje ticho vnik:
Jsem profesor, inženýr, plukovník.
Já podivil jsem se velice, slyše o existenci této trojice
V jediné této osobě
a meldoval jsem hned o sobě
(což z touhy po revanchi mohlo vyvěrat):
Jsem bolševik, doktor, literát.
A tento akt, jenž náhle sblížil nás,
v dějinách sluje: Verlegung Závadas.
4. Pro paměť potomkům a předkům pro radost
já popíši vám naši domácnost.
My měli sice lepít pytlíky,
jak vězeňský řád předpisoval,
však dálka poslala nám na rty básníky
a jejich nesmrtelná slova.
Lepidlo schne, k nám z výšek burácí
mně Zarathustra, jemu Tučňáci.

Zatím co druhu mému popěvek skřivana sedá na ústa,
mou hrudí prochvívá symfonie z Fausta,
a zatím co má smutná Múza letí po větěrku,
můj plukovník se noří v Alfredu Rosenberku ...

5. Leč záhy řinkot klíčů z výšek strh nás dolů.

Nádoby rachotí, saháme po kastrolu
a hausarbajtři štědře sběračkou nám lijí
věžeňský nektar, žalární ambrosii.
Však aby fantazií planých neměli jste,
co jedli v Lipsku Mafisté, Komunisté a Benešisté,
já píši vám jídelní náš lístek:

Ráno, v poledne a večer byl na programu nápoj hořký,
jakási káva bez kávy, bez cukru a bez cikorky,
jindy polévka – bez zasmažky a tuku – leč na vzdory
pravidlu – plovaly v ní kroupy či brambory.
A někdy (přelud tklivý) vidinka masa taky plula,
elektron, atom jen, však někdy molekula!
A slzy pohnutí skryt nedovedu –
časem se na chlebu zaleskla lžička syrobu či medu.
A aby radost z života nás zcela nevyhasla,
my občas dostávali mističku sádla nebo másla.

A neděle, ta byla vždycky velkolepá!
Dvě celé molekuly masa k obědu v neděli!
Ráno nasládlá káva a večer řepa!
A obdoba salámu s mrkví či se zelím.

Leč abychom si osladili přece v bolu rty,
my přikupovali si okurky, salát a jogurty.
Nám chleba bylo málo – kam šli bychom až za kůrkou –
vždyť samá voda leptala nám ledviny i játra –
a proto občas jogurtem či okurkou
jsme obšťastnili hausarbajtra,
když pak za to na oplátku nám strčil větší patku,
tu radost byla náramná – jak o Velikém svátku.

6. Můj profesor se rozteskní nad každičkou mou chybou,
můj inženýr – ó radost – dostal stůl a konstruuje se zálibou,
můj plukovník mne naučil, jak na bojišti či kobek pekle
se vrhat s jehlou na košile a na fusakle
a stavět k boji znovu padlé knoflíky ...
Můj kamarád mi přines vonné dárky z trafiky,
papírky růžové a křehkou krásu tabáku –
my pluli často k lepším dnům na křídlech oblaků ...
a ježto našim heslem bylo „Ničeho se nebát!“
my vrhali se často do plamenných debat,
z nichž vytrhla nás jako bílé křídlo nadílka:
Zpráva z domova, z rodiny! Zásilka!
Chvějící rukou rozbalujeme ji a vůně salámu

VYSOKÁ ŠKOLA TECHNICKÁ
Dr. EDVARDA BENEŠE V BRNĚ
REKTORÁT

BRNO, VEVEŘÍ UL. 95 - TEL. 13.610

Č. j.: 3 0 3 3 / 49

BRNO DNE 24. října 1949

vč.: tryzna za oběti
nacismu

Paní
Božena Z á v a d o v á
Šmídkova l.,
B r n o XVI.

PŘÍLOHY:

Vysoká škola technická v Brně udělí svým
bývalým příslušníkům, kteří obětovali svůj život
za německé okupace v boji za svobodu a samostatnost
národa a státu:

"čestný doktorát technických věd
in memoriam".

Tryzna za umučené, popravené a padlé přísluš-
níky naší vysoké školy bude konána ve čtvrtek dne
17. listopadu o 10. hod. v aule Vysoké školy technické
v Brně, Veveří č. 95.

K VAŠEMU ČÍS.

K této vzpomínkové slavnosti si dovoluje
Vás zvátí rektor a profesorský sbor Vysoké školy
technické v Brně za účelem převzetí diplomu doktora
technických věd in memoriam, v zastoupení pana

gen. Ing. Bohuše Z á v a d y .

Prosíme o laskavou účast Vaši i nejbližších
příbuzných a přátel našeho hrdiny.

Prof. Ing. D. Šella
průrektor

nás náhle připomněly na domov, ženu, na mámu.
Jablíčka, sušené švestky a krabička se suchary
nám přišly říci, že zdravý a že vzpomíná otec starý.

A marmeláda a bonbony se usmály úsměvem veselým,
jakoby čtyři děvčátka vtančila do cely ...

PRESIDENT
REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ

UDĚLIL

V UZNÁNÍ BOJOVÝCH ZÁSLUH, KTERÉ ZÍSKAL V BOJI
ZA OSVOBOZENÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ
Z NEPŘÁTELSKÉHO OBSAZENÍ

PLK. PĚCH. ING. Z Á V A D A BOHUSLAV

Biškovice

ČESKOSLOVENSKÝ VÁLEČNÝ KRÍŽ 1939
"IN MEMORIAM"

V Praze dne 16. února 1946.

Číslo matryky: 17.903

A knihy, jež k nám přiletěly přes hody, šuměly perutěmi,
jak vlaštovky nesly v zobáčcích pozdravy
a vonělo to z nich jarem a rodnou zemí
i hloubkou kopalen a bezem nade splavy ...
My rozmlouvali na lůžku v těch vězeňských nocích –
vzpomínky z výše dštěly jako vonná manna!

Pamětní deska obětem nacistického teroru ve Vysokém Mýtě.

Přes mříže celý svět k nám hleděl o vánocích,
o Vánocích a na Štěpána.

Večery krásné a vznešené ve vašem náručí
Nerudo Jene! Petře Bezručí!

Lvích vašich rytmů bohorovný přívál,
proctví vašich slavná zahřmění,
hlas váš tak často z hlubin rozechvíval
zpuchřelé zdivo v lipském vězení.

A jako zářící a bouřný meteor
nám nesl chorál hrdinů a zoceloval vzdor!

My též jsme chtěli vyvolávat duchy,
leč stoleček náš malý, prostoduchý
nám zůstal vždycky dlužen odpověď.
Však přece vynořil se kdesi z temna vpřed
a vprostřed stínů, dům a přeludů

vous bílý, kadeřavý vlas – my zřeli Nerudu!
Jak Kristus nad vlnami nad naší dobou stál:
„Napněte lana – vzhůru plachty – dál!“

Za tyto lipské dny, tak bohaté, tak plné,
za světlé večery, za noci tajů plné,
za tyto dobré, teplé čtyři neděle
v orchestru vzpomínek, po boku přítele,
v obětí světlých Múz a v reků plameni
za vše, co zářilo nám v temnu vězení,
za vše, co vracelo nám den a drahou vlast,
děkuji Tobě, Verlegung Závadas!

(Psáno L. P. 1941 – Lipsko)

SBORNÍK STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU PŘEROV. 8.

Roku 2000 vydal Státní okresní archiv Přerov.

Odpovědný redaktor PhDr. Jiří Lapáček.

Tisk ELAN, spol. s r. o. Přerov.

Náklad 400 výtisků.

Neprodejné.

ISBN 80-238-6492-0

